

BUXTORF, Johann

Johannis Buxtorfi Tiberius seu
commentarius... : ad illustrationem
operis Biblici Basileensis conscriptus..
. – Basileae : Typis Ludovici König,
1620

[6], 114 p.,): (3, A-N4, 05 ; Fol.
marca mayor

Port. grab. xil. arquitectónica. –
Texto a dos col.

1. Biblia-Comentarios 2. Biblia
-Iruzkinak I. Tiberius seu
commentarius... : ad illustrationem
operis biblici basileensis
conscriptus... II. Título

SOT-R-129

JOHANNIS BUXTORFI

T I B

S

Hist.
Didacti
Criticus

*Ad illustrationem Operis Biblici
Basileensis conscriptus*

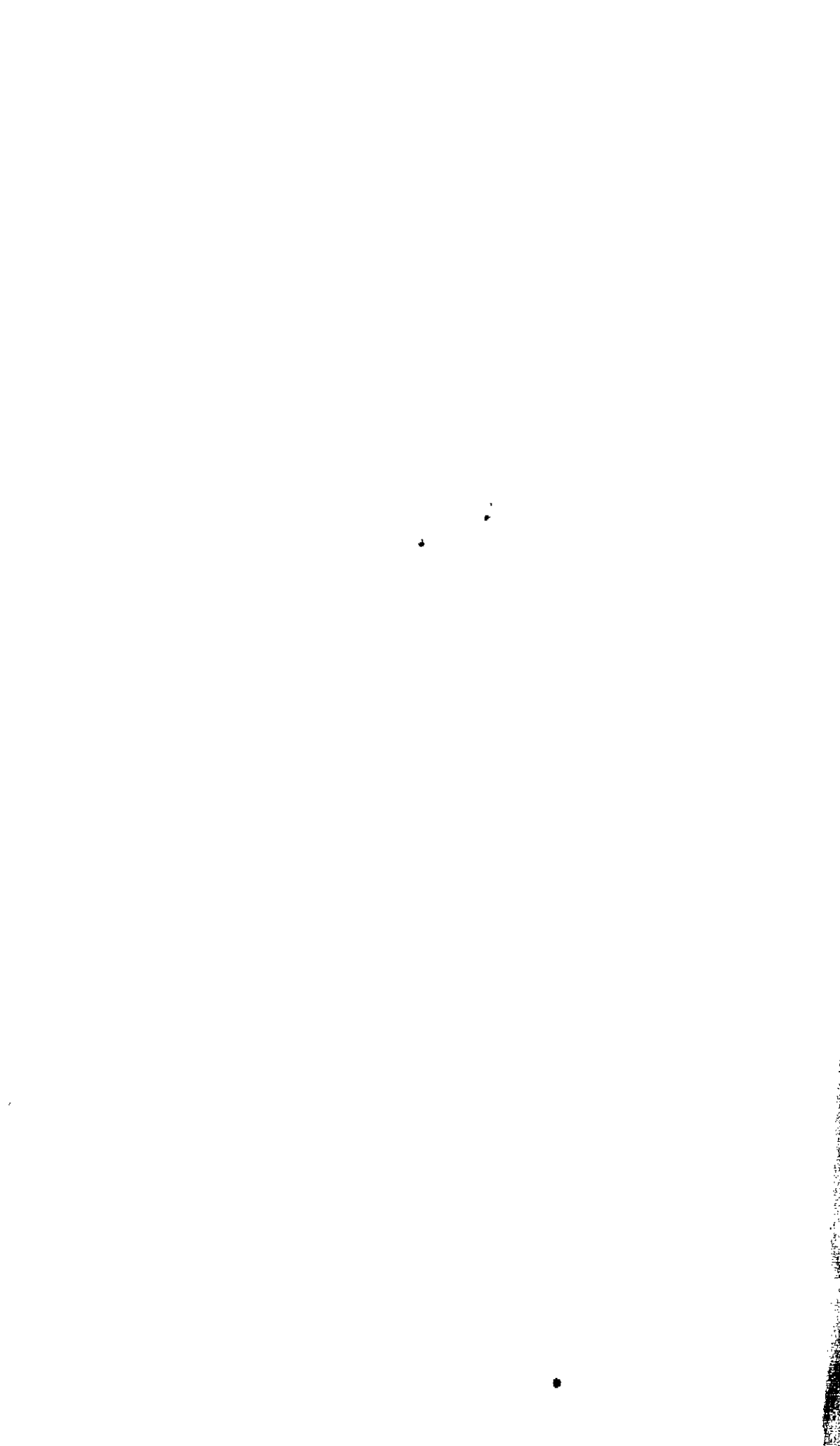
Quo

PRIMUM HISTORIA MASORETHARUM Tiberiensium, sive à quibus Masora conscripta sit, excutitur: quid item tractet, quæ ejus methodus, & quo fine inventa sit, amplexè explicatur.

SECUNDO CLAVI MASORAE TRADITUR, per quam ad maximas & minimas Masoras penitus cognoscenda, facilius datur, alitur.

TERTIO CASTIGATIONES INNUMERORUM mendosorum per universam Masoram proponuntur.

BASILEE
Typis LUDOVICI KÖNIG.
M. DC. XX.

JOHANNES BUXTORFIUS

LINGUAE SANCTAE IN ACADEMIA
BASILEENSI PROFESSOR,

LINGVÆ SANCTÆ STUDIO SIS

S. D.

SIverum est illud, quod Orator in
1. de Finibus scribit, inquit: *Liberalitate qui utuntur, benevo-*
lentiam sibi conciliant, & quod
optimum est ad quietē vivendum, charitatem:
utrumq; mihi apud te, Lector benevole, mini-
mè defuturum, ex bonitate causæ meæ, & pru-
dentia judicii tui, & spero & confido. Etenim
si omnia Hebræorum Christianorumq; scri-
pta percurras, haud invenies, qui de Masora ac
Masorethis, liberalius affluentiusque, addo &
libentius & facilius sua tecum ex solo bene de
te merendi studio communicaverit, quam ego
nunc facio. Benè in hunc usum præcepit
Ennius, ut quicquid sine detrimento possit
commodari, id tribuatur vel ignoto. Nec im-
mentò veteres dixerunt, apertas esse Musarum
januas, immò & invidiæ expertes. Apertum sit
& tuum, Lector, in his accipiendis pectus, be-
nevolus beneque existimans animus, candi-
dum & omnis invidiæ expertus judicium. Cha-
ritate mutua foveto, quem tuorū profectuum
amor ad hos labores allexit, & proficiendi ne-
cessitas confirmavit. Paucissimi enim hacten-
us deprehēsi sunt, qui vel mediocrem in hac
materna cognitionem aut sciētiam adepti fuē-
re, non quod discendi defuerit voluntas, sed
quòd occasio. Unus Elias Levita, genere ju-
dæus, gente Germanus, superiori seculo, suis
hanc viam prævit, edito libro *Masoreth ham-*
masoreth, qui brevis in Masoram Commen-
tarius. Ejus exemplaria tam inter judæos quam
Christianos hodie rarissima, pares cultores
habent. Inter Christianos etiam eo rariores,
quòd nunquam Latine iste Liber conversus
sit, ut & alibi dixi. At quòd paucula inde Seba-
stianus Munsterus aliquando, transtulit, id
causam præbuit, quare plurimi doctrinæ præ-

cellentes viri Theologi & Philologi, de Maso-
ra & Masorethis, sinistra nimium conceperūt
præjudicia. Pars enim horum asseverant fir-
missimè, Masorethas fuisse viros sapientes ur-
bis Tiberiadis: vixisse demum post conscri-
ptum Talmud judaicum, post quingentos scilicet
à Christo Salvatore annos: conscripsisse
Masoram: invenisse puncta vocalia & accen-
tus, eaque textui ascripsisse. Quis autem credidit,
dit, qui hanc ab Elia semel imbibit sententiā?
immò quomodo aliter credere potuit, cum
nemo aliter hanc historiam unquam enarra-
rit? fides auditum sequitur: auditus quæ con-
cipit, in animum transmittit, qui pro judicii
excellencia iis fidem adjicit aut detrahit. Elias
apud suos inter mille; quid? vix inter plura
millia unum habet, qui ipsi applaudit, qui ap-
probet, qui subscribat. Ratio, quòd partim fal-
sa, partim periculosa nimium ista esset senten-
tia. Falsa; quòd Masorethæ vixerunt ante Tal-
mud judaicum, & quidem tanto tempore, ut
Talmudicis vocentur *Rischorim*, Prisci, Anti-
qui. Id tam clarè patet ex hoc meo Commen-
tario, quàm quòd in ipsa mendie. Periculosa;
ea in primis sententiæ pars, quæ asserit, Sapien-
tes Tiberiadenſes tanto tempore post Chri-
stum Salvatorem puncta vocalia libris ascri-
psisse, quæ hodiernæ lectionis ac ejus sensus,
quem lectio ista exhibet, sunt fundamentum.
Viri isti fuerunt homines, ut quilibet alius,
non Prophetæ, ut olim, quorum dictis ac scri-
ptis ex immediata Spiritus Sancti operatione
constabat authoritas: Opus ipsorū vocalium
ascripio, fuit *poal enuschi*, *opus humanum*,
ac proinde authoritas istius lectionis, humana
est, quæ per se & ex se neminem hic obligat.
Si inventum humanum sunt, & authoritas
ipsorum humana, removen possunt, & sic le-
ctio pro cujusq; erit arbitrio. Quæ tunc textus

Hebræi firmitas, quæ certitudo? Hæc, & quæ alia hinc consequuntur, Hebræi æqua iudicii lance pensitantes, Eliæ suo perpetuum indixerunt bellum, ipsum quibus possunt machinis oppugnando, ut validiorem textui Hebræo auctoritatem statuant. Attamen ex Christianis maximi gravesque viri, præ omnibus, qui in supremis Theologorum cathedris præsidet, ambobus, quod ajunt, pedibus, in istam Eliæ concesserunt sententiam. Horum alii, ceu ex summo tribunali Masorethas condemnant, ut profanos Hebræorum interpretes: qui opportunius Epimenidis aut potius mortuorum somnum dormiissent, quam quando Tiberiadem Palestinæ convenerunt, ut sacram scripturam versibus, accentibus punctisque vocalibus distinguerent: qui istis Scripturam partim illustrarunt, partim obscurarunt: qui verus confuderunt ac miscuerunt: qui ut verbo dicam, Scripturam corruerunt. Alii ajunt, Puncta nihil ad lectionem facere: alii, puncta hæc non debere nos ita astringere, quin si commodiorem videamus sensum, illum sequi possimus: alii, puncta esse recens judæorum inventum, quod non opus sit, quemquam strictè imitari: alii, Hebræis Christianorum licitum esse puncta, distinctiones, constructiones, significationes & quæ Grammatica præterea habet, audacter immutare, ut cum Novo Testamento sensus conveniat: alii, delirare eos, qui negent puncta à recentibus Masorethis inventa esse. Hæc & alia in Christianorum impressis libris prostant. Non opis est nostræ tantas componere lites. Nec patrociniū horum suscipere, ne litigare cum quoquam de eo cogito. Alia & in alium finem spectantia, ex Hebræorum historia refero. Hæc docet, Masorethas inde ab Esræ & Nehemiæ temporibus promanasse: quando autem defierint, non usque adeo clarum est. Masoram ante Talmud judaicum majori ex parte extitisse, ex ipso Talmud luculenter probo. Quorsum ergo hæc sive laus, sive fraus, (aut potius scelus & impietas, si Masora textus facti est corruptio, ut vulgò accusatur) Masorethis istis post-Talmudianis Tiberiensibus ascribitur? De ea Masoræ parte, quæ circa vocum formam, ex literis & punctis vocalium & accentuum, constantem, occupata est, præcipue, & quam maxime dubitatur, an ea ante Talmud vel post Talmud confecta sit. Ante Talmud factam non esse, Elias Levita quatuor rationibus pro-

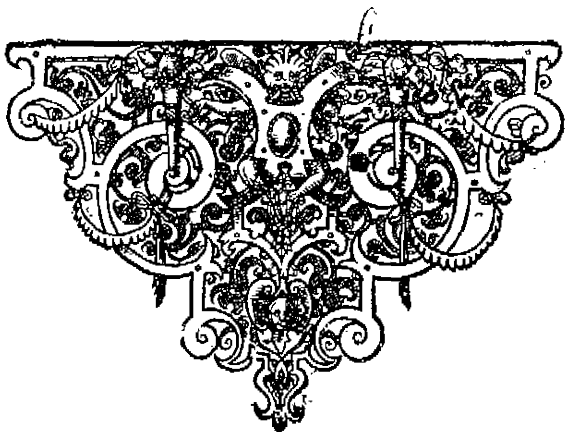
bat, quas suo loco propono, & ex Hebræorum sententia ad eas respondeo. Masorethas tamen puncta vocalia & accentuum notas invenisse, totus mundus Hebræicè doctus clamat. Fieri potest, ut quidam Masorethæ fuerint, qui illa invenerint. At qui illi? & quando? Tiberienses post Talmudiani inquit Elias. Si maxime verum esset, Tiberienses istos Masorethas hanc Masoræ partem conscripsisse, tamen neutiquam inde sequetur, eos simul punctorum inventores esse. Nam omnes Masorethicæ notæ, quæ punctorum vocalium & accentuum meminerunt, nihil aliud ostendunt, quam hos Masorethas harum notarum auctores, de punctis & vocalibus, ut textui sacro longissime antè ascriptis, judicasse, & sui iudicii notas apposuisse, ut genuina forma constaret, & ut in libris inventa, sic permaneret, nec cuiquam ulla esset causa, occasio vel ratio, quicquam immutandi. Sic Masorethæ, qui Masoram conscripserunt, non etiam simul punctorum sunt auctores. Considera, Lector benevole, exempla, quæ ad illud declarandum, suo loco à me adducuntur. Concipe rectum iudicium, seponere conceptum præiudicium. Quærendos putabis alios ab his Masorethas, qui puncta seorsum invenerint, de quibus postea Masorethæ eam masoram quæ hodie extat, conscripserint. Ubi illi quærendi fuerint magis, quam inter istos Masorethas, qui ante Talmud vixerunt, quorum origo à Viris Concilii magni, cui Esra Sacerdos præfuit. A quibusdam inventores punctorum statuuntur *Ben Ascher*, & *Ben Naphtali*, ut tradit Galatinus lib. 1. cap. 8, qui etiam propterea vocantur ab aliis Masoretharum principes, ut apud Genebrardum in Præfatione in Psalmos. Hi plene vocati sunt *Rabbi Abaron filius Rabbi Mosi è tribu Ascher*. Alter, *Rabbi Moses filius Davidis è tribu Naphtali*. Hic in Babylonia floruit, ille in terra Israël, & in quibusdam vocalibus & accentibus interdum discreparunt, quorum discrepantiæ in fine Bibliorum magnorum sunt impressæ. Genebrardus Chronographiæ suæ libro tertio, ad annum Christi 485. scribit, judæos Tiberiadis Palestinæ indixisse concilium, ad quod etiam Babyloniæ confluerint, primariis ipsorum Rabbi Ben Ascher & Rabbi Ben Naphtali, ac notulas vocalium constituisse. Hujus sententiæ testem & auctorè citat Eliam Levitam, libro de Accentibus, capite secundo.

Cave credas, Lector, Eliam hoc tibi dicere. Vide locum, lege, judica. Mox idem subjicit, istos duos Rabbinos fuisse punctatorum principes, & quod in quibusdam vocalibus & accentibus dissentirent, duplicem signandi & distinguendi modum judæis reliquisse, &c. Testem adducit Kimchium in Psalmum sexagesimum. Hæc citatio invenitur & apud alios scriptores. Sed tu Lector, & hic cave quæras: perdes tempus. Nihil quicquam enim Kimchi de eo tibi tradit. Galatinus dicto loco scribit, communio-rem esse sententiam, istos duos esse auctores punctorum & accentuum, non Esram. At inter quos communis ista sententia obtinet, judæosne an Christianos? inter judæos certe non, ut patet ex Elia, præfatione tertiâ in librum Masoreth, ubi dicit, dissensionem inter istos duos longè post inventionem vocalium exortam fuisse. Si hi fuerunt primi inventores, & inter se dissenserunt, quæ tunc inventionis hujus autoritas & certitudo? Quod si autem inter Christianos ea communis est sententia, quo nititur illa fundamento? qua historiarum certitudine? quibus fidei autoribus? Incerta itaque hic nimis sunt doctorum virorum judicia. Hoc verò certum, hos duos primos esse, qui expressam punctorum mentionem fecerunt, & figuras propter dissensiones suas, scribendo expresserunt. Quo tempore vixerint, nemo historicorum disertè affirmat. Autor Chronici Schalschelet hakkabala, fol. 37. editionis Cracovianæ scribit: *Hoc tempore floruerunt juxta sententiam meam, duo sapientes maximi, Ben Ascher & Ben Naphtali, qui inter se dissenserunt in lectione multarum vocum juxta vocales & accentus.* Tempus illud est, quando dissipatæ fuerunt Scholæ Babylonicæ, quod juxta hunc auctorem, & Tzemach David & alios, accidit Anno Christi 1037. Hoc si verum, tunc nimis recens punctorum inventum est. At hoc credibile non videtur, quod hi duo auctores, quisque suæ terræ homines in suam sententiam pertraxerunt. Nam R. Ascherem secuti sunt judæi terræ Israël: alterum judæi regni Babyloniæ. Facta est ergo ista dissensio, quando utrinque Scholæ adhuc flore- bant, & judæorum utrobique esset multitudo, qui suorum antecessorum partes sequebantur. In ultima autem ista dissipatione, Scholæ Babyloniæ totaliter & funditus fuerunt everisæ, ac judæi omnes in alias orbis par-

tes ejecti & fugati, in judæa autem ab aliquot seculis vix ullius celebrioris Scholæ & doctorum virorum memoria supersuerat. Cæterum primi Grammatici Hebræorum qui de punctis vocalibus scripserunt & rem Grammaticam ex professo tractarunt, fuerunt Rabbi Jehuda Chug, Afer, & Rabbi Jona, Hispanus. Hi floruerunt circa annum Christi 1100, & ab Aben Esra, qui obiit non diu ante annum Christi 1200, aliquoties laudantur. Sed longius progredior, quàm volebam. A materia incepti, in eam revertar, & definam. Dum Biblia subirent prælum, in masora dissensiones, defectus, superflua, confusa, animadvertere cœpi. In ea inquirere, eaque pro viribus dirigere & corrigere, quantum prælum procedens concedebat, operæ pretium duxi. Sic feci, nec de prolixiori masoræ cõmentar o quicquam cogitavi. At operis magnitudo, rei masorethicæ difficultas, rariorque ejus apud plerisque cognitio, in isto temporis longioris deductu, sæpè animum ad plenioris masoræ explanationem commoverunt. Hinc factum, ut hunc Cõmentarium horis vacantibus colligerem, quem nunc juris & usus publici facio. Hoc ut facerem, eo magis adductus sum: quod paucissimos masoræ veram notitiam hætenus consecutos, plurimos autem viderem de Masorethis, magis secundum affectus animi præjudiciis gravari quàm verâ scientiâ imbuti, judicare. Historiam itaque, ut potui, pertexui: rem totam pro viribus explicavi: menda occurrentia sustuli: defectus supplèvi: superflua semovi, & lucem omnem quam potui, intuli. Nec tamen credas, omnia esse correctâ & emendata; nunquam enim ordine in singula inquisivi, sed prout quæque nunc hic nunc illic obviam accederent, ita ad censuram vocavi. Multa, non dubito, superant, ad quæ examinanda hinc patebit aditus. Non hæc fuerunt vitia primorum auctorum, sed libroriorum in describendo. Quod vel inde patet, quod masora per masoram & ex masora corrigitur. Pudenda verò hic judæorum est negligentia, immanis incuria & oscitantia, ad manifestissimam etiam vitia cæcutivisse, & inter tot impressiones ad ea meliorem manum non adhibuisse. At tu Lector, in omnibus sis benevolus interpres: Historiam cape, ut ex

fuīs authoribus refertur: si quid displicet, culpa sit authorum, qui majori diligentia in iis annotandis non sunt usi; aut potius injuriæ temporum ascribē, quorum acerbitas certiori iustorum notitia posteros privavit. Reliquam maioræ totius rem, quo potui studio explicavi, ut tandem omnibus linguæ & historiæ Hebraicæ studiosis, hoc quoque antiquissimum priscorum Hebræorum erga sacras literas studium, plenius innotesce-

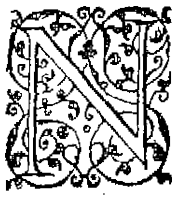
ret. Hunc meum erga tuos profectus juven- dos laborem, si tu candidè interpretaberis, & ego gratum acceptumq; eū tibi esse per- spexero, nō tantū ad alia tuorum studiorum commoda promovenda, me incitabis, sed & obligabis. Vale & cum Marone *Et nos, 65*
tua dexter adi pede sacra secundo. Basi-
lexæ 23. Martii, Anno Christi Sal-
vatoris M. DCXX.

JOHANNIS BUXTORFII
COMMENTARIUS MASORÆ
HISTORICUS.

CAPUT PRIMUM.

De Nomine Masora.

EMINI non est notum illud per-
trinum, *Verba sunt nota rerum.* Res
impediō magis citiusque note-
fcunt, si verba penitus perspecta, &
origine sua probè cognita fuerint.
Masoram ergo explicaturi, nomē
primò interpretabimur.

מסורה מסורת Masora, Masoreth, Nomina sunt verba-
lia, à Radice sive themate מסר. Hoc Verbum bis tan-
tū legitur in textu Hebræo, pro Tradere: ut, למסר-
תן Ad tradendum prævaricationem, Numer. 31. 16. וספרו
מלך Et traditi sunt ex millibus Israël, ibid. ver. 5.
Chaldaicis in longè frequentiori usu fuit. Nam in Tar-
gum sive Paraphrasi Chaldaica Veteris Testamenti,
usurpatum legimus pro verbis Hebraicis אנה, נפר,
נתן, non tamen simpliciter & semper, sed quando cū
Nominē מן Manus, junguntur, aut quando illud sub-
intelligitur, pro Tradere in manum alicujus, quod inter-
dum etiam est, in potestatem. Rabbi David in libro Ra-
dicum addit, significare Traditionem בכל לב cum toto
corde, cum summa voluntate & singulari studio, ac
positionē in potestatem alterius, sive res certę sint sive
persona. Exempla, היום הנה ימסרה יהוה בנתי
de Dominus in manum meam, Targum ימסרה יהוה
בנתי היום הנה ימסרה יהוה בנתי, 1. Sam. 17. 46. Hebraicę,
Quod dedit te Dominus hodie in manum meam, Chaldaicę,
Quod tradidit te, 1. Sam. 24. 11. הני נתנו בך
Ecce ego do ipsum in manum tuam, Targum הני נתנו בך
Ecce ego trado ipsum in manum tuam, 1. Reg. 20. 13.
Alienavit eum Deus in manum meam,
Targum ונחלתי את מסרתי eum, 1. Sam. 23. 7.
Et Deus occurere fecit in manum ejus, Targum
והוא אתה מסרתי עיר Et à Domino traditus est in ma-
num ejus, Exod. 21. 3. וכן קדם יהוה את מסר לידיה
Et tradam civitatem & plenitudinem ejus, Amos 6. 8. Ex his patet, Verbum hoc
dici de personis & rebus, quæ de manu unius in ma-
num alterius, aut de potestate hujus in potestatem il-
lius deduntur. Hinc etiam Hebræi dicunt, מסר עצמו
Tradit seipsum morti, שהיו מוסרים עצמן על קרית
Qui tradiderunt seipsos propter sanctificationem Do-
mini, scil. in mortem, qui martyribus prompti subie-
runt, Dei nomen sua morte sanctificantes.

Secundò מסר Tradere, dicitur de rebus, animo con-
ceptis, de doctrina & scientia, de consiliis & secretis,
quæ unus alterum docet, quæ quis alteri revelat, co-
gnoscenda proponit, communicat & quasi in manus
tradit. Hoc sensu correlatum ejus est לקבל Accipere, id
est, percipere, cognoscere, intelligere. Quæ enim ore
traduntur, auribus accipiuntur, & per auditum in a-
nimum transmittuntur cognoscenda. Sic Hebræi in

libro Apophthegmatum Patrum, cap. 1. ajunt, מסרה קבל
תורה מסרתי ומסרה להשקע והושקע לקיים חקנים לנביאים ונביאים
מסרה לקבלת הנבואה id est, Moses accepit Legem à
Sinai, & tradidit eam Josua, Josua senibus, senes Prophetis,
Propheta tradiderunt eam viris Synagogæ magnæ. Sic &
apud Latinos authores; Cæsar, De Deorum immorta-
lium vi ac potestate disputant, & juventuti tradunt. Ovid.
Tradit præcepta volandi. Cicero, Sit boni oratoris multa
auribus accepisse. Vergilius, Accipite hinc animus, letasq;
adverte mentes. Ex hoc sensu sequentia Masoræ no-
mina.

מסורה. Sic hodie communis hujus Nominis pro-
nunciatio est apud Judæos. Est autem in medio litera
Samech, quæ acutum Hebræis habet sonum, ac si au-
dis geminū, veluti Massora, quomodo & multi scri-
bunt. Forma Hebræa est ad formam מסורה Prævari-
catrix, Jer. 3. 7. At hæc forma irregularis, sicut in
lum simile exemplum occurrit in tota Scriptura. An-
alogia enim postulat Scheva ab initio, ut cum à נורה
in fœminino genere dicitur נורה. Sic & Substantiva
hujus formæ habent Scheva ab initio, ut, מסורה num-
cium, מסורה nummus, מסורה cuculum, מסורה servus. Junctā
hanc formam dicendum esset מסורה. Qui putant scri-
bendum מסורה, subsidium habent in forma מסורה cate-
na, מסורה cyminum. Sic esset מסורה & fœmini-
næ מסורה. Quidam legerunt מסורה, formæ מסורה, alii
מסורה formæ מסורה. Pagninus in Thesauo lingue
sanctæ legit מסורה, ut videre est in קרב, & in קרב
in Nomine קרבן. Sed Masora est communis & genuina
appellatio.

מסורה. Hoc Nomen sine dubio petium est ex eo,
quod legitur apud Ezechielem, והבאתי אתכם במסורת, Et adducam vos in traditionem juris, Ezech. 20.
id est, in fœdus מסורת quod tradidi & exhibui vo-
bis, quod vobis à me traditum est. Sed alii id malunt
esse contractum, pro מסורת id est, Vinculum, ab מסר
vincire, cujus formæ sunt מסורת, מסורת, & alia.

מסורת. Hujus formæ paradigma sunt מסורת
propitiatorium, מסורת siccitas, מסורת velum, in quo po-
stremo est Kametz propter ejectum Dages ex litera
ר. Hinc Masoreth, quæ pronuntiatio itidem com-
munis est.

מסורת. Chaldaica forma est, ex præcedenti
Hebræa in ת, deducta. Ejus usus est in Targum
Jobi cap. 15. 18, ubi legitur, מסורתא רבא תהוהו, Ex tra-
ditione patrum ipsorum. Potest etiam hoc legi מסורתא
vel מסורתא, correpto cholem in kametz chatuph.

Hinc Masora sive Masoreth Traditio, vel Rei de
manu in manum, aut Doctrinæ ex animo in animū:
mediante docentis voce, quæ ceu manu doctrina alte-
ri traditur. Sic dicitur מסורת תקנים Traditio sapientum,

id est, doctrina à sapientibus tradita: מסורת חכמה Traditio Legis, Lex à majoribus tradita. Hinc R. Salomon Exod. 19. 41, ad אמת ראיתם Vos vidistis, scribit, לא מסורת, Non est traditio illud in manibus vestris, q. d. Vidistis oculis vestris, quæ in Ægypto fecerim, non autem traditum aut narratum est vobis illud à Majoribus vestris. Græcè in Novo Testamento Traditio dicitur παράδοσις, quod ferè sumitur pro Instituto, Doctrina & Constitutione de certis ritibus. Sic Judæi multas habebant Traditiones à Scribis & Doctoribus, majoris pietatis causâ inventas & præscriptas, ut per earum observationem perfectius continerentur in observazione præceptorum Dei. Hinc Syriacè talis Traditio dicitur מלכותא Cōpletio, Perfectio, quod putarent talibus Traditionibus & institutis compleri & perfectiorè reddi Legem Dei, in scripto quasi imperfectè comprehensam. At cum Lex Dei irrita potius per tales traditiones redderetur, non immeritò Christus eas improbavit & rejecit, quando dixit, Quare & vos transgredimini præceptum Dei per traditionem vestram? Matth. 15. 3. Item, Iritum fecistis præceptum Dei per traditionem vestram, ver. 6.

Masora autem, de qua hîc agimus, per Synecdochen speciei, significat Doctrinam criticam à priscis Sapientibus traditam circa textum sacrû Hebræum, genuinæ ejus lectio conservandæ inservientem, cujus ratio deinceps explicanda.

CAPUT II.

Quid Masora.

MASORA est doctrina Critica, à priscis Hebræorum Sapientibus, circa textum Hebræum sacræ Scripturæ, ingeniosè inventa, quâ versus, voces & literæ ejus numeratæ, omnisq; ipsarum varietas notata, & suis locis cum singulorum versuum recitatione indicata est, ut sic confans & genuina ejus lectio conservetur, & ab omni mutatione aut corruptione æternum præservetur, & validè præmuniatur. Hinc Elias Levita in præfatione tertiæ libri sui Masoreth, scribit: אחר הפקשה שעשו בעלי המסורת אי אפשר שגמר או שיפול חלוק או שנו בשום צד בכל ספרי המקרא ולא להטות אמתו של משה רבינו עליו השלום כלל id est, Caterum opera quam præstiterunt Masorethæ, ea fuit, ut in id laborarent omnibus viribus suis, neq; quiescerent aut tranquillè essent, donec numerarent omnes versus, voces & literas cujusq; libri, unde etiam dicti fuerunt Sopherim, quasi Numeratores. Finis, ut vera lectio conservetur, & corruptio caveatur, mox in sequentibus ab eodem indicatur, his verbis: אחר הפקשה שעשו בעלי המסורת אי אפשר שגמר או שיפול חלוק או שנו בשום צד בכל ספרי המקרא ולא להטות אמתו של משה רבינו עליו השלום כלל id est, Post laborem istum quem præstiterunt Masorethæ, impossibile est, ut ceciderit vel cadere possit mutatio aut depravatio quædam ullo modo in ullos libros biblicos, unde etiam non frustra à dixerunt Rabbini nostri, bonæ memoriæ; Masora est Sepes Legis. In hoc studio admirabilis præcorum Hebræorum diligentia, ardentissimus circa cōservationem textus Verbi Dei zelus, inimitabile & sine exemplo, in ulla totius mundi gente studium, & admiranda Dei erga gentiles, ad agnitionem Dei per communicationem verbi sui vo-

candas, providentia nitidissimè emicat. Hîc enim, quâ latissimè patent Oriens & Occidens, uno ore, uno modo verbum Dei legitur, hîc omnium librorû, qui vel in Asia, vel in Africa, vel in Europa sunt, sine ulla discrepantia, cōsonans harmonia cernitur. Non sic contigit ulli genti, cum nec Chaldæorû, nec Græcorum, nec Romanorum, aliorumque populorum libris hanc felicitatem obtigisse videamus. Uni populo Hebræo oracula Dei concedita fuerunt, quem provida Dei cura voluit gentibus aliis, quarum gratiosè fuit misertus, eadem incorrupta tradere. Hinc antiquissimus primæ ecclesiæ Christianæ scriptor, Justinus Philosophus & Martyr, in Sermone ad gentes, singulari Dei providentiæ ascribit, quod Judæi Codices sacros tam studiosè in suis Synagogis ad usus nostros asservarint. Verba ejus sunt: Quod si quis, inquit, obstinatus neget, hos Judæorum libros ad se pertinere, qui usque hodie in ipsorum Synagogis asservantur, dicatq; nos frustra inde pietatem discere, audiat ipsam Scripturam, quod hæc doctrina non illorum, sed nostra sit: Servari autè etiam nunc apud Judæos nostram religionem, Dei erga nos est providentiæ, qui, ne maledicendi occasionem præbeamus iis, proferendo illos ex ecclesia nostra, malumus illos è Judæorum Synagoga proferri, ut ex lectione manifestè appareat, nostrâ esse doctrinam, quicquid scripserunt viri doctissimi. Et Augustinus in Psalmum 40, vel juxta Hebraicam distinctionem, Psalmum 41: Judæi, inquit, capfarum nostri sunt, studentibus nobis Codices portant.

Ut ergo, quid hæc Hebræorum Masora sit, solidius & penitus intelligatur, eam per Causas suas ordine examinabimus & explicabimus, quantum nostris viribus hoc tempore conceditur. Difficilimum autem est, in densa caligine umbram à luce discernere, & veritatis lucem è tenebris eruere, quales maximè in hac materia sese offerunt.

CAPUT III.

De Causa efficiente, sive Authoribus Masora.

AUTHORES Masoræ Hebræis dicuntur בעלי המסורת, in nostris Scholis Masorethæ, à tractatione Masoræ sive doctrinæ criticæ. Hi Masorethæ veri qui fuerint, ubi aut quando vixerint, id ex Hebræorum libris chronologicis, aut prisca Historia Hebraica, aut ipsismet Masoretharum scriptis, certò & indubitato sciri nequit. Etenim si quæ de eo certitudo esset, eam tot viri docti, Hebræi & Christiani, quales R. Jacob Chajim, author & collector Masoræ hodiè impressæ, Elias Levita acerriamus hujus rei scrutator, Arias Montanus, Johânes Mezerus, aliiq; doctissimi, qui manuscriptos Masoræ libros accuratissimè perviderunt, nullo modo scivissent.

Duplex autem potissimè hac de re apud Hebræorum Rabbinos, occurrit sententia: Prima, Sapientes Tiberienses sive urbis Tiberiadis ejus authores esse: Altera, à Viris Synagogæ magnæ sive Concilii magni, à Propheta Isra convocati, eam conscriptam.

Primam sententiam qui tuentur, non tantùm Masoram Sapientibus Tiberiadis attribuunt, sed & punctorum vocalium & accentuum primos inventores

eos esse volunt. Inter hos primus est R. Aben Esra, (scribendis libris claruit Anno Christi 1150.) qui in libello Grammatico צחות (excusus est apud Bombergum in 8) disertis verbis scribit: כן נכתבו הכתיב ספראי כי כן נכתבו חכמי ספראי id est, Sic fuit consuetudo Sapientum Tiberiadis: nam ex illis fuerunt Viri aubores Masore, & ab illis accepimus totam punctationem. Sarpisius autem istorum Sapientum in hoc libello recordatur, eosque à peritia lectionis & pronuntiationis genuinæ aliquoties laudat. His adungi potest, quod in Còmentariis ejus, Exod. 25. 31. scriptum invenimus, ubi ita ad explicationem vocis חקשור notat: ראיתי ספרים שכתבו ספראי Vidi libros, quos scrutati sunt sapientes Tiberiadis, in quibus jurant quindecim seniores ipsorum, quòd ter quater ve considerarint quamq; vocem, quodque punctum, omnemq; dictionem plenam vel defectivam, & ecce jod illud in voce חקשור fuit ascriptum, & cæt. Hoc verò de illis Sapientibus, quos antea scripsit, punctorum & Masoræ inventores fuisse, intelligi non potest, cum dicat, se singula etiam puncta considerasse, non quidem quæ ipsi primùm invenerant, eorum enim rationem ipsimet scivissent, sed quæ jam antè ab aliis inventa & libris ascripta erant, ut de iis judicium colligerent. Et minimè omnium verisimile est, primorum istorum auctorum, qui puncta juxta ipsius sententiam invenerunt & libris ascripserunt, authenticos libros, ad ejus manus devenisse. Digni enim isti libri fuissent, qui non ab uno aliquo videri & legi, sed à tota natione in archivis sacris, ut olim authenticum Mosis exemplar, ceu inæstimabilis thesaurus, in universæ posteritatis usum conservarentur.

Alter ab hac sententia est Elias Levita, judæus è Germania, Grammaticus superiori seculo multorum librorum editione clarus, qui omnibus sui populi Rabinis, in Masoræ totius explicatione, & hujus imprimis curiosa tractatione, laudem præripuit. Hic in libro מסורת המסורת Masoreth hammasoreth, Præfatione rhythmica prima, sic scribit:

עלה עזרא הוא מלאכי	Ascendit Esra, qui est Malachias,
דומה אל מלאך השדרת	Similis angelo ministratorio
כיהן רבה לסופרים אב	Sacerdos & Doctor, et Scribarum pater
אם למקרא ולמסורת	Mater Bibliorum & Masore, (ter
עשה אז בכל כמסורת	Fecit tunc Babyloniâ sicut voraginè
שאין בה דנה נשארת	In qua nullus piscis relictus
שום שכל חכמי ספראי	Apposuit intellectû, intellexit Scri-
בכתביה וזו הקאשרת	Scripturam hanc beatam (pturam
קוצים בלה מכל מלה	Spinas sustulit ex quaque dictione
החזיר אל יושנה העשרת	Restituit in pristinum Coronam.
אחריו לאלפים ורבבות	Post eum mille & myriades
עשו מספר אל מספרת	Fecerunt custodiam ad custodiam.
רוב בת אנשיה העשה	Maxima pars authorum hujus operis
אז ככתביה מתעוררת	Tuc in urbe Tiberiade comorabatur,
ידם היתה כראשונה	Manus ipsorum fuit omnium primò
בהכמה וזו המסורת	In sapientia hac prelaudata.
בם הכניא דת הנקור	Etiâ invenit rationem punctatio-
בוהם היא לנו נמסרת	Ab illis ea nobis est tradita (nis,
בם חקשורים היו סמים	Etiâ accentus fuerunt appositi,
להיות בם תורה נפתחו	Ut esset per eos Lex explicata.

Esra, inquit, ascendit ex Babylonia, septuaginta annorum captivitate finitâ, & secum omnes exules Ju-

dæos inde abduxit, non secus ac si quis piscinam profundam omnib. piscibus evacuat. Ille fuit Malachias. Sic priscis Hebræorum quibusdam creditum, undè Jonathan paraphrastes Chaldaeus, Malachig 1.1. transfert: ביד מלאכי דמתקור שמה עזרא ספראי Per manum Malachia, cujus nomen vocatur Esra Scriba. Et Rabbi David hoc loco scribit: Rabbini noster, bonæ memoriae, ajuut, Malachiam esse Esram. At Abben Esra: Quidam dicunt, eum esse Esram, sed juxta meam sententiam nomen ejus est sicut scribitur. Hinc Malachias, cujus nomen peticum est אַלְמַלְאֵךְ Angelus, juxta Eliam similis fuit angelo ministratorio, quem Deus administrandæ hominum salutis ex regno Babyloniæ in terram Israelis emisit. Venit eò, ut ecclesiæ Judaicæ in Babylonia corrupte, & sacræ Scripturæ in captivitate neglectæ, opem ferret. Sic fuit Scribarum & Legis divinæ peritorum pater. Libros enim sacræ Scripturæ dispersos recollegerit, relegit, spiritu divino & prophetico recognovit, cum authenticis prophetarum libris contulit, varietatem lectionis & scriptionis notavit, omnesq; difficultates ceu spinas sustulit, quæ ipsius Masore prima origo & genitura fuit, ut tota Scriptura tunc quasi ex nova matre renata videretur.

• Secundò idem Elias in ejusdem libri Præfatione tertia circa finem scribit: והאמת כי בעלי המסורת היו למאות וזו האלפים דור אחד וזו כמה שנים ולא נודע לנו זמן התחלתם גם זמן סופם id est, Verum est, quòd auctores Masore fuerunt centeni & milleni, (id est, quàm plurimi, infiniti) una generatione post aliam annis compluribus, neque cognitum nobis est tempus principii vel finis ipsorum.

Tertiò, etsi tempus principii & finis Masoræ Elias incertum hic dicat, tamen in eadem præfatione præcipuum, immò certum & definitum Masorethis tempus assignat, ubi scribit: זמן היה גם לנו קודם שנסודו הנקודות ונמשך דור עד זמן חתימת התלמוד שהיה שנת ג' אלפים התקמט ליצירתה שהיא שנת הלו' אחר הרבן בניה שני ומאז ותלמוד היה לשון הקודש הלה והסוד ער זמן בעגלי המסורת הם אנשי ספרתה היה כענין זהו חכמים גדולים ונקאים במקרא וציה לשון מכל שאר היהודים אשר היו בדורות ההם ואחריהם לא קמו כמותם id est, Similiter fuit apud nos, antequam fundata essent puncta, duravitq; illud usque post absolutiõnem Talmud, quod fuit anno 3989 creationis mundi, qui est annus 436 post vastationem Templi secundi. Ab eo tempore & deinceps, lingua sancta paulatim cepit deficere, usque ad tempus Masoretharum, qui fuerunt viri urbis Tiberiadis, quæ est Masfa, Sapientes maximi & in Scriptura exercitatissimi, disertissimiq; omnium reliquorum Judæorum, qui illis temporibus extiterunt. Similiter, nempe, prout viderat Elias Romæ tres viros Chaldaeos (sic ipsos appellat) Psalterium Davidis, vernaculâ ipsi Chaldaæâ lingua conscriptum, sine ullis punctis vocalibus expedite legere, quòd exercitati essent in ea legendâ inde à pueritia sua: sic, inquit, etiam apud nos Judæos fuit, qui legimus nostros libros sine notis vocalium scriptos, sine ullo impedimento, usq; ad tempus Masoretharum, qui notas vocalium demû ascripserunt. Factum id post absolutum Talmud, cujus absolutio & authenticatio fuit Anno 436 post ex-cidium Domus sacræ secundæ. Hanc vastationem præcesserunt anni 70 circiter, à nato Christo Salvatore, qui si addantur prioribus, erunt 506 anni à nato

Christo, quando Talmud ipsorum absolutum, & ut liber juris authenticus, acceptatus fuit. Postea, lingua deficiente, Tiberiade convenerunt Sapientissimi & doctissimi quique, qui Masoram confecerunt, & punctorum vocalium & accentuum notas, textui sacro ascripserunt. Hæc mens est Eliae, & hoc tempus præcipuum ab ipso Masorethis & Masoræ complemento ascriptum. Huic confirmando eadem faciunt, quæ idem Elias in præfatione in librum suum *ספר תורה* De accentibus, scribit, quod Accentus & puncta non fuerint apposita literis, nisi post absolutum Talmud Babylonico, *שקטו בעלי הפסוק אשר במסורה אשר נתקנה והקנינו* quando exsurrexerunt auctores Masoræ, in Tiberiade urbe, & in venterunt hanc artem. Quæ methodo etiam hoc factum sit, docet eodem libro, cap. 2, de quo hic agere nobis non est propositum, ubi duntaxat quærimus Masoræ auctores.

Quarto expressè in principio præfationis istius tertiæ affirmat, ante Tiberienses istos Masoram scripto comprehensam non fuisse. Inquit enim: *וכן קצת והפסוקת והאזה לוי שנתקנה להם לכתובים איש מפי איש עד עתה וספקו והפסוקת והאזה אשר נתקנה וקראו לה ספרותו* Et sic vocatur Masora hæc, propterea quod tradita est Sapientibus orientens usque ad Esram & concilium ejus, à quibus deinceps tradita est Sapientibus Tiberiadis, qui literis configurantur. *והיא וקראו לה MASORAM.*

Deniq; idem Elias eodem loco adducit in suæ sententiæ confirmationem, Rabbi Jonam, Grammaticum, qui paulò post millestimum, à Christo nato annum floruit, & coævus fuit R. Jehudæ Chiug Fessano, omnium Grammaticorum Hebræorum primo, qui R. Davidi Kimchio & Aben Esra sæpè laudatus, ut & R. Jona, hunc, inquam, Elias adducit, de Sapientum Tiberiensium peritia, sic scribentem, *הרש והנשה והרמיה בקראים*, id est, Resph dagessatum est & raphatum, in quo exercitati fuerunt viri Tiberienses & non nos: illi enim nitidissimam habuerunt linguam præ omnibus Judeis. Hic nec Masorethas, nec tempus ipsorum nominat, non tamen est dubium, quin istos Tiberienses intelligat, quos Aben Esra & Elias scribunt, auctores Masoræ fuisse.

Sensus ergo Elianæ sententiæ de Masoræ & punctorum vocalium origine huc redit:

1. Masoræ auctores fuisse innumeros, de versis seculis.
2. Tempus principii & finis ipsorum esse incertum.
3. Tiberienses Hebræos primum conscripserunt Masoram, & in venisse puncta vocalium & accentuum, post absolutum Talmud, id est, longè post 500 à Christo Salvatore nostro annos.

Horum veritas & firmitas ut melius nobis innotescat, ut & quid tota hæc Hebræorum Masora sit & cui usui serviat, solidius & perfectius à nobis Christianis tandem quoque intelligatur, altius hæc à prima origine inquirere, & ex ipsis fundamentis & intimis Masoræ recessibus perferuari, magnum operæ pretium fore duximus. Primò autem inquiremus in personas, deinde in tempus.

CAPUT IV.

De urbe Tiberiade.

Quandoquidem Tiberienses Hebræi, Auctores Masoræ scriptæ primè ab Elia statuuntur, quæramus primò urbem ipsam à tam admirando opere celebrem.

Hebræis Scriptoribus dicitur urbs, quæ Græcis vocatur *Τιβεριάς, Tiberias*. De hac Elias supra dixit, *היא מקוהא* Ea est Masia, & R. Jacob author dispositionis Masoræ impressæ, in Masora magna ad finem Operis publici adjecta, in Litera ח, ad ordinem הָקְרוּקֵי הַסְּפָרִים שֶׁחָבַר רַבִּי אֶהְרֹן בֶּן אֲשֵׁר בְּקָוִים הָלֵךְ הָקְרוּקֵי הַסְּפָרִים Et doctrinas accentuum, quas coposuit R. abaron filius ascher ex loco sive urbe Masia, quæ vocatur Tiberia. Hinc Munsterus in principio suæ Grammatices, ubi de vocalibus ex Elia agit, scribit: *Judei autem illi Tiberiæ, qui scilicet habitabant in Masia Paphlagonia, & cæt.* Paphlagonia regio est Asiæ minoris ad Pontum Euxinum sita. Myfia, *Μύσα* regio ejusdem Asiæ ad Hellepontum versus Propontidem, in cujus protractu ad Phrygiam majorem Geographi ponunt Tiberiopolin. An hæc ista Tiberias sit, quæ Masiam vocant, aliis inquirendum relinquimus. Nos quærimus, quæ omnium Judæorum linguæ Hebræicæ peritissimos Masorethas genuit. Hæc autem est Tiberias, quæ in terra Galilææ, ad lacum Gennesarèth sita fuit, de cujus ortu & situ, Josephus nobilis & antiquissimus rerum Judaicarum Scriptor, libro Antiquitarum Judaicarum 18. cap. 3. ita nobis refert: *Herodes porro tetrarcha receptus in Jummam amicitiam Tiberii, de ipsius nomine urbem à se conditam, vocavit Tiberiada, electo ad hoc optimo agro Galilææ, in ora lacus Gennesarèthici, unde non longè apud Emmauentem vicum, sunt aque calidæ. Hæc partim à convenis, partim à Galilæis habitata est, & cæt.* Herodes iste ab Antonio Triumphiro Romano, Tetrarcha Judææ constitutus fuit, annis circiter quadraginta ante Christi nativitatem, juxta Chronicon Bucholceri. In Josepho autè frequens deinceps est Tiberiadis istius mentio, qui ipsèmet eam aliquando singulari stratagemate ab hoste liberavit, ut scribit lib. 2. de bello Judaico, cap. 27. At à Vespasiano fuit captà, ut refert ibidem cap. 16. Lacus Gennesarèth descriptio ibidem, cap. 18. Sed & in Novo Testamento ejus mætio & memoria celebris, Christo ad eum stante, cum maxima turba ad eum conflueret, audiendi verbi Dei causâ, Lucæ 5. 1. Dicitur etiam Mare ex Hebræismo, sive Mare Galilææ, Matth. 4. 13. & Mare Tiberiadis, à celebritate urbis istius, Johan. 5. 1. & 21. 1. Ad hujus lacus tractum erant quoque aliæ urbes, ut Capernaum, Chorazin, Bethsaida, & aliæ.

Porrò de situ urbis & thermis ejus, apud Hebræos scriptores quoq; nonnulla leguntur Josepho consona, quæ silentio minimè nobis prætereunda. Apud Jonathanem paraphrasten Chaldeum in Legem, Deut. 3. 17, ita scriptum legitur: *וְקָרָא מַקְוֵהוּרְקִימָא לְמַדְרֵסְלָא* Et ad urbem Tiberiada, quæ sita est ad mare salis. Loquitur ibi Moses de terminis terræ tribus Ruben & Gad, qui inter cæteros erant quoque à mari Kinnereth sive Gennesarèth usque ad mare salis. Tiberias autem ad lacum Gennesarèth sita erat, qui infra Tiberiada se in Jordanem effundebat. Jordanis tandè satis longo tractu in mare salis labitur, quo usque istarum trium

buum limites protendebantur. Testis Josephus lib. 3. de bello Judaico, cap. 18, ubi de Jordane ait: *Centum autem & viginti alius præteritis stadiis, post oppidum Juliada, Genesar lacum medium transfemensus, deinde multam per solitudinē in Asphaltitem lacum, (sive mare salis aut mortuum) exit.* Guilielmus Postellus in lib. De universitate, in Syriæ descriptione: *Primi, inquit, vocabant lacum Genezar, posteriores Tiberiadis, alii Galilææ, in quo pars torrentis Kison ab occasu recipitur. Alluit lacus ille plures urbes & vicos, sed celebriores, quum extabant, ab occasu Capernaum & Tiberiada, ab ortu Genezar, unde primum nomen stagno.* Et mox: *Inde item per sexaginta millia passuum, devenit in lacum Asphaltitem, (aut mare mortuum) adhuc ultionem divinam redolentem.* Malè itaque confuta est ista superior Jonathanis interpretatio.

Author libri תוספתא, fol. 88. 2. editionis Cracovianæ, ex Talmudicis adducit: *אמר ר' חייא ד' חלקי קם בכניסי סבחה* Inquit Rabbi Jose: *Sit pars mea cum ingredientibus sabbatum in Tiberiade, & cum egredientibus à Sabbatho in Tzephore.* Interpretatio authoris Mular: *Tiberias sita erat in valle, ita ut non conspiceretur ipsi amplius sol, quasi dimidia hora ante occasum solis, idcirco lucente adhuc sole sabbatum inchoabant, & adiciebant ad sanctum (nempe partem diei communis). Tzephore urbs sita erat in vertice montis, ut solem adhuc conspicerent lucentem, dum alii occideret, ideoq; longius protraherent sabbatum quam alii, & adiciebāt de prophano ad sanctum, id est, partem diei sequentis ad sabbatum.* Tzephore urbs, Josepho vocatur Sapphoris, quam ipse aliquando ab hoste liberavit, lib. 2. de bello Judaico, cap. 27. Guilielmus Postellus, in libro De universitate, in Syriæ descriptione, ait: *Inde (à vicō Nazareth) ad Sephoram urbem sunt tres leuæ: ex ea putatur ortus Josephus, pater politicus Christi.* De hac urbe in sequenti capite plura.

Abraham Zachuth, author libri תוספתא, fol. 21. 2. scribit: *משנה ראשונה* Et Tiberias depressior erat præ reliquis omnibus. Josephus lib. 3. de bello Judaico, cap. 17: *Etenim civitatem (Taricheas) ita ut Tiberias, sub monte positam, & cæt.*

Rabbi Benjamin Tudelensis in itinerario suo, utriusque hujus urbis etiam meminit, ubi scribit: *משנה ראשונה* פראמאות לשיפוריה היתה צפורי ושם קברו של רבינו הקדוש ורבי חייא שעלה מבבל ויונה בן אמתי הנביא והם קבורים בהר ושם קבורים הרבה: ומשנה פראמאות לשיפוריה היתה על הירדן ונקראת חממת היא, Hinc tribus milliariibus Sipuria est, quondam Tziphori dicta, ubi sepulchrum est Rabbi Jehude Magistri nostri sancti, & R. Chaiæ qui migravit ex Babylonia, & Jonæ filii Ammittai prophetae, qui in monte sepulti sunt, & aliorum plurimorum. Inde quinque milliariibus Tiberias est, sita ad Jordanem, quæ ibi dicitur Lacus kimmereth.

Josephus supra meminit etiam aquarum calidarum, quarum & apud Talmudicos frequens est laudatio. Hinc in libro Megilla, fol. 61. legitur: *חממת תפריה ונקראת חממת* Quare vocatur nomen ejus Chammat? propter Chamme (id est, thermas sive aquas calidas) Tiberiadis. Est autè Chammat nomen urbis, Jos. 19. 35. In libro Pesachim fol. 8. 2. *חממת תפריה ונקראת חממת* Quare non sunt thermæ Tiberiadis in Jerusalem? ne ascendentes ad festa dicerent; se

ascendisse nisi ad lavandum in thermis Tiberiadis? Habuerat etiam Tiberias, aquas sive fontium sive lacus, potabiles & facili digestionis, ut viderentur limpidae exire, sicut erant potæ, unde rursus apud Talmudicos in libro משכירין Machschirim, cap. 6. fol. 14: *והם מים טובים מי מקריהו השותה מי מקריהו Bibens aquas Tiberiadis, quæ egreduntur limpidae.* De aquis Lacus Genesareth, Josephus lib. 3. de bello Judaico, cap. 18: *Lacus autem, Genesar, à terra continente appellatur, quadraginta stadiis in latitudine patens, centumq; in longitudine, aqua dulcis est, atque potabilis.* Rabbi Benjamin Tudelensis in Itinerario suo, ubi de Tiberiade agit: *והם מים טובים הנוקעים מתחת הארץ וקורין להם חמי מקריהו* Illic etiam sunt aquæ calidae scaturientes ex terra, quæ vocantur Thermæ Tiberiadis. Meminit ibidem quorundam etiam celeberrimorum sepulchrorum, quæ ibi reperit. Sic urbis Tiberiadis situm & qualitatem aliquam investigavimus: videndum porro, quam à literis ac literarum studiis, Scholisque celebritatem habuerit, ut tot viri docti, Maforæ auctores, inde ceu ex equo Trojano prodierint.

CAPUT V.

De Schola & Sapientibus Tiberiadis.

SITiberias omnium Judæorum in lingua Hebræa peritissimos artifices, artis tantopere laboriosæ & ingeniosæ, Masorethicæ & punctatoricæ, produxit, & quidem eo tempore, quâdo Judæam terram horrenda vastitas tegebat, æquissimam ratio postulat, vt literarum studia firmissimas ibi radices jam longo tempore egerint, & sapientia ipsa Sicuti magna Jovis antiquo robore quercus ingentes ibi ramos tetenderit, ut Vergilius loquitur. Studiofus ergo non nihil, & quantum fieri potest diligentissimè rimemur, quæ nam post horrendam istam augustissimorum Hierosolymorum ruinam, huic Tiberiadi tam exuberans à literis & sapientiæ cultu laus nunquã intermoritura in omnem posteritatem remanserit.

Primum ergo, post Urbis per Titum Vespasianum excidium, multos in terra Israelis passim doctos Judæos remansisse, negari nullo modo potest. Fuerunt autem reliquiæ Judæorum partim in Babyloniâ ejectæ, partim manserunt in Palæstina sive terra Israelis, ubi in locis & urbibus commodioribus scholas & ecclesias paulatim restaurarūt. Inter eas, quæ sapientum aliquot nominibus celebriores reddite, referuntur in Hebræorum scriptis, Jafne, Zephoria, Cæsarea, Tiberias.

De יבנה Jafne legitur in Itinerario Benjaminis: *ובשם נ פרמאות אבליהו יבנה תרין נראה שם מקום בית הפרושי* Hinc (à Japho sive Joppe) sunt tria milliaria usq; ad Ebalin, quæ est antiqua Jafne, & ad hæc usque tempora visitur ibi domus Scholæ. Primum hujus Scholæ Rector fuit Rabban Jochanan filius Zachæi, qui ex ruinis Hierosolymorum evaserat, & Jafnem pervenerat, ubi per quinque annos Rector Synagogæ & Caput exultum fuit, חממת תפריה ונקראת חממת & fecit ibi sepes Legr: id est, doctrinã & legibus vivendi, Verbum Dei confirmavit & propagavit: Liber Tzemach David fol. 39. Juchasim fol. 20. Huic successit Rabban Gamaliel secundus, Rabban Gamalielis senis, Pauli Apostoli præceptoris

filius, & deinceps dictus fuit רבן גמליאל ריבנא Rabban Gamaliel Jafnenfis, Tzemach ibid.

De Tzephoria legitur in Talmud Jerofolymitano, libro Megilla, cap. I. רבי זינן קרוי. טבריא שהיה חומה להו רבי זינן קרוי. id est, Tiberias, cui mare murus est: Rabbi Jochanan vocavit eam Synagogam Sephorianam, dixitq; eam esse ipsissimam Tiberiada antiquam.

De Cæsarea, in libro Juchasin fol. 74. רבי אבהו היה רבי אבהו היה רבי אבהו היה. Alia multa testimonia prætereo, quia Tiberiadè duntaxat quærimus.

De Tiberiade, in lib. Juchasin, fol. 21. ר' יוסי בן קסקסא היה ר' יוסי בן קסקסא היה ר' יוסי בן קסקסא היה. Et fol. 74. ר' יהושע בן לוי היה ר' יהושע בן לוי היה ר' יהושע בן לוי היה. Et residabat Cæsarea misitq; ad R. Chanunam, filium suum discendi causâ. Et fol. 82. ר' אסי הכהן של ר' אסי הכהן של ר' אסי הכהן של.

התלמיד המובהק והגדול מרבי זינן והוא נשאר למלא מקומו להיות ר' אסי הכהן של ר' אסי הכהן של ר' אסי הכהן של. id est, Rabbi Anni sacerdos collega erat R. Assi sacerdotis, discipulus clarissimus, & major ipso R. Jochanane, qui erat factus superstes ut compleret locum ejus, efficitq; Caput Academiæ Tiberiensis.

In libro Talmudico Megilla, fol. 6. והוא רבי בטבריא היה והוא רבי בטבריא היה והוא רבי בטבריא היה. Et ecce Rabbi (Jehuda sanctus) Tiberiade fuit: Tiberias autem circumdata fuit muro, inde à diebus Josue filii Nûn. Alio quippe nomine prius appellata fuit, donec accepit nomen Tiberiadis ab Herode tetrarcha, qui eam restauravit, & novo nomine in honorem Tiberii Cæsaris appellavit, ut supra dictum. Ideo ibidem in Talmud subjiciunt, explicando locum Jehosua cap. 19. vers. 35. Et urbes munitæ Tzidim, Tzer & Chammat, Rakkat & Kinnere. h.

והיה עמו ר' יהושע בן לוי והיה עמו ר' יהושע בן לוי והיה עמו ר' יהושע בן לוי. id est, Et Rabbi (Jehuda sanctus) erat cum septuaginta iudicibus in Beth-scheam, in Tiberiade & Sephore. Tiberias autem erat profundior omnibus. Eò erat translatum Synedrium sive Senatus magnus, translatione decima.

Quando apud Talmudicos absolute dicitur Rabbi, tunc per excellentiam intelligitur Rabbi Jehuda, quem ab insigni pietate vocant ר' יהודה הקדוש R. Rabbi Jehudam sanctum. Hic Rabbi Jehuda sanctus sub Antonino Imperatore, quem Pium cognominarunt, celebris fuit, quem & Imperator largissima clementia & favore summo prosequabatur. Putant Hebræi, hos duos quandoque Tiberiade simul conversatos, & Imperatorem ex favore erga Rabbi Jehudam, voluisse urbem Tiberiada libertate donare, omnique servitute, & tributis jugo exemere. Id colligunt ex loco quodam Talmudico, qui legitur in libro de Idololatria, cap. I. fol. 10, his verbis: אמר ליה אנטונינוס לרבי בעקא רימלך אמרודוס בר חזקיה ותיעבר טבריא. Dixit Antoninus ad Rabbi (Jehudam): Cupio ego ut regnet Ajuerus filius meus pro me, & fiat Tiberias colonia libera. Coloniae quædam apud Romanos erant liberae, omnique tributo exemptæ, ut gratuito labore

locum aliquem cultiorem redderent. Hinc Glossator Talmudicus, קלויא בת חרוץ שלא תהו מס לקולם Colonia est filia liberorum (id est, libera, libertate donata) quæ nunquam det tributum. Ibidem in Talmud: נישקב אנטונינוס: נישקב אנטונינוס: נישקב אנטונינוס. Cum mortuus esset Antoninus, dixit Rabbi Jehuda: dissolutus est fasciculus; id est, vinculum amicitiaë quod erat colligatum inter nos. Hujus Imperatoris indultu, idè Rabbi Jehuda, Anno Christi 190 (juxta quosdam, 220, supputatione Judaica) collegit omnium superioru Rabbidorum Placita & Constitutiones in certos Aphorismos, & certis libris & Partibus distinxit, quibus in Judæa communis juris authoritas attributa fuit. Hic liber fuit appellatus quasi Lex iterata vel secunda, qui etiamnum hodie Textum juris Judaici constituit. Fortè in urbe Tiberiade, ubi vixisse hic Rabbi videtur, aut in Sephoria, ubi sepultum eum esse, paulò antè retulimus, conscriptus est. Hic liber deinceps sequentibus annis in Scholis Judææ publicè prælectus, & variis Doctoru disputationibus illustratus & auctus fuit, ex quibus conjunctis Anno Christi 230 prodiit Talmud Hierosolymitanum, sic dictum, non quòd in urbe ista esset factum, sed in judæa sive terra Israelis, cujus caput fuerat Hierosolyma.

Hactenus vidimus, studia literarum in terra Ifracilis, post excidium urbis fuisse restaurata & conservata, urbem quoq; Tiberiade à literarum laude non incelebrem, usque ad annum Christi 230. At verò post hæc tempora nihil admodum celebre de Scholis literarumq; studiis in Judæa, Chronica Hebræorum referunt. Nam hic Rabbi Jehuda post publicatum Talmud Hierosolymitanum, eodem anno aut sequenti mortuus fuit, post cujus obitum studia literarum in Judæa dissipata fuerunt, & Scholæ in Babyloniam translatae, quarum cultum & nos hic quasi in transitu perlustrabimus.

CAPUT VI.

De translatione Scholarum ex Judæa in Babyloniam.

Mortuo Rabbi Jehuda sancto, qui omnis literaturæ Judaicæ solùm & unicum lumen & columen erat, animam penè omnes Scholæ in terra Ifraelis cù ipso exhalarunt. Nā illicò post mortè, aut paulò ante mortem ejus, ut alii volunt, duo primarii ejus discipuli, Raf & Samuel, in Babyloniam migrarunt, ubi studia cœperant longè esse cultiora, eoq; maximam partem Doctorum & discipulorum, secum ex Judæa pertraxerunt, ut testantur Chronica ipsorum.

Tres autem in Babylonia erant celeberrimæ Academiae, in urbibus Nabardea, Sora & Pumbeditha.

Nabardea, Babylonicè נבדא, vocata fuit quasi fumen scientiæ. Ab Euphrate, fluminis nomè, & à Schola, scientiæ cognomen sortita est. Erat enim ad ripam Euphratis sita, loco studiis aptissimo & commodissimo. Ejus meminit Josephus libro Antiq. 18. cap. 12. his verbis: Neerda (sic ponunt libri vulgati) dicitur urbs Babylonia, frequens populo & agro fertili, qui tantam multitudinem possit alere: ad hæc non patet hostium assultibus: cuncta

Tzemach David fol. 46. Deinde Anno Christi 340 celebre obtinebat nomen inter omnes Judæos *Hillel bannasi*, Princeps sive Dux exulum Hillel, qui simul erat Philosophus & Astroſomus ipſignis præ omnibus Judæis, ita ut novum Computum conficeret, reducendo eum ad Computum antiquum Rabbi Adæ. In qua autem urbe vel Academia vixerit, Chronica Hebraica non exprimunt. Josephus Scaliger in libro De emendatione temporum, pag. 594. scribit: *Magistri Tiberiadis hanc periodum sustulerunt, et novum עברי id est, computum instituerunt.* Non legitur alius, quam iste Hillel, computum reformasse, unde isti Magistri Tiberiadis de hoc Hillele intelligendi, eò etiam magis, quod ejus Hillelis computum Judæi universi in hodiernum usque diem sequuntur, & sequuturi sunt, usque ad suum Liberatorem quem expectant, ut videre est in Juchasin fol. 90. & Tzemach David fol. 46. Ergo juxta Scaligerum, iste Hillel Tiberiade vixerit, & eo usque Tiberias floruerit. Sed aliud certius est, quod indicat, Scholarum adhuc florem quandam in hac terra hucusque perdurasse. Nam sub hoc Hillele dignitas Promotionum Magistralium defuit. Unde in Schalschelet fol. 34. legitur: והוא היה ראוי של רבי הלל : וזאת היא שהיה נספק בארץ ישראל וסוף הנסמכים כנראה במסכת ע"א: *Ipse* [R. Jehuda Nesia] *fuit pater Rabbi Hillelis Principis, qui fuit promotus in Magistrum in terra Israel, et fuit promotorum, ut videre est in libro Talmudico De idololatria.* Et in Tzemach David, ubi de hoc Hillele agitur, fol. 47: וזו היא שהיה נספק בארץ ישראל : *Et in ipso aesterunt promoti in terra Israel.* Quod si ergo Promotiones Scholasticæ hic cessarunt, verisimile est simul etiam Professiones & publica docendi exercitia defuisse, cum dignitates istæ sint virtutis literariæ præmia, quibus studia rectè conservantur & propagantur. Cui robur accedit inde, quod Chronica Hebræorum post hunc Hillelem, nihil quicquam amplius de Scholi, aat Sapientibus Palæstinae referunt, sed Babylonicas Scholas pressè ad extremum terminum prosequuntur. Hic itaque & nobis subsistendum hoc loco esset, nisi nos adhuc paulò ulterius Divus Hieronymus, Ecclesiæ Christianæ Scriptor antiquissimus, educeret. Is enim dum in transferendis ex Hebræo in Latinum Bibliis, occupatus esset, Tiberiade doctum Judæum ascivit, cujus opera in libri Paralipomenon interpretatione usus fuit. Sic enim in Præfatione in istum librum, ad Domnionem & Rogatianum scribit: *Denique cum nuper à me literis flagitassetis, ut vobis librum Paralipomenon Latino sermone transferrem, de Tiberiade quemdam Legis Doctorem, qui apud Hebræos admirationi habebatur, assumpsi et contuli cum eo à vertice, quod ajunt, ad extremum unguem, et sic confirmatus, ausus sum facere, quod jubebatis.* Jam verò Hieronymus Anno Christi 420, aut 422, vitæ finem Bethlehemensi clausit, ut Bucholcerus, Genebrardus & alii referunt. Fuerit ergo ejus studiù in Interpretatione Latina, circa Annum Christi 400, cum aliquot annis in ea fuerit occupatus, aliquot etiam annis ante mortem eam absol- verit, & aliorum bona malaque judicia de ea audiverit, & à malis quidè passim se purgaverit. Atque sic quâ potuimus industria, Tiberiensium sapientium studia ad

quadringentos usque annos ex tam protritit historię collapsæ ruderibus, investigavimus, spe ducti, sapientissimum istum Masoretharum cœtum Tiberiade assequendi. At cum nostrarum virium tenuitatem id superarit, solertioribus id magisque exercitatis relinquimus. Ex his autem, quæ hæcenus producta à nobis sunt, apparet, literarum studia post vastata Hierosolyma, diù in Palæstina conservata fuisse, ac in primis quoque in urbe Tiberiade. At verò cum Historia Hebraica studiorum cursum, & Sapientum singularum generationum, ad mille usque annos in Babylonia prosequatur, in Palæstina autem sive terra Israelis, circa annum Christi 340, post Hillelem principè, planè cesset, verisimile nullo modo est, post quingentesimum aut circa sexcentimum à Christo nato annum, vel etiam ulterius, tot potentes Tiberiade adhuc extitisse, qui omnium Judæorum in legenda sacra Scriptura fuerint exercitatissimi, & tam novum, tam admirandum tanti momenti circa sacrarum literarum sobriissimam & arduam tractationem, inventum, sine ullo teste, sine omni historia, sine ulla librorum memoria, universæ Judaicæ nationi, immò toti mundo, cum quo verbum Dei communicatum fuit, aut communicandum erat, ceu divinum oraculum acceptandum tradiderint. Deinde cum utriusque Talmud, Hierosolymitani & Babylonicum elaboratio, conscriptio, auctores, & quicquid ad istorum librorum historiam pertinet, magno studio ab Hebræis observatum & annotatum sit, quomodo reticere potuerunt id, quod circa sacra Scriptura genuinam, authenticam & æternam lectionem versabatur? Tertiò, cum gloriosissimi & fastuosissimi Babyloniæ Judæi, in florētissimo regno habitantes, Palæstinae vastatae & magis magisque ruinosa rudera occupantes Judæos, ipsorumque Scholas, suæ doctrinæ autoritate & celebritate citò obscurarint, & penitus tandem deleverint, quomodo post tot secula, in tanto studiorum in Babylonia vigore, fervore & flore, istius Critici circa sacram Scripturam studii, æternam laudem & gloriam, solis Tiberiensibus reliquissent? Quarto, cum Judæi Babylonienses Talmud Hierosolymitanum, suo Talmude Babylonicum opprèsserint, obscurarint & penè in nihilum redegerint, suoque Talmudico operi, eam autoritatem conciliarint, ut eo universa natio Judaica, quæ sub toto cælo est, æternum regatur, ut etiam nunc hodie regitur, quomodo non etiam istius studii Masorethici autoritatem, fidem, laudè & gloriam ad se pertraxissent? Quintò, si Judæi Tiberienses post Talmud Babylonicum, studiis per mille annos in Babylonia vigentibus & florētibus, Masoram & puncta lectionis sacræ confecerunt, quomodo id sine scitu Babyloniolorum, penes quos solos omnis doctrinæ Judaicæ culmen erat, immo & consensu atque communi approbatione facere potuerunt? merebatur certè ista lectio, quæ ad externas vocalium figuras ascripta, & Notis masorethicis confirmata erat, totius ecclesiæ Judaicæ testimonium & approbationem communem, esse scilicet eam in omnibus & singulis, literis & vocalibus, ad minimum usque apicem, anti-quæ Mosaicæ & Propheticæ authentice penitus con- formem

formem & congruentem. Atqui de hujus vel consilii communicatione vel operæ approbatione, ne gry quidem in tota historia Judaica. Certè si primi post Talmud Babylonicum Scriptores id maxime reticuisissent, Kabala tamen oralis sic illud nunquam suppressisset, vel posteritati subtraxisset, ut non tandem ab aliquo proditum fuisset. Sextò, si ipsomet Elià fatente, Masoræ authores per diversas generationes, milieni fuerint & myriades, id est, plures & quasi innumeri, principium quoque ipsorum & finis incertus, quomodo soli Tiberienses ejus authores dici possunt? quomodo principium ejus ascribitur temporis Talmude posteriori? Ex his omnib. patet, quanta occasio vel ex doctorum virorum copia vel doctrinæ excellentia apud Tiberienses fuerit, quare illis potissimum nobile hoc studium ascribatur.

Sequitur, ut & temporis terminum examinemus.

CAPUT VIII

An Masora post Talmud conscripta sit.

DE personis inquisivimus, num Sapiens Tiberiadis Masoræ authores fuerint: nunc impus quoque sciscitabimur.

Suprà ex Aben Esra vidimus, à Sapiens Tiberienses Masorá & Punctuatione esse profectam. Elias tæpus circumstatiã aliquã definivit, Masorã à Sapiens Tiberiadis primùm fuisse literis consignatã, & id post Talmud. Hoc postremum ulteriore indagatone & examine opus habet, ut ad veri cognitione aditus fiat.

Primò, Si in utroque Talmud, nominis Masoræ & rerum præcipuarum in Masora cõtentarum, mentio fiat, sequitur, Masoram cum suis authoribus eateenus ante Talmud extitisse, ac proinde non esse demũ à Judæis Tiberiensibus post Talmud Babylonicum factam. Mentionem autem ejus in utroque Talmud fieri, docent hæc testimonia.

In Talmud Hierosolymitano, in libro מגילה Megilla, cap. 4. ubi explicatur versus Nehemiæ cap. 8. 8. ויקראו בספר בתורת האלהים קפריש ושום שכל דבינו במקרא Et legerunt in libro illo, in Lege Dei explanatè, & apposuerunt intellectum, & intellexerunt lectionem illam vel Scripturam ipsam, hujusmodi commentatio legitur: ויקראו בספר בתורת האלהים המקרא: קפריש זה תרגום ו ושום שכל דבינו במקרא זה המסורת וש אומרים אלו המעמים ו ויקניו במקרא זה המסורת וש אומרים אלו המסוקים ו וזכרתי וש אומרים אלו ראשי המסוקים ו id est, Et legerunt in libro illo, in Lege Dei, in textu Hebræo: explanatè, cum Targum: & apposuerunt intellectum; illi sunt accentus: & intellexerunt lectionem illam sive Scripturã aut textum illum, ista fuit Masoreth (quod scil. textum juxta Masoreth genuinæ scriptionis & lectionis prælegerunt): quidam dixerunt esse pausas distinguentes, alii dixerunt esse principia versuum, (quod scil. distinctè juxta pausas accentuum & distinctos versus legerunt, unde omnes facillimè intellexerunt, quid legeretur.) Ergo jam tum tempore istorũ Doctorum quædã pars Masoræ fuit, juxta quam dixerunt, Esræ collegas textũ prælegisse, & jam tunc Masoræ nomẽ notũ & usitatũ fuit.

In Talmud Babylonicò, Doctores Babyloniẽ eundem in modum locum istum Nehemiæ interpretati sunt, ut patet ex libro נדריים Nedarim, cap. 4. fol. 37. &

ex libro Megilla cap. 1. fol. 3. ubi ita legitur: באי דכתיב ויקראו בספר בתורת האלהים קפריש ושום שכל דבינו במקרא ו ויקראו בספר בתורת האלהים זה מקרא ו קפריש זה תרגום ו ושום שכל אלו המסוקים ו ויקניו במקרא זה פיסוקי מעמים ואמרי ו ליה אלו המסורת שכחום וזכרו ויסדרום ו id est, Quid est, quod scriptum extat: Et legerunt in libro illo, in Lege Dei explanatè, & apposuerunt intellectum, & intellexerunt lectionem. Et legerunt in libro illo, in lege Dei; ista fuit textus Hebræus: explanatè; illud fuit Targum: & apposuerunt intellectum; isti fuerunt versus: Et intellexerunt lectionem; ista fuerunt pause accentuum: alii dixerunt fuisse Masoram. Obliti enim eorũ fuerant, sed tunc restaurarunt ea. Eadem hæc extant in Operibus Rabbi Alphes, libro Megilla cap. 4. ubi Rabbi Salomonis Glossa super textum illum talis, זה מקראו לשון עברי, Mikra Textus, id est, lingua Hebræa: המסוקים היכן נפסקין, Pefukim, Versus, id est, ubi singuli versus desinebãt. פיסוקי מעמים ו פיסוקי דהמקראו ו פיסוקי דהמעמים אלו הניקוד והמעמים אלו הניקוד והמעמים, nempe puncta & accentus. In eundẽ hunc locum Rabbi Alphes, Rabbi Nissim alterius Cõmentatoris glossa paulò adhuc illustrior est: Illud est Targum, quod explanat textum Hebræum: Illi sunt versus, id est, puncta distincta inter quemq; versum, quæ vocat שום שכל Apponendo intellectum, quod per illa homo cognoscit differentias versuum. Iste fuerunt pause accentuum; quod per accentus Scriptura sive textus intelligitur melius: Illa fuerunt Masoreth; id quod traditũ est in Masora. Ex his patet, primò nomẽ Masoræ fuisse Talmudicorum tempore notum & usitatũ, quippe qui jam Masoram à lógis temporibus cõceptam habebant: Secundò, res qualdam Masoræ, ut textus sacri in versus, versũ in pausas sive membra distinctio, vocum juxta veram ipsarum punctuationem pronuntiatio & prælectio, ex qua populus facillimè poterat percipere id, quod prælegebatur. Sic textũ Talmudicum intelligendũ, duo ejus interpretes præstãtissimi confirmant. His tamen illustrandis, & probè intelligendis, hoc addimus, primò quod dicitur, Esræ tempore Levitas populũ publicè docendo, legisse in libro illo, in Lege Dei textum linguã Hebræã, de eo inter nullos est dubium. Secundò, cum Targum, non est intelligendũ de Targum quod hodie extat, id enim tunc temporis nondum erat in rerum natura, aliquot seculis postea primò scriptum, sed quod, quum versum prælegissent Hebræicã linguã, eum statim linguã Chaldaicã, quæ populo tunc erat notior & familiarior, viva voce statim interpretati sint. Tertiò, isti sunt versus, id est, eos distinctè juxta singulos versus legisse. Id Elias de orali distinctione accipit, quod pausam & interpiratione aliquam fecerint, ubi quisque versus esset absolutus, prout hoc illi noverãt in legendo observatum fuisse, inde à Mose usque. At interpretes illi duo in Talmud de punctuali distinctione intelligunt, quod punctis jam tunc, ut hodie, versus fuerint distincti. Quartò, quod de pausis dicitur, similiter in utraq; partem accipitur. Quintò, vocabulũ Masoreth, strictè accipiendum de ea Masoræ parte, quæ circa genuinam lectionem quarundam vocum, quæ diversimodè scribuntur & leguntur, versatur, prout hoc Sacerdotes & Levitæ à Majoribus suis per continuam traditionem ac-

ceperant & observaverat. Nam Masora ea quæ hodie literis cõprehensa est; tunc nondum extabat, nec profuisset eam juxta textum populo prælectam fuisse. At Talmudicorum istorum tempore, jam magna Masoræ scriptæ pars nota erat, ut sequentia magis declarabunt, quæ causâ fuit; ut in illius loci Nehemiæ explicatione Masoræ vocabulo tanquam isto tempore noto, usi sint.

Secundò trita apud Talmudicos sententia est, *אם לא למסורתו* *Est mater lectionis, est & mater masora.* Hoc axiomate utuntur, quando duo disputates, de vocis alicujus interpretatione dissentiunt, quorum unus vocẽ interpretatur prout legitur & pronuntiatur per vocales, alter prout per nudas literas scribitur, & aliis vocalibus efferrî potest. Exempli causa, Levit. 12.5, scripũ est *שבעים*, cujus interpretatio inter quosdã disceptata fuit. Quidam cõmunem ejus lectionem & pronuntiationem retinendam statuebant, nempe *שבעים*, dicentes *אם לא למסורתו* *Est mater lectionis*, id est, quia per Masoram à Majoribus nobis traditam, accepimus & didicimus, sic esse legendum & interpretandum. Alii dicebat: Nos juxta simplicem scriptiohem literarum, legimus *שבעים* Septuaginta, quia *Est mater Masora*, id est, scriptiohem, quia per Masoram accepimus, juxta simplicem formam literarum, vocem interpretandam esse *שבעים* Septuaginta scil. diebus mulierem puerperam immundam esse debere. Nam si sensus ejus esset *שבעים* *Duabus septimanis* vel Diebus quatuordecim, tunc scriptum fuisset aut scribi debuisset *שבעים* cum duplici jod. Sic Exod. 12.46, scriptum est *יאכל*. Id unus interpretabatur juxta communem lectionem & pronuntiationem *יאכל* *Comedetur*, scil. Pefach sive agnus, quia *Est mater lectionis*, tenendum est nobis fundamentum lectionis, quomodo per masoram accepimus, vocem eam legendam & interpretandam esse. Alter contendebat, interpretandum & legendum juxta simplices literas *יאכל* *Comedet*, quia *Est & mater scriptiohem*, sic per masoram accepimus juxta scripturam interpretandam esse. Item Levit. 21.11, scriptum est *נפש*. Hic dicebat, *Est mater lectionis*, per masoram accepimus, legendũ & interpretandum pluraliter *נפשות* *Corpora* vel cadavera, & intelliguntur duo cadavera. Alter dicebat, *Est mater scriptiohem*, juxta simplicem scriptiohem lego *נפשו*, & intelligi cadaveri unum. Similia plurima in Talmud reperiuntur, quæ disputandi & exercendi ingenii tantum causâ proponebant, non quod de vera lectione dubitarent. Utrique autem semper prætendebant Masoram, quod per eam & scriptiohem & lectionis ratio constaret. Unde patet, Masoræ usum jam ante Talmud inter ipsos fuisse.

Tertiõ; Masoretharum opus fuit textus sacri in versus distinctio, teste ipsomet Eliã in libro de Accentibus, cap.2, ubi sic scribit: *באשר חסבנו בעלי הספרות לתניח תקודות והטעמים בכל פסוק ופסוק התבוננו בראשונה באיזה מלה ראוי לתניח סוף הפסוק אך בתורה היתה להם בקבלה טעם רעה ועשו שם ב תקודות נפות זו על זו כוונתם (:) לסימן* *Postquam constituissent Magistri Masoreth ponere puncta & accentus in unoquoque versu, primum considerarunt, ad quam dictionem deberet poni finis*

*versus, quamquam in Lege id habuerint per traditionem à Mose, ibique fecerunt duo puncta crassa, uno supra alterum posito; hoc modo (:) pro signo, & sic per tota Biblia, & cæt. Atqui distinctionis versusum in utroque Talmud creberrima sit mentio, immò jam ante ipsa Talmudis initia, distinctionem versusum per totam Scripturam fuisse notam, liquet ex R. Jehuda sancto, primi textus Talmudici authore, qui in Mischna libri Megilla, capit. 3. scribit: *הקורא בתורה לא יפחות משלשה פסוקים לא יקרא למתרגמן יותר מספוק אחד וכתבא שלשה* *Qui legit in Lege (in Synagoga publice) non leget minus quam tres versus: non leget interpreti-Chaldeo magis quam versus unum, & in Propheta tres.* Sic & in superiori loco Talmudico, in explicatione loci Nehemiæ, Versuum meminerunt. In eodem libro Megilla, capit. 3. fol. 22: *כל פסוקא דלא פסקיה משה אמן לא פסקין ליה* *Quemcumque versus non distinxit Moses, nos etiam non distinguimus eum.* Alibi dicunt, quis versus medius sit in tota Lege, item quot sint versus totius Legis, ut mox infra videbimus, & sic millies versusum Talmudici meminerunt. Neque hæc de sola vocali distinctione inter legendum, intelligi posse, docet primò, quod tota Scriptura, antequam à Masorethis primis (non Tiberiensibus Eliãnis post-Talmudicis) esset in Versus distincta, fuerit tanquam Versus unus, id est, continua vocum serie, absque omnibus pausarum vel majorum distinctionum aut periodorum notis vel spaciis scripta: secundò, quod impossibile fuisset humano ingenio observare, & nudæ memoriæ subsidio retinere, tot mille distinctionum spatia. Unde, quando Talmudici de distinctis versibus loquuntur, eos actu & revera Masoretharum præcedentium operâ tunc distinctos fuisse, necesse est. Aliqua ergo Masora ante Talmud fuit, nec primùm à Tiberiensibus Judæis Talmude posterioribus, versusum distinctio inventa.*

Quartò, proprium Masoretharum opus fuit, diversitatem lectionis, cujus multiplices sunt species, annotare. Ubicunque enim tale quid occurrit, tunc omnes uno ore dicunt, qui modò gustum aliquẽ Masoræ habent; Masorethæ sic legunt, Masorethæ diversam lectionem in margine notarunt, Masorethæ quod in degenerarat, restituerunt, Masorethæ tradiderunt, hanc vocem redundare, & quæ sunt similia. Atqui hæc Masoræ pars tota jam ante Talmud fuit, ut luculentissimè ex ipso Talmud sequens locus probat, qui legitur in *Nedarim*, fol. 37. his verbis: *אמר רבי יצחק מקרא סופרים ועשור סופרים וקריין ולא כתבו וכתבו ולא קריין ולכפר למסור ספיןו מקרא סופרים ארן שמים מקראים עשור סופרים אחר תעברו אחר תלכו אחר תאספו קרמו שרים אחר נוננים ארן תתקד בדרין אלו קריין ולא כתבו פרת דבלכתו איש דכאשר ישאל איש ברב האלהים באים דתבנתו לה רפליסחו את דתגר הוצר לוי אלי דתלון אלי דתשעורים תלון קריין ולא כתבו וכתבו ולא קריין ודילכו ואת דתמננהו ירוך דהרודו הפס רפאח נבנו אם רבי תלון קריין ולא כתבו ונאלי id est, *Dixit Rabbi Isaac: Lectio Scribarum, Ablatio Scribarum, Lecta & non scripta, Scripta & non lecta, traditio sunt Mosis de monte Sinai. Lectio scribarum: ut, et cæt. schamajim, Mitrajim. Ablatio scribarum: ut, Post transibitis, Genes. 18.5: Postea ibis, Genes. 24.**

ncl. 24-55. Postea aggregabitur, Num. 31. 2. Præcedebant cantores, post pulfatores, Psalm. 68. 26. Iustitia tua, ut montes Dei, Psalm. 26. 7. *Lecta & non scripta: ut, vox* אז *ibi, Quum proficisceretur ipse, 2. Sam. 8. 3. אז, Cum requisierit verbum Domini, 2. Sam. 16. 23. אז, Et edificabitur urbs, Jerem. 31. 38. אז, Effugium ei, Jerem. 50. 29. אז, Nunciando nunciatum est mihi, Ruth. 2. 11. אז, A rea, Ruth. 3. 5. אז, Hordei, Ruth. 3. 17, atque hæc sunt lecta & non scripta. Scripta & non lecta: ut אז ibi, Et propitiussu, 2. Reg. 5. 18. אז, Præceptum, Deuter. 6. 1. אז, Calcans, Jerem. 51. 3. אז, Latus austri, Ezech. 48. 61. אז, Nam vindex, Ruth. 3. 12, atq; hæc sunt scripta & non lecta. Hactenus Talmud. Primùm inquit Rabbi Isaac: *Lectio Scribarum, ut eretz, Schamajim, Mitzrayim;* hoc est, Scribæ docuerunt populum, per assiduam prælectionem, quomodo eam inde à Mose usque per continuam traditionem acceperat & didicerant, quare hic legendum sit *Eretz* (terra) non *aretz*, alibi *aretz*; non *eretx*, quòd ratione diversorum accentuum & membrorum sententiæ hoc fieret: item *Schamajim* (Coeli) hic cum A distincto, longo & brevi sive Kametz & Pathach, alibi cum A eodem sive utroq; longo, seu duplici kametz propter vim pausaë, & sic *Mitzrayim*. Per Scribas intelligunt Viros Synagogæ magnæ, sive Concilii magni, cui Esra præerat cum tribus ultimis Prophetis, ut infra declarabitur. Ab illis enim tota Scriptura sacra fuit restaurata. *Ablatio*. Dicitur de litera א, quæ in citatis locis juxta sensum & sermonis continuationem videbatur addenda, & à vulgo addebatur inter legendum, sed Scribæ illi monuerunt eam non esse addendam, quòd authenticè primi authores eam non addidissent, & sic eam ex usu vulgi abstulerunt, quòd postea vocarunt אבולטוס סופרים *Abulatio scribarum*. אבולטוס Chaldaicæ significationis est, à Radice אבול, quæ aliquando est idem quòd Hebraicè אבול *Recedere*, unde אבול in conjugatione Pihel *Recedere* facere, *Removere, Ausferre*: ut אבול אבול אבול *Viatica recesserunt ex vasibus nostris*, 1. Sam. 9. 7, & sic sarpinus. Hoc ipsum in hodierna impressa Masora legitur, Gen. 18. 5. & Psal. 36. 7, unde clarissimè perspicitur, hanc masoram ante Talmud fuisse. *Lecti & non scripta*, & contra, *Scripta & non lecta*. Sunt voces, quæ leguntur, cum tamen non sint in textu scriptæ, & contra, quæ in textu scriptæ sunt, & tamen non leguntur, quæ omnes in Masora exactè recensentur. Aliarum deinde vocum, in quibus litera aliqua diversimodè scribitur & legitur, mentio fit in Tractatu Talmudicè *Sopherim De Scribis*, cap. 6 & 7, ubi dicitur: *אז וקוראין ויו וקוראין* *Ista scribuntur cum defectu Vay, & leguntur cum Vay*. Sic aliæ plures species ibi indicantur, ut in Masora. Hanc itaq; Masore partem etiam ante Talmud, & quidem ab ipso Esra fuisse, ipsemet Elias in dicta Præfatione tertia, palàm fatetur, ubi ait: *אז בקבת הקדושה על פי הנביאים וכתובים על פי הקבלה מנביאים ותוכמי הדורות ושקפרי הנזלה על פי הסופרים* *Viri Synagogæ magnæ* (concilii magni, cui Esra præerat) notarunt diversitatem lectionis, quæ est in Lege, juxta Kabalam, quam acceperant à Mose: quæ verò in Prophetis & Hagiographis occurrit, eam consignerunt juxta Kabalam, quam acceperant*

à Prophetis & aliis Sapientibus istius seculi: quæ deniq; in libris captivitatis reperiebatur, eam juxta os ipsorummet authorum notabant, non autè propter ullum dubium, sicut multi putarunt. Et paulò ante de Viris Synagogæ magnæ: *Ipsi autem, ait, scripserunt quamlibet vocem in margine, sicut legi debuit, in quare Esra fuit Scriba illorum.* Quòd autem Talmudici præterea dicunt, *Traditio sunt Mosis de monte Sinai, id dextrè intelligendum.* Sensus simpliciter est, *Fundamentum diversæ lectionis & scriptionis omnium vocum, firmum ac certum esse, perinde ac si totum ab ipso Mose è monte Sinai jactum sit.* Mos enim rationem eorum, quæ in Lege sunt, Israelitis exposuisset, & per Traditionem posteris reliquisset: sic deinceps singulos prophetas & viros sanctos fecisset in suis libris, ut omnium certa doctrina & Traditio ad posteros deveniret, usq; ad viros Synagogæ magnæ, qui revisentes & recolligentes singula, perpetuæ certitudinis causa ista omnia consignerunt. Non autem ipsorum mens fuit, quasi ea ipsa exempla, quæ ibi adducuntur ex Prophetis & aliis libris, qui nondum in rerum natura extabant, aliq; simillima, Deus Mosi in monte Sinai, & Moses è monte populo revelarit & exposuerit. Porrò quòd Talmudici notant, voculam אז ibi, *ubi ei adjuncta est vox אז scribe, sed non legi, ab eo masora hodie discrepat.* Extat enim Deut. 6. 1. ubi masora nihil de diversa lectione tradit. Aliud autem אז notat Masora scribi, sed non legi, Jer. 38. 16, & sunt octo voces, quæ scriptæ sunt in textu, sed non leguntur, quæ adducit masora Ruth. 3. 12.

Quintò, propriissimum Masoretharum opus fuit, numerare literas, voces & versus sacrae Scripturæ, ne unquam aliquid posset addi, detrahi, vel quovis modo mutari. Atqui hoc ipsum jam ante Talmud factum esse, manifestissimè ex Talmud probatur, ubi in libro *קידושין Kiddushin*, cap. 1. fol. 30. ita scriptum legitur: *לפיך נקראו ראשונים סופרים שהיו סופרים כל אותיות שבתורה שהיו אומרים ואז נקראו חצון של אותיות של ספר תורה: ורוש הדרש חצון של מכות: והתנולח של פסוקים: וברסמנה חזיר מער: עון דשר חצים של תהלים: והוא רחום ונפר עון חצים בפסוקים: בעי רב יוסף ואז נקראו ספרי נסא או מהא קמא: אמר ליה נתי ספר תורה ונמנחן: מי לא אמר רבא בר בר חנה לא הוה משה עד שכתבו ספר תורה ומנחום אמר ליה אנהון בקיאי בהספדת ויתרות אנהון לא בקיאי: בעי רב יוסף והתנולח מהא נסא או מהא נסא אמר ליה אבי פסוקי מהיה ליה לימניה בפסוקי נתי ליה בקיאי דני אתא רב אהא בר אדהא אמר במערכה פסקי ליה ליה קרא לתלתיה. פסוקי ונאמר הוה אל משה הנה אנכי בנה אלך בעב הענו: הנה רבנן חסיה אלפים ושמונה מאות ושמונים ושמונה פסוקים הויה ספר תורה ונה עלי תלים שמונה חסר ספרו סופרים פסוקים, id est, *Idcirco vocati sunt prisca Numeratores, quia numerarunt omnes literas Legis, dicentes: litera Vay vocis נון Lev. 11. 42. est media litera libri Legis: נון ריש ריש Levit. 10. 16, media vox Legis: התנולח Levit. 12. 33. medius versus in Lege: וברסמנה חזיר מער Psalm. 80. 14, litera y vocis ושר est media litera in Psalmis: והוא Psalm. 88. 38, est medius versus in Psalmis. Quæsitit Raf Joseph: Vay vocis נון pertinetne ad hanc vel ad illam partem? respondit, offeramus librum Legis, & numerabo illas. Nunquid dixit Rabba bar bar Chanina, eos (prisca) non recessisse inde donec numerassent eas. Tum ille: Ipsi, ait, exercitati fuerunt in literis defectu vis & redun-**

*dantibus, nos non sumus sic exercitati. Ulterius quæsitit Raf Joseph: Versus וְהָיָה, estne referendus ad hanc vel ad illam partem? respondit Avai: Num etiam Versus non poterunt numerari? nec in Versibus numerandis sumus exercitati. Adveniens enim Raf Achabar Ada dixit: In occidente (Palæstina) distinguunt hunc versum in tres pausas, Et dixit Dominus ad Moser: ecce ego venturus sum ad te in densa nube, & cæt. Exod. 19. 9. Amplius docuerunt Rabbini: Quinque mille octingenti octoginta octo versus sunt in libro Legis: plures habet Psalmorum liber, octo, pauciores Chronicorum liber, octo. Reddunt hîc Talmudici primò rationem, quare Sapientes illi, qui studio Masorethico fuerunt dediti, vocati fuerint *Sopherim*, quod vocabulum generaliter significat *Scribas, Librarios, Librorum* & in primis Legis divinæ peritos, at qui artem hanc Criticam tractarunt, dicti fuerunt: etiã *Sopherim* à Numerando, quia Versus, voces & literas Textus sacri Hebræi numerarunt. Et hoc principale fuit ipsorum opus & studium. Sic Versuum numerus in fine omnium librorum in Masora indicatur, simul & mediis versus. In Vocum numero, quoties scilicet unaquæque in sua forma extat, ferè tota Masora occupata est. De literis vestigia quædam habentur, ut infra copiosius de singulis his partibus dicetur. Quod & junct, ראשונים *Priores, Priscos* sic vocatos esse, id demonstrat, eos Talmude longè superiores & antiquiores fuisse, & longissimè ante Talmud hanc dinumerationem factam. Intelliguntur autem viri Synagogæ magnæ ab Esra propheta & sacerdote collectæ, ut infra latius patebit. Quis pro antiquitate Masoræ apertius testimonium requirat? cogitandû ergo, quâ fide Elias Tiberiensium suorum hac in parte patrocinium susceperit. Est verò hîc notandum, in quibusdam Talmudicos hoc loco ab hodierna Masora dissentire, sive studio novitatis, sive lapsu memoriæ: manet tamen interea hoc verum, hanc Masorethici studii partem longè ante Talmud fuisse, cum illi qui illud peregerint, eo tempore *Prisci* appellati sint.*

Sexto observatum est à doctissimis Hebræis, Talmudicos sese in plurimis locis, Masoræ opponere, & ab illis dissentire. Unde est, quod R. Jacob in Præfatione in hac magna Biblia scribit, אֲשֶׁר־הָיוּ בְּכַף דִּבְכֵי אֲשֶׁר־הָיוּ בְּכַף דִּבְכֵי רַחֲמֵיךָ הַלֵּק עַל הַמְסֹרֶת: *In venimus in multis locis quod Talmud dissentit à Masora.* Item, אֲרֵיזֵה רַחֲמֵיךָ לְפָלֵי, *Consuetudo Talmudicorum est, contradicere Masoræ.* Item, אֲרֵיזֵה רַחֲמֵיךָ לְהַכְחִישׁ הַמְסֹרֶת, *Consuetudo Talmud est, refutare Masoram, sive diversum ab ea statuere.* Quinetiam ipsemet Elias id agnovit, ubi in libro Masoret, Tabula prima, Oratione quinta scribit: וְכֵן מֵצִי שֶׁמְסֹרֶת שֶׁלֵּנוּ הִלָּקָה עַל הַמְסֹרֶת: *Similiter invenimus, quod Gemara nostra ponit se contra Masoram.* Exempla patent in Præfatione. Sunt autem talia, quæ diversam scriptionem juxta literas quiescentes tantum spectant, veluti מַעְבְּרִים & מַעְבְּרִים & similia, in quibus Talmudici diversum à Masorethis ponunt. Atqui & hæc affectio de vocibus plenè vel defectivè scriptis, una est ex præcipuis Masoræ affectionibus, ut passim in ea videre est. Ex quibus rursus sequitur, Masoram Talmude priorem fuisse.

Septimò in Masora notatur Catalogus alphabeti-

cus literarum majuscularum & minuscularum, id est, quæ formâ communi majores vel minores sunt, item literæ quædam inversæ, quædam altius extra vocem suspensæ, quædam deniq; extraordinariè punctatæ. Atqui istarum omnium jam antea in Talmud facta fuit mentio, ut patet infra ex cap. 14 & sequentibus. Unde & hæc Talmude priora fuerunt, nec primùm à Tiberiensibus in Masoram relata.

Quod si ergo ipsum masoræ nomen, & res in Masora contentæ, ut sunt textus in versus distinctio, vocum juxta diversam scriptionem & lectionem annotatio, earundemque plenè vel defectivè scriptarum observatio, literarum qualitas, omniumq; vocum & versuum dinumeratio, in Talmud comemorentur: quod si etiam ipsum Talmud contra Masoram interdum aliquid statuat, aut contra eam disputet, sequitur necessariò, Masoræ usum & notitiam, juxta majorem sui partè, diu ante Talmud extitisse, ac proinde istam Eliæ sententiã, *Sapientes Tiberiadis omnium primos huic arti Masorethæ manum admovisse*, ut supra ex eo propositum, firmiter stare amplius non posse, sed pessum ire & concidere.

CAPUT I X.

An Masorethæ Punctorum vocalium & Accentuum fuerint inventores.

PRæcedenti capite demonstratum est, Masoram magna sui parte, eã in primis, quæ voces juxta numerum & scriptionem literarum recenset, ante Talmud Babylonicum fuisse. Cum autem Masora scripta hodierna non tantum hoc agat, sed & voces juxta Vocalium & Accentuum formam recenset, inquisitione dignum est, num & hæc Masora ante Talmud fuerit. Elias Levita acriter propugnat, Puncta vocalia & Accentuum figuras ante Talmud Babylonicum non fuisse, sed Sapientes Tiberienses postea demum istam artem prudenter invenisse, & Masoram conscripisse. Hoc ultimum de universa Masora intelligi minimè potest, cum antea luculenter probatum sit, magnam ejus partem ante Talmud extitisse. De ea itaque Masoræ parte accipiendum erit, quæ Voces, punctis vocalibus & Accentibus vestitas, tractat. Quæstio simplex de Punctorum vocalium origine & ascriptione, latissimè se extendit, & plurimas alias quæstiones secum trahit, quæ altissimè sunt indaginis, & tractationis prolixioris & accuratioris, quàm tempus & locus hîc nobis permittunt. Ne tamen sicco pede, aut penitus intactam hanc materiam hoc loco prætereamus, partem duntaxat ejus, quæ hanc nostram de Masora tractationem propius attingit, hîc examinabimus, ut ulterius de hac quæstione cogitandi occasionem, exercitatoribus præbeamus.

Elias statuit, *Sapientes Tiberienses punctationis artem invenisse, et Masoram conscripisse*, unde dicti fuerunt Masorethæ. Hoc in dubiû vocamus, ex ipsa punctationis arte, & Masoretharum Notis illis, quæ voces juxta punctationem ipsarum recensent. Ex illis hoc potius colligendum nobis videtur, Masorethas eos, qui

qui Masoram eam, quæ hodie tam in manuscriptis quam in impressis libris extat, non simul Vocalium figuras invenisse, & ad eas virgulam censoriam apposuisse, sed voces jam antea ab aliis punctatas & accentibus notatas, sub censuram suam revocasse, & judicium de iis per Notas masorethicas tulisse. Declaratur ista sententia tum ex ipsa Punctatione inconstanti, insolenti & irregulari, tum ex ipsis Masoretharum Notis censoriis ad eam adjectis. Punctatio ista consideratur primò in *Vocalibus*, secundò in punctis *Dages & Mappik*, tertio in *Accentibus*.

I. De Punctatione sive Notatione inconstanti & insolenti vocalium.

Punctatio inconstans, insolens & irregularis vocalium est, quando vox sine omni legitima causa, insolenter & irregulariter, cõtra communem formam & analogiam similibus punctata est. Innumera ejus sunt exempla, ex quibus pauca delibabimus, & ad sententiam nostræ explicationem accommodabimus.

Gen. 16. ver. 12. scribitur *וְהָיָה אִתְּךָ בְּעַבְדִּי*, & mox ver. 15. *וְהָיָה אִתְּךָ בְּעַבְדִּי*, ubi Masoretharum glossa: *Omne עַבְדִּי cum kametz (parvo, id est, Tzere) exceptis sex cum Sægol*. Si iidem sunt Punctationis & Masoræ authores, quæ causâ fuit, ut ex tot centenis tantum sex contra communem formam punctarint? quare tantum sex ista, quæ hîc in Masora adducuntur, & non alia, sic punctarunt? quare ipsimet hanc anomaliam apposita Notâ prodiderunt? nempe, non iidem authores & punctationem istam, & ejus Masoram confecerunt, sed Masorethæ, qui vocum formas recensuerunt, quique in exemplaribus jam antea punctatis, sic invenerunt, idcirco istam formam specialiter annotarunt. Nec enim ipsi sibi hoc juris attribuerunt, vel minimum apicem in sacro textu mutare, nec aliis eam licentiam concessam voluerunt, quòd intemerata & religiosa deberet esse sacræ Scripturæ autoritas, cujus formam authenticam & divinam, qualem ipsi agnoscebant, non posset nisi cum extrema impietate, humana transmutare audacia. Nam quæ est ingenii humani, aliquâ scientiâ inflati, arrogantia, facillimè suæ scientiæ habenas laxat, & dominium quàm latissimè extendit. Notam ergo apposuerunt ad ista sex, ut in minimis quibusque inviolatus sacræ Scripturæ textus æternum permaneret, qui unicus totius Masoræ scopus fuit.

Gen. 19. 2. scribitur *וְהָיָה אִתְּךָ בְּעַבְדִּי*. Masorethæ: *Omnia וְהָיָה significationis הָיָה sunt cum kametz (parvo, id est, Tzere) excepto uno, quod est hoc ipsum*. Quæ causâ fuit, ut innumeris locis uno modo semper hanc vocem punctarint, hoc uno loco excepto? quare ipsimet, si iidem fuerunt punctationis hujus authores, hanc novitatem additâ glossâ indicalunt? nempe Masorethæ videntes hanc vocem in exemplaribus hoc loco ab aliis antea punctatam, ei virgulam censoriam addiderunt, ne quis emendaret, quod quisque vel facillimè secundum Grammaticam fecisset.

Exo. 32. 1. scribitur *וְהָיָה אִתְּךָ בְּעַבְדִּי* Masora, *Viginti quatuor locis legitur, & pariter semper ante וְהָיָה, (id est, voces à ו vel y incipientes) exceptis septem, quorum quinque sunt cum*

kametz וְהָיָה, & duo cum Pathach וְהָיָה. Quare tantum septem diversæ punctationis, & non plura? quare ista, & non alia notata? nempe, quia sic viderunt ista punctata in exemplaribus, ideo notarunt, ne quis corrigeret. Ipsi enim fuisset facilius, analogiam in punctando observasse.

Ibidem ver. 6. scribitur *וְהָיָה אִתְּךָ בְּעַבְדִּי*. *Ad ludendum Masora, Non reperitur amplius cum Sægol & accentu*. Quare non punctatum וְהָיָה, juxta communem formam Infinitivi in Pihel? quare absque omni causa Sægol cum accentu relictum? aliàs quidem rectè Sægol in ultima est, quando accentus in penultima, ut in illo וְהָיָה אִתְּךָ בְּעַבְדִּי. *Ad illudendum tibi*, Gen. 39. 17. *וְהָיָה אִתְּךָ בְּעַבְדִּי*. *Ad illudendum nobis*, ver. 14. Nempe, quia hi Masorethæ sic viderunt in exemplaribus punctatum, & causam nescientes, adjecerunt ei expressam Notam, ne quis erroneum putaret.

Exo. 32. 3. scribitur *וְהָיָה אִתְּךָ בְּעַבְדִּי*. *Ne fortè consumam te*. Masora, *Non extat amplius*. Quæ causâ insolentis hujus anomalix, וְהָיָה אִתְּךָ ex forma communi in Pihel? Debet autem ex Pihel esse, ut rectè interpretes ponunt, cum in kal hoc verbum וְהָיָה Affixa non recipiat, repugnante significatione. Persona prima וְהָיָה suis est usitata, à qua facilius & promptius juxta communem & usitatam formam dictum fuisset וְהָיָה, quàm irregulariter וְהָיָה. At hi Masorethæ, videntes sic in exemplaribus punctatum esse, id mutare noluerunt, & ne mutaretur, Notam suam ei apposuerunt.

Levit. 5. 22. scribitur *וְהָיָה אִתְּךָ בְּעַבְדִּי* pro *וְהָיָה אִתְּךָ* In *depositione*. Forma וְהָיָה in Nominibus Quiescentibus secundâ radicali, communissima est, unde in forma constructionis וְהָיָה. At quàm insolens est hîc Sægol pro Pathach? quæ necessitas, aut quæ causâ saltem levis hujus mutationis esse potuit? nempe Masorethæ invenientes sic punctatum, immutatum reliquerunt.

Levit. 10. 19. scribitur *וְהָיָה אִתְּךָ בְּעַבְדִּי* Masora, *Non extat amplius, & habet Dages*. Quis judicet eisdem authores ad eò insolentissimè post ה interrogandi Dages posuisse, & id Notâ masorethicâ monuisse? Noverant Masorethæ, ה interrogandi, propriè & communissimè notari cum Chatephpathach (nisi gutturalis litera obstat) absque ullo Dages. At videntes hîc sic punctatum esse irregulariter, id apposita Notâ monuerunt, ne quis Majorum placita mutaret, quorum ratio ipsis authoribus erat nota.

Nem. 9. 2. scribitur *וְהָיָה אִתְּךָ בְּעַבְדִּי* cum Kamez & accentu Tiphcha extra distinctionis membrum. Masora, *Non reperitur amplius cum Kametz quàm hîc & in omni Athnach & Sophpasuk*. Quare hîc tantum extra omnem Scripturæ usum, quæ hanc formam duntaxat cum duobus illis accentibus in hac voce agnoscit? Hanc ergo inusitatam formam hi Masorethæ notare voluerunt, ne quis erratum putaret.

Deut. 18. 17. scribitur *וְהָיָה אִתְּךָ בְּעַבְדִּי* cum Kametz ad accentum Sakeph. Masora, *Octo sunt cum kametz, & sic quoque semper cum Athnach & Sophpasuk, exceptis duobus*. Hæc duo extant Psal. 84. 11. & 86. 2. cum Pathach juxta Athnachta. Quare ista duo non punctarunt juxta communem usum? quare Athnach hîc suum usum perdidit potius, quàm in aliis? nempe quia Masorethæ

sic in exemplaribus invenerunt, ideo Notam ipsis apposuerunt, relinquentes iudicium hujus punctationis authoribus.

Deut. 20. 4. scribitur **נִפְחָח** *Expulsus tuus*, ex Benoni Niphāl, **נִפְחָח**. Quare ergo hi artifices non punctarunt regulariter **נִפְחָח**? Item Deut. 32. 28. **אֲבָרָה**, quare non **אֲבָרָה** ex forma Participii præsentis Kal, ubi Tzere nunquam mutatur in Pathach? nempe quia Masorethæ sic punctatum invenerunt, ideo eis Notam adjece- runt, *Non reperiri amplius.*

Jos. 2. 14 scribitur **עָנָה** cum accentu Tiphcha, extra distinctionis membrum: nam plena sententiā, *Exercebimus: עָנָה tecum benignitatem & veritatem.* In plenioribus sententiæ membris sic dici & scribi solet, non in continuata oratione, in qua semper **עָנָה**, quæ eadem distinctio est inter **עָנָה** & **עָנָה**: quare ergo causa hujus diversitatis in hoc loco fuit, cum Jud. 1. 24, recte in eadem locutione, **עָנָה עָנָה עָנָה** punctatum sit? nempe, quia Masorethæ sic punctatum invenerunt, ideo monuerunt hinc ita esse, sed, in libro iudicum **עָנָה**.

Jos. 6. 14, ad **אָחָה** cum accentu Sakeph, Masora notat: *Sex sunt cum Pathach & Sakeph, & quoadcumque ipsi jungitur unum ex his תִּרְחָה, שָׁנָה, מִרְחָה, חִסְחָה, tunc similiter est cum Pathach, excepto uno.* Illud extat Deut. 24. 5, **שָׁנָה אָחָה**, ubi Masora: *Non extat amplius cum Sakeph & Kametz.* Quid hic accentus iste plus juris habuit quæ alibi? nempe quia Masorethæ sic jam antea in libris punctatum invenerunt, ideo monuerunt hoc loco diversitatem istam.

Josue 7. 7, scribitur **הַעֲבָרָה הַעֲבָרָה** *Traduxisti traducendo*, pro **הַעֲבָרָה**. Quare causa, ut præter omnem rationem hinc positum Tzere? quid opus fuit iisdem authoribus sic punctare insolenter, & apposita anomaliæ Notā, id monere? nunquid facilius posuissent **הַעֲבָרָה**, juxta communem loquendi & punctandi usum, quam inexplicabilis anomaliæ Notam? certe Masorethæ istam inusitatam punctationem videntes, ascripserunt, Non reperiri amplius cum Tzere. At **הַעֲבָרָה** ipsis satis nota forma fuit ex Levit. 25. 9. Num. 27. 7, tum ex ipsa analogia locutionis & punctationis.

Jud. 19. 5, scribitur **קָעַר לְבָרָה קָעַר** *Corroborato cor tuum.* & vers. 8. **קָעַר נָעַר**. Masora utrobique tradit, Duo esse cum Kametz in hoc textu. Posterius sine accentu ante Makkaph, recte est cum kametz chatuph, ex forma **קָעַר**: at prius, si est ex terminatione **קָעַר**, quare accentus minister vocalem Pathach produxit in Kametz? si est ex forma **קָעַר**, quare Cholem correptum in Kametz chatuph accentum retinente? hujus anomaliæ nulla ratio dari potest. Masorethæ sic punctatum inveniens, id reliquerunt, & additā Notā monuerunt, ne quis offenderetur.

1. Sam. 7. 17, scribitur **עָנָה** iudicavit, cum accentu ministro Munach, & duplici kametz extra distinctionis membrum. Masorethæ id præter omnem rationem sic punctatum inveniens, ascripserunt, Non sic amplius reperiri cum kametz, sed nomen proprium viri ipsi esse simile. Quare ipsis fuit istius anomaliæ punctationis causa? melius fuisset causam explicasse aut regulariter punctasse, quam inexpli-

cabilis diversitatis Notam apposuisse.

1. Sam. 10. 11, scribitur **אֲבָרָה** *Ab heri*, cum Chirek & Dages: aliās communiter & usitate **אֲבָרָה**: quare hujus punctationis inusitatæ ipsis fuit causa? nempe, quia Masorethæ sic jam antea in libris punctatum inveniens, anomaliæ Notam apposuerunt.

2. Sam. 23. 6, scribitur **נָלַח** pro **נָלַח** aut **נָלַח**. Masora notat, Nunquam sic amplius esse. Quare necessitas tam inusitatæ punctationis & appositæ masoræ?

1. Reg. 21. 27, **לֵנִי** *Et ambulaverit lentè.* Quare punctatum cum Pathach juxta Sophpafuk? quare Masora notavit, Non amplius esse cum Pathach? quare non punctatum cum kametz, ut **לֵנִי** *Lentè*, Ies. 8. 6? nempe quia sic punctatum in exemplaribus fuit.

Jes. 32. 18 scribitur **מְנַטְחָה**, cur non **מְנַטְחָה** cum Kametz in medio, à sing. **מְנַטְחָה**? cur Masorethæ notarunt, Non inveniri amplius cum Pathach? nempe, quia sic punctatum invenerunt, non quod ipsi sic punctarint. Cap. 44. 13 scribitur **תְּמַרְחֵהוּ** & **תְּמַרְחֵהוּ** *Format illud*, quare eadem vox in eodem versu non eodem modo punctata est? quare Masorethæ ad unam notarunt, Non reperiri amplius cum **תְּמַרְחֵהוּ**, ad alteram, Non reperiri amplius cum **תְּמַרְחֵהוּ**? nempe, quia sic punctatum in libris invenerunt, non quod ipsi sic punctarint.

Jer. 17. 17 scribitur **עֵרִיס** *Erīs*: Masorethæ, *Non est amplius cum Tzere.* Quare inter innumera hoc unicum sic punctarunt contra communem analogiam? quare notarunt id? nempe quia sic invenerunt in libris punctatum. Cap. 31. 22, **אֶחְזֶקֶנִי** *Apprehendere me*; Masora, *Non reperitur amplius cum Segol & Chatephsegol.* Quare hinc tantum sic punctarunt? cum aliās extra Præteritum, hoc verbum non reperitur cum Segol, sed semper cum Pathach & chatephpathach? quare id notatum? nempe quia sic viderunt punctatum in libris, præter normā reliquorum, ideo Notam adjece- runt, ne quis offenderetur.

Ezech. 9. 8, quid sibi vult ista tantopere perplexa scriptio & punctatio, in voce **וַיִּשְׁאָר**? quare Tzere? quare **וַיִּשְׁאָר** sub litera non gutturali præter necessitatem? quid Pathach ultimum? sit maxime forma composita ex Futuro & Præterito Niphāl, quasi propheta primo voluerit dicere **וַיִּשְׁאָר**, etsi in hac conjugatione verbum forte nisi semel reperitur, & **וַיִּשְׁאָר** ex forma Benoni, quid tamen Masorethæ ista inconcinna punctatione voluerunt? utique si illi puncta addidissent, sine dubio convenientius punctassent, cum omnium Judæorum doctissimi Grammatici fuerint. At cum jam antea in libris sic scriptum & punctatum invenirent, ei Notam masorethicam apposuerunt.

Dan. 1. 13 scribitur **וַיִּשְׁאָר** *Videbis*: Masora, *Non extat amplius cum Tzere.* Quare contra tam frequentem & universum totius Scripturæ usum, hæc vocem hoc duntaxat loco punctarunt cum Tzere loco Segol? quare notarunt, hoc loco tantum sic reperiri? nempe quia Masorethæ, sic jam antea punctatum in libris invenerunt, non quod ipsi sic punctarint. Cap. 2. 19, **וַיִּשְׁאָר** & vers. 30, **וַיִּשְׁאָר** *manifestum*: Masora utrobique notat, Non reperiri sic amplius. Quare non punctarunt in eodem textu eodem modo? quare præter necessitatem

& contra

& contra communem usum adhibuerunt Scheva compositum? quare non Scheva simplex לָיִן juxta formam communem istius Participii? & sic non opus fuisset Notā masorethica. Certē quia Masorethæ sic punctata jam antea in libris invenerunt, ideo sic reliquerunt, & Notam ei adjecerunt. Contra cap. 3. 22. ex eodem Participio scribitur מִן אֲחֵנִּי *accensa*, pro מִן אֲחֵי: Masora; *Non extat amplius cum Tzere.* Quare non scripserunt potius regulariter juxta communem, notam & tritam formam, & Notam masorethicam omiserunt, si iidem authores puncta addiderunt & Masoram conscripserunt? Nempe quia Masorethæ sic punctatum jam antea in libris ex forma tertiæ fœmininæ, cum debeat esse secundā masculina. in. enerunt, ideo notarunt ne quis offenderetur. Cap. 4. 19. irregularissime omnino punctatum est מִן אֲחֵי Masora; *Redundat punctatum est cum pathach.* Quare non punctarunt מִן אֲחֵי juxta communem istius personæ formam? quare Grammaticam inconcinne turbarunt? quare sensum obscurarunt siquidem ipsi sic punctarunt? nempe quia Masorethæ non punctarunt, sed jam antea sic irregulariter punctatum invenerunt, idcirco illud annotarunt. Hoc tamen mirum, quare notent redundare, quod ad veram formam pertinet, & locum tertiæ radicalis occupat? Si redundat, tunc hæc forma mera & vera est tertiæ fœmininæ, quæ hinc nullo modo convenit. Ibid. מִן אֲחֵי *rescebat & pertingebat.* Masora ad primum notat, *Non extat amplius cum Kametz.* Quare hæc duo verba, quæ sunt ejusdem personæ, ejusdem conjugationis, ejusdem classis verborum, non etiam eodem modo punctarunt? nam Radices sunt מִן אֲחֵי & מִן אֲחֵי: quare primi formam differentem Masorethæ notarunt? nempe quia sic punctatum in libris invenerunt, non quod ipsi sic punctarint, & Notam sine causa omni adjecerint. Dan. 7. 6. punctatur מִן אֲחֵי *& ipsi*, & mox מִן אֲחֵי cum Kametz, & sic ver. 5. semel, & ver. 4. bis cum Kametz, & sæpius & semper cum Kametz. Ad illud ergo cum Pathach Masorethæ notarunt, Non reperiri amplius cum Pathach, & ter in reliqua Scriptura cum kametz. An iidem authores sic punctarunt, & suæ punctationi Notam adjecerunt? minimè, sed quia Masorethæ sic punctatum invenerunt, ideo ei Notam apposuerunt, ne mutaretur.

Hof. 4. 17 scribitur מִן אֲחֵי cum Kametz, & notant Masorethæ, Quatuor extra Athnach & Sophpafuk esse cum Kametz, quorum loca hinc adducuntur in Masora. Quare tantum quatuor, & quare tantum ista, & nō alia inter quamplurima, quæ cum Pathach scribuntur? nec accentui causa tribuenda est, quia hoc loco est Tiphchā, cum quo mox cap. 5. 11 hæc vox retinet pathach, & aliās rarissimè pathach in kametz convertit: nec accentui Sakephkatōn, qui id quidem sæpe hoc facit, atque etiam in hac vocē infra Hof. 13. 12. at sæpissimè nōn, ut in hac eadem vocē Hof. 5. 3 bis manet pathach, & sic alibi. Quare ergo Masorethæ hæc quatuor tantum notarunt habere Kametz? nempe quia sic in libris punctatum invenerunt.

Joel. 4. punctatur מִן אֲחֵי cum Kametz & accentu Sakephkatōn. Masora notat, Duo esse cum Kametz &

Sakeph. Alterum extat Deut. 8. 7. Quare inter quamplurima similia loca cum isto accentu, veluti Genes. 18. 4., & alibi sæpius, duo tantum, & quidem ista præ aliis, Masorethæ observarunt habere kametz? nempe quod sic punctata ista duo in libris invenerunt, non quod isti ea sic punctarint, & masoram ascripserint.

Amos 9. 13 ad מִן אֲחֵי Masorethæ notant: *In Deuteronomio, Regum libro, duodecim prophetis, Chronicorum libro, Psalmis, Ecclesiaste & Esra semper scribi מִן אֲחֵי cum Tzere, exceptis viginti duobus, quæ sunt cum Sægol.* Ex illis cum Sægol Masora parva notat esse Sex in prophetis minoribus. Quare tam accurata in tot libris hujus punctationis observata & notata differentia? nempe quia Masoretharum officium fuit, numerare voces & vocum formas, easque ascriptis Notis indicare, ne à quoquam unquam mutarentur.

Obad. ver. 2. ad מִן אֲחֵי Masorethæ notant; Quater hæc vocem extare, ter cum Kametz sub ה, & semel cum Pathach, nempe hoc loco. Quare non potius hic etiam scripserunt kametz, & totam Glossam masoreticam omiserunt, si iidem authores punctorum sunt etiam authores ipsius Masoræ? certè longè facilius hoc fuisset, quam reliqua loca operosè inquirere, & notare ea cum hujus loci differentia, quæ nulla omnino causa urgebat differenter punctare? notarunt ergo hunc locum differentem, quia sic in libris eum punctatum invenerunt, quem à quoquam mutari nefas putabant.

Hab. 2. 17. scriptum מִן אֲחֵי terrebit eas: Masora notat, Non reperiri amplius cum Pathach. Quare non potius punctarunt מִן אֲחֵי juxta analogiam, & sic nullā masorā opus fuisset? nempe quia sic punctatum in libris viderunt, idcirco Notam apposuerunt.

Zach. 7. 14. scribitur מִן אֲחֵי: Masora, *Non reperitur amplius.* Quæ causa tam irregularis punctationis, cum facilimè potuissent tanti Grammatici regulariter punctare? Nam analogia postulasset ex Pihel מִן אֲחֵי Et turbine prosternam eos, vel ex Niphal מִן אֲחֵי, quod resolvendum in מִן אֲחֵי *Procellosum, Turbulentum me exhibebo cum eis.* Masorethæ ut invenerunt in libris, sic reliquerunt.

Psal. 137. 5. scribitur מִן אֲחֵי, & sic ver. 7. & Psal. 79. 3. ubi Masorethæ notant, Octies hæc vocem scribi cum Kametz. Quare in maximo numero tantum octo placuit Masorethis sic punctare, siquidem illi punctarunt? quare tantum ista, quæ adducuntur Psa. 79, & non alia? quare eodem Psal. 137. ver. 6. scribitur מִן אֲחֵי cum Pathach juxta Athnach, & ver. 5. cum accentu Revia; & ver. 7. cum Merca & Kametz? an his accentibus major vis, quam accentui Athnach? & quidem juxta illud cum Pathach & Athnach, notant Masorethæ, Non reperiri amplius cum Pathach & Athnach. Quis credat, eosdem hinc fuisse authores punctationis & Masoræ?

Psal. 128. 3. scribitur מִן אֲחֵי uxor tua. Masorethæ, *Non reperitur amplius cum Sægol.* Nomen מִן אֲחֵי cum Affixis semper habet chirek sub מ, quare ergo hoc uno loco aliter punctarunt, & Notam apposuerunt? nempe quia sic punctatum in libris invenerunt.

Pro. 3. 12. scribitur **מ** cum Sægol & accentu. Masora, *Ter habet Sægol & accentum.* Vocula **מ** cum accentu semper notata est cum Tzere, exceptis tribus illis, quæ Masorethæ hic adducunt, & notant habere Sægol cum accentu. Si iidem fuerunt punctationis & Masoræ authores, quare inter miliena duntaxat ista tria sic punctarunt, & Notam eis apposuerunt? nempe quia Masorethæ sic in punctatis exemplaribus invenerunt, ideo eis Notam adjecerunt, ne quis erronea putaret. Deinde Masora hoc loco addit: Omne **מ** quod venit, ante Makkaph, habet Pathach parvum, id est Sægol, *excepto unico*, quod est cum Tzere & legitur Job. 4. 26. Quare rursus inter miliena unicum duntaxat sic punctarunt? nempe quia Masorethæ sic in punctatis libris invenerunt, ideo ei Notam apposuerunt, ne quis falsum putaret. Cum Sægol & accentu extant Psal. 47. 5. & 60. 2. Pro. 3. 12.

Job. 19. 7. scriptum, **מ** Exaudiat; Masora, *Non reperitur amplius cum Sægol, Kametz, Sægol.* Annon facilius fuisset regulariter punctasse **מ** (ut habet Pagninus in suo Thesauro contra hanc Masoram) quam talem Notam apposuisse? nempe quia Masorethæ sic in punctatis libris invenerunt, ideo ei Notam adjecerunt.

Thren. 1. 26. scriptum **מ** Perturbata sunt, ubi Masora: Non extat amplius cum **מ**. Quare Notam hanc apposuerunt, & non potius regulariter punctarunt **מ**, ut est Job. 16. 16? nempe quia sic invenerunt in libris punctatis. Cap. 2. 17 scriptum est **מ** Verbum ejus, ubi Masora: Non extat amplius cum **מ**. Quare vocem adeo notam, adeo communi usu tritam, contra universum usum hoc solo loco sic punctarunt, & punctationi suæ Notam adjecerunt? nempe quia sic in punctatis libris invenerunt, idcirco notarunt, ne quis offenderetur tanquam erroneo.

Eccles. 3. 18 scriptum **מ** quod ipsi: Masora, *Non extat amplius cum Scheva.* Quid ita? nempe quia sic invenerunt punctatum. Nam si ipsi punctassent, non poterant ignorare, quod aliquoties hoc eodem capite, & sæpius in toto libro communi formâ esset notatum **מ**. Cap. 7. 28, ad **מ** notatum à Masorethis; *Non extat amplius cum Sægol.* An ignota fuit forma Participii Benoni per Tzere in fine? quare non punctarunt, ut mox in eodem hoc versu ejusdem classis Verbum, **מ**? nempe quia sic invenerunt in libris punctatis.

Neh. 9. 34, scriptum **מ**. Masora notat duntaxat, Redundare in scriptione literam **מ**. Si illi qui hanc Notam apposuerunt, fuerunt etiam punctatores harum vocum, quare non potius punctarunt regulariter **מ** à singulari **מ**, in eodem hoc versu, vel defectivè **מ**, ut alibi punctatum **מ** 1. Reg. 11. 1? quare scheva compositum subiectum literæ non gutturali; cum potuisset retineri cholem? Quid sibi vult ejusdem formæ triplex mutatio in eodem versu illo libri Regum, qui ex præcedenti occasione, hic primò notâdus nobis venit? nam ibi punctatum legitur **מ** Edomæas, Ammonitidas, Izidomias, quorum forma singularis **מ**. Quid sibi vult monstruosum

illud **מ** pro **מ** vel **מ**, ut sit defectivum, id est sine **מ**, ut Masora notat. Certè nisi ita punctatum hi Masorethæ invenissent, vel puero fuisset facile, convenientius id punctasse. Item eodem hoc capite Nehemæ, ver. 31. punctatum **מ**, Masora, *Non reperitur alibi.* Quare unico hoc loco vocem usu frequentissimam & notissimam in medio punctarunt cum Kibbutz, cum in tota Scriptura semper sit Kametzchatuph? certè nisi invenissent ita punctatum, vel puer novisset dicendum & scribendum fuisse **מ**.

1. Par. 15. 33. scribitur **מ** cum Pathach sub loco Chirek. Quæ causa fuit his exercitatisimis viris, universum linguæ usum in hac una voce mutare Masorethæ quidem nihil hic de isto Pathach notarunt, sed de accentus ratione tantum monuerunt: quanto tamen melius fuisset, analogiam servasse, nisi pristina punctationis autoritas obstitisset. Cap. 23. 6. & 24. 3 scribitur **מ** Et divisit eos, pro **מ** aut **מ**. Quæ causa hujus anomalie, nisi quod Masorethæ sic in libris invenerunt?

II. De notatione punctorum Dages & Mappik.

Ut analogia Grammatica analogam rationem punctorum vocalium requirit, sic quoque postulat, ut puncta Dages & Mappik legitimè vocibus inscribantur. At ut in punctis vocalibus, sic quoque hic insolens & inconstans ratio & usus in punctis Dages & Mappik à Masorethis observatus & notatus est, ex quibus admodum probabiliter colligi potest, Masorethas sive Authores Masoræ scriptæ, non simul inventores horum duorum punctorum fuisse, & Masoram de iis conscripsisse, sed de eorum inconstanti usu in libris jam antea punctatis, judicasse, & Notas masorethicas apposuisse, quòd scilicet sic vel sic in exemplaribus invenerint, nec fas esse cuiquam homini, vel minimum punctum in Scriptura sacra emendare, alioqui futurum, ut ex sensu divino in sensum humanum paulatim degeneret. Audacia enim humana, ægrè in terminis subsistit.

Primò notissimum est literas quatuor gutturales non admittere Dages forte. Valent autem istæ literæ in pronunciando spiritum, qui vel Lenis vel Asper. Spiritus lenis sive simplex, qui per literam **מ** indicatur, quando intenditur, fit Asper cui litera **מ** destinata est. Asper rursus gradibus intensiōnis differt, pro natura Orientalium populorum, qui verba spiritu potentiori in gutture collidunt. Huic intensiōni serviunt literæ **מ** & **מ**, unde adminiculo puncti Dages minimè opus habent, nec ullo modo admittere possunt. His quatuor gutturalibus annumeratur litera **מ**, ob soni naturalis asperitatem Dages excludens. Masorethæ tamen puncti Dages usum in vocibus observantes, notarunt literam **מ** quater habuisse Dages, unde scribitur in Masora Efræ 8. 16, **מ** **מ** **מ** **מ** Quatuor **מ** sunt dageffata, nempe **מ** in **מ** hic & Gen. 43. 26, item in **מ** Levit. 23. 17, ubi Masora idem notat; item in **מ** Job. 33. 21, ubi similiter loca adducuntur. Jam verò cum universus linguæ usus & naturalis

ratio & potestas in pronuntiatione hujus literæ re-
pugnent, ut hujusmodi Dages recipiat, quid movit
hos Masorethas, hisce tantum quatuor locis hoc Da-
ges usurpare? quæ causa fuit, illis Notam adiciere sine
ulla causæ redditione? nempe quia literæ & hisce lo-
cis punctum aliquod sive fortuito, sive alterius mys-
terii causâ inscriptum invenerunt, ideo illud nota-
runt, judicium aliis relinquendo. De litera 7 simile
judicium est: semel de ea Masorethæ 1. Sam. 10. 24. ad
vocem *וְהָיָה* notant *וְהָיָה דְּבַקְיָהוּ* 7 Ter occurrit
in Scriptura & est dageffatum, nempe in litera 7. Alia
duo loca sunt 1. Sam. 1. 6. & 17. 25. Item Cant. 5. 2. ad
וְהָיָה notat Masora: *Non extat amplius & est cum Da-*
ges. R. David in Michlol fol. 72. scribit se in libris Ma-
sora invenisse notatum, 7 septies esse cum Dages.
At verò quare contra universum linguæ usum ei Da-
ges imposuerunt? quare apposita Notâ id indica-
runt? nempe quia sic invenerunt in libris, non quòd
ipsi illud sine causâ inscripserint.

Deinde Euphonia & in pronuntiano commoditas,
quantum usum quantamque vim in omnibus lin-
guis habeat, norunt omnes qui linguarum proprietates
intelligunt. Hinc & in lingua Hebræa Euphoniae
ratio in usu Dages fortis, à Grammaticis observata
est. Quando literis inscribitur, aut quando ex illis
excidit, ejus in Arte Grammatices certæ causæ & cer-
ta fundamenta sunt. Hinc quando sine causâ vel in-
scribitur vel omittitur, id Euphoniae tribui solet,
unde Dages euphonicum vocatur, quod sine certa
causâ flexionis vocis, literæ inscriptum est. Veluti de
omisso Dages communis Grammaticorum regula
est: *Dages forte ex litera scheinata sapè excidit.* De Dages
sine legitima causâ flexionis inscripto, nullum cer-
tum fundamentum est, sed in specialibus exemplis
tantummodo observatum, in quibus cum nulla cau-
sâ Grammatica dari posset, euphoniae attributum est.
At verò, quomodo euphonia in similibus exemplis
contrarium usum obtinuit? veluti, quod ex litera
scheinata, quæ illud ex vocis analogia habere debebat,
facilioris pronuntiationis causâ excidit, usu receptum
& probatum est, unde & à Masorethis neglectum, at
è contrario, quòd literæ scheinatæ rursus impositum
ubi ejus neque ex vocis analogia, neque ex vocis eu-
phonia usus ullus esse videtur, id Masorethis insolens
judicatum, ac proinde notatum. Veluti, quæ major
euphonia fuit in unico & solo loco, Exo. 15. 17. in voce
וְהָיָה Sanctuarium, cum Dages redundantanti in 7,
quam in innumeris aliis, ubi semper scribitur *וְהָיָה*?
quæ causa fuit, in unico isto loco sic punctare, & pun-
ctationis Notam adiciere? nempe Masorethæ insolentem
formam in libris inventientes, eam notarunt,
ne quis ceu erroneâ offenderetur. Tale est *וְהָיָה* Ac-
cidens, Deut. 23. 11. ubi Masorethæ notant, Non reperi-
ri amplius cum Dages. At sine Dages satis est fre-
quens, & quid movisset illos, hoc solo loco adhibere
Dages præter communem usum, & simul annotare,
non legi sapius cum Dages? Idem de plusculis aliis
judicium esto, quæ hujusmodi insolens Dages habet,
& à Masorethis observata sunt, quòd ea sic in libris in-
venissent, non quòd ipsimet sic punctarint, ac maso-

ram de iis dederint, cum fatius fuisset communem
formam observare, & masoram de iis omittere.

וְהָיָה Aliquando scribitur cum Dages in 7, ali-
quando sine Dages. Cum Dages scribitur communi-
ter, exceptis tribus, quæ à Masorethis observata & no-
tata sunt Psal. 43. ubi v. 2. semel sine Dages, mox cum
Dages punctatum est, ex qua occasione Masorethæ
suam animadvertionem ad hanc vocem ibi confecerunt.
Antè gutturales solet notari leniter sive absque
Dages: observarunt tamen Masorethæ, quinque esse
cum Dages, quæ idcirco hoc eodem loco recensue-
runt. Si jam idem fuissent punctationis & masoræ
authores, certè longè facilius fuisset analogiam in
punctando observare, quam tam laboriosè in hanc
vocem inquirendo, de quinque istis specialem dare
masoram.

Mappik suum necessarium usum habet, & maxi-
mè in Pronominis *וְהָיָה* sœminini tertiæ personæ di-
stinctione. At Masorethæ observarunt, quandoque
omissum & neglectum esse in scriptura, non sine pro-
ni erroris occasione maxima. Sic *וְהָיָה* ter sine Mappik
invenerunt, quæ propterea annotarunt, semel in Le-
ga, semel in Prophetis, semel in Hagiographis, ut
וְהָיָה לְהַבְרָה Et nominavit eam Nobach à nomine suo,
Num. 32. 42: *בְּנֵי לְהַבְרָה* Edificare ei domum. Zach.
5. 10: *וְהָיָה לְהַבְרָה* Et dixit ei Boaz, Ruth. 2. 14. Masora
notata est in Num. & Zacharia. Quæ causâ hic fuisset
Masorethis, potius omittere Mappik & Masoram cõ-
scribere, quam analogiam observare & masoram o-
mittere? maximè cum hujus puncti notatio sensum
& congruitatem sermonis vel juvet, vel turbet si o-
mittatur. Nempe, quia Masorethæ ommissum Mappik
in his locis videbât, ubi omitti non debuit, idcirco il-
lud notarunt. Et omnino octodecim voces in tota
Scriptura observarunt, in quibus Mappik ommissum,
quæ singula notarunt suis Notis, veluti *וְהָיָה* Et bi-
tumine oblitvit eam, Exo. 23. ubi Masorethæ ascripse-
runt, Non inveniri amplius & esse absque Mappik:
sic ad, *וְהָיָה לְהַבְרָה* A die quo fundata fuit ipsa, Exo. 9.
18, idem Masorethæ notant. Reliqua adducuntur in
Masora magna fini Bibliorum adjecta, in litera 7, sub
titulo, *וְהָיָה* Octodecim dictiones sunt, quæ non habent
Mappik in 7, & seducuntur iis lectores. Itane? an Ma-
sorethæ punctatores Mappik omiserunt, ut lectorem
seducerent, & sensum perturbarent? quin potius Ma-
sorethæ punctum illud in libris ommissum videntes, il-
lud expressè notarunt deesse, ne quis eo seduceretur,
aut turbaretur. Alia similia plura observabit dili-
gens Lector.

III. De notatione Accentuum.

Ex Accentuum dissimili & diverso usu ac potesta-
te, & Masoretharum de iis Notis similiter evidentis-
simè elucescit, non eosdem fuisse Accentuum inven-
tores & Masoræ authores, sed Masorethas, prout Ac-
centuum usum in libris jam antea punctatis vide-
runt, ita Masoram de iis conscripisse. Innumera ejus
sunt exempla, sed pauca adduxisse sufficiat.

Primò, Pathach & Segol juxta pausas majores
Athnach & Soppasuk sive Silluk, solent proprie &

regulariter commutari in Kametz. In singulis tamen libris biblicis quædam invariata manserunt, quæ Masorethæ idcirco diligenter numerarunt & notarunt.

Gen. 21.8 ad **ל** notarunt: *Est unum ex duodecim Pathachatis cum Athnachta in Genesi*: & Gen. 21.13 ad **ל** notant: *Est unum ex undecim Pathachatis juxta Sophpafuk in libro Geneseos*. Sic in singulis libris per universam Scripturam hujusmodi Pathach numerarunt, & sæpissimè appellant **ל** *Pathach libri hujus*, id est, quod in hoc libro juxta istas pausas invariatum mansit. Si idem fuerunt authores hujus punctationis & Masoræ, quæ causa fuit ut ista invariata reliquerint? quare non potius regulariter punctarunt, & tam laboriosam masoram intermiserunt? certe quia Masorethæ hæc contra communem usum esse animaduvertebant, idcirco notarunt, ne quicquam occasionem sumeret ista corrigendi.

Genes. 30.19 ad **ל** *Filius sextus*, Masorethæ notant, **ל** *Omne Ben ante Makkaph habet Pathach* (parvum id est, Sægol) *exceptis quatuor*. Reliqua tria extant 1. Sam. 22.20. 2. Sam. 9.12. Ezech. 18.10. Quæ causa potuit esse, ut ex tot centenis ista quatuor sic punctarint, contra omnem usum & rationem, & eis masoram adjecerint? nempe quia Masorethæ istam anomaliam in libris viderunt, ideo eis Notam adjecerunt. Contrà **ל** cum accentu semper habet Tzere, exceptis sex, quæ cum accentu habent Sægol, perinde ac si ante Makkaph essent. Loca hæc in Masora adducuntur. Quid opus fuit, hanc anomaliam in masora notare, cum longè melius in punctando analogiam observassent? certe nisi jam antea in libris sic punctatum invenissent, masoram istam non scripissent. Similem masoram de **ל** & **ל** vide supra ad Prov. 3.

Deut. 32.48, Masorethæ notant, **ל** *Tres versus longi sunt absque Athnachta*. Multi versus absque hoc accentu sunt, sed fortè breviores, quam isti tres. Quare non potius adhibuerunt accentum, & intermiserunt masoram? nempe quia sic in libris invenerunt accentum istum neglectum.

Exod. 8.24. Masorethæ notant: *Omne לללל, quod est in tota Scriptura, scriptum est cum sex punctis, excepto uno*. Illud extat Eccle. 1.7, **לללל** cum Kametz loco primi Sægol, juxta accentum Sophpafuk. An verò hic accentus causa sufficiens fuit, frequentissimum Scripturæ usum hoc unico in loco immutare? & quare hoc unicum excipi, Masorethæ notarunt? nempe quia sic invenerunt, non quod ipsi illud sic punctarint.

Exod. 26.5. Masorethæ notant, Cum accentu Sakeph, Athnach & Sophpafuk semper legi **לללל**, exceptis duobus, quæ sunt cum Pathach **לללל**, & extant 1. Reg. 7.38. 1. Par. 27.1, ubi similiter notat, ista duo esse cum Pathach. Quare hanc masoram fecerunt potius, quam ut ista duo reliquis conformiter punctassent? quid accentus Sakeph his duobus locis minus potestatis habuit, quam alibi? certe non alia causa, quam quòd hi Masorethæ hæc duo sic in libris invenerunt punctata ab aliis, quæ idcirco excipi notarunt.

Exod. 26.9. Masorethæ notant ad vocem **לללל** *eam*

in toto hoc libro & duodecim prophetis minoribus scribi cum Kametz, & in tota reliqua Scriptura cum Pathach, excepto uno. Quæ causa fuit ipsis hujus diversæ punctationis, & masora non alia, nisi quod sic in libris invenerunt.

Jes. 4.7. Masorethæ notant ad **לללל**, Bis illud in hoc capite reperiri Milra. Alterum extat versu 5. Quæ causa fuit in his duobus contra communem usum accentum in ultimam rejicere, cum in eodem hoc lib. c. 23.12. & 51.22. & alibi sæpius hæc vox accentu regulariter in penultima habeat? quare Masorethæ hanc differentiam notarunt? nisi quòd sic in libris invenerunt.

Psal. 2.7.4 scribitur **לללל**: Masora; Non reperitur alibi cum Pathach & Athnach. Si fuerunt & hi Masorethæ punctatores, quare non punctarunt ut alibi **לללל**, Psal. 104.34? quæ major accentus Athnach in hoc loco potestas, quam in præcedenti? nisi quia Pathach in libris invenerunt, ideo ei Notâ apposuerunt.

Psal. 43. Masorethæ notant, Omne **לללל** lene (id est, sine Dages in **ל**) esse Milra, excepto uno, quod est Milhel, & legitur Job. 7.20, ubi eandem Masorâ reperitur. Quare Masorethæ hoc unicum excipi notarunt? nisi quia sic in libris invenerunt cū accentu in penult.

Psal. 35.20. scribitur **לללל**. Masora notat, vocabulum **לללל** quater juxta Athnach esse cum Sægol, in penultima, cum aliis semper, & quidè locis innumeris, sit cum Kametz **לללל**. Loca reliqua extant Psal. 65.6 (hic locus aut falso adductus, aut accentus Athnach hodie in libris non rectè locatus est) Pro. 30. ver. 14. 21. Quæ causa hujus masoræ? nempe, quòd sic quatuor ista cum Sægol in libris invenerunt. Nam si hi idem Masorethæ fuissent punctatores, quare quatuor ista non punctassent potius regulariter juxta universum Scripturæ usum, cum in minori pausa, accentu Zakephkaton, notarint quatuordecim esse cum Kametz, Jerem. 9.18?

Psal. 66.2, tradunt vocabulum **לללל** ter juxta Athnach & Sophpafuk retinere Pathach, cum aliis semper scribatur cum his accentibus **לללל**, & locis similiter penè innumeris. Certè nisi hæc punctata, sic in libris invenissent, masoram hanc non ascripissent. Alter locus extat Psal. 107.35, tertius Pro. 30.16.

Psal. 84.11, notant **לללל** bis juxta Athnach esse cum Pathach, cum aliis semper in Psalmis & universa Scriptura habeat kametz. Alter locus extat Psal. 86.2. Nulla causa est, quare Athnach his duobus locis minus virium & potestatis habuerit, in convertèdo Pathach, unde nisi in libris ita invenissent, ista duo loca non notassent.

Infinita sunt hujus generis, quæ adduci possent, & universa omninò Masora in hunc scopum collimat, non fuisse eosdem simul & vocalium accentuum quæ inventores, & Masoræ authores, sed Masorethas de punctis vocalibus & accentibus jam antea inventis, & ad libros ascriptis, per appositas suas Notas censuram & judicium tulisse. Quorum enim in textum inexistit tot punctationis anomalias, quæ adeò sæpè monstrosæ & perplexæ sunt, ut nullam prorsus formæ explicationem Grammaticam admittant, in quibus idcirco explicandis universa se

anxiè torquet posteritas. Licuisset utique ipsis in punctatione vel facillimè analogiam linguæ observasse, e-
tiam sine ullo sensus vel mutatione vel corruptione, si
ipsi punctationis authores primi extitissent. Offi-
cium autem ipsorum duntaxat fuit, textus sacri in
versibus, vocibus & literis formam, prout ipsi tunc
eam in libris habebant & authenticam judicabât, per
omnis generis affectiones & qualitates, (ut infra ple-
nius videbitur) notare, & earum numeros & loca in-
dicare, ut in omnem posteritatem secururam incor-
rupta & immutata maneret, aut si quid diversi libra-
riorum culpa aut vitio incideret, existis Notis corri-
gi & restitui posset. Quòd si diversi authores fuerunt,
vel eodem tempore vixerunt, vel diverso. Eodem
tempore inventores punctorum & Masore auctores
extitisse, verisimile neutiquam est. Potuissent enim
hi ab illis insolentium istarum anomaliarum & di-
versitatum insigniorum rationem expetivisse, & scri-
pto explicasse, ne tanta linguæ alioquin planæ, in
communibus Grammaticæ affectionibus perturba-
tio, totam posteritatem cruciasset. Si diverso tempore
& quidem ante Masorethas vixerint illi, qui pun-
cta vocalia & accentus invenerunt & ascripserunt,
quod per superiora exempla probabiliter declaravi-
mus, adhuc quærendum restat, quo & quanto tem-
pore ante eos extiterint, utrum antè Talmud Jac-
cum, an verò post Talmud. Cum autem superius evi-
dentiissimè probatum sit, præcipuas Masoreæ partes
atque adeo primos Masorethas ante Talmud extitisse,
& quidem tempore longissimo, cum vocentur
Talmudicis ראשונים *Primi, Prisci, Antiqui*, cogitent de-
inceps docti, utrum sit probabilius, Istam etiam Mas-
oreæ partem, quæ circa voces punctis vocalibus & ac-
centibus vestitas, occupata est, continuato studio per
eosdem Masorethas & ipsorum in eodem studio suc-
cessores, ante Talmud confectam esse, An verò per
quosdam Tiberienses multis seculis postea, quando
non idem studiorum vigor, non eadem ingeniorum
ubertas & felicitas, non tanta Scholarum commo-
ditas & frequentia fuit, omnibus per bella & persecutio-
nes immanes perturbatis.

Elias Levita pro suæ sententiæ confirmatione, nè-
pe Puncta vocalia & accentus non fuisse ante Esram,
nec tempore Esræ, nec post Esram, nisi dum comple-
tum fuit Talmud, à Masorethis Tiberiensibus exco-
gitata & libris ascripta, quatuor adducit rationes,
quas hic apponemus, ut pluribus innotescant.

Prima ratio, *Nulla, inquit, in omnibus scriptis Rabbi-
norum nostrorū, in Talmud in Hag gadoth in Medraschoth
ullius puncti vel accentus extat memoria aut indicium ul-
lum. Quomodo autem fieri potuisset, ut, si illi puncta & ac-
centus habuissent, vel semel illorum mentionem nõ fecissent,
nominando vocalem aliquam, veluti Kametz vel Pathach,
Segol vel Tzere, aut accentuum, ut Darga, Pasta vel De-
vir & similibus.*

Respondent Rabbini ad hanc ejus rationem, quòd
etiam reperitur אצל חכמי האמרת שומרי זכרון הפקודות
memoria punctorum a-
pponatur animus ad iudicia ipsorum. Nam in libris ipso

Talmude antiquioribus, quales sunt ספר הבהיר *Liber
Bahir*, & ספר הזוהר *Liber Zohar*, תקנים *Elucidatio-
nes super librum Zohar*, punctorum vocalium & Ac-
centuum crebra mentio. Primi author est R. Ne-
chonja, Christo Salvatore nostro antiquior, ut docet
liber juchafin fol. 20. & Tzemach David fol. 35. Se-
cundi author, R. Schimeon ben jochai, ipsis Talmu-
dis initiis prior, & Christo Salvatore nostro centum
plus minus annis posterior, ut similiter prædicti libri
tradunt. Qui hanc antiquitatem istis libris derogant,
æquum est ut id judæis probent. Quòd à discipulis
R. Schimeonis putatur cõscriptus, non multum ejus
antiquitati demit. Ultra seculum enim perdurare
non potuerunt, qui audita à præceptore, fidè in li-
brum referrent. Dixi aliquid de hac re in Abbrevia-
turis, in רשמי ubi vide. Ego verò nihil hîc assero, sed
asserò Hebræorum sententiam. Hinc in libro הבהיר,
teste R. Bechai in Comment. in librum Legis, in Se-
ctione Vajjra. sive ad Genes. 18. 3. scriptum legitur:
והטעם זה נמשלו האותיות לנוף והנקודה לנפש כי הנקודה
כניעות האותיות כמו שהנשמה נשקת את הגוף כמו שדרשו
רבותינו ול כספר הבהיר דמין נקודתא באותותא דאורייתא דמשנה
id est, *Ex hac ratione assimilantur literæ corpori, & puncta animæ: Puncta enim movent li-
teras, sicut anima movet corpus, juxta id quod commentan-
tur Rabbini nostri bonæ memoriæ, in libro Bahir: Talia sunt
puncta cum literis Legis Mosis, qualis est anima vitæ in cor-
pore humano.* Alterum testimonium afferunt ex Me-
drasch zohar in Canticum canticorum, ubi ita legi-
tur. לית לכל אתון רשו לנטלא להאי סטרא והיא סטרא בר
בנקדו אתון בלהו בנפא כלא נפשא פר אתון נקדו היא נפא
id est, *Non est literis potestas inclui re in
hanc partem vel in illam absque punctis. Literæ omnes sunt
ut corpus sine anima: cum adveniunt puncta, tunc constitui-
tur corpus in statura sua.* His nos alia ex iisdem libris
magis illustrata adjiciemus, in quibus etiam nomina
punctorum & accentuum exprimuntur. In Zohar in
principio libri adducitur ex Daniele locus iste illu-
stris, divinum docentium encomium continens,
והפסכילים יהיו כנופא רמנוי רמנוי וכן נפא
*Et docentes splendent ut
splendor firmamenti*, Dan. 12. 3. inter reliqua hoc sine, ut
nomini libri hujus hinc concilietur autoritas, & con-
sequenter toti libro. Colum. 2. editionis Cremonensis
legitur, והוא נקודה ורע בנו הוא חבלא ורעא דתלת נקודין
id est, *Id punctum est semen in medio istius pa-
latii, sementrium punctorum Cholem, Schurek, Chirek.* Et
mox ibidem: והפסכילים יהיו כנופא רמנוי וכן נפא
דלהו אולין אבתיהו אתון ונקודי ואתגנעון אבתיהו כחלון בתר
פלחיהו ונפא אתון ורעא נקודי בלהו נפלי בסטלון בתר תנועי
וקמי בקימותו והפסכילים יהיו אתון ונקודי כודר נפוי
Id est, *Et docentes splendent. Sicut vocales sonum edentes, & in sono is-
farum eant post ipsas literæ & puncta, & moventur post eas
sicut exercitus post regem suum. Corpus sunt literæ, & spi-
ritus puncta: omnia ista proficiuntur profectionibus suis post
vocales sonos, & consistunt in statura sua.* Et docentes
splendent. *Litera & puncta.* Sicut splendor. soni
accentuum. Firmamenti expansi. *expansio cantus accen-
tuum, & cæt.* In Tikkunim sive Elucidationibus aut
Directionibus super Zohar, super eundem hunc lo-

cum Danielis scriptum extat : והמקטלים חזירו מניו : משבילים אליו אתון דאוריתא : חזירו אלון נקודין נחזרו באתון כנשקתא לנוסא : כוודי אלון טעמי תורה דאנון כתרין על רשיתו דאתון : חרקה דאיהי על ארעא כבחרא ואתון נקודין וטעמי אנון נמשא : id est, Et erudientes splendebunt. *Quid est erudientes? illa sunt literæ Legis. Splendebunt. ista sunt puncta, que splendent cum literis, sicut anima in corpore.* Sicut splendor. *Illi sunt accentus Legis, qui sunt corona super capita literarum.* Firmamenti: quod est super terram instar coronæ. *Literæ, puncta & accentus sunt ut anima, spiritus & corpus.* In Medraſch sive Commentario super Canticum canticorum ex Zohar: אכל נקודי : אכל וטעמי ותנתי קבלה למשה מסיני : Sed puncta & accentus & vocales soni sunt doctrina Moſis à monte Sinai. Et ibidem motiones accentuum subsistunt omnes per manum Moſis. In eodem in sequentibus : Literæ sunt dictiones absque gustu & absque motu : תיבין בלא נקודי : אנון כאתתא בלא לבושין וכלא יכלא למקד באתר דעלמא : Dictiones absque punctis sunt sicut mulier absque vestibus, quæ non potest prodire in locum publicum. בגין בן הקודי דאתון : אנון טעמי ותנתי : אנון בולוח דשימין : אנון עלאה ואקודין גופי תורה דקומין למילח ולמערע בריון עלאין : נקודין אנון נפקין פרוצא רמוחא לקומי אתון בתקונייהו ונקודי חרמא אשתני תיבה ואעבר להתיא תיבה מקומא גבוטא אחרת : id est, *Literæ omnes notatæ sunt per secretum excelsum, & vocantur Corpus Legis, quod subsistit ad discendum & sciendum secreta excelsa. Puncta egrediuntur ex secreto cerebri, ad stabiliendum literas in habitu suo, & per punctum unum mutatur dictio, & transit in dictionem, quæ subsistit in sensu alio.* Item mox : ואם תאמר נקודי תקון סופרים הוא : חס ושלום דאפילו כל נביאי דעלמא יהוין כמשה דקביל אוריתא מסורה דסיני לית לון רשו לתרתא אפילו תרא נקודה וערא באתר : Quod si dixeris: Puncta ordinatio scribarum sunt. Absit id longissimè: nam etiam si omnes propheta mundi essent ut Moſes ipse, qui accepit Legem à monte Sinai, non tamen ipsis esset potestas innovare etiam unicum punctum minimum, vel literam minimam Legis. Ibidem : ואנון טעמי כמתנא לסופריא למקד באורח מטר למינא : Sunt accentus ut frænum equo ad eundem in via recta ad dextram vel ad sinistram. Ibidem in sequentibus: לית קומי וחזירו לכל אתון בר בניהו דנקודי וכולא אתמטר : Non est subsistentia & lux ullis literis nisi per lucem punctorum, quod totum traditum est per secretum Legis in monte Sinai. Et mox : רוחא רחי ומתקמו אתון כברנש וקאם על רגליו בקיוסא דרוחא : Quæ egrediuntur puncta, & stat in ea spiritus vitalis, tunc eriguntur literæ ut homo, qui stat in pedibus per vim spiritus. Talibus hic Commentarius plenus est, quæ ortum, usum, & necessitatem punctorum indicant. Præterea in ipſo Zohar in Genesis, col. 106: רמא דמלא ורקא סוף : Secretum rei est Zarka, Makkaph, Schophar bolech (aliàs Munach) Segolta. Nomina accentuum sunt. Et col. 152: נקודה תרא אי איהי לתתא איהו : חזיק ואי איהי לעלא איהו חלם קורא דאתי פר איהי באמצעייתא איהו שורק פר אנון תלת כפרא אנון סגולתא ואנון שלילתא ואנון שורק ואתון סגולתא : id est, *Punctum unum si fuerit infra, est Chirek; si supra, est Cholem. Extremitas (punctum extremum) literæ si fuerit in medio, est Schurek; si infra*

puncta fuerint simul, est Segolta, sunt Schalschelet, sunt Schurek, sunt Segol. Prima inventio punctorum vocalium ex unico puncto originem duxit; Punctum infra literam est Chirek; in medio literæ ך, Schurek; supra literam, Cholem: geminatum infra literam, & lateraliter positum est Tzere, ex quorum punctorum confluxu ortum Pathach; ex iisdem perpendiculariter, uno supra alterum, positis, factum Scheva: triplicatum in formam trianguli, constituit Segol, ex quorum trium punctorum confluxu prodit Kametz. Hinc septem primæ vocales, Kametz, Tzere, Chirek, Cholem, Shurek, Pathach, Segol, quarum multi auctores meminerunt. Chirek deinde distinctum, & post quod erat ך, vocatum Chirek magnum sive longum, alterum, Chirek parvum sive breve. Similiter Cholem fuit distinctum in Magnum & Parvum, cui figuram dederunt mutuam à Kametz, propter soni affinitatem, & dictum Kametz chatuph vel Kametz chataph, quasi dicas, Kametz breve. Denique Schurek subdistinctum in breve, cui indita figura à Segol, eius punctis in formam erectæ scalæ trajectis. Tunc factæ decem vocales, Quinque longæ, totidem breves. Literis gutturalibus Scheva simplex vocale respicientibus, subsidium allatum per compositionem puncti Scheva cum aliqua vocali brevi. Hæc prima inventio vocalium fuit origo, ad quam author libri Zohar in prius allato loco respicit, & R. Bechai in Sectione ך, Genesis 8, ubi scribit: ולפי הששת בחכמת הנקודים תקצן מעלה גרולה לשבעה תנועות שהם קצין פתח צרי סגול חולם שורק חירק כי מתוך שבעתם התנה והפגון התורה הם הנקראים שבעה הברות או שבעה קולות וכו' ועל פן הנקודה משמשת לשבעה פנים בשתשומנה על האות קלמללה יתה חולם באמצע האות יתה שורק ואם סתחת יתרה Id est, *juxta simplicem sensum in arte punctorum, Kametz dignitatem habet præ septem vocalibus, quæ sunt Kametz, Pathach, Tzere, Segol, Cholem, Schurek, Chirek nam per hunc septenarium edificata & stabilita est Lex, & appellantur septem soni aut septem voces, & cæt. Idcirco punctum unum servit septupliciter; si posueris illud super literam supernè, erit Cholem: in medio literæ, erit Schurek, & si infra literam, erit Chirek, & cæt.* Plura alia in Zohar inveniuntur, quæ antiquam punctorum memoriam alunt. Cabalisticam in istis testimoniis Theologiam Judæis relinquimus: pro memoria duntaxat punctorum asserenda, nos ista adduximus, non sine alio. Sive etiam antiquitatem, sive novitatem sapiant, excutiant alii. Saltem incognita hæctenus in nostris Scholis Hebraicis fuerunt, quo fine ad publicam notitiam ea produximus, & judicium aliis relinquimus.

Apud Talmudicos nulla expressa punctorum mentio legitur, quantum quidem hæctenus observare potuimus, sensu tamen ipsorum memoriam apud eos contineri, præstantissimi interpretes Hebræi ajunt. Primò enim, quòd in explicatione loci Nehem. 8.9, *Et legerunt in libro illo, in Lege Dei, & cæt.* in Talmud utroq; dicitur, *Iste sunt pauſæ vel puncti accentuum, de punctis vocalium & accentuum accipiendum esse, supra in principio capitis octavi ex R. Salomone & R. Nissim docuimus.* In hanc sententiam quoque abit R. Bechai in Commentariis in Genesis, in fine

in fine Sectionis primæ Bereschit, ubi scribit, וְעַל זֶה
 דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ ז'ל שְׁנַם הַפְּעָמִים שֶׁבְּתוֹרָה נִתְּנָה מִסְּפֵי הַחֻקִּים הַשֵּׁשֶׁת
 שֶׁבְּתוֹב וְשׁוֹם שֶׁכָּל יוֹבֵנוּ בְּמִקְרָא הָרִשׁוֹן כִּן וְשׁוֹם שֶׁכָּל אֱלוֹ הַקְּטוּמִים
 id est, *Super hoc commen-*
tantur Rabbini nostri, quod etiam accentus, qui in Lege, dati
sint è Sinai, & arguunt id ex eo quod scriptum est, Et appo-
suerunt intellectum, & intellexerunt lectionem illâ,
Neh.8.9, quod sic interpretantur: Et apposuerunt intel-
 lectum illi sunt versus. Et intellexerunt lectionem istam.
isti sunt pausa accentuum. Sic in libro מאור עינים Meor e-
 namum, parte tertia, cap.59, super eundem hunc locum
 scribitur: ואין ספק כי הלשונות האלה שאמרו אלו הפעמים אלו
 התקרות והראיותיהם משיח יותר להאמין שנתתם זל הלא על
 id est, *Non est du-*
bium, quod locutiones illæ, ubi dicunt: Illi sunt accentus, il-
læ sunt pauzæ (vide in princ. cap.8.) & rationes ipsorum
inclinant magis ad credendum, quod intentio ipsorum (bonæ
memoriæ) fuerit de figuris accentuum simpliciter, & non de
sono dumtaxat. Secundò, in libro Talmudico Nedarim,
 fol.37. disputant Doctores, An liceat docere Legem
 pro mercede? quidam affirmant, alii negant, alii dis-
 tinguunt. Quidam dixerunt, שָׂכָר שְׂכָר mercedem ob-
 servationis & inspectionis puerorù, ut domi maneant,
 audita repetant, non discurrant, non sint petulantes,
 & cet. licitum esse accipere: alius quidam R. Jochanan
 dixit שְׂכָר שְׂכָר etiam mercedem pro pauzis accētuum
 docendis, licere accipere. Glossa R. Salomonis שְׂכָר שְׂכָר
 Quod docet ipsum punctationem & accentus.
 Quomodo autem hæc docere potuerunt, si actu nullo
 punctatio extitit? Tertiò in libro Talmudico Be-
 rachoth, fol. 62. legitur: אֵין מִקְרָא אֶם מִקְרָא בְּיָמֵינוּ אֵלֵינוּ
 בְּשֵׁם הַל רַב נִחָן בַּר יִצְחָק אָמַר בְּמִן שְׂמֵרָא בַּה עָמֵי תוֹרָה
 Quare non abstergunt sordes manu dextrâ, sed sinistrâ? Raf
 Nachman filius Isacii dixit, propterea quod ostendit eâ ac-
 centus Legis. Glossa R. Salomonis עָמֵי תוֹרָה נִינִיתָ מְעֵי
 Accētus Legis, id est, *cantus accentuum Scripturæ, nèpe Legis,*
Propbetarum & Hagiographorù tam in punctatione quàm
elevatione vocis. Si nullæ tunc fuerunt figuræ accen-
 tuum & vocalium (utrumq; enim per מעמים Talmu-
 dici intelligunt) quomodo manu ostendere ista po-
 tuit? Quarto, in libro Chagiga, De oblatione agno-
 rum, fol. 6. disputant super loco Exod. 24. 5: *Et misit*
pueros filiorum Israel, qui obtulerunt holocausta, (nempe
 agnos) & sacrificaverunt sacrificia pacifica Domino, nempe
 או דלמא איורי ואיורי פרים הו לטאי נמקא מנה סר
 Aut forte illud & illud fuerunt ju-
 venici, unde mihi illud inde provenit? Mar Zutra respondit,
 ex pauza accentuum. Talmudici Doctores exponunt
 hunc versusum de duabus sacrificii speciebus, agnis pro
 holocausto, & juvenicis pro sacrificiis pacificis. Obji-
 ciebant ipsis discipuli: Fortè juvenici pro utroque sacri-
 ficio oblati: unde id mihi ex textu egreditur, ut
 sciam fuisse duo genera? Mar Zutra dixit: Ex pauza
 accentus id discitur: nam si de uno sacrificii genere
 id intelligendum esset, non esset pauza in medio versu
 ad הָלָה Sacrificia, sed minor accentus, sermonem con-
 tinuans ad ultimam vocem, & sic פָּרִים juvenici, ad u-
 trumque versus membrum referendum esset. Nunc
 verò cum ad הָלָה sit pauza distinguens Athnachta (ut

etiamnum hodie legitur) apparet hic sententiam esse
 distinctam à sequenti membro, ac de separato sacrificio
 intelligendum. Hæc est mens disputationis Tal-
 mudicæ, ex qua patet, si nullæ fuissent tunc accentuum
 figuræ, inde ista argumentatio robur habere non po-
 tuisset. Negare enim opponentes potuissent, non esse
 illic pauzam constituendam, sed orationem esse con-
 tinuatam. Unde ex autoritate interpretum istorum
 Hebræorum sequitur, quod etiam si nõ expressè & no-
 minatim, sensu tamen punctorum & accentuum me-
 moria apud Talmudicos contineatur.

Afferit præterea Elias ad hanc primam rationem,
 illud vulgatum in Talmud & in Commentariis, quæ
 Medraschim vocant, אל תקרא בד אלא בר *Ne legas sic, sed*
sic. Veluti, Jesa.54.3, *Et omnes liberi tui erunt docti à Do-*
mino, וְרַב שְׁלוֹם בְּנֵךְ & multa pax erit liberis tuis, ubi a-
 junt (in fine libri Talmudici Berachot) *Ne legas בְּנֵךְ,*
sed בְּנֵךְ ædificatoribus tuis. Item Psalm.50.23, *וְשָׂם רֶדֶךְ*
Et ponens viam: ubi dicunt (in libro Talmudico Sota,
 fol.5.2. & in Moed katon, fol.5.1.) *Ne legas וְשָׂם, sed וְשָׂם*
& illic: Hæc, inquit Elias, mihi adjumento sunt, eos non
 habuisse puncta, sed ita assuefactos fuisse legere absque pun-
 ctis, atque ideo dixisse, *Ne legas sic, sed sic.* Aliàs si puncta
 illa fuissent è monte Sinai, fuissetq; dictio punctata hoc mo-
 do, *absit ab illis, absit inquam, ut dixissent, Ne legas sic.* Hec
 Elias. Similia alia plurima sunt, veluti, חַיִּב אֲדָרָם לְבָרֵךְ
 מאה ברכות בכל יום שנאמר וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מִחַיִּי אֱלֹהֶיךָ שׂוֹאֵל
 Tenetur homo dicere centum precationes unoquoq; die,
 juxta illud, *Et tunc Israel, מה, quid Dominus Deus tuus po-*
stulat à te. Deut.10.12. hic dicunt, *Ne legas מה, quid,* sed
 מאה centum, ut scribunt Talmudici in libro Menachoth
 fol.43. Item in libro ערויבין fol.54.2, legitur: אֵין תוֹרָה
 נִקְיֵת אֵלָא בְּסִימָן שְׂנֵאמַר וְשִׂמָּה בְּמִתָּה אֵל תִּקְרוּ שִׂמָּה אֵלֵינוּ
 Non comparatur Lex (Legis cognitio) nisi per si-
 gna, sicut dicitur: *Et pone illud in ore ipsorum,* Deut.
 31.19: *ne legas שִׂמָּה, sed שִׂמָּה signum ejus.*

Respondent Rabbini, hinc minimè probari posse,
 privationem sive absentiam punctorù. Non enim sic argumtati sunt, quasi nescierint, quò
 legendu esset; cum oēs illi, qui talia proferunt, fuerint
 Legis peritissimi & Scriptores doctissimi, neminèq;
 tam bardum fuisse, qui non sciverit, אֵד הִימָה חֲפֻלָּה
 quomodo fuerit ista vox punctata, sed dixe-
 runt sic, quòd literali ac genuinæ vocis explicationi,
 voluerunt aliam adjungere, non ad verum vocis sen-
 sum tradendum, sed ad alium allegoricum quendam
 inde eliciendum אַמְתָּהּ per modum disputan-
 di opinabilem, levi subsidio, non firmâ probatione
 suffultam, juxta communem Rabbiorum consue-
 tudinem. Sunt enim מִדּוֹת שֶׁתוֹרָה נִרְשֶׁת בָּהֶן
 שלש עשרה מדות שהתורה נרשט בהן
 tredecim modi, per quos Lex explicatur, immò פְּנִים
 שבקיים פנים
 septuaginta sunt modi explicande Legis, prout id
 à Majoribus suis per Kabalam & Traditionem conti-
 nuam acceperunt. Scripta, quæ מִדְרָשִׁים Medraschim
 vocant, hoc genere interpretadi plena sunt, quæ adeò
 plerunque ridicula, ut omni potius sensu & ratione
 eos caruisse necesse sit, quàm quòd talia ex lectionis
 ignorantia prodiderint. Immo acumen potius inge-
 nii in talibus ostentat, ut habeantur ii, qui Legem va-
 riis modis explicare possint. Denique quod in fine

stupidus esse possit, qui hanc fabulam de occisis Emon-
 raris, historiae sacrae substernat, cujus fundamentum
 Rex David in praecepto divino habebat de extirpan-
 dis Amalekitis & aliis infidelibus & impiis gentibus?
 Cujus roboris aut ponderis fabulosa haec probatio ef-
 se possit?

Tertia probatio Elie, ex eo quod scriptum legitur in ca-
 pite primo libri Talmudici *מגילת חגיגה* super versum, Et
 obtulerunt holocausta, & sacrificaverunt sacrificia,
 &c. *Mar Sutra dixit, מריקין פוסקין* Ad pausam accentuum
 attendendum, Pausa accentuum nos docet, & caet. Hinc er-
 go etiam est probatio, quod non fuerint tunc accentus.

Respondent Rabbini, hanc probationem contra
 Eliam potius esse, quod Mar Sutra suam sententiam
 ex vi distinctionis per accentum probarit, unde sequi-
 tur, tunc accentum ibi fuisse. Nam alias non plus va-
 lisset ipsius probatio, quam ipsorum negatio. At, si
 fuit ibi tunc accentus, quare ipsi contra argumentati
 sunt? respondetur, ut in aliis plurimis similibus, &
 quoque in precedentibus, eos disputandi tantum cau-
 sa hoc quaesivisse, ad ostendendum, Legis interpreta-
 tionem ad plures & diversos modos posse trahi. Vide
 paulo ante ad probationem primam.

Quarta probatio Eliae: Nomina punctorum & accentuum
 majore ex parte non sunt Hebraica sed Syriaca & Ba-
 bylonica, ut *Zere, Segol, Cholem, Melopum*; item *Mappil,
 Dages, Parga, Thebbir* & similia. Quod si jam verum est,
 quod data sint a monte Sinai, quid negotii fuit linguae Arami-
 cae sive Syriacae juxta montem Sinai? nonne omnia praecepta
 ibi promulgata sunt lingua Hebraea? unde concludo, luce cla-
 rius esse, Puncta non extitisse neque excogitata esse temporis
 virorum Synagogae magnae. Non enim indiguerunt eis;
 nam ita exercitati fuerunt legere absque punctis & accentibus,
 ut ubi sententia consisteret, illic semper pausam fecerint,
 ubi vero pendebat sententia, illic sermonem contumabatur, pro-
 ut audirent & acceperant ex ore prophetarum, & caet.

Respondent Rabbini, *מגילת חגיגה* esse hoc ge-
 dificium ruinosum valde, quod jam Judaei Templi se-
 cundi loquuti sunt *לשון כשדים* linguam Chaldaicam si-
 ve Syriacam, etiam pleraque vocabula & nomina no-
 va ascenderint cum ipsis ex Babylonia. Unde non mi-
 rum, Viros Synagogae magnae lingua Chaldaica in
 punctorum & Masorae traditione usos fuisse, ac pro-
 inde Elias *לבוש חמא קקקין* lorica squamea, id est,
 est, straminea, hic sit indutus. Deinde puncta prove-
 nisse a monte Sinai, & per Moysen populo data, sunt
 Rabbini non pauci, nec vulgaris autoritatis, qui illud
 statuunt: eadem autem nomina punctorum, quae hodie
 extant, & partim in Masora commemorantur a Mo-
 se quoque a monte Sinai data esse, non simul affirmant:
 at a viris Synagogae magnae, qui utramque linguam
 Chaldaicam & Hebraicam callebant, ea orta esse, ple-
 rique ex Rabbiniis docent. Quod dicit, eos non indi-
 guisse punctis, quod sic exercitati & periti in lingua
 Hebraea fuerint, ut carere eis in legendo potuerint, id
 de viris Synagogae magnae, quibus prophetae quidam
 interfuerunt, fieri potest ut verum fuerit: at de omni-
 bus Judaeis, & de posteritate, apud quam cessatura erat
 prophetia, & doctrina caelestis iusto Dei judicio pes-

sum itura, dari & concedi illud minime potest. Testa-
 ta sunt id omnia tempora, & testatur etiamnum dies
 hodiernus. Quod denique dicit, eos ex prophetarum
 traditione & praefatione accurate retinuisse memo-
 ria & scivisse, ubi pausa facienda, aut ubi sermo conti-
 nuandus esset, id de prophetis immediate divinitus
 doctis, concedi potest: at apud sequentes posteros &
 ipsos, Talmudicos usque, id similiter observatum fuisse,
 tot calamitatibus & persecutionibus interjectis, om-
 nino impossibile est. Quod enim ingenium, quae
 memoria humana tot mille versuum distinctas pau-
 sas, tot millenarum vocum distinctam pronunciationem
 adeo accurate retinere potuit, ut in nullo mem-
 bro, in nulla voce aut vocali, usque ad Tiberienses il-
 los Elianos Masorethas, sit erratum? quis credat, Ti-
 beriensibus illis omni memoria, omni que temporis
 celebritate carentibus, pleniori mensura atque opera-
 tione efficaciori spiritum divinum inhabitasse, quam
 viris illis, quorum consilia prophetarum Zachariae,
 Malachiae & Esrae ductu & auspiciis regebantur? &
 omnino si puncta vocalia & accentus distinguentes a
 Tiberiensibus illis aut similibus e communi hominum
 genere viris, sacrae Scripturae sunt addita & ascripta,
 tunc iste sensus, quem punctorum vocalium & distin-
 guentium lectio exhibet, auctoritatem habet huma-
 nam, adeoque incertam, non autem divinam & proph-
 eticam, adeoque authenticam, qualis sacrae Scripturae
 sit, necesse est: tunc ista puncta a quovis alio docto
 & perito, in locis dubiis, ambiguis & difficilibus mu-
 tari, & alia pro ipsis substitui possunt: tunc quilibet al-
 ius alio erit doctior & in corrigendo peritior: tunc incertitudo ubique
 erit maxima, una voce propter unum
 etiam punctum mutatum, in alium sensum transeunte:
 tunc textus nudis literis constans erit instar cerae,
 in diversas formas mutabilis: tunc in tantis litibus, ju-
 dex superior erit nullus, ac proinde sacrae Scripturae
 Veteris Testamenti canon quoque nullus, qui contro-
 versarum interpretationum sit mensura & terminus.
 Nec satis est, Textum in literis incorruptum & im-
 mutatum semper permanisse, & etiamnum hodie ef-
 se, eumque posse esse judicem. Vocales sunt animae di-
 ctionum & vocum, quae eas vivificant. Vita vocum
 est earum per pronunciationem motus, quem vividus
 & genuinus sensus comitatur. Unde vox nudis
 consonis scripta, sine vocalibus legi & intelligi nequit.
 Vocales autem, maxime in obscuris & difficilibus lo-
 cis, alius addet has, alius alias, prout quisque sensum e-
 licere tentabit. Hic iudice alio erit opus: ac proinde
 vox sola nudis literis scripta, de se sufficienter judicare
 non poterit. Versio Graeca, quae LXX seniorum titulum
 & auctoritatem circumfert, a textu Hebraeo dif-
 fert non tantum in lectione vocalium, sed & literarum
 unde nec ista iudex esse poterit. Ubi alium iudicem
 quaeres? an servus super dominum, an pedissequa su-
 per heram augustam jus dicet? an fons vivus & lim-
 pidissimus, se rivuli variis perturbationibus obnoxii,
 saporis & coloris subjiciet?

Sed mihi hoc tempore & hoc loco plenam hujus
 Quaestionis explicationem, aut solidam amplissimam
 hujus materiae tractationem ingredi, propositum mi-
 nime

nimè fuit, quippe quæ longè plura, & ab hoc Maforthico Commentario diverfa, tractanda & explicanda poftulat. An autem Maforthat, id est, qui Notas maforthicas ad textum Hebræum fcripferunt, fimul & punctorum Vöcälum, & Maforæ authores fint, puto ex superiorum exemplorum diligentiori confideratione, non partim patefcere, immò manifefte etiam apparere, id quod in hac materia fufficere poterat. At quia obftare videbantur Elie rationes, quibus aftruire fuam fententiã conatus eft, valideq; fatis confirmaffe vifus, quibus etiã permultos alios doctiffimos viros in fuam fententiã allexit, eas in publicum producere, (quod paucioribus fortè hujus lingue ftudiofis fint notæ) & obiter ac in tranfitu examinare & declarare volui, donec plenior hanc materiam pertractandi feffe offerat occasio, aut alii occasione hinc habeant, meliori iudicio & feliciori conatu talia cuncta indagare & dijudicare.

Hactenus primam fententiã de Maforæ authoribus, Num fcilicet Tiberienfes Judei longè poft Talmud Maforam confcripferint, pro virili explicavimus: alterã fententiã fequitur:

CAPUT X.

De Viris Synagoga magna, Efra Præfide.

Altera fententiã Hebræorum de Maforæ authoribus eft, fuiſſe Maforam à viris Synagoga magna, quos vocant cõmuniter in fcriptis fuis אנשי בְּנֵי הַבְּיָרָה, confcriptam, quæ ut melius intelligatur, primò explicabimus, qui hi viri & quæ hæc Synagoga, ejusque authoritas fuerit.

בְּנֵי הַבְּיָרָה eft Congregatio, Cœtus congregatus, Synagoga, Concilium ecclefiæ causã convocatum. Unde בית הכנסת Domus congregationis, cœtus vel cõventus facti, Ecclesia, Synagoga: item אנשי בְּנֵי הַבְּיָרָה Viri Synagoga, Præfides, Antifites fynagoga, Senatus ecclefiasticus, אנשי בְּנֵי הַבְּיָרָה Senatus ecclefiasticus magnus, Concilium magnum. Sic vocant Hebræi Concilium magnum, ab Efra facerdote ejus Præfide, poft exilium Babylonicum Hierofolymæ congregatum, cujus ope & auxilio Ecclefiã Hierofolymitanã & Judaicã univerfam restauravit, & à multis corruptelis, erroribus & vitiis in Babylonia attractis, repurgavit & reformavit. Hoc quippe officii ipfi ex Babylonia Hierofolymam abeunt, ex gratia Dei & autoritate regis Artaxerxis demandatum fuit, ut patet ex Diplomate regio, cum quo ipfum rex ablegaverat, Efra 7. Non longè poft ad ipfum quoque ablegavit Nehemiam, ceu Collegam & parastatã fidiſſimum & flagrantiffimum, qui literis regis & autoritate publica inſtructus, magno animi fervore Urbis & ecclefiæ reformationem promovit, ut docet liber Nehemiæ. Hi alios ex primoribus & fapientioribus populi fibi adjunxerunt, ut integrum Concilium, feu integer Senatus ecclefiasticus numerum cõpleret centum viginti virorum, cujus Concilii frèquentiffima & laudatiffima pãſim apud Hebræos Scriptorẽs, etiam antiquiffimos, eft memoria. Hinc in Chronico

סֵפֶר יוֹחָסֵפִין Juchafin, fol. 13 de hoc Concilio legitur: כָּתִיבָהּ הֵם מִקְרָא וְכִי הָיוּ שֶׁל יְהוָה הוּא הַקְּרָא בְּנֵי הַבְּיָרָה שֶׁהָיוּ אֲבֵי הַבְּיָרָה לְיִשְׂרָאֵל id est, *Absolutè cum dicitur Constitutiones, ille sunt ab Efra. Domus autem iudicij Efra est illud, quod vocatur Synagoga magna seu concilium magnum, quod restituit Coronam in antiquum statum.* Corona Hebræis triplex fuit, Legis, Sacerdotij & Regni. Corona Legis, id est, Sapientiæ ftudium & Legis divinæ cognitio, major omnibus fuit, juxta illud: *Per me (Sapientiam) reges regnant,* Prov. 8. 15. Hanc Coronam Efra cum suis Collegis in pristinum statum reduxit, id est, Rempubliã ecclefiasticã à fordibus & inquinamētis Babylonice reformavit, pristinaeque integritati restituit, & sacram Scriptorum à pseudoprophetarum falsis libris omnibusq; corruptelis repurgavit. Hinc in Talmud Hierofolymitano, in lib. Megilla, cap. 3. in fine: *בֵּין שְׁעָרָיו אֲנָשֵׁי בְּנֵי הַבְּיָרָה הָיוּ וְהָיוּ אֵת הַבְּיָרָה לְיִשְׂרָאֵל. Quando exfuerunt viri synagoga magna, illi restituerunt magnificentiam in pristinum statum,* id est, coronam Legis, cujus magnificentia nulla alia major est. Don Isaac Abarbinel in Præfat. in librum suum זֵרֵת אֲבוֹת duodecim hujus concilij principes viros commemorat, quorum plerique cum Sorobabele ex Babylonia Hierofolymam profecti sunt. *Catalogus, inquit, virorum Concilij magni sunt, Haggæus propheta, Zacharias propheta, Malachias propheta, Sorobabel filius Schealtiel, Mordechai Bilschan, Efra sacerdos & scriba, Jeshua filius Jehozedek sacerdotis, Seraja, Realja, Mispar Bigvai, Rechem, Baana, Nechemja filius Chachilja. Hi sunt, duodecim primores nominibus suis expressi, qui ex Babylonia Hierofolymam ascenderunt in principio Templi secundi, quibus præterea adjundi fuerunt sapientes alij ex principalioribus populi Israel, usque ad complementum viginti & centum virorum, qui vocati sunt אנשי בְּנֵי הַבְּיָרָה Viri Concilij magni, וְהָיוּ בְּיָמָיו שֶׁהָיוּ לְחֹק פְּקֻדָּתוֹ רְאוּיָהּ לְהִשְׁרִי אֶת הַקָּדוֹשׁ וְהָיוּ אֲבֵי הַבְּיָרָה וְהָיוּ אֵת הַבְּיָרָה וְהָיוּ אֵת הַבְּיָרָה & appellati sunt sic, quod congregati fuerunt ad ordinandum Constitutiones bonas ad rectè dirigendum populum, & restaurandũ rupturas Legis.* Quod tres prophetas Haggæum, Zachariam & Malachiam his annumerat, & ab aliis prophetis, per quos Verbi Dei doctrina à Mose, Josua & senioribus accepta, continua successione in ecclesia Judaica propagata fuit, secludit, id facit p̄fiscorum sapientia autoritate adductus, qui scribunt: אֵלֹו נְבִיאִים אֵלֹו נְבִיאִים אֵלֹו נְבִיאִים Et seniores (tradiderunt Legem) prophetis. *Illi sunt prophetae priores. Quare prophetae priores? ad excipiendum Haggæum, Zachariam & Malachiam.* Nempe, ait Abarbinel, quia viderunt eos fuisse in numero virorũ concilij magni in acceptione Legis, ejusq; ad posteros traditione. Rabbi Abraham ben David in libro Kabalæ historice, folio 25. col. 4. scribit: *Josue tradidit eam (Legem) senioribus, qui post eum vixerunt, seniores tradiderunt eam prophetis, prophetae tradiderunt eam alter alteri per continuas generationes usque ad Haggæum, Zachariam & Malachiam: prophetae tradiderunt eam viris Concilij magni, qui fuerunt, Sorobabel filius Schealtiel filij Jechonix regis Jehudæorum, & qui cum Sorobabele venerunt, Jeshua, Nechemja, Seraja, Realja, Mordechai, Bilschan, Mispar, Bigvai, Rechem, Baana, qui fuerunt אנשי בְּנֵי הַבְּיָרָה capita concilij magni.*

magnum. Hic quidem tres isti prophetæ in numero virorum concilii non ponuntur, non tamen planè separantur, quòd per ipsos Legis doctrina & propagatio viris concilii demandata sit. Apud priscos scriptores. Talmudicos hujus concilii sive Synagogæ magnæ quoque frequens mentio. In libro פרקי אבות Capitula patrum, cap.1. legitur: *Moses accepit Legem de monte Sinai, & tradidit eam Jehosua, Josua senioribus, seniores prophetis, prophetae tradiderunt eam הגדולה בנסת הגדולה* *viris synagoga magna.* In libro יומא fol.69.2: *לפא נקרא שפן* *fol.69.2: Quare vocatur nomen israhel, Viri synagoga magna? eò quòd restituerunt coronam in pristinum vitorem suum.* Hanc Legis divinæ Coronam à maculis Babylonicis: repurgare, magnæ erat operæ, magni studii, magni cœtus, qui inde nomen apud omnes posteros accepit. In libro גדלה fol.10.2: *דבר זה מסורת בדיני מאנשי בנסת הגדולה* *id est, Res hæc Traditio est in manibus nostris à viris synagoga magna.* In libro בבא בתרא fol.15.1: *אנשי בנסת הגדולה כתבו* *Viri Synagoga magna descriperunt librum Ezechielis, duodecim prophetarum minorum, Danielis & Esther, Glossator in hunc locum: Viri synagoga magna, nempe Haggæus, Zacharias & Malachias videntes Ezechielem & Danielem in exilio Babylonico mortuos, libellos etiam Duodecim prophetarum minorum, ut & historia Esther, parvos esse, eos de novo ex libris exilii descriperunt, & duodecim in unum librum redegerunt, ne singuli ob parvitatem perderentur, & sic quoque Esther & alii quatuor libelli, Ruth, Ecclesiastes, Canticum & Threni conjuncti sunt. Hoc autem fecerunt, quòd cognoscerent spiritum propheticum post se ab Israele desitutum, & cæc. Porro ultimus hujus Synodi sive Concilii fuit שמעון הצדיק Simeon justus, is qui Alexandro Macedoni Hierosolymam hostiliter adeunti, obviam sacerdotali habitu prodiit, eumq; ad clementiam erga urbem flexit, quæ historia passim Hebræis celebrata est: vide Chronicon Tzemach David fol.26. Hinc in libro שמעון הצדיק cap.1. legitur: *אנשי בנסת הגדולה* *Simeon justus fuit ex residuis virorum concilii magni.* Ex residuis, id est, ultimus, in quo concilium desinit. Hinc R. Moses ben Majemon, qui etiam Aegyptius dicitur est, in præfatione in librum suum די סריבית בית דינו של עזרא הם הנקראים אנשי בנסת הגדולה והם בני זכרית ופלאכי וכו' וחרפת חכמים עפרים ושלום מאה ועשרים ושב האחרון מהם הוא שמעון הצדיק והוא היה מפלל הפאה ועשרים: id est, *Domus synodi Esra fuerunt illi, qui vocantur Viri Concilii magni, nempe Haggæus, Zacharias, Malachias, & ca. pluresq; sapientes cum ipsis, ad complementum centum viginti seniorum. Ultimus autem eorum fuit Simeon justus, unus ex summa israhel centum viginti.* Historia Alexandri cum hoc Simeone, contigit juxta Hebræos, anno quadragésimo ab exstructo templo secundo, unde colligitur, ultra quadraginta annos hujus Synodi viros supervivisse. Hæc omnia catenus adducta sunt, ut constet, synodi hujus auctoritatem apud Hebræos permagnam esse.*

Caput & Præses Synodi fuit Esra sacerdos, qui præceteris omnibus ad hæc synodalia negotia, singulari virtute à Deo instructus erat, in primis verò, quòd Legis divinæ peritissimus esset, & in totius sacre Scri-

pturæ tractatione, & descriptione exercitatissimus, unde & magnificis propterea laudibus in sacra Scriptura est condecoratus: ut, הוא עזרא עלה סבבל והוא סופר מהר בתורת משה אשר נתן ויחורו אליה ישראל וימן לו המלך כד יפה Esra ascendit ex Babylonia, eratq; Scriba promptus in Lege Moysi, quam dederat Dominus Deus Israelis, concessitq; ipsi Rex juxta manum Domini. Dei ejus super eo, omne postulatum ejus, Esr. 7.6. Scribam appellat, non tam à Scribendo, quam ab enarrandis & explicandis iis, quæ in Scripturis sacris comprehenduntur. Nam ספר Liber, סופר Librarius, Librorù peritus, interpret & Doctor, Scriba. A nullo autem libro majus nomen, lausq; major erat, quam à libro Legis Dei, unde סופר vocabatur Legis peritus, qui librù Legis Dei docebat & interpretabatur. Sic & in Novo Testamento interdum appellantur γραμματεὺς Scribae, qui docebant populum, unde & de Jesu Christo dicitur: *Docebat enim eos ut habens auctoritatem, & non ut ei γραμματεὺς Scribae, Matth. 7.29; interdum γραμματεὺς Legisperiti, Luc. 7.30. & n. 46.* Fuit tamen etiam סופר Scriba, propriè sic dictus, qui epistolas, diplomata, libros, cõtractus & similia, conscribebat, aut aliis Scribis præerat. Unde הספר קסת Atramentarium scribae, Ezech. 9.2: *לשוני עט סופר מהיר* *Lingua mea est velut stylus scribae velocis, Psal. 45.2: סופרי המלך* *Scribae regis, Esth. 3.12,* qui literis scribendis vacabant: אלישכמה הסופר *Elischama scriba, Jer. 36.12.* Esra verò utraq; laude excelluit, & quòd libri Legis Dei peritus esset enarrator & interpres, & quòd ejusdem esset scriba promptissimus, unde illud: פי עזרא הכין לכבו לדרש את תורת יהוה ולעשותה וללמד בישראל *Nam Esra disposuerat animum suum ad interpretandum Legem Domini, & ad præstandum, docendumq; in Israele statutum & judicium, Esr. 7.10.* Item, *Hoc est exemplar diplomatis, quod dedit Rex Artachfasta, לעזרא הסופר הכהן הספר ספר דברי תורה וחקיו על ישראלו* *Esra sacerdotis & scribae, scribae verborum præceptorum Domini & statutorum ejus ad Iherusalem, ibid. ver. 11.* Item, *Artachfasta rex region: לעזרא כהנה ספר דתא די אלה שמיה נמיר* *Esra sacerdotis & scribae Legis Dei calorum absoluto, ibid. ver. 12.* Hinc & prisci Hebræi eum cum Mose compaarant dignitatis præcellentia, ut legitur in utroq; Talmud, in Hierosolymitano libro Megilla, c.1. & Babylonico libro Sanhedrin ca. 2. fol. 21. his verbis: ראוי יהיה עזרא שתנתן תורה על ידיו לישראל אלא לא קדמו משהו במשה הוא אומר ומשה עלה אל האלהים בעזרא הוא אומר עזרא עלה סבבל קנה עלה האמור נתן תורה אף עליה האמור להלן תורתו: במשה הוא אומר ואותי צוה יהוה בעת ההיא ללמד אתכם והקים ומשפטם בעזרא הוא אומר פי עזרא הכין לכבו לדרש את תורת יהוה ולעשותה וללמד בישראל חק ומשפט ואף על פי שלמה נתנה תורה על ידו נשתנה על ידו הכתב שנאמר וכתב הנשטון כהונ ארמית ומתרגם id est, *Dignus erat Esra, quòd data fuisset Lex per manus ejus Israelis, si non præcessisset ipsum Moses. De Mose dictum est: Et Moses ascendit ad Deum, Exo. 19.35 de Esra dicitur: Et Esra ascendit ex Babylonia, Esr. 7.6. Quid significat Ascensus hic? Legem: etiam Ascensus illic Legem denotat. De Mose dictum est: Mibi autem præcepit Dominus tempore isto, ad docendum vos statuta & judicia, Deut. 4.14: de Esra dicitur, Etenim Esra disposuerat animum suum ad interpretandum Legem Domini, & ad præstandum eam, & ad docendum in Israele statutum & judicium, Esr. 7.10.*

Quamvis autem non est data Lex per manus ejus, mutata tamen est per manus ejus scriptura, sicut dicitur: Et scriptura ex eplaris scripta erat Syriacè, & translata Syriacè, Efr. 4. 7.

Efra ergo Sacerdos & Scriba, tantis à Deo donis instructus, & regia autoritate suffultus, ex Babylonia, captivitatis definito tēpore elapso, cum Duce Zorobabele Hierosolymam missus fuit, ut ecclesiam Judaicam, totumq; cultum divinum in Babylonia insigniter labefactatum, ad præscriptum Legis divine reformaret. Id indito ipsi nomine Deus significare voluit: nam *אֶפְרַיִם* Auxilium. Is enim ecclesiæ Judaicæ extremæ extremum afflictæ, extremum auxilium afferre debuit, ut in justum corpus recreferet. Hieronymus in Cōment. in Micheam, cap. 2, *Adjutorem* interpretatur. Efra itaq; de auxilio ecclesiæ labefactatæ afferendo, eaq; reformanda sollicitus, officia ecclesiastica distribuit, sacrificia instituit, vasa usibus divinis destinata consecravit, festa solēnia celebravit, jejunia & pœnitentiam indixit, populum à conjugis alienigenarum repurgavit, omniaq; ad præscriptum Legis divinæ componere tentavit. Lex verò ipsa Dei totaq; Sacra Scriptura, ut genuina, integra & incorrupta in populo Dei extaret, essetq; discrimē inter pseudoprophetarum multorum scripta, & verorum prophetarum libros, & quidquid labis per diuturnæ captivitatis difficultates, in sacras literas in vectum videri poterat, tolleretur, maturo consilio, provida doctorū, & in sacrae Scripturæ lectione exercitatisimorum curâ, strenuaq; opera multorum summè opus erat. Præstò aderant symmista divini, prophetico spiritu instructi, Haggæus, Zacharias, Malachias, Nehemias, quorum fervorem & ardentissimum studium, ipsorum sacrae conciones proclamant: præstò aderat strenuissimus Dux Zorobabel, cujus genus & laudem Christi Servatoris genealogia nobilitat: præstò aderat summus Sacerdos Jeshua, aliiq; primarii Sacerdotes & Levitæ, Ducis Zorobabelis ex Babylonia comites, & quotquot pietatis in populo Judaico fuerant lumina & columina. His adjunguntur ab Efra alii primores & antistites, in Scripturis sacris potentes, autoritate præcellentes, numero centum viginti, qui fuerunt vocati *אֲנָשֵׁי בְּרִית הַבְּרִית* *Viri Synagoga magna*, Concilium magnum, ut de religionis summa piè graviterque deliberarent, non tantum ad præsentis temporis commodum & necessitatem urgentem, sed etiam & quàm maximè, ut salutis posteritatis subsecuturæ æternum prospicerent, à quo cognoscebant propheticum donum mox ablatum iri.

CAPUT XI.

Viros Synagoga magna esse primos Masora authores.

ESra convocatâ synodo, primariò de **SCRIPTURA** sacra, ut indubitato fidei veræq; religionis Canone, cognovit, ac Mosaiicos Propheticos, aliosque libros singulari Spiritus sancti instinctu conscriptos, definivit, & quidquid heterogeneorum Scriptorum irreplebat, rejecit. Fuerant enim prophetiæ gradus, fuerant prophetæ veri, fuerant prophetiæ, fuerant

& falsi prophetæ, quorum dicta & scripta, etsi vera, utiliaq; quandoq; continuerint, autoritatem tamē in ecclesia non merebantur. Examinati etiam fuerunt illi ipsi libri authentici & canonici, ne quid alienum pravumq; ipsis ascriptum cōservarent. Nec fatis fuerat, tradidisse Ecclesiæ libros authenticos sacros, sed & modus eisdem dilucidè legendi & exponēdi, prudentissimè datus & præscriptus fuit. Eò faciunt, quæ supra sunt allata ex prisorum Hebræorum autoritate in expositione loci Nehemiæ cap. 8. ver. 9. quod in Synagoga publica prælegerint primò textum libri Legis Hebraicè, distinctè & intelligētè juxta pausas, deinde explanarint linguâ Chaldaicâ, quæ tunc erat populo lingua vulgaris ex Babylonia allata. Hæc Scripturæ sacrae per Efram reformatio Tertulliano primæ antiquitatis in ecclesia Christiana Scriptori gravissimo, non fuit ignota. Is enim in libro de Habitu muliebri scribit: *Quemadmodum & Hierosolymis Babylonia expugnatione deletis, omne Instrumentum Judaicæ literaturæ, per Efram constat restauratum.* Chrysostomus idem hoc opus Efræ ascribit, ubi ait: *Attēdite ut discatis antiquitatis Dei in nos misericordiam: inspiravit Mosi, & Tabulas lapideas scripsit, detinuit eum quadraginta diebus in monte, & iterum totidem ut daret ei Legem. Post hæc autem Prophetas misit, qui innumera mala passi sunt; irruit bellum, quod vis sustulit & trucidavit, incensi sunt libri. Inspiravit iterum alium virum, ut mirabiles illas Scripturas repararet, Efram dico, & ex reliquiis illarū eam rursus componere fecit, & cæt. Homil. 8. in epistolam ad Hebræos.* Theodoretus in Præfat. Cōmentarior. in Cant. Canticor. Salomonis scribit: *Cum sacra volumina partim à Manasse, qui omnes, qui & ante & post ipsum fuerunt, scelere atq; impietate superavit, combusti essent, partim captivitatis tempore, Templo à Babyloniis incenso, eversa q; civitate, & populo in servitutem abducto, penitus interivissent, beatus vir Esdras, excellenti virtute præditus, & Spiritu sancto plenus, ut res ipsa declarat, nullis post annis, cum populus esset revocatus, necessarios nobis ac salutarissimas Scripturas restituit. Nec solum Mosi libros, sed & Josue, & Judicum, & Regum historiam, & strenuis job monumenta, & Ecclesiæ Leuitiam sacros Davidis Cantus, & sexdecim Prophetas, & sapientis Salomonis tum Proverbia, tum Ecclesiastem, tum Canticum Canticorum.* Irenæus adversus hæreses, lib. 3. cap. 25. Efram Scripturarum sacrarum reformatorem agnoscit, ubi scribit: *Non est mirabile, Deum hoc in eis (LXX Græcis) operatū, quando in ea captivitate populi, quæ facta est à Nabuchodonosor, corruptis Scripturis, & post septuaginta annos Judæis descendentibus in regionem suam, & post deinde temporibus Artaxerxis Persarum regis, inspiravit Efra Sacerdoti à tribu Levi, Prophetarū omnes rememorare sermones, & restituere populo eam Legem, quæ data erat per Moysen.* Citat hæc eadem ex Irenæo Eusebius Historiæ Eccl. lib. 5. cap. 8. Augustinus De mirab. sacrae Scripturæ lib. 2. circa finem, scribit: *Interea captivitatis tēpore completo, quod Dominus per Prophetas complendum esse prædixerat, reversionem populi sui & captivitatis solutionem, per Cyri Regis clementiâ preparabat. Quo tempore Esdras Dei Sacerdos, combustam à Chaldæis in archivis Templi restituit Legem. Nempe qui eodem Spiritu, qui in Scripturis fuerat, plenus erat.* Hinc Bellarminus lib. 2. de Verbo Dei, cap.

1. ait: Est ergo altera sententia, fuisse quidem Esdram librorum
 sanctorum instauratorem, non omnia iterum dictanda, sed col-
 ligendo, & ordinando Scripturas in unum corpus, quarum par-
 tes variis in locis venerat, & etiam emendando, si quae de-
 pravata erant negligentia scribarum, cum toto tempore capti-
 vitudinis negligentia Lex servata sit, cum non haberent Judaei
 templum & tabernaculum. Genebrardus lib. 2. Chrono-
 logiae suae: Prophetis succedit Synagoga magna, cujus prin-
 cipes Esras, Nehemias, Mardocheus, Zorobabel, Jeshua.
 Hi praesuerunt Concilio, quod centum viginti homines, quo-
 rum alii nobiles, alii plebei erant, de emendandis libris sacris,
 eorumque constituendo canone, juxta praescriptam Cabbalae
 (doctrinae acceptae a Majoribus) inierunt. Et mox: Ejus
 (Esrae) consilio & opera praesertim libri sacri collati sunt &
 emendati: unde Tikkun Sopherim, id est, Correctio scribarum,
 appellatur Tikkun Esrae, ut in Masora Num. 12. quasi Esra
 Scribarum fuerit princeps. Idem Genebrardus adducit
 hoc loco Rabanum Maurum De instit. Cleric. cap. 5. 4.
 sic scribentem de Esdra: Omnes libros sacros veteres, dum
 Judaei ingressi fuissent in Jerusalem, divino afflatus Spiritu
 reparavit, cunctaque prophetarum volumina, quae fuerant a
 gentibus corrupta, correxit, totumque vetus Testamentum, in
 duos ac viginti libros constituit, ut tot libri essent in Lege,
 quot habentur & literae.

Hinc & deinceps Masorae primordia coeperunt in
 librorum sacrorum partitione, textus in Sectiones ma-
 jores & versus distinctione, vocum vera scriptione &
 lectione, earundemque, ut & literarum, dinumeratione,
 ne vel apex in posterum posset mutari aut excidere.

Primum enim constituto numero librorum Canonicorum,
 iisque in unum Scripturae corpus redactis, dividerunt illud in tres partes principales, nempe תורה
 Legem, נביאים Prophetas, & כתובים Scripta sancta, quae
 Hagiographa nobis dicuntur. Haec divisio Christo
 Salvatore nostro nota fuit, & indicata eo, quando di-
 ctum: Oportet impleri omnia, quae scripta sunt in Lege, Pro-
 phetis & Psalmis, Luc. 24. 44, ubi Psalmi ponuntur pro
 omnibus libris, qui Hagiographorum parte continentur,
 ex quibus etiam in Novo Testamento quaedam
 citantur, tanquam impleta. Alibi duas tantum nomi-
 navit, unde illud: Lex & Propheta usque ad Johannem,
 Luc. 16. 16. Alibi per Synecdochen pars tota Scripturae
 ponitur pro uno libro istius partis, ut in illo: Scri-
 ptum est in Prophetis, Mar. 1. 2. Joh. 6. 45, id est, in ea parte
 Scripturae, quae prophetas continet, in volumine
 prophetico. Non enim in omnibus prophetis id erat
 scriptum, quod citabatur, sed in uno tantum, prius
 quidem Malach. 3. 1. alterum Jesa. 5. 4. 13. Item, Ne vo-
 bis super veniat, quod dictum est in Prophetis. Actor. 13. 40,
 id est, in uno prophetarum, nempe Habac. 1. 5. Sic
 haec eadem divisio in antiquissimis Hebraeorum scri-
 ptis usitata legitur. In Masora, quando vox aliqua ter-
 duntaxat reperitur, & quidem in tribus his Scripture
 partibus, tum dicunt: Ter occurrit, semel in Lege, se-
 mel in Prophetis, semel in Hagiographis. Apud Tal-
 mudicos, כבוד נביאים וכתובים כבוד נאמר Compingit
 aliquis Legem, Prophetas & Hagiographa in unum librum;
 Item: הניאו לפנינו תורה נביאים וכתובים כבוד נאמר
 Attulerunt coram nobis Legem, Prophetas, & Hagiographa cop-
 ta in unum, Bava bathra fol. 13. 2. Elias Levita Praef. 3. in

librum suum Masoreth, ubi de viris Synagogae magnae
 & ipsorum opera in restauranda Scriptura loquitur;
 sic scribit: כפי ליה היו הם ספרים ספרים יחד וזה הברור
 Non enim fue-
 runt omnes viginti quatuor libri una colligati, sed ipsi (vi-
 ti Synagogae magnae) junxerunt eos, ac fecerunt ex
 ipsis tres partes, Legem, Prophetas, & Hagiographa.

Haec tres partes postea fuerunt subdivisae in alias, li-
 bri etiam alio atque alio ordine collocati.

Lex pro diversitate materiae & historiae, subdivisa
 fuit in libros quinque, qui nobis dicuntur, Genesis,
 Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomion.

Prophetae subdivisi in נביאים ראשונים Prophetas prio-
 res, & נביאים אחרונים Prophetas posteriores. Prioris qua-
 tuor numerati, qui librorum Josuae, Judicum, Samuelis
 & Regum titulo nominantur, aut sic dicti, quod in i-
 stis libris de primis prophetis agitur. In his, Samue-
 lis pro uno libro, Regum similiter pro uno, primitus
 recensitus fuit, qui postea in duos distincti. Hinc Sa-
 muel appellatur Propheta, ut in illo, Dedit Judices us-
 que ad Samuelem prophetam, Actor. 13. 20. Posteriores
 prophetae itidem quatuor, Jesaias, Jeremias, Ezechiel
 & Duodecim minores. Hi postremi in unum librum
 conjuncti fuere, ne parvitate sua distraherentur, aut
 perirent. Hinc capiendum illud in Actis Apostolorum,
 ubi legitur: Sicut scriptum est in libro Prophetarum,
 cap. 7. ver. 42, id est, prophetarum minorum, nempe
 Amos 5. 25. Hinc & apud Doctores Hebraeorum legi-
 tur: הו לי שמונה נביאים מרבקים כאחד Fuerunt ipsi octo
 Prophetae colligati una, Bava bathra fol. 13. 2, nempe qua-
 tuor priores & totidem posteriores antea dicti, ut Com-
 mentator ibi explicat.

Hagiographa sunt omnes reliqui libri. Dicti autem
 fuerunt Hebraice כתובים Scripta, per Synecdochen
 generis, eo quod fuerint ברוח הקדש per Spiritum san-
 ctum scripta, id est, per immediatum Spiritus sancti
 instinctum, non autem spiritu prophetico, aut per pro-
 phetiam proprie sic dictam. Sic Daniel & Esra quasi
 Historici habiti sunt, divino instinctu Ecclesiae histo-
 riam pertextentes, quo & Paralipomenon libri perti-
 nent, quorum auctor putatur Esra fuisse. David &
 Salomon majori parte scripserunt, quae ad pietatem,
 mores, doctrinam in adversis & prosperis spectant, etsi
 prophetica, insigniter quidem David, saepe immixta
 habeant. Quinque libelli parvi, quos חמשה קטנים vo-
 cant, similiter ut didactici & historici judicati sunt.

Hagiographa ergo primitus numerati fuerunt li-
 bri novem, Psalmi, Proverbia, Job, Canticum, Ecclesia-
 stes, Esther, Daniel, Esra, Chronica, ubi Esra Nehemiam
 etiam comprehendit, & duo Chronicorum pro uno
 sumuntur. Liber Ruth autem ad librum Judicum, pro-
 pter historiae continuationem, fuit relatus, & Thveni
 ad Jeremiam, propter eundem auctorem. Hac distin-
 ctione libri biblici in universum computati fuerunt
 viginti duo, juxta numerum literarum Hebraicarum.
 Id patet ex Josepho rerum Judaicarum Scriptore an-
 tiquissimo, tum etiam ex primis Patribus ecclesiae Chri-
 stianae. Josephus lib. 1. contra Appionem, docet, He-
 braeos viginti duos tantum habere libros, quing. scilicet Mo-
 sis, tredecim vatum, quatuor laudum Dei & preceptorum vi-

te humana, Obscurè hoc, nec satis distinctè: melius patent libri isti viginti duo in sequentibus. Eusebius Histor. ecclesiast. lib. 6. cap. 8. ex Origene: Non est ignorandum, viginti & duos esse libros in Canone Veteris Testamenti, sicut Hebræi tradunt, secundum numerum scilicet elementorum, quæ apud ipsos habentur. Et paulo post addit: Hi sunt autem viginti & duo libri: Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium, Jesu Nave (sive Jehosua) Judicum, Regnorum primus & secundus, unus liber est apud ipsos, quem appellant Samuel, item tertius & quartus unus est apud ipsos, quem appellant Regnum David, & Paralipomenon primus & secundus in uno habentur, quem dicunt Sermones dierum, Esdras primus & secundus in uno est. Item liber Psalmorum, Salomonis Proverbia, & alius, Ecclesiastes, & tertius ejusdem Cantica canticorum: sed & Duodecim Prophetarum liber unus est, Esaias propheta, Jeremias, Ezechiel, Daniel, Job, Esther. In his concludunt canonem voluminum divinatorum. Hactenus Eusebius. Hi sunt viginti duo libri Hebræorum in specie, quorum Josephus meminerat ex traditione Hebræorum in genere. Præteriti sunt Ruth & Threni, qui sub aliis comprehenduntur, ut antea monuit. Quòd Ruth ad librum Judicum referatur, expressè videre est in Capriano, qui idem viginti duos Veteris Testamenti libris, secundum Majorum traditionem recenset in explicatione Symboli, ubi ait: Veteris Instrumenti primò omnium Mofi quinque libri sunt traditi, Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium: post hoc Jesu Nave, Judicum simul cum Ruth: quatuor post hæc Regum libri, quos Hebræi duos numerant: Paralipomenon, qui Dierum dicitur liber, Esra libri duo, qui apud illos singuli computantur, & Esther: Prophetarum verò Jesaias, Jeremias, Ezechiel, Daniel: præterea Duodecim prophetarum liber unus: Job quoque & Psalmi David singuli sunt libri: Solomonis verò tres ecclesiasticus traditi, Proverbia, Ecclesiastes, Cantica canticorum. In his concluderunt numerum librorum Veteris Testamenti. Quòd Threni Jeremiæ additi fuerint, patet ex Hilario, qui in Præfatione in Psalmos scribit: In viginti duos libros Lex Veteris Testamenti deputatur, ut cum literarum numero cõvenirent, qui ita secundum Traditionem Veterum computantur, ut Mofi sint libri quinque, Jesus Nave sextus, Judicum & Ruth septimus: primus & secundus Regnorum in octavum, tertius & quartus in nonum, Paralipomenon duo in decimum: Solomonis Proverbia, Ecclesiastes, Cantica canticorum in 13. 14. 15. Duodecim propheta in decimum sextum, Jesaias deinde, Jeremias cum Lamentationibus, Ezechiel & Daniel & Job & Esther viginti et duorum librorum numerum confument. Sic & Hieronymus in Prologo Galeato sive Præfatione in librum Regum, has tres principales partes nominat, & qui libri sub unaquaq; comprehendantur, speciatim exprimit. De quinque libris duplicibus, pro singulis computatis, ita scribit: Porro quinque literæ duplices apud Hebræos sunt, Caph, Mem, Nun, Phe, Tzade. Aliter enim scribuntur per has principia medietatesq; verborum, aliter fines: unde et quinque libri duplices à plerisque estimantur, Samuel, Malachim, Dibbre hajomim, Esdras, Jeremias cum Kinoth, id est Lamentationibus suis. Quòd pro singulis ponantur, id statim in speciali enumeratione singulorum librorum declarat. Enumerat autem libros viginti duos,

inquiens: Quomodo igitur viginti duo elementa sunt, per que scribimus Hebræicè omne quod loquimur, & eorum initium vox humana comprehenditur, ita viginti duo volumina supputantur, quibus quasi literis & exordiis, in Dei doctrina tenera adhuc & lactens viri justus eruditur infantia, & ceteri. Doctores Hebræorum Talmudici de Lege consentiunt. Prophetas numerant octo, sed alio ordine, de quo tradunt in libro בבתא בבה Batha batha capit. 1. fol. 14: מני רבנן סדרן של נביאים יהושע ושופטים ודוד ושמואל ומלכים ירמיהו ויחזקאל ישעיהו ושנים עשר ורבין Ord. Hagiographorum, Ruth, Liber Psalmorum, Job, Proverbia, Ecclesiastes, Canticum canticorum, Threni, Daniel, liber Esther, Esdra, Verba dierum sive Chronica. Hinc liquet, eos in unum librorum viginti quatuor sacre Scripturæ constituisse, unde & deinceps Biblia appellata fuerunt in hunc usque diem עשרים ותבארתי Viginti quatuor: Hinc in Targum Cantici canticorum 1. 5. ver. 10. legitur: מטיק בקטרין ותבארתי ספרין דאריתא: Et occupatus est in viginti quatuor libris, qui sunt Lex et Verba prophetiæ, id est, Prophetæ sive Hagiographa. Leguntur hæc in editionibus Veneticis in Regiis Antverpianis & nostra editione omissa sunt, ut nimis vana, modò non blasphema. Hoc Targum autem incerti auctoris est, & Talmude posterioris, quippe quòd Sex partium Talmudicarum hoc eodem loco mentionem faciat. Sic & Hieronymi tempore hæc enumeratio inter quosdam usitata fuisse legitur. Nam in prædicto Prologo, post specialem singulorum librorum enumerationem, concludens, ait: Atque ita sunt pariter Veteris Legis (id est Testamenti) libri viginti duo, id est, Mofi quinque, et prophetarum octo, Hagiographorum novem, quanquam nonnulli Ruth et Kinoth, inter Hagiographa scriptitent, et hos libros in suo putent numero supputandos, ac per hoc esse præterea Legis libros viginti quatuor, & ceteri. Summa omnium huc credit, Esdras cum Viris Synagoga magnæ, cui ultimi Prophetæ interfuerunt, sacre Scripturæ canonem certis libris definitivisse, & in partes tres generales distribuisse, quæ inde usque semper in ecclesia Judaica observata fuerunt, & etiamnum observantur, quod primum Masoræ initium circa Scripturam fuit.

Deinde Viri Synagoga magnæ post libros canonicos definitos & distributos, ulterius de textus conformitate, & lectionis veritate ac varietate deliberarunt. Hic primò textus in Versus fuit distinctus, adhibitis distinctionum notis, quæ vocantur פסוקים, quòd ibi cuiusque versus finis esset. Volunt enim Hebræi, antea totum textum Scripturæ fuisse quasi Versum unum, sine ullis distinctionum notis, prout etiamnum hodie ipsorum libri omnes, non nisi rarissime, & ferè in majoribus tantum sectionibus & partibus, distinctivis punctis utuntur, aut novam partem,

partem, sectionem aut tractationis materiam, majusculâ primæ vocis scriptione indicant. In hanc sententiam est, quod scribit Elias Levita, præfatione tertiâ in librum suum Masoreth, his verbis: **אָמַת הוּא שְׂמֵן בּו** סֵפֶק שְׂזָאֵר הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׂם פֶּסֶק לִפְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל הַהוּא סֵפֶר פְּשׁוּט בְּלִי נִקּוּד וּבְלִי מַעֲמִים וּבְלִי סוּמִים סוּמֵי פְּסוּקִים כְּאִשֶׁר אָמְנָנוּ רֵאִים הָיִים וְלִמֵּי רֵצֶת בְּעַלְי הַקְּבֻלָּה כֹּל הַתּוֹרָה הַיָּא כְּפִסּוּק אֶחָד וַיִּשְׂא אִיִּם אֲוִקְרִים תִּיבֵה אֶחָד. Id est, *Verum est, nec in eo dubium ullum, istam Legem quam proposuit Moses filius Israel, fuisse librum simplicem, absque punctatione & accentibus, etiam absque signis finis versuum, prout hodie videmus. Immo juxta sententiam Cabalistarum, fuit tota Lex ut versus unus, aut ut quidam dicunt, ut dictio una.* רמבן Ramban id est, Rabbi Mose ben Nachman in præfatione Commentariorum in Pentateuchum scribit: **וְהַתּוֹרָה שֶׁהַתּוֹרָה הַקְּבֻלָּה בְּאֵשׁ וְכוּ** הַיְתָה הַקְּבֻלָּה רְגוּפָה כְּלִי הַקֶּסֶס תִּיבֹת וְהַיְתָה הַקְּבֻלָּה בְּאֵשׁ רְגוּפָה וְכוּ. *Videtur, quod Lex scripta igne, & cæc. scripta fuerit conjunctim, sine distinctione vocum, et atq. possibile lectio ejus, & cæc. Quod autem usque ad tempus istius Concilii sive Synagogæ magnæ textus Scripturæ absque notis distinctorum versuum fuerit, judæi probant ex libro Legis sacro, in formam magnam convolutam præcorum more scripto, qui in Synagoga ipsorum in arca sancta ad lectiones solennes publicas sabbathinas & alias festales conservatur, & iamnum hodie sine illis versuum Notis, ac sine punctis vocalium & accentuum visitur, juxta formam primi exemplaris à Mose scripti & populo Israel dati, ut ipsi asserunt. Quod verò tota Lex scripta fuerit sine ulla vocum distinctione, aut interjecto aliquo inter voces spacio, ut quasi unus versus aut una vox totus textus fuerit, id ineptum Kabalistarum figmentum est. Cæterum versuum distinctionem non esse demum per Judæos Tiberienses, longo tempore post Talmud factam, ut Elias Levita censuit, sed longissimo tempore ante Talmud à Viris synagogæ magnæ, Præside & Antistite Esdrâ, supra capite octavo abundè demonstratum est. Atque hoc Masorethicum opus esse & fuisse, fatentur illi, qui conqueruntur, Textum sacrum Hebræum à Masorethis per Versuum distinctionem perturbatum & dilaceratum esse. Sic enim quidam vir doctus in Psalmum quintum scribit: *Querant aliqui fortasse, cur nostra editio (Latina vulgata) ab Hebraica in distinguendo sapius variet? Respondeo, quia Masorethæ confuderunt versus & miscuerunt, partim nimis suorum sensuum studiosi, partim ignari metricæ Psalmorum rationis & cæc.* Intelligit autem hic Commentator Masorethas illos Tiberienses, ab Eliâ Levita tantoperè laudatos, quos ipse inscitia hæc arguit. Atqui nos jam supra ostendimus, Textum Hebræum multis seculis ante Elianos istos Masorethas, in versus distinctum fuisse. Et tamen, si Textus Hebræus à viris synagogæ magnæ in versus distinctus fuit, quare istam distinctionem LXX. Græci, senes prudentes, nati Judæi, ex doctis selectissimi, Legis suæ observantissimi, in sua versione non retinuerunt? Respondetur, Versuum illam differentiam, ut & innumerorum aliorum locorum discrepantiam in versione ista, nõ esse à primis illis interpretibus, sed à librariis & Scrip-*

xit, nunc distraxit, prout in calamum fluere, & animus scriptiois operi esset intentus, aut vagus, ut in magnis & longis operibus fieri solet. Et quotusquisq; affirmare possit certo, aut credere, hodiernam Versionem Græcam esse omnibus suis numeris eandem, quam primi isti interpretes tanto conatu elaborarunt? quid piissimis & doctissimis quibusdam in ecclesia prima Christiana Patribus, causam dedit, toties de ista Versione conquerendi? quid eos movit, tot alias novas Versiones Græcas cudere? quare textus Hebræi veritatem tam religiose quidam ipsorum coluerunt & commendarunt? sed hoc argumentum tractare, alterius est loci & temporis.

Post Versuum distinctionem, à Viris synagogæ magnæ voces singulæ consideratæ fuerunt, in quibus duplex cura: una, quæ scriptioem ipsarum juxta nudas consonas spectabat, altera quæ lectionem & pronunciationem ipsarum juxta literas & vocales conjunctim. In scriptioem vocum juxta literas, consulebant authentica primorum authorum exemplaria, quotquot tunc extabant in manibus ipsorum, aut sequebantur probatissimorum & plurium exemplariũ eadem, an voces juxta nativam originis suæ proprietatem essent scriptæ: quæ voces cū quibus literis quiescentibus, plene essent scriptæ, aut quæ defectivè: quæ literæ & voces essent scriptæ abundanter, & nõ lectæ: aut contrâ, quæ lectæ fuerunt, cū tamen non essent in textu scriptæ: aut quæ essent scriptæ hoc modo, & legebantur aliter, prout ecclesia illud inde à Mose usque observaverat, quorum omnium tunc apud doctos & peritos certa constabat ratio, causaque erant mysticæ, quæ notæ ipsis quidem, sed apud posteros per subsequendum temporum gravissimas calamitates perturbatæ fuerunt. Hæc omnia, quæ circa diversitatem lectionis & scriptiois vocum versantur, longissimè ante Talmud fuisse, supra capite octavo, ex ipso Talmud apertè ostendimus. Hinc Elias Levita, præfatione tertiâ in librum Masoreth, movet quæstionem, *Quidnam illud sit, quod Esra in Lege scripserit, cujus nomine appellatur סופר מהר בתורה משה סופר* *Scriba expeditus in Lege Mosis, Esræ 7.6?* nam si tantum librum de libro transcripsit, nihil addendo vel detrahendo, nihil aliud præstitit, quàm quilibet alius scriba vulgaris: quæ autem inde fuisset ipsi præstantia? unde ventilatâ ista quæstione, subjicit: **וְלִילֵי יוֹם** הָיִיתִי אֲוִקֵר שְׁלֹבֵר הַקָּרִי וְהַכְּתִיב שֶׁבְּתוֹרָה הֵם הַלֵּם וְאֲנִשִּׁי כְּנֶסֶת הַנְּדוּלָּה שֶׁהֵם חָנִי וְנִרְחַב מְלֹאכֵי דְנִיָּאל חֲנִיָּה מִיִּשְׂאֵל וְעוֹרִיָּה עֲזַרְיָה נַחֲמָנִי מִרְדֵּי וְרִבְבֵל וְעוֹד גְּלוּי עֲלֵיהֶם חֲכָמִים מִתְּרַשׁ וְחַסְדָּנִי עַד הַשְּׁלֵמָה מֵאֵה וְעוֹשֵׂרִים אִישׁ כְּתוּבֹם עַל פִּי הַקְּבֻלָּה שֶׁהַתּוֹרָה בְּיָרֵם שֶׁמֶשֶׁה רַבְּנוּ עָה לֹא קָרָא הַשְּׁלֵמָה הַיְתָה בְּכַתְּבֵיהֶם לְסוּר אֶחָד מִן הַסּוּרוֹת הַיְדוּד לְהֵם שֶׁמֶרְעָה סֵפֶר לִיהוֹשֻׁעַ וְהוֹשֻׁעַ לְקִנְיָם חֲקִינָם לְנִבְיָאִים וְכוּ וְכַתְּבוּהוּ בְּחֹזֶן בְּקִרְיָתָהּ וְעוֹרָא הַיְדוּד חֲסוּפֵר וְחֹזֶן מִה שֶׁשָּׂבַת הוּא בְּתוֹרָה מִשֶׁה. Id est, *Nisi hoc sit, dixerim ego, quod illa duntaxat varietas lectionis, quæ est in Lege, sit doctrina Mosis à monte Sinai: Viri autem Synagogæ magnæ, nempe Haggæus, Zacharias, Malachias, Daniel, Chananias, Misael, Azarias, Esra, Nehemias, Mordechæus, Zerobabel, aliq. complures illis associati Sapientes & artifices ingeniosissimi, usque ad complementum centum & viginti virorum, conscripserunt ea*

juxta kabalam, quam ipsi habebant, quod scilicet Moses non legerit vocabulum hoc vel illud, sicut scriptum fuit, propter mysterium aliquod mysteriorum, quæ ipsis nota fuerunt. Nam Moses tradidit id Jehosua, Josua senioribus, seniores prophetis, & ita deinceps, ipsi autem scripserunt vocem quamlibet in margine sicut legi debuit, in qua re Esra illorum scriba fuit. Atque hoc illud ipsum est, quod Esra in Lege Mosi scripsit. Pari ratione fecerunt in prophetis & Hagiographis, in omnibus scilicet illis dictionibus, de quibus habebant Kabalam ex ore prophetarum & reliquorum Sapientum istorum temporum, quisque ex ore alterius, quod non deberent legi, sicut essent scriptæ. In libris autem in ipsa captivitate scriptis, non opus habebant ullâ kabalâ aut Traditione, cû autores ipsimet illis præsentibus aessent. Quando itaque tum reperiebant vocem aliquam, quæ videbatur illis non nihil aliena à recto tenore sententiæ & simplici sensu Scripturæ, tum indicabat author ipsemet illis rationem, quare sic esset scripta irregulariter, tunc illi notarunt eam in margine sicut legi debuit. Hactenus Elias. Non itaque de nihilo est, quod Talmudici hanc textus Criticæ Scribis ascripserint, quos ipsemet Elias hic interpretatur Viros synagogæ magnæ. Quod si nunc hæc Criticæ pars ad Masoram pertinet, & inde Masorethæ ab omnibus vocatur, qui ejus fuerunt authores, certè hos Viros Synagogæ magnæ primos Masorethas fuisse, nemo negare poterit.

Alterâ cura horum Masoretharum fuit, circa lectionem & prolationem vocum unâ cum vocalibus & accentibus, de quibus quoque sigillatim notæ Masorethicæ conscriptæ fuerunt. An autem ipsimet viri synagogæ magnæ, Vocalium & Accentuum notas primò hic invenerint, aut ab aliis inventas, sed in usû neglectas, restauraverint & perfecerint, ac Masoram de iis quoque cõscribi curarint, facile nec dici, nec probari facile potest. Suprà per complura exempla declarare conati sumus, Masorethas istos, qui voces Vocalibus & accentibus vestitas, recensuerunt, non videri simui & punctorum vocalium inventores, & istarum Notarum censoriarum authores fuisse. Unde hæc ad ampliorem considerationem suspendimus, mox tamen quædam ulterius ad horum declarationem aliquam proposituri.

Ad extremum Viri synagogæ magnæ his omnibus non contenti, literas, voces & versus in singulis libris numerarunt, ut sciretur, quæ litera, quæ vox, qui versus in singulis libris medium occuparet, (ut infra videbitur) quæ vox nonnisi semel occurreret, & idcirco errorem aut corruptionem aliquam facile admitteret: quæ voces sæpius, & quoties sub hac vel illa forma legerentur, & hujusmodi infinita alia circa textus sacri explicationem tradiderunt, ut sic eû quasi sepe munirent, & à corruptione præservarent. Hanc dinumerationem longissimè ante Talmud factam fuisse, & quidem à Scribis, qui à Protoscriba suo Esra sic appellati fuere, suprà ex libro Talmudico Kidduschim, evidenter declaratum est. Ab hac autem officii parte, quod in numerandis vocibus occupatum erat, dicti etiam fuerunt Sopherim, quasi Numeratores, nam Verbum ejus ספר Saphar etiam Numerare significat. Ad antiquitatem autem & præstantiam ipsorum celebrandam, vocant eos ראשונים Primos, Priscos, Anti-

quos, quo per Synecdochen generis Viros synagogæ magnæ intelligere solent, à salute illa, & prudentia & diligentia admiranda, quam in ultima Ecclesiæ Hierosolymitanæ reformatione, & sacræ Scripturæ reformatione præstiterunt. Inde hæc sunt ipsorummet Talmudicorum de illis Rischonim seu Priscis sapientibus insignia elogia. In libro ערוכות Erubbin cap. 5: לְבַב שֶׁל רִאשׁוֹנִים כְּפִתְחוֹ שֶׁל אוֹלָם וְשֶׁל אַחֲרֵיכֶם כִּנְקֵם כְּחֵטּוֹ; Cor priscorum fuit sicut porta porticus Templi, at cor posteriorum, ut foramen acus. In lib. שבת Schabbat, c. 15. fol. 12. אִם רִאשׁוֹתֵינוּ בְּנֵי מְלָכִים אָנוּ בְּנֵי אֲנָשִׁים וְאִם רִאשׁוֹתֵינוּ בְּנֵי אֲנָשִׁים וְאִם רִאשׁוֹתֵינוּ בְּנֵי מְלָכִים אָנוּ בְּנֵי אֲנָשִׁים וְאִם רִאשׁוֹתֵינוּ בְּנֵי מְלָכִים אָנוּ בְּנֵי אֲנָשִׁים וְאִם רִאשׁוֹתֵינוּ בְּנֵי מְלָכִים אָנוּ בְּנֵי אֲנָשִׁים; Si prisci fuerunt filii regum, nos sumus filii hominum vulgarium; & si prisci fuerunt homines vulgares, nos sumus asini. Idem dictum diu antè inter Judæos Palæstine fuerat utitatum, qui dicere soliti lingua Chaldaicâ, אִן הוּוּן קְרַמְיָא בְּנֵי מְלָכִים אָנוּ בְּנֵי נֶשׁ וְאִן הוּוּן בְּנֵי נֶשׁ אָנוּ תְּפִרִין; ut legitur in Talmud Jeruschalimi, libro דמאי Demai cap. 1. In libro יומא Joma, cap. 1: מוֹכַח אֲרַגְוָן שֶׁל רִאשׁוֹנִים; מוֹכַח אֲרַגְוָן שֶׁל אַחֲרֵיכֶם; Melior est unguis priscorum, quam venter posteriorum.

Omnis & universus iste labor circa textum Sacræ Scripturæ impensus, dicitur MASORA, & à labore isto authores ejus MASORETHÆ vocantur, quos Hebræi communiter Viros Synagogæ magnæ esse videntur, autoritate historiæ Hebræicæ Talmudicæ, cuius authores omnium Scriptorum sunt vetustissimi, ut ex illis, quæ hactenus adducta sunt, luculenter patet. Et ut pro prioris sententiæ confirmatione adductæ sunt suprà duæ autoritates potissimum, una Rabbi Aben Esræ & Eliæ Levitæ, sic pro posterioris hujus sententiæ confirmatione, similiter quorundam celeberrimorum Hebræorum autoritatem adducemus.

R. Afarias in libro מאור עינים Meor enajim, fol. 179, scribit: וְהָאֵלֶּה שֶׁאֵינָם בִּיהַפְסְדָהּ מְקוּבְּלָהּ סְאָנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגּוּלָהּ; קָמְרוּ אֶלֶּי הַסּוֹדוֹת. וְאִם כֵּן כְּמוֹ שֶׁהַסּוֹדוֹת הָיוּ אִין כְּוָנָן שֶׁאֲמָרוּהוּ עַל פֶּה אֶבֶל כִּכְתָב כֵּן הַסְּמִים וְהַתְּקִיעוֹת וְהַתְּרַדוֹת; Et id, ut confirmetur, Masoram traditam esse à Viris synagogæ magnæ, juxta id quod dicitur; Ista sunt Masoreth (vide suprà cap. 8. in Autoritate Talmudica prima ex libro Megilla adducta.) Quod cum ita sit, ut intentio ipsorum non fuit, quasi Masoram istam ore dantaxat protulerint, sed in scripto: sic quoque accentus & vocales, reliquaque quorum ibi meminerunt, certum est non nisi in scripto prolata esse.

R. Gedalja in libro היסטוריה הקבלה Schalschelet hakkabala, Catena Kabala, fol. 21. scribit: וְהָיוּ אֲנָשֵׁי כְּנֶסֶת הַגּוּלָהּ הָאֵלֶּה הַדְּרוֹשׁ לְטוֹבַת הָעָם כֻּלָּהּ הַגּוּלָהּ הַרְבֵּה הַתְּקוּנִים כְּמוֹ חֲלוֹק הַסּוֹדוֹת וְקָרָו וְכָתוּב כְּלָל וְחִסְר וּפְרִשׁוּת הַסּוֹדוֹת וּפְתוּחוֹת וְאוֹתוֹת גְּדוּלוֹת וְקִטְנוֹת וְהַסְּמִים וְהַקִּיּוֹת וְכֵן בְּנֵי חֵדִשׁ הַשָּׁנִים שֶׁתְּחִיל מְדַרְשׁוֹ תְּשׁוּי בִּי עַד שֶׁבִּי הָיוּ מִתְּחִיל מְדַרְשׁוֹ נִסְוּ וְעוֹד אַחֲרֵיהֶם כֻּלָּהּ הַגָּם שֶׁנִּתְלַק מֵאֵר קְדַמוֹנֵינוּ הַסְּחָרִים לְרַעַת מִי חָבַר כֵּל הַתְּבָרִים הָאֵלֶּה הַתְּבָרִים וְלִבֵּי אוֹמֵר לִי לְהַכְרִיעַ שֶׁבֶל נֶתַן לְמִשְׁרָה מִסְּפֵי תְּסִבּוּ אוֹ שֶׁלֹּא נִתַּן לְהַכְרִיעַ; id est, Ecce viri synagogæ magnæ non vas ediderunt in bonum totius captivitatibus constitutiones multas, veluti Distinctionem versusum, diversitatem lectionis & scriptationis, plena & defœctiva, sectiones clausas & apertas, literas majusculas & minusculas, accentus ac puncta vocalia. Item numerationem mensium anni, ut principium anni esset à mense Tisri sive septem-

Septembris. Nam ad idusque tempus, inceperat à mense Nisanive Martio. Multa præterea alia ordinarunt, etsi dissentiant plurimum auctores nostri superiores, ad sciendum, quis omnia ista commemorata fecerit. Mibi autem meus dictat auctus, præferre, quòd omnia data sint Mosi è monte Sinai, sed posteri oblitiverint eorum, aut quòd data quidem fuerint Mosi, sed non ut scripto comprehenderentur, hos autem principes (viros synagogæ magnæ) conscripsisse omnia, & communicasse cum toto Israele. Quæ primo loco hîc commemorantur, sunt ipsa Masora, ut patet ex iis, quæ hætenus dicta sunt.

Don Isaac Abarbenel in præfatione in librum suum נחלי אבות Nachale abboth, scribit: וְיָדַעְתָּ גַם כֵּן לְפָנֵי לִישָׁרָאֵל הַנְּקֻדּוֹת הַמְּעֻמָּם וְסוּפֵי הַפְּסוּקִים שֶׁבְּתוֹרַת הַיְשׁוּבִים. Esra pariter docuit Israelem puncta, accentus & fines versuum, quo direxit eos & liberavit ab omni confusione & errore. Hoc Masorethicum opus esse, patet ex superioribus.

Ephodi cap. 7. libri sui Grammatici, in hunc modum scribit: השלם ראש הסופרים עזריה הכהן והספר נער חצונו ושם כל סממניו כמו לתקן המקרא וכן עשו כל הסופרים הנבונים אחריו ותקנו הספרים ההם בתכלית מה שאפשר עד שהיה זה כבה להשאירם שלמים במטות הפרשיות והפסוקים והתוכחות והאותיות והפלא והחסד והער והגורו כגון חלשן וקלח זה הורה. Id est Pius ille, qui Scribarum caput fuit, Esra sacerdos Scriba, excussit gremium suum, adhibuitque omnes nervos virum suarum, ut aptaret quod erat per versum: similiter fecerunt omnes Scribæ, qui ipsum secuti sunt, & correxerunt libros istos studio omni quo poterant, donec hinc relinquerent eos perfectissimos, numerando Sectiones, versus, voces & litteras, plenas & defectivas dictiones, irregulares & quæ essent ex analogia linguæ, & similia, unde etiam dicti sunt Sopherim Numeratores, & fecerunt ex iis libros, qui sunt libri MASORÆ.

Hæc communis est Hebræorum sententia, Masoram à Viris synagogæ magnæ profectam esse, quod Eliæ optimè notum fuit, unde & sæpè dicta præfatione tertia scribit: הנה רעת רוב האנשים שעזרה הסופר וסעו: הנה רעת רוב אנשי כנסת הגדולה עשו הפסורת ותקנו הפסוקים על כל המקרא. Eccæ sententia multorum est, Esram Scribam & concilium ejus, nempe Viros synagogæ magnæ fecisse Masoram, punctationem & accentus super tota Biblia. Sic est, & vix ullum quis Hebræum aut Judæum inveniet, Eliæ astipulantem, sed contra ipsius rationes à doctissimis Rabbini refutate sunt in Commentario in librum Cofri & in libro Mæor enajim, Arugas habbosem & aliis. Inde, inquam, ab Esra Masoram ortum suum habere, & puncta quidem vocalia vel initium, vel renovationem sumpsisse, communis Hebræorû Schola docet: Masoram autem, ut rem studii infiniti, per successores pluribus ætatibus continuatam fuisse, donec in maximum librum creverit, qui sua quantitate etiam ipsa Biblia superet, ut Elias scribit, qui plures Masoræ libros vidit. Utique tantum opus & studium, tamque exquisitus & immensus labor, nec exigui temporis, nec paucorum virorum, nec vulgariter doctorum fuit. Temporis autem circumstantia, & Esræ aliorumque ejus collegarum erga ecclesiæ reformationem, studium divinum & fervor ardentissimus,

optimè isti operi favent. Cognoscebat spiritu prophético, ultimos tunc prophetas, in ecclesia Judaica vivere, ideoque nihil magis necessarium esse, quam ut sacra Scriptura, incorrupta in ea conservaretur. Corruptionem itaque isto studio Critico, per quod vera & constans omnium vocum scriptio & lectio, perpetuò permaneret, prudentissimè & accuratissimè præcavere voluerunt, ac re ipsa præcaverunt, ut nemo negare potest, qui penitius & accuratius hunc laborem intelligit.

Atque hæc sunt, quæ de Masoræ origine & auctoribus, in tanto historia antiquæ defectu, tantaque Scriptorum raritate, in medium proferre licuit. Qui potest, meliora & certiora afferat, ut veritas pleniori luce è tenebris affulgeat. Beneficium est, arentibus siti, vel fontem monstrasse, quando aqua porrigi nequit. Ad sit studium juvandi, absit invidia aliique lædendi affectus. Nulli hîc præscribitur, nulli præjudicatur. Suo quisque sensu ut abundat, ita fruatur. Bona mens omnibus patet. Sic pergimus ad reliqua Masoræ declaranda.

CAPUT XII.

De Materia Masora, & primum De censura circa versus biblicos.

Materia Masoræ, ex qua constat, sunt Annotationes Criticæ sive censoriæ circa textum sacrae Scripturae Hebraicum.

Textus recensetur juxta Versus, Voces & Litteras.

VERSUS primò integri numerati sunt per singulos libros biblicos, & in Pentateuchò Mosi etiã juxta ejus Sectiones majores, quæ per tria majuscula פ aut ט indicantur. Simul etiam singulorum librorum per totam Scripturam, medius versus nominatus est, quæ omnia in fine singulorum librorû textui subjiciuntur.

Genesis habet versus אר ל' 1534: medius versus, וְעַל חֶרֶב תַּחֲדוּהוּ Et gladio tuo vives, cap. 27. 40.

Exodus, אר ט' 1209: medius versus, אֱלֹהִים לֹא תִקְלַל Magifratui ne maledicito cap. 22. 28.

Leviticus, אר נט"ו 859: medius versus, וְהִנֵּנִי בְּבֶשֶׂר רֹחַב Qui tetigerit carnem fluidi, cap. 15. 7.

Numeri האיש אשר אבחר בו 1288: medius, וְדוּמָה וְהָאֵשׁ אֲרַמֶּה אֹרֶמֶה Eritque ut ejus quem elegero, virga floreat, cap. 17. 20.

Deuteronomion ועשית על פי הדבר 955: medius, וְעָשִׂיתָ עַל פִּי הַדְּבָר, Et facies juxta verbum, cap. 17. 10. Summa versuum totius Pentateuchi 5845. In hac Summa in omnibus libris peccatum est, ut infra in Castigationibus ostendemus. Medius versus totius Legis sive Pentateuchi,

וְיָשָׁם עָלָיו אֶת־הַחֶשֶׁן Et imposuit ei pectorale sacrum, Lev. 8. 8. Sectionum majorum versus etiam numerati sunt & nudis literis numeralibus sub finem sectionis indicati, quibus nomè aliquod proprium, ut symbolum memoriale, plerumque adjungitur. Veluti Sectio prima Berefeith habet versus קמו 146: symbolum וְהָיָה, item יתקדו, quæ singula eundem numerum expriment. Sectio secunda Noach habet versus אבי יספה לרט 153. Symbolum בצלאל. Item אבי יספה לרט, quæ ejusdem numeri sunt. De jisca vide Gen. n. 29. Sic deinceps per totam Legem.

Josua habet versus נום 656: medius, ופחשכון ער רמת
Et à Chesbon usque ad Ramat Mitzpe Jos. 26. Vide Castigationes nostras.

Judicum, ח'י"ב, 618. Medius, ויעצו וירצו Et confregerunt, & conquassarunt, cap. 10. 8.

Samuelis bini pro uno computati, א'ו"ך, 1506: Medius, ולאשה קול מרבק, Mulieri isti erat vitulus saginatus, 1. Sam. 28. 24.

Regum bini אה"ל"ר, 1534, ubi litera ה inter millenarium & denarium valet quingenta: medius versus, ויקבץ מלך ישראל את הנביאים, Et congregavit rex Israel prophetas, 1. Reg. 22. 6:

Jesajas, א"ר צ"ה, 1295: medius versus, כי אם שם אדיר, Sed ibi magnificus erit Dominus nobis, cap. 33. 21.

Jeremias, ואמר הנדרי, 1265: medius versus, Et dixit chananja, cap. 28. 11.

Ezechiel, אר"ע, 1273: medii versus notatio in fine hujus libri omissa est, sed in Masora parva designatur ad ויהי בקשתו עשרה שנה, Et fuit in undecimo anno, cap. 26. 1.

Duodecim prophetae minores pro uno libro computati, א"נ, 1050: medius versus, לכן בגללכם, Idcirco propter vos, Mich. 3. 12. Vide Castigationes nostras.

Psalmodum liber, א"א כ"ד, 2527, ubi unum quodque א pro mille ponitur, & ך finale pro quingentis, unde melius ponerentur literae hae א"א כ"ו, ut millenarii centenarium rectè præcederent medius versus, ויפתוהו בפייה, Et receperunt ipsum ore suo, Psal. 78. 36.

Proverbia, תת קט, 915, ubi tres centenariae literae sunt inter se addendae: medius, לפני שבר גאון, Ante contritionem est elatio, cap. 16. 18.

Jobus, אשר קמטו ולא עת, 1070: medius versus, Qui excisi sunt cum nondum esset tempus, cap. 22. 16.

Canticum canticorum, ק"ו, 117: medius versus, נרד ורכב, Nardus & crocus, cap. 14. 14.

Ruth, ותאמר רות המואביה, 85: medius versus, Et dixit Ruth Moabitidis, cap. 2. 21.

Lamentationum liber non habet ascriptum numerum versuum, ascribi autem in posterum possit, ut sit totius Masorae in hac affectione convenientia. Habet autem versus 154: medius in Masora parva notatus est, לרכתה תחת רגליו, Conterere sub pedibus suis, cap. 3. 34. Unde apparet, à Masorethis versus fuisse numeratos, sed à librariis in fine hujus libri non ascriptos.

Ecclésiastes, מה שיהיה כבר, 222: medius versus, Quicquid est, jam nominatum fuit nomen ejus, cap. 6. 10.

Esther, ותען אסתר, 166: medius versus, Et respondit Esther, cap. 5. ver. 7.

Daniel, ברה בלוליה קטיל, 157: medius versus, In ea ipsa nocte occisus fuit Belschazar, cap. 5. 30.

Eldras & Nehemias pro uno libro computati, הר"פ, 688: medius, ובין עלית הפנה, Et inter ascensum anguli, Neh. 3. 32.

Chronicorum liber uterque 1763: medius, ועל, Et super thesauros regis, 1. Chron. 27. 25. Vide Castigationes nostras. Hi versus omnium librorum totius Scripturae inter se si addantur, erit nu-

merus omnium in unam summam collectus 23206. Hanc sepem Masoretharum primi, Viri synagogae magnae, non Tiberienses Eliani, sacrae Scripturae obducere voluerunt, ne vel incuria vel dolus cujuscumque hominis, versus aliquem è toto corpore interverte- ret, corpusque sacrum vel minimo membro luxatum profanaret.

Haec tenus de versibus singulorum librorum.

Secundò Versus considerati fuerunt juxta varias ipsorum affectiones in vocibus & literis.

Unus versus notatus est, constans ex quadraginta duabus vocibus, quae habent literas centum & sexaginta. Is legitur Jerem. 21. 7.

Duo versus tantum in Lege sunt, qui incipiunt à litera ט, nempe Exod. 32. 8. Num. 14. 19. Duo versus sunt in Lege, quorum singulae voces exeunt in ט, nempe Gen. 22. 14. Num. 29. 33. Duo versus sunt, in quibus quater est ויאמר, nempe Gen. 22. 7. 1. Reg. 20. 14.

Tres versus sunt, quorum singuli habent octoginta literas, ut notatur unus in Masora Num. 36. 8. Tres versus sunt, in quibus singulis extat semel לא & quater ולא, ut Num. 11. 19, ubi alii duo recensentur. Tres versus sunt, in quibus singulis ter legitur את & ter ואת, ut Exo. 29. 5. ubi reliqui duo adducuntur. Tres versus sunt in Lege, qui incipiunt à ש & desinunt in ש, ut Exo. 29. 30, ubi alii duo citantur. Tres versus similes sunt, in quibus primò legitur אל, deinde quater ואל, tum rursus אל, ut Jerem. 27. 2, ubi alii duo afferuntur. Tres versus sunt, quos incipit & finit nomen divinum יהוה, quod vocat אופרה, Memoriale Dei eterne essentiae, ut Deut. 31. 3, ubi alia duo Masora affert.

Quatuor versus sunt, in quibus singulis semel est על & ter אל, ut Ezech. 10. 2, ubi reliqui enumerantur. Quatuor sunt versus, in quibus singulis quinquies extat vocula את, ut Exo. 40. 18, ubi Masora omnia loca adducit. Quatuor sunt versus, in quorum singulis vocibus est litera ש, ut Num. 26. 24, ubi vide Castigationes nostras.

Quinque sunt versus, in quibus singulis sunt quinque voces continuæ, ex duabus literis constantes, ut נ"ם לי נ"ם לי נ"ם, 1. Reg. 3. 26, ubi reliqui citantur.

Sex versus sunt, in quibus singulis sunt aliquot voces nominibus similes sed literis diversae, nempe quae diversimodè copulam ו præfixam habent, ut Num. 26. 33, ubi omnes adducuntur.

Septem sunt versus, in quibus singulis extant quindecim voces, septem hinc & septem illinc, media autem est diversae scripturae & lectionis, ut 1. Sam. 13. 19, ubi Masora adducit reliquos.

Octo versus sunt, in quibus Nomen הַפְעוּת Pecatum, construitur cum Verbo עָשָׂה Facere, ut Ezech. 18. 21.

Novem sunt versus, in quibus sunt duæ voces synonimae conjunctae, quarum interpretatio una est, quales וְשָׂרָה וְשָׂרָה Senur & canui, 1. Sam. 12. 2.

Decem versus sunt, in quibus singulis extat ויקרא, ut 1. Reg. 7. 20, ubi reliqui adducuntur. Decem versus sunt, in quibus singulis legitur ויאמר & ויאמר, ut Genes. 33. 5. Decem versus in Lege sunt, quorum prima & ultima vox, eadem est, ut Levit. 7. 19.

Undecim versus sunt; quorum prima & ultima litera est י, ut Levit. 13.9. Psal. 77. ver. ult.

Quatuordecim versus sunt, qui constant duntaxat ex tribus vocibus; ut Gen. 5.6. Exo. 28.13, ubi reliqui afferuntur.

Viginti duo versus sunt, in quibus occurrit ל א ל א (ל א ל א) neque longus neque brevis, id est, neque litera ל neque litera א, ut Numer. 7. ver. 14. 21, ubi reliqui citantur.

Viginti sex versus sunt, in quibus singulis omnes literae Alphabeti extant, ut Ezech. 38.13, ubi reliqui versus recensentur. Inter hos est versus unus, qui non tantum omnes alphabeti literas simplices habet, sed & quinque finalibus ditatus est, nempe Soph. 3.8. Caveant verò, qui editiones Venetae Bibliorum habent, ne in versibus inquirendis se nimio plus fatigent: sunt enim in illis aliquot falsi versus adducti, quos nos in nostra editione emendavimus.

Quadragesima septem versus sunt, in quibus singulis ter legitur א, ut Gen. 21.26.

Centum viginti tres versus sunt, in quibus singulis bis legitur א, ut Gen. 13.6.

Hujus generis innumera alia sunt, quae in versibus examinandis Masorethae annotarunt: ea quilibet Lector ulterius observare per se poterit.

CAPUT XIII.

De Censura Masoretharum circa Voces.

IN VOCIBUS Masorethae notarunt, primò genuinam ipsarum scriptionem & lectionem; ubi diversitas aliqua occurrebat: secundò, ubi cum literis quiescentibus fuerunt scriptae plenè, vel absque iis defectivè: tertio situm & locum ipsarum in principio, medio vel fine versus, & quam formam vel per se, vel propter accentum aliquem habuerunt: quartò, structuram & conjunctionem ipsarum cum aliis vocibus; vel compositionem cum literis servilibus: quinto, significationem, ubi amphibolia & ambiguitas id requisivit: sexto saepe notarunt voces vocalibus & accentibus differentes, ubi peculiaris quaedam observatio aut differentia id postulare videbatur: Omnibus autem his & numerum, quoties; & locum, ubi syllabae extant, adjecerunt.

Scriptio & lectio, dicitur Masorethis קרי וקרי, vel verim וקרי, quando vox aliter in textu per literas scripta fuit, & aliter legenda per vocales in margine notata, aut vox in textu abundanter esset scripta, & in legendo omiffa, aut contra, plane non esset in textu scripta, & tamen legenda fuit, unde plures & variae hujus capitis natae species. Veluti; aliquando litera in voce defecit, aliquando abundavit; interdum litera una in aliam commutata; aliquando transposita fuit. Idem in vocibus quandoque aliqua in textu defuit, quandoque redundavit; interdum vox divisa in duas, quae legenda per unam, & contra; quandoque duae scriptae ut una; quae legi debebant divisim per duas: quandoque etiam vox in textu scripta, pro

qua legitur vox alia. Hinc Elias Levita scribit, se observasse omnes voces, quae sunt diversae scriptionis & lectionis, esse numero 848, quarum symbolum memoriale dedit קרי וקרי; quae eundem numerum continent. Ex illis, inquit ulterius; 65 sunt in Legge: 454 in prophetis; 329 in Hagiographis. Sed nos observavimus esse multo plures; ut aliquando speciatim declarabimus; si Deo placuerit. Paucula hic proponemus. וי tredecim locis deficit ab initio; tribus in medio, viginti novem à fine: sic aliae literae plures. א duodecies scribitur in fine vocum abundanter: ב quater redundat ab initio: ג septies redundat ab initio: ד 43 locis redundat in fine. ה ab initio scribitur, & legitur pro eo ו: 22 voces sunt, quae scribuntur cum י ab initio, & leguntur cum ו: 76 voces scriptae sunt in medio cum י, & lectae per ו: 56 voces scriptae ab initio cum י, & lectae per ו: 62 voces sunt, in quibus litera י transposita est: 10 voces non sunt scriptae in textu, & tamen leguntur: 8 voces scriptae sunt, sed non leguntur, & hujusmodi varia, quae singula in Masora sunt numerata & suis locis annotata. Semel & vigesies in Legge scribitur וקרי & legitur וקרי, sub quibus & וקרי comprehenditur: Semel tantum plenè scriptum reperitur וקרי Deut. 22.19, quod similiter in specie Masora annotavit. De causa hujus scriptionis inter Hebraeos non certò constat. Author libri פאר עינים Parte tertia, cap. 28, alterius cujusdam sententiam adducit, inquit: כל וקרי שלא בקרה כורתיב בחפוש נער: וקרי וקרי Omnis puella, quae nondum pubertatis annos ingressa est; scribitur in Pentateucho וקרי & legitur וקרי. Alii putant, De Rebecca sic scriptum laudis causa, quòd cautà & provida fuerit, instar וקרי, Genes. 24: De Dina vituperii causa, quòd deambulatio ejus, causam dederit stupro; Genes. 34, de desponsata, & marito suo exosa, similiter vituperii causa, Deuteronom. 22, quae per juris sententiam integritati suae restituta; perfectè dicebatur & scribebatur וקרי.

II. Plenè vel defectivè scriptae dicuntur voces, quae cum literis ו vel ו absq; illis scriptae sunt: rarius autem de א vel א dicitur: ut, וקרי Gen. 1.12. ter in Scriptura legitur, bis plenè, scilicet cum ו in medio, ut hoc loco, & semel defectivè, וקרי sine ו in medio, quod Masora citat ex Ruth 2.18, quod tamen hodie in impressis libris plenum est, contra Masoram. Item וקרי Gen. 1.14, bis reperitur utrinque defectivè scriptum, scilicet cum ו in media & ultima syllaba. Item וקרי Gen. 2.7, scribitur plenè cum duplici ו, quod notarunt expressè, nam alias semper וקרי: item וקרי Num. 14. 37, Masora notat non scribi amplius defectivè, sine ו in medio, & decem esse talia istius verbi in ista conjugatione defectiva. Non tamen Masorethae ad omnes voces, quae plenè vel defectivè sic scribuntur, tales Notas adjecerunt; sed ad eas maxime, quae ex communi suo usu solent scribi plenè, & interdum rariusque defectivè ut antea וקרי; tunc notarunt eas, quae defectivè scribuntur, & contra, quae communiter scribuntur defectivè; ut antea וקרי, &

interdum plene, tunc notarunt plena, ut sic genuina & authentica scriptio perpetuo conservaretur. Hinc ista Eliæ Levitæ regula in libro Masoreth Sermonem primo, cap. 1. his verbis: כַּל מֵלֶךְ שֶׁהֶלְאִים מְרֻבֵּין עַל הַחֲסָרִים: הֵם מוֹנִים אֶת הַחֲסָרִים וְכִשְׁהַחֲסָרִים מְרֻבִּים עַל הַמְּלָאִים הֵם מוֹנִין אֶת הַמְּלָאִים: Id est, *Quandocumque plene dictiones fuerint plures, quam deficientes, tunc numerarunt deficientes: quando autem deficientes excedebant numerum plenarum, tunc numerarunt plenas.*

III. Locus vocum in versibus notatus: & primò in principio versus: ut, ad וְהָאָרֶץ Gen. 1. 2, notatum, Octies esse initium versus, quorum loca statim adducuntur: וְלֵכֶל Gen. 1. 30, notarunt, Quater versum incipere, quorum loca afferuntur in fine Deuteronomii. Sic innumera alia notarunt, in primis tamen ea, quæ rarius versum inchoant. Frequentissimè etiam indeclinabiles quasdam particulas notarunt, veluti וְ אִשְׁרָו וְ אֵל אֶת נֶם: אֶת אֵל אִשְׁרָו & similes, quas etiam interdum in singulis libris biblicis speciatim numerarunt, in eum finem, ne versus principia mutarentur. Sic אֵל decies est initium versus in Deuteronomio, quater in Jeremia: וְאֵל quinquies est initium versus: וְאֵל bis, ut Genes. 9. 5: מִן Ter in Lege, ut Genes. 10. 5: וְאֵל Tredecies versum inchoat, ut Gen. 13. 5. Sic אֵל In medio versus, id est, quæ inter primam & ultimam sunt, voces quælibet numeratæ sunt, quam formam quoque loco, vel sæpius, vel nunquam aliàs habebant. Sæpè etiam speciales quædam voces observatæ sunt, ut אִשְׁרָו Ter reperitur in medio versus, ut notat Masora Genes. 6. 4. Undecim versus sunt, quorum principium & medium est וְכֵן, Genes. 2. 5. Duedecim versus sunt, in quorum principio & medio est וְאֵל, Exod. 21. 3: rursus totidem versus sunt, in quorum principio & medio est אֵל, Exod. 22. 22. Observatum etiam ubique, quando Pathach & Sægol juxta Athnach immutata manserunt. Sic Genes. 3. 6, Masora notat, וְיִאכַל, וְיִאכַל, וְיִאכַר, וְיִאמַר, וְיִדַּר, וְיִדַּר semper esse juxta Athnach & Sôphasuk cum Pathach. Ratio addit וְיִאכַר וְיִאמַר וְיִדַּר לֹא עֲבָדִין לֹא תִּקְבְּלוּ. *Quod correctionem correctioni non facimus.* Nempe Voces hæc absolute scribuntur in fine cum Tzere, quod propter hos accentus mutatur in Pathach, vocalem latioris soni, qualem pausa requirunt. Si jam hoc Pathach rursus produceretur in Kametz, tunc una correctio fieret super alteram, id est, duplex mutatio ejusdem vocalis propter causam eandem, quod est absurdum & inconueniens. Aliàs Pathach & Sægol, quando per se & regulariter in ultima & penultima vocis sunt, tunc per hos accentus mutantur in Kametz: si quando id non fit, hoc à Masorethis notatum est, & in singulis libris numeratum. Sic Gen. 21. 8. ad וְנִטְלָה notatum: Est unum ex duodecim, quæ habent Pathach juxta Athnachta in Genesi. Ex illorum numero quoque est בָּטַח, Gen. 34. 25. Sic Num. 27. 9. ad בַּת notatur: Est unum ex septem, quæ retinent Pathach juxta Athnach in Numerorum libro. Accentus Zæképhcaton solet etiam quandoque mutare Pathach in Kametz, id quando in aliqua voce rarius factum, tum ea numerarunt, Sic de Sôphasuk in fine vocis.

IV. Structura in Verbis notata, quando Verbum cum peculiari Nomine, aut cum Præpositione certa aliqua jungitur, cum qua communiter jungi non solet: ut, Verbum אָסַר Dicere, cum אֶל אֱלֹהִים pro, *Dicere ad Deum*, novies junctum reperitur, quorum loca citantur in Masora magna, in voce אֱלֹהִים. Sic Verbum יָרָא cum אֶת אֱלֹהִים, pro *Timere Deum*, septies reperitur, quorum loca recenset Masora Gen. 4. 2. 18. Verbum נִשְׁבַּע cum אֱלֹהִים conjunctum, pro *Jurare per Deum*, quater reperitur, quorum loca traduntur 1. Sam. 30. 15. Verbum עָלַה cum אֶת אֱלֹהִים, pro *Ascendere ad Deum*, ter legitur. Loca citantur in Masora finali, in Nomine אֱלֹהִים. Verbum שָׁמַע cum Præpositione עַל construitur duodecies, aliàs semper cum אֵל. Loca adducuntur 2. Reg. 20. Idem Verbum שָׁמַע cum לְקוֹל, pro *Auscultare voci*, decies septies legitur, aliàs semper cum אֶת קוֹל, vel בְּקוֹל, vel קוֹל אֵל aut simpliciter cum קוֹל construitur. Loca recensentur Psalm. 58. Sic quam plurima alia numerarunt. Voces peculiariter conjunctæ, infinitæ notatæ sunt, prout textus eas passim offert. Sic & voces cum literis fervilibus conjunctas, numerarunt, sed Nomina maxime cum literis כַּלֵּב ab initio, quando vel cum Scheva vel cum Pathach punctatæ fuerunt, sequente Dagesch. Formam cum Scheva appellant וַבֵּה, Lenem, respectu absentis Dagesch, alteram vocant Dagesch: ut Genes. 9. 15, ad לַמַּבּוּל notant, Non reperiri amplius raphe five lene, id est, cum Scheva; & unum esse Dageschatum, לַמַּבּוּל. Item Genes. 40. 5, ad בְּלִילָה notarunt, Ter esse Raphe five lene: at בְּלִילָה non numerarunt, quia sæpius & communiter sic usurpatur. Genes. 1. 22, ad בְּיַמִּים notant, Trias esse dagesfata, id est, cum Pathach sub ב sequente Dagesch. Genes. 9. 10 ad בְּבַחְתָּם notant, Sex dagesfata esse, & quatuor Raphata five lenia, hoc est, cum Chirek ab initio propter subsequens Scheva, nempe בְּבַחְתָּם, Levit. 7. 21. Pari ratione literam ו Verbis Futuri Temporis cum Scheva præfixam, vocant Raphe, & numerarunt, quia rarius venit, at cum Pathach sequente Dagesch, propter multitudinem neglexerunt: ut Genes. 1. 9, ad וְתַרְאֶה notarunt, Non legi amplius, & esse lene, id est, cum Scheva ab initio. Sic וְיִדַּר Triginta duo sunt lenia; at וְיִדַּר quia innumera sunt, præterierunt. Sic וְיִדַּר Quatuordecim lenia sunt: וְיִדַּר Undecim lenia sunt, & similia multa.

V. Significatio in ambiguis notata: ut, Genes. 6. n. ad עָלָה in Masora notatum, וּבְאַרְבָּעִים Sex sunt pro Folii, significatione Folii. Nam aliàs עָלָה est Ascende. Gen. 19. 8, ad הָאֵל notatum, הוּא לִשׁוֹן הוּא Octo sunt in significatione profana, five communi, nempe pro Pronomine usurpata, cum aliàs ista vox Deum significet. Gen. 30. 24, ad יוֹסֵף Masora tradit, יוֹסֵף בְּלִשְׁנָא אֲדָמָה Undecim sunt significatione Addendi defectiva, præter tria plena, quæ scilicet sunt ad distinctionem Nominis proprii יוֹסֵף Joseph. Gen. 29. 10 ad וְקָל Masora tradit, דּוּוֹ בְּתֵרַי לִשְׁנֵי Duo sunt in duplici significatione. Hoc enim significat, *Et devobis*, à Radice נָלַל. Alterum est בְּבוֹדִי וְיִלְבַּד *Et exsultet gloria mea*, Psalm. 16. 9. Gen. 29. 9, ad רִיעָה traditur: Trias sunt in triplici significatione, nempe hæc significat Pascere: secundò,

Confringendo confringitur terra, **רָעָה** Tertiò, **שֵׁן רָעָה** Dens malus, vitiatus, Prov. 29.19. Gen. 26.12, ad **שְׁעָרִים**, Masora notat: *Non reperitur amplius eã significatione.* Nam aliàs **שְׁעָרִים** *Porte.* Gen. 26.21, ad **שֵׁטָן** *Sitna*, quod ibi est nomen Putei, de quo altercati fuerant pastores, masora notat: *Duo sunt in duplici significatione.* Nempe hic est nomen proprium; alibi, **כְּתִבוּ שְׁטָרִים** *Scripterunt accusationem*, Esræ 4. 6. Gen. 26.26, ad **אֲחִישַׁף** *Achysaf*, masora notat: **שֵׁם בָּר** *Non reperitur amplius pro nomine proprio hominis.* Nam aliàs est nomen appellativum, & alterius significationis, ut in illo, **אֲחִישַׁף נָחֵל** *Dabis ipsi possessionem hereditatis*, Num. 27. 7. Psalm. 22. 17, ad **מִרְדָּת** masora notat: *Duo sunt curi Kametz in duplici significatione.* Nempe Jesaja: 38. 13, significat *Leonem* extra controversiam, unde sequitur in Psalmo ipsos accepisse illud in alia significatione, quæ alia esse non potest, quam *Foderunt*, ut Græci interpretati sunt, & Chaldaeus **מִרְדָּת** *Mordent.* Sic infinita alia, quæ insignem usum habent.

Huc referri possunt *Opinione ambigua*, quæ primo intuitu lector opinatur debere vel posse aliter legi, cum vel sensus videatur sic postulare, vel quod alibi sic legantur, nec tamen aliter legenda sunt. Ad has Masorethæ notarunt **פְּתוּרִים** *Putantur*, *Existimantur*, scilicet sic vel sic esse debere: ut, **הָשֶׁשׁ עָלָה עַל הָאָרֶץ** *Sol prodibat super terram*, Genes. 19. 23. Hic ad **תְּרַיָּה** notatum: **נ' קְבִירִים וְאַרְבָּעָה** *Tria putantur esse debere*. Ratio, quia **שְׁמַשׁ** plerumque usurpatur foemine, ut alibi, **כָּבֹד שְׁמַשׁ** *Occumbet sol ejus*, Jerem. 15. 9, item **אִם וְרָחָה הָשֶׁשׁ עָלָיו** *Si ortus fuerit sol super eo*, Exo. 22. 3. Alterum est, **נָרִים יֵצְאוּ מִן הַחֶשְׁבֹן** *Nam ignis egredietur è Chesbon*, Jer. 48. 45. Ratio ejus, ut præcedentis, quia **נָרִים** communiter foemininum est. Tertium, **קַרְנֵי אַחֲרֵי** *Egrediebatur cornu unum*, Dan. 8. 9. Hic **קַרְנֵי** foemininum est, ut liquet ex ejus Adjectivo **אֲחֵרִים**, & **נָרִים** masculinum. Hæc ergo observarunt & notarunt, posse existimari legenda **קַרְנֵי**: sed ista nota vulerunt significare, non esse aliter legenda, quod Nomina ista sint generis communis, & rectè sic quoque **נָרִים** illis sit appositum masculinè. Temeritatem ergo correctionis præcavere vulerunt, ne quispiam sciolus audaciùs quicquam in sacra Scriptura mutare attentet. Exod. 4. 19, ad **לֵךְ שָׁב מִצְרַיִם** *Ita, redito in Ægyptum*, hic notatur: *Quinque sunt, quæ putantur esse debere* **קַרְנֵי**. Sic enim aliàs dici solet, quando notatur motus ad locum, ut Grammatici loquuntur. Levit. 6. 8, ad **קַרְנֵי** notatum: *Sex putantur esse debere* **קַרְנֵי**, genere scilicet foeminino, quia sermo est de **קַרְנֵי**, quod versu præcedenti usurpatur genere foeminino. Num. 9. 6, ad **קַרְנֵי** notatum: *Quatuor putantur esse debere* **קַרְנֵי** *Et fuerunt*, sequitur enim **קַרְנֵי** *Viri*, quod plurale. Deut. 16. 19, **לֹא תִפְסֹס לֹא תִפְסֹס לֹא תִפְסֹס** *Non pervertes judicium, non habebis rationem personarum*; hic ad alterum **לֹא** notarunt: *Tria judicantur esse debere* **לֹא** *Et non*. Sic utique aliàs in eodem versu duo membra copulari solent per **ו**. Sic alia similia permulta. Non semper communem loquendi modum Scriptura servat, nec etiam quæ genere & numero discrepant, communi loquendi consuetudini adversantur. Habent & hæc

suas rationes & causas; & emphasin sæpe singularem, unde monere hi authores voluerunt, sic textum habere authenticum, eumque minime mutandum esse, etsi existimari primâ fronte possit aliter esse debere.

VI. Vocales & Accentus a Masorethis observati. In Masora magna Vocales duntaxat nominant Kametz & Tzere, ubi sub Kametz etiam Pathach, & sub Tzere Sægol comprehenditur, quæ posteriores Rabbini, qui Masoram parvam ex magna collegerunt, distinctionis causâ vocarunt *Kametz parvum & Pathach parvum*. Masora parva interdum nomen harum & aliarum quarundam vocalium exprimit, interdum figuram simpliciter ponit. Id autem tunc tantum & ad eas voces, quando & in quibus periculum videbatur futurum erroris in legendo, vel quod non amplius occurrerent sic, vel ut distinguerentur ab aliis locis, ubi per aliam vocalem legebantur. Exempli causâ, Gen. 16. 13, in Masora parva ad **לֵית הַסֵּף קָמֶץ** *Non extat amplius cum Chatephkamez*. Hoc ideo, quia irregulare videbant esse, talem vocalem sub litera non gutturali poni, quibus Scheva compositum propriè competit. Gen. 1. 5, ad **מַאֲרָה** Masora magna notat, **וְשֶׁבַע קָמֶץ**, *Septem sunt cum Kametz*, quorum loca adducit. Nempe ut hæc distinguerentur à **מַאֲרָה**, quorum tredecim sunt. Gen. 1. 10, ad **לִישָׁה** masora parva tradit, **לִישָׁה**, id est, *Non reperitur amplius cum Pathach sub ל*, *et unum est cum Scheva sub ל*, **לִישָׁה**, quod extat Psal. 66. 6. Gen. 2. 9, ad **וַיִּצְמַח** masora parva notat, **וַיִּצְמַח וְהָרָה וַיִּצְמַח** *Vajatzmach legitur, et unum est Vajatzmach*, quod extat Ezech. 17. 6. Gen. 2. 21, ad **וַיִּצְמַח** masora magna notat: *Tria sunt, duo cum Kametz et unum cum Pathach*. Alterum legitur Gen. 41. 5. Tertium cum Pathach, 1. Reg. 19. 5, ubi masora parva notat, *Non reperitur amplius cum Pathach et accentu Sakephkaton*. Absque hac nota facillimum fuisset & hic Kametz scribere, maximè cum accentu tali, qui sæpissimè solet Pathach in Kametz producere. Gen. 2. 22, ad **וַיִּצְמַח** masora parva tradit: *Sic jus ejus est, Kametz parvum et Pathach magnum*, id est, forma ejus iusta & legitima est Tzere & Pathach. Nempe proclive fuisset scribere cum Sægol ab initio, ut alibi sæpe scribitur, juxta formam **וַיִּצְמַח** & similitum, quæ tertiam habent gutturalem **ח** vel **ץ**. Genes. 3. 6, utraque masora ad **וַיִּצְמַח** tradit: *Quatuor sunt, duo cum Kametz, duo cum Pathach*. In locis distinctè observanda, quæ cum Kametz sunt, & quæ cum Pathach. Absque hac censura plus quàm facile fuisset hæc in scribendo confundere. Genes. 3. 22, in masora utraque ad **וַיִּצְמַח** traditur: *Duodecim sunt cum Pathach*, nempe, ne quis unquam hæc confunderet cum **וַיִּצְמַח**, quorum septem sunt, ut tradit masora Jesaja 65. in fine. Utriusque formæ omnia numerarunt, quia pauca fuerunt, & usû distincta. Ibid. ver. seq. masora magna ad **וַיִּצְמַח** tradit: *Quinques reperitur, bis cum Kametz et ter cum Pathach*, scilicet sub **ק**. Gen. 4. 20, masora parva ad **וַיִּצְמַח** tradit: **וַיִּצְמַח** id est, *Sexies legitur, ter cum Sægol et ter cum Tzere*. Masora magna hic nomina harum vocalium integrè ponit. Ex his reliqua per totam Scripturam estimare licet, unde patet, quàm ex quibus

tum horum Criticorum circa ejus lectionem fuerit studium, & quam provida cura, ne vel minimus apex aut punctum in eâ intercideret vel mutaretur unquam.

Accentuum quoque usus sæpe in vocibus observatus & notatus est, sed non tam frequenter, cum ad significationem ipsarum nihil facerent, sed legitimæ aut suaviori pronuntiationi tantum, vel cantui inservirent. Sensum quidem per membra sententiæ accentus indicant, sed de eo nihil monuerunt; quatenus autem vocales per accentus distinguentes mutarentur aut non mutarentur, id notasse ipsis interdum studio fuit, quando peculiaris aliqua ratio vel observatio suberat, à communi usu aliquid peculiare obtinens. Veluti, Gen. 3. 11, ad הָּ utraque Masora notat: *Quatuordecim sunt cum accentu Sakeph in Lege.* Quorsum hoc? nempe, ut sciretur, istis quatuordecim locis dici הָּ, non autem הֶּ, ut aliàs usus in pausis postulat, ut in illis הֶּ נָּ Deut. 7. 16. & 16. 14, cum eodem accentu Sakeph, & הֶּ cum Tiphcha, Deut. 26. 2. Sic הֶּ cum eodem accentu pasim, aliàs הֶּ. Sic הֶּ & הֶּ & similia. Deinde quando vox aliqua vel locutio, sæpius cum aliquo accentu est, & minus sæpe peculiariter alium habet, tum eum annotarunt ut Gen. 5. & 11. in historia vitæ Patrum, sæpe ponitur הֶּ *Et vixit*, sequente nomine proprio, tunc communiter nomen illud proprium per Makkaph præcedenti הֶּ conjunctum, habet accentum Revia vel Sakeph. At quinquies tantum habet Sakeph gadol, quod notarunt, ne fieret hic commutatio. Istorum quinque locorum ponitur symbolum memoriale הֶּ הֶּ, Genes. 5. 6, ubi literæ singulæ valent nomina propria, Schet, Jered, Lemech, Noach, Eber ab y incipiens. Hic observandum primò exemplum Noach, ver. 32, hîc videri alienum, quod ante se habeat הֶּ non הֶּ, unde ibi alia Nota masorethica apposita, הֶּ הֶּ, Vajechi Noach balbuties est, id est, qui legunt הֶּ balbutiunt, id est, errant. At prior Nota masorethica hoc exemplum reliquis quatuor apposuit propter conformitatem accentus in conformi historia, non propter eandem lectionem vocum. Deinde exemplum הֶּ longius ab hac historia remotum est: extat autem cap. 11. 16, ubi etiam vita Patrum describitur. Sic ad הֶּ Gen. 14. 12, notatur: *Quinque sunt cum isto accentu in Lege.* Nempe, quia aliàs alios accentus habent, ut Gen. 18. 1. Num. 33. 40. Sic sæpe numerarunt vocis alicujus accentum in toto aliquo libro, ut constans ejus semper maneret notatiô, nec mutaretur. Præterea, quando vox aliqua contra naturam accentus fuit punctata, tunc accentum & vocalem simul commemorarunt, ne quis errorem putaret, ac scriptionem mutaret. Sic natura accentus Athnach est, Pathach & Sægol convertere in Kametz: quando id non factum, tunc id notarunt. Inde ad הֶּ Genes. 17. 17, notatum, esse unum ex duodecim, quæ in Genesis retinent Pathach cum Athnach. Nomen הֶּ cum accentu semper habet Tzere, & accentu privatum ac cum Makkaph sequenti voci conjunctum, habet Sægol. Septies tamen Masorethæ invenerunt extare hanc vocem cum accentu Sægol, ut Genes. 17. 17, ubi

idcirco notatum, Septem esse cum Pathach, (scilicet parvo, nempe Sægol, ut supra dictum) & accentu isto: contra quater cum Tzere & Makkaph, contra usum communissimum: ut הֶּ הֶּ *Filius sextus*, Gen. 20. 19, ubi Masora notat; Est unum ex quatuor cum Kametz (scilicet parvo, id est, Tzere) & Makkaph. Quis hæc non judicasset mendosa, nisi Notam hî Critici apposuissent? Postremò Voces, quæ communiter sunt *Milhel*, id est, penacutæ sive cum accentu in penultima, & interdum *Milra* sive acutæ, hoc est, cum accentu in ultima, & contra, tunc forma rarior annotata est: ut, הֶּ extra pausas majores communiter est *Milra*, unde ubi *Milhel* est, id notarunt: ut, Gen. 3. 10, ad הֶּ cum accentu Tiphcha in penultima, notatur: Octo sunt *Milhel*, nempe extra pausas majores, Athnach, Sakeph & Sophpasuk, in quibus semper est *Milhel*. Id nisi fuisset notatum, facillimè potuissent ista octo reduci ad formam communem *Milra*. Sic הֶּ communiter est *Milra*, unde Masorethæ observarunt, quæ sunt *Milhel*: ut Gen. 3. 19, ad הֶּ cum accentu Sakeph in penultima, Masora notat, Duodecim esse *Milhel*. Libri, qui hîc accentum habent in ultima, peccant contra Masoram. Nomen הֶּ natura suâ est *Milra*, unde quæ aliter sunt, ea Masorethæ notavit: ut Gen. 9. 26, ad הֶּ Masora tradit, Trias esse *Milhel*. Infinita alia sunt, quæ numerarunt & notarunt, quoties cum hoc vel illo accentu occurrant, quorum omnium causa etsi non semper nobis appareat, ipsis tamen authoribus evidens & digna notatu semper fuit. In omnibus his & similibus unicus & communis ipsorum scopus nobis satisfacere debet, qui eo semper destinatus fuit, ut omnia legitimam & genuinam suam formam, quam ipsi in libris inveniebant & habebant authenticam, conservarent, & mutationi aut corruptioni in qualibet vocum affectione, locus nullus apud posteros relinqueretur.

CAPUT XIV.

De Censura circa Literas, & primùm Majusculas.

Litera etsi pars minima vocis sit, tamen eam Masorethæ minimè indignam judicarunt, circa quam etiam studium suum enixè collocarent, usque adeo solliciti, ut nedum litera una, sed ne minimus quidem literæ apex periret aut mutaretur.

Litararum ergo primùm notata qualitas in *Figura*, secundò quantitas in *Numero*.

Figura literarum deprehensa in quibusdam extra communem usum aut *Majuscula* vel *Minuscula*: aut *inversa* vel *Punctata* extraordinariè.

Causæ hujus diversitatis, non est dubium, quin prius illis Sapientibus dignæ & justæ fuerint, sed quas exilia variâ & calamitatibus gravissimæ posterorum, vel oblivione deleverunt, vel in commenta varia & inania mysteria ferè converterunt. In genere tamen illa talia monuerunt ad majorem & accuratiorem præsentis rei considerationem, & arcanum quendam sensum, cujus notitia orali traditione propagata inter præfatos illos fuit, donec scholæ meliores everse, & doctiores

etiores fugati, distracti & penitus tandem sublatis fuerunt, ut sic ista doctrina scripto non comprehensa, tota ferè intereiderit. Figuræ tamen istæ diversæ conservatae fuerunt, ceu præcæ sapientia æterna monumenta & testimonia. Nos monebimus de illis pauca, quæ inter alia Hebræorum glossemata, saniora & magis sobria judicavimus.

Majuscularum literarum integrum Alphabetum est, literis tamè quibusdam geminis, quarum omnium catalogus recensetur in principio libri Mosi, & in principio Chronicorum, sed differenter. Litera \aleph bis reperitur majuscula, una ponitur in principio Geneseos, altera in principio Chronicorum. Litera \beth similiter bis extat, & divisim sic adducitur. \beth majusculum in textu scribitur Levit. 11. 30, quod Masora parva notavit, sed Masora magna in neutro Alphabeto recensuit. γ majusculum Exod. 34. 7, & \aleph finale majusculum, in principio Chronicorum ommissum est. δ majusculum Num. 13. 30, exemplaria pleraque exhibent, sed in neutro Alphabeto recensentur. η finale in Alphabeto Chronicorum omittitur. Denique ζ geminum, divisim quoq; citatur, unum hinc, alterum illic.

Cæterum & hujus scriptionis usus antiquissimus est, diu ante Talmud in Masora annotatus, & non primum à Tiberiensibus post-Talmudianis inventus. Ejus enim mentio in Tractatu Talmudico מסורה De Scribis, in quo cap. 9. de \aleph majusculo Deut. 29. 28, scribitur: $\text{לפר חתולים צדק ששה ארור}$ Lamed in voce חַתוּלִים opus est ut sit longum, id est majusculum. Sic de aliis ibidem monetur, quomodo in libro Legis sacro juxta præscriptum Masoræ & traditionem Majorum sint scribendæ. Sed jam ordine singulas persequemur.

\aleph majusculum extat in voce אָדָם Adam, i. Chron. 1. 1, ut esset memoriale primi & unici hominis, unde generis humani primordia ducere, ejusq; historiam pertexere ibi author statuebat. Propter libri principium id factum esse, ut quidam volunt, eo minus verisimile est, quod in aliorum librorum principiis id rarissime observatum sit.

\beth in voce בְּרֵאשִׁית In principio, Gen. 1. 1. ad confiderandam magnitudinem & sublimitatem operis creationis, quod duplex judicatum, Cæli scilicet & terræ, quod simul litera \beth indicat valore numeri sui.

γ in voce רָדִיתָ Et raditur, Levit. 13. 33. Quidam volunt esse memoriale trium, qui radi tenebantur; primo Majorennis, qui decimum tertium annum excegerat: secundo Naziræus præsentia corporis mortui pollutus. Vetitum ipsi erat toto tempore naziræatus sui cadaver mortui accedere, Num. 6. 6. Unde ver. 9. ibidem subjicitur: *Quod si quis repente casu juxta eum mortuus fuerit, itaque polluerit naziræatum capitis ejus, tunc radet caput suum die purgationis suæ, die septimo radito illud.* Tertio Levitæ.

δ in voce יְהוָה Unus, Deut. 6. 4, in illustri sententia, $\text{יְהוָה יְהוָה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד$ Audi Israel Dominus Deus noster, Dominus unus est. In hac sententia & litera δ majuscula est. δ quidem, ad indicandum, Dominum illum æternum esse Deum unicum in quatuor mundi partibus, id est, in toto mundo, & in cælo & in terra, nec alium esse Deum in ulla mundi parte præ-

ter ipsum. Nā litera δ Quatuor in numeris valet. Duæ majusculæ in hac sententia conjunctæ, constituunt vocem יְהוָה Testis, quasi monere eo voluerint, & dicere: Audi Israel & Testis mihi eris, me de unico vero & æterno Deo te serio monuisse, juxta illud: *Vos testes mei estis, inquit Dominus, Jesa. 43. 10.* Item, *Namquid ab eo tempore annuncia vi tibi atque indica vi, et vos testes mei estis, Jesa. 44. 8.* Vicissim Deum futurum testem contra ipsos, si non audiant, juxta illud: *Eroq; testis velox, Mal. 3. 5.* Item, *Contestando contestatus sum Majores vestros, quo tempore eduxi vos ex terra Egypti usque in diem hunc, Jer. 11. 7.* Item, *Ego verò sum istorum cognitor & testis, inquit Dominus, Jer. 29. 23.* Item, *Sitq; Dominus Deus contra vos testis, Mich. 1. 2.*

η in voce יְהוָה ubi dicitur, *An Domino rependitis talia, popule stulte & insipiens?* Deut. 32. 6: ad excitandam majorem admirationem, quod isti Domino, Patri, Redemptori, Factori & Governatori ipsorum, tam malam referrent gratiam, exhibendo se quintuplici benefactori suo, quintupliciter (quod litera η simul denotat) malos, nempe Corruptos, Perversos, Contortos, Stultos & Insipientes, ut hæc omnia textus commemorat.

θ bis reperitur, primum in voce בֶּטֶן Venter, Levit. 11. 42, ad monendum Lectorem, eam literam esse mediam totius Legis: ad inculcandam magnitudinem abominationis istorum reptilium, quæ super ventrem gradiuntur. Alterum extat in Nomine proprio חַמָּן , Esth. 9. 9, qui fuit filius decimus impii Haman, ad indicandum, quod natu quidem minimus filius Haman fuerit, sed odio & malitiâ contra Judæos omnium suorum fratrum maximus. Quidam putant eum fuisse Sextum (quod numerus literæ θ indicat) in ordine fratrum, sed vilissimum, ac idcirco ultimo loco positum.

ι in voce זָכוֹר , Recordamini Legis Mosi servi mei, Mal. 3. 22, ad excitandam memoriam populi Judaici, ne Legis Mosi, etiamsi prophetæ mox desituri sint, propterea obliviscantur, sed tenaci memoria contineant usque ad adventum Eliæ istius prophetæ novi, qui sit conversurus cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres ipsorum, ut Deus ulterius ibi loquitur. Vel, ut quibusdam placet, ut recordentur Quinque librorum Mosi, libri Prophetarum & libri Hagiographorum, quibus quasi septem partibus, tota Scriptura continetur. Nam litera ι septem valet.

κ in voce חָדָד Candidum, Esth. 1. 6, ad indicandum summum & excellentissimum candorem istorum aulaeorum, quibus atrium palatii regii in apparatus convivii erat ornatum: aut quod Octo genera, (juxta numerum literæ κ) aulaeorum & reliquorum ornamentorum ibi commendentur.

λ bis majusculum reperitur, primum in voce שָׁמַר , ubi legitur, $\text{וְשָׁמַר מִיָּדְךָ אֶת הַיָּגָם$ Removebit à me virgam suam, Job. 9. 34, ad indicandum novem calamitates, quas vel maxime Job passus erat, & removeri à se petebat. Nam litera λ Novem significat. Alterum extat in voce prima טוֹב , ubi legitur $\text{טוֹב שֵׁם מִשְׁקָן טוֹב מִלֵּךְ טוֹב מִמֶּלֶךְ טוֹב מִמֶּלֶךְ טוֹב מִמֶּלֶךְ טוֹב מִמֶּלֶךְ טוֹב$ Melius est nomen bonum, quam virgulentum pretiosum, Eccl. 7. 1, ad indicandum studium comparandi nominis boni, ejus-

que præstantiam commendandam.

¶ in voce **וְיָרָא** ubi legitur, **וְיָרָא נָא בְּנֵי אֱלֹהִים מַגְנִיפִיעֵתוּר** nunc virtus Domini, Num. 14. 17, ad indicandū, quod si vel *Decem* (quod litera **ד** valet) tentationibus populus Deum tentaret, aut decuplo plus adversus eum murmuraret, tamen Dei clementiam & gratiam vel decies debere superare populi ingratitude, ne eum in deserto occidat, habeantque *Aegyptii* occasionem calumniandi, quasi Deus non potuerit populum tam numerosum in terram Canaan introducere, ideoque eum in deserto occidisse.

¶ in voce **וְנָחָה** ubi legitur, **וְנָחָה אֶשֶׁר נִשְׁעָרָה יַמְקָרָה** Et furculum quem planta vit dextera tua, Psal. 80. 16, ad recordandum perpetuo Magnificentiæ istius furculi, quem ex terra *Aegyptia* translatum, in tam nobile vineam terræ Canaan Deus propagaverat, utque Deus ejus. Amplitudinem cōservare porro clementer velit, nec pati ut a porco sylvestri penitus evertatur & vastetur. Quidam addunt, literam **נ** majusculam curvam, indicare simul, curvaturam & depressionem istius furculi per calamitatum tempestates.

¶ in voce **וְיִשְׁלַחְכֶם** ubi legitur, **וְיִשְׁלַחְכֶם אֶל אֶרֶץ אַחֵרָה** Et disjecit eos in terram aliam, Deut. 29. 28, ad designandam magnitudinem & gravitatem hujus projectionis in terram alienam, tum etiam, quod abjecturus esset eos in aeternum, (quasi **ל** majusculum denotet tacite **לְעוֹלָם**) si non agant poenitentiam. Scribitur etiam eadem vox defectivè in medio, sine **ח**, quæ in numeris *Decem* significat, ad indicandum, quod Deus aliquando a populi corpore *Decem* tribus avulsurus sit, & propter defectione sceleratissimam, & idololatriam immanem, in terram alienam disjecturus, ut reliquum populi corpus sit perpetuo luxatum, mancum & defectum mansurum. Alterum **ל** majusculum *Mafora* parva notat in voce **וְהִלַּחְתָּ**, Levit. 11. 20, quam alii *Lacertam*, alii *Stellionem* reddunt. Litera autem majuscula denotat, inter reliqua reptilia vel maxime ab hoc reptili cavendum esse.

¶ in voce **מַשְׁלֵי** in principio Proverbiorum Salomonis, non tam ob principium libri, quam ad considerandum **מַשְׁלֵי הַחֵכְמָה הַקְּדוּמָה** excellentiam Sapientiae priscæ cum humanæ, tum divinæ & æternæ, per quam ex nihilo creatum est aliquid, quæ hoc libro describitur.

¶ in voce **נָזַר**, ubi legitur, **נָזַר הַסֵּד לְאַלְמִים** Servans clementiam millibus, Exo. 34. 7, ad considerandam magnitudinē gratiæ Dei, quæ se in millena millia, id est, in infinitum extendit erga eos, qui fœdus ipsius conservant, juxta illud: *Omnes viæ Domini sunt benignitas & veritas erga eos, qui custodiunt fœdus ejus & testimonia ejus*, Psal. 25. 10. Alterum **נ** majusculum notatur in voce **לְנִי** Pernoctæ, Ruth. 3. 3. In majoribus tamen Bibliis non **נ** sed **ל** majuscula formā expressum est, & apposita Nota maforethica, **לְמִזְרָחָם** Orientalibus Judæis, id est, Babylonis sic scribi. Per majusculam formam, sive hujus sive illius literæ sit, notata fuit attentio, honestas scilicet Boazi, quæ Rutham sine viro pernoctare & expectare jussit, donec propinquior aliquis vindex, juxta Legem, accederet, quo deficiente, se futurum legitimum vindicem. Tercio **נ** finale ma-

jusculum notatū in voce **וְיָרָא**, ubi legitur **וְיָרָא מִסָּחָר** Et retulit Moses causam earum coram Domino; Num. 27. 5, ad cōmendandam prudentiam filiarum Tzelophchad, quæ petiverunt hæreditatem paternam masculis deficientibus, & causas suæ petitionis prudenter excogitatas, Moysi proposuerunt, qui, cum antea nihil adhuc juris de isto hæreditatis casu esset latum, eas ad Deum retulit, responsi impetrandi causā. Alii dicunt, quod **נ** majusculum denotet **נִיבָרָה**, quod scilicet causa & petitio ipsarum sit **נִיבָרָה** causa iusta, & tandem ipsas obtenturas fuisse, id quod petiverint.

¶ in voce **סוּמָה**, ubi scriptum est, **סוּמָה סוּמָה** Summa rei, Eccles. 12. 13, ad excitandam majorem attentionem, quod illic brevi dicto sacre Theologiæ Summa proponatur. Alterum **ס** majusculum libri multi ostendunt in voce **סוּמָה** Et silere fecit Caleb populum, Num. 13. 20, ad indicandam difficultatem compescendi populum a clamore & contradictione, post famam malam per exploratores terræ disseminatam. *Mafora* hoc **ס** non notavit.

¶ in voce **שִׁבְעִים** Audi Israel, Dominus Deus noster, Dominus unus est, Deut. 6. 4, ad excitandos animos ad magnæ istius doctrinæ considerationem. Quidam dicunt, **ש** denotare *Septuaginta*, nempe quod si non auscultaverint, futurum sit, ut **שִׁבְעִים** **ש** Septuaginta populi extranei & gentes extræ, aures adhibituræ sint, ac Deum agnitori, unde Jesaias dixit: *Accedite gentes ad audiendum, & nationes attendite, audiat terra, & que implent eam*, Jesa. 34. 1.

¶ posterius in voce **שִׁבְעִים** ubi legitur, **שִׁבְעִים מַלְכָּה** Tunc rex summa aurora surrexit cum luce, & cum perturbatione ad foveam leonum profectus est, Dan. 6. 20. Geminatio literarum in voce, significationem ejus augere solet, ad quam hic accedit, literæ majusculæ notatio. Indicatur ergo hic ingens & acceleratum studium Regis, de Danielis salute solliciti, ad quem visitandum primam aurora lucente, perturbato animi affectu properavit, quod ipsum vocis quasi perturbata formam significatur. **ש** finale majusculum notatum in voce **וְהַקְּטִיף**, ubi dicitur, **וְהַקְּטִיף הַמֶּלֶךְ לֹא יָשָׁב** Et dum sero couent greges, non ponebat virgas, Gen. 30. 42, ad considerandam astutiam Jacobi, quæ effecit, ut honesto pacto interveniente, liberalem pro multorum annorum præstita fœcero suo opera, compensationem acquireret. Ultimum **ש** scriptione auctum, indicat, finem opere illius ample testaturum de principio. Item **ש** notat **שִׁבְעִים** *Vindictam*, nempe illud opus, futurum vindictam ingratitude Labanis.

¶ in voce **צִוּוּ**, ubi scriptum est **צִוּוּ קָרְיָה** Speculatores ejus ceci sunt, Jesa. 56. 10, ad indicandum, Permagis interesse, ut populus Israëliticus consideret, quos speculatores & custodes habeat. Est autem speculatoris accurata speculatione observare hostis adventum, & clamore vel alio edito per cornu aut buccinam signo, populum præmonere. In speculando erant caeci, in clamando canes muti, unde magno opere ipsis cavendum, ne cum ducibus cæcis in foveam exiti præcipites ruerent. **צ** etiam, juxta quosdam, denotat **צִוּוּ**, q. d. Speculatores ejus absconditi sunt, latent, non

non sunt in specula constituti, non funguntur officio speculatorum & episcoporum. Deficit etiam in voce litera, multitudinis nota, ad indicandum, omnes in universum speculatores deficere luce animi, non esse vel unum, qui officium faciat.

פ in voce **פן** ubi scribitur **פן דוד** *Etiam passer invenit domum, & hirundo nidum sibi*, Psal. 84. 4, ad indicandum, magnificandam esse Dei providentiam, quae se etiam ad minimas aviculas extendit, quibus industriam nidum & domum sibi parandi ubertim largiri, multo magis piis largiturum, ut in domo Dei habitent, etiam si ex ea, ut avicula ex nido, quandoque evagentur, ab hostili milvo expulsi. Hoc tamen **p** majusculum non in omnibus libris hodie expressum reperitur.

ר in voce **רח** ubi dicitur **לא תשתחוה לאל אחר** *Non incurvabis te coram Deo alieno*, Exod. 34. 14, ad indicandam gravitatem peccati, Deo alieno servire, & considerandam differentiam inter **אחר** & **אחר**, ut in illo, *Audi Israel, Dominus Deus noster, Dominus unus est*, unde studio sissimè cavendum, ne ferviant Deo **אחר** alieno & ficto.

ש in voce **ש** in principio Cantici canticorum, ad indicandum, quod sit **המנוח והפילה שבשירים** laudatissimum & excellentissimum omnium canticorum.

ת in voce **תמים** ubi scriptum est **תמים תורה עם היתר** *Integer esto cum Domino Deo tuo*, Deut. 10. 12, ad indicandum, quod hac litera & voce comprehenditur Summa & fundamentum totius Legis, ut qui universam Legem scriptam, à litera **א** usque ad **ת** servat, aut qui toto animo & omnibus viribus eam servare studet, is demum & verè sit **תמים** Integer cum Deo. Alterum **n** majusculum legitur in voce **ותכתוב** *Et scripsit Esther regina*, Esth. 9. 29, ad amplificandam auctoritatem & urgendam perpetuam observationem mandati isto scripto comprehèsi, de instituendis annuis hilaris Purim sive Festi sortium, quae in liberationem populi Judaici, & in exitium hostium Judaeorum, ceciderant.

CAPUT XV.

De Censura circa literas minusculas.

Literae minusculae sunt, quae communi formam minores sunt. Forma minuta, in genere rei de qua agitur, diminutionem denotat, quandoque etiam contemptum. In eo minutius investigando, non opus est, magnopere esse sollicitum, cum plerique interpretes id taceant. Loca diuntaxat ex Masora afferemus, ut cuique sit liberum de iis judicare. Sunt autem literae minusculae triginta tres, in ordinem alphabeticum collectae, quibusdam duplicatis vel triplicatis, & recensentur in vestibulo Levitici, & in principio Masorae magne finalis, sed differenter, quibusdam hæc, quibusdam illic omisissis, ut & supra in literis majusculis factum fuisse, monuimus capite precedenti. Harum vero etiam apud Talmudicos mentio fit in **ספר סופרים**. Tractatu de Scribis, ubi dicitur **יד של תש צרד להיות קבון תכל יוד** *Jod in voce תש opus est ut sit minus prae omnibus Jod quae sunt in Scriptura*. Vox ista extat Deut. 32. 18. Fuit ergo & hæc Masora ante Talmud.

א minusculum extat in voce **אקרא אל משה** *Et clamavit ad Moysen, & locutus est Dominus ad eum*, Levit. 11. ad indicandum, ut Hebraeis placeat, ex accidente hanc compellationem factam fuisse, quasi primò voluerit scribere **אקרא** *Et accidit obviam factus est Mosi*, prout de Bilhamo scribitur, **ויקר אל הים** *Et accidit, ut obveniret Deus Bilhamo*, Num. 23. 8. At quia ex improvisò Deus Moysen alta voce compellavit, scripsit **א** minutum, ut utrumque & exprimeret.

ב in voce **בה** ubi scriptum est **לעלוקה שתי בנות הב** *Sanguisuga duae sunt filiae*, nomine *Da Da*, Prov. 30. 15. Sanguisuga hominis avari symbolum est, cujus filiae quibus elocatur, eorum facultates exfuguntur & minuuntur. Si quando tenuiori benefacit, nunquam gratis id facit, sed semper per filias *Da Da*, duplum repetit, donec ille ad extremam diminutionem redigatur, quod litera minuta denotat.

ג in voce **גש** ubi dicitur **לבש בשרי רמה וגוש עפר** *Induit caro mea vermes & glebam pulveris*, Job. 7. 5, ad indicandum minutissimas partes pulveris, in quas corpus post mortem redigitur, quasi dicas in nihilum.

ד in voce **דמים** ubi scriptum est **אדם עשק ברם נפש** *Homo oppressus propter sanguinem vite alicujus*, Prov. 28. 17, ad indicandum miseriam ejus, qui tenuiores fraude aut vi oppressit, vel reatu effusi sanguinis in nocui tenetur, indignum eum esse qui vocetur **אדם** Homo, aut sit **אם** natus matris, aut (litera **ד** sublatà) **אם** mater nunquam peperisset eum.

ה in voce **האם** *Quando creata fuerant illa*, nempe, caelum & terra, Gen. 2. 4, ad indicandum, fore ut omnia creata minuantur & intendant: & ut litera **ה** constat ex lineis dissolutis & ab invicè separatis, sic creata cuncta dissolventur, sicut scriptum est: *Caeli velut fumus evanescent, & terra ut pannus veterascet, & habitatores ejus similiter morientur*, Jesa. 51. 6. Hebraei literarum mysteria sectantes, notant innui transpositionem hujus literae, ut ex **האם** fiat **אמהם** *Propter Abrahamum*, id est, propter fideles creatum esse mundum: illi enim soli Deum propter admiranda creationis opera laudat.

ו in voce **ו** ubi dicitur **הני נתן לי את בריתי שלום** *Ecce do illi foedus meum, foedus pacis*, Num. 25. 12, ad minuendum timorem Pinchaso ob interfectum Zimri, q. d. nihil esse quod metuat sibi à Zimri liberis, vel à libtibus cum ipsis, cum hoc ipso facto foedus pacis cum Deo impetrarit, quod non tantum est foedus **שלום** pacis, sed etiam (litera **ו** minutà quasi ex voce sublatà) **ברית שלום** Foedus integrum & perfectum cum ipso & ejus liberis, quibus propterea etiam jus sacerdotii perpetuum sit promissum & adjudicatum. Aliud etiam **ו** minusculum est in voce **לשוא** *Non effert in vanum animam suam*, Psalm. 24. 4. Ad hoc exemplum masora parva nihil annotavit. Indicatur autem, ne minimam quidem vanitatem sectandam, qui in montem Domini sanctam cupiat ascendere.

ז in nomine proprio filii improbi Haman, **זתויה** *vanefata*, Esth. 9. ver. 9, contemptus causa, quod minimus quidem esset annis, sed improbitate reliquis par.

ח in voce **חף** ubi dicitur **חף אנכי ולא עון לי** *Nudus ego sum, neque inest mihi peccatum*, Job. 32. 9. Verba sunt Jobi justitiam suam asserentis, sed Elihu illa probrose objecit

objecit Jobo, contra eum ostendens, ipsum *minime nitidum* & purum esse, prout ipse asserat. Sic in contemptum Jobi literam minusculam posuit. Neque hanc literam mafora parva notavit.

ט in voce טבעו ubi dicitur, טבעו בארץ סערה, *Demersæ sunt in terram portæ ejus*, Thren.2.9, ad indicandum parum superesse de portis quod emineat, hoc est, exiguam spem restitutionis in integrum. Aliud ט minusculum notatur in וטרתם *Et mundi eritis*, Num.31.24, sed mafora parva nihil ascripsit.

י in voce ויש ubi dicitur, ויר לך ריש, *Rupis quæ genuit te, oblitus es*, Deut.32.18, ad indicandum, abominabilem esse hanc oblivionem, quæ tanta, ut vix exigua Rupis illius memoria in populo extaret. Simul etiam denotatur per י Decem tribuum defectio, quæ in perpetuum Dei sui oblitæ sunt.

כ in voce ולבנתה ubi dicitur, לטפור לטרה ולבנתה, *Ad plangendum Saram & ad deflendum eam*, Gen.23.2, ad indicandum, plangendum & luctum propter mortuos, viris minuendum esse, ne modum excedat, quod & Abrahamum fecisse, externo literæ signo indicatum fuit.

ל in voce לוא, ubi dicitur, לוא אליכם כל עברי רך, *Nihilne ad vos spectat, o viatores omnes?* Thren.1.12, ad indicandum extremam securitatem & inhumanitatem vicinarum gentium, quæ non tantum non commovebantur aliquo misericordiæ affectu erga Judæos, sed & atrociam omnem exercuerunt in eos, & ipsorum calamitates magis magisque augebant.

מ in voce מפרים, ubi scriptum est, מפרים הייתם עם, *Rebelles fuistis contra Dominum*, Deut.31.27, ad notandam perpetuam ignominiam Israelitarum, quod ipso Moise, qui adeo miraculose ipsos ex Ægypto eduxerat, vivo & presente, tantam Deo ingratitudinẽ exhiberent, præstando se non tantum מפרים rebelles, sed & מרים acerbos omnib. modis, unde alterum מ minusculum scriptum, quasi adesse & abesse posset, & utriusque eodem vocabulo exprimeretur. Alterum מ minusculum notatur in mafora magna in voce מוקדה, Lev.6.2. Tertio ם finale in voce וטהרתים ubi scribitur, וטהרתים מכל נבר, *Et mundavi eos ab omni alieno*, Nehem.13.30. Ad tria hæc מ mafora parva nihil notavit, neque etiã formã minusculã in nostris libris expressa sunt, tertium quoque in principio Levitici desideratur.

נ in voce נעו, ubi legitur, נעו עורים בחוצות, *Vagantur cæci in plateis*, Thren.4.14, ad indicandã ignominiam ipsorum in luxu inter tot calamitates. Hoc exemplum in principio Levitici omissum est. Nun finale ter notatur, in mafora magna, esse parvum, Jerem.39, nempe, נטע ארץ, *Plantavit ornum*, Jera.4.4.14, contemptus causã, quod ex exiguo & vili ligno facerent sibi magnum Deum. Alterum, in ונברשתי, Jerem.39.13, itidem contemptus causã. Tertium in ונתן *Suffurto*, Prov.16.28, ad indicandum, pro minimo seu nihilo habenda suffurionis verba.

ס in voce בסופה ubi legitur, בסופה ובשעה רדכו, *In tempestate & procella via ejus*, Nah.1.3, ad minuendum timorem piis, ne propterea terreantur. Præcessit enim, *Longanimis est & multæ virtutis Dominus*. At impiis, sic adventante Domino, imminet inde סוף סוף finis & exitium. Alterum in בסוכה ubi dicitur, וצפני בסוכה, *Abscõ-*

det me in tabernaculo suo, Psal.27.5, ad indicandum, minimum etiam tuguriolum Dei, sufficientissimũ esse ad abscondendos & protegendos piros.

ע in ועת ubi dicitur, ועת אדם ברוחו, *Pervertere hominem in lite sua*, Thren.3.36, ad indicandum, nullo modo id decere piros.

פ prius in voce בשפפרא *In summa vel prima aurore*, Dan.6.20, ad indicandum ad primam & vix parũ lucentem auroram, regem magno desiderio surrexisse. Vide capite præcedenti ad literam ם.

צ in voce וצחה ubi dicitur, וצחה ירושלם עלתה, *Et clamor Jerusalem ascendebat*, Jer.14.2, ad indicandũ, quod ץ parvi, tenues, pauperes, (quos per ץ minutum innuit, & versu sequenti nominat) querelas suas ad Deum quidem effundunt, sed id adhuc parum esse. Nam & אדירים *magnifici* ipsorum, (ut versu sequenti scribit) in iisdem calamitatibus constituti, multo etiã vehementius quiritaturi sint. ך finale in voce פרוץ, ubi dicitur, פרוץ על פני פרוץ, *Disrumpit me raptura una coram raptura alia*, Job.16.14, ad indicandum, gravissimas quidẽ esse calamitates, quas Job patitur, & quas proprose ipsi objiciebant adversarii ejus, sed sibi eas exiguas videri, quod confidat, Deum omnia ista in salutem & bonum ejus converfurum.

ק in voce בקמחם ubi legitur, לשמנה בקמחם, *Ad ignominiam inter adversarios ipsorum*, Exo.32.25, ad indicandum, sere ut & ipsi adversarii Israelitarum propter insolentiam suam aliquãdõ vicissim diminuantur. Alterum etiam notatum, & in mafora parva observatum in voce קצתי, ubi dicitur, קצתי כתי סגנוה חת, *Tædet me vita mea propter filias Chet*, Gen.27.47, ad indicandũ, fore ut vel vita ejus diminuat, si Jacob ex æplo Esavi fratris, conjugium cum filiabus Chittæis ineat.

ר in loco ראשית בכורי ארצך, *Primum de primitiis terræ tuæ*, Exo.23.19, & 24.26. Hoc exemplum in mafora finali adducitur, sed mafora parva ad neutrum locum notat, utrum sit, quod in duabus istis vocibus legitur. Neque etiam in principio Levitici adducitur, sed aliud ibi pro eo substitutum, nempe ושרי ארתי, quod est proprium nomen, 2.Sam.21.19, ad quod similiter mafora parva nihil notat. Alterum ר etiam in quibusdã Notis maforethicis notatum in nomine proprio filii Haman פרשתא *Esth.9.9*, ut Mafora tradit in principio Levitici.

ש in voce פושטתא, qui etiam fuit filius Haman, *Esth.9.7*.

ת in nomine פרשתא, quod paulõ antè positum. In his Hamani liberis, mutatio literarum facta putatur contemptus & ignominia causã. Sic est alphabetum literarum minuscularum.

Cæterum quidam, qui literas & numeros penitiùs scrutati sunt, aliam causam literarum majuscularũ & minuscularum dederunt, esse scilicet quamlibet literam terminum certi numeri literarum vel à præcedenti majuscula, aut à principio libri, vel alio loco olim ex peculiari indice noto. Veluti ה minusculum in voce ובהרעם Gen.2. esse terminum numeri à principio libri, quod scilicet sint hucusque literæ ןׁׂ׃. Sic & כ minusculum in ולבנתה Gen.23. certi numeri, olim noti, terminus fuit. Item litera ן in voce ונתן Lev.11.43, media

media litera est totius Pentateuchi: Item, Ab hac litera usque ad majusculum in voce וְהָיָה שֵׁנִי sunt literae...

CAPUT XVI

De litera inversa, & quatuor suspensis.

DE litera inversa legitur masora Num. 10. 35, ad vocem בִּזְבָּע in proficiscendo, his verbis: וְהָיָה שֵׁנִי...

Legitur adhuc alia Nota masorethica in masora parva, Ex. 3. 19, ubi scriptum, וְהָיָה שֵׁנִי...

tiam non nisi fraudulenter dimitteret, cupiens eos in mare abigere, ut ibi submergerentur.

Literae sursum in voce suspensae sunt quatuor, de quibus masora extat Jud. 18. 30, his verbis: וְהָיָה שֵׁנִי...

Prima, נ in nomine מְנַשֶּׁה ubi scriptum est: וְהָיָה שֵׁנִי... Et Jehonathan filius Gersomi, filii Menasiss, Jud. 18. 30. De causa suspensionis hujus literae legitur aliquid apud Talmudicos, his verbis: וְהָיָה שֵׁנִי...

Alterata litera suspensa, est litera ו, & quidem tribus locis, unde quatuor dicuntur literae suspensae, quod quatuor locis suspensio reperitur. Primus locus Psal. 80. 14, in voce מְעִיר, ubi scriptum est: וְהָיָה שֵׁנִי...

Tertia litera suspensa, rursus est ו in voce וְעָשִׂים, ubi scriptum, וְעָשִׂים מְעִיר, Et excutientur improbi ex ea, Job. 38. 13, quasi dicat instar עֵפֶר pulvisculi in altu exculsi, peribunt, ut non agnoscat locus ipsorum.

Quarta, itidem litera γ in eadem voce, ubi legitur, $\text{וַיִּבְרָךְ מִשְׁמַיִם אֱלֹהִים} \text{ Et cohibebitur ab improbis lux ipsorum, Job. 38 15. De hoc legitur apud Talmudicos: } \text{מִיָּמֵינוּ} \text{ עַל שֶׁלְרָשָׁעִים הָלַח בֵּינוֹ שֶׁנֶּעֱשָׂה רַשָׁי לְמַשְׂרָה נִשְׁמָרָה וְשׁוֹמֵר מְלָכָה} \text{ Quare litera } \gamma \text{ vocis } \text{וַיִּבְרָךְ} \text{ suspensa est? quoniam homo fit } \text{רַשָׁי} \text{ pauper infra, fit etiam } \text{רַשָׁי} \text{ pauper supra, Sanhedrin fol. 103, 2, hoc est, quãdò } \text{רַשָׁי} \text{ improbus ob improbitatem suam exosus fit in hoc mundo inferiori probis, exosus fit quoque in mundo superiori Deo, quod } \gamma \text{ sublatum denotat, & sic manet } \text{רַשָׁי} \text{ Pauper, privatus unico & vero bono Lucis cœlestis. in qua pii vivunt & gaudent æternùm. Notandum hîc, scripturam suspensam harum literarum jam ante Talmud fuisse usitatam, nec à Masorethis post Talmud demum esse efficitam, ut quidam volunt.$

Et ætenus de Figura literarum inversa: sequitur de literis extraordinariè punctatis.

CAPUT XVII

De Literis punctatis.

UT Masorethæ ne minimum quidem, immo nihil omnino intactum relinquerent, quod ad sacri textus conservationem, & genuinæ ejus formæ notationem pertineret, sic huic operi intenti, invenerunt in universo textu sacræ Scripturæ quindecim voces, in quibus litera una vel altera extraordinariè punctis quibusdam supernè fuerunt notatæ, non quidem vocalibus sive vocalium notis, sed symbolicis, quæ sensus alicujus arcani symbola fuerunt & signa, quarum explicatio oraliter tradita & propagata, primis illis & subsequentiibus temporibus nota fuit, ac apud posteros propter bella & persecuciones ex notitia in oblivionem abiverunt. Cùm verò Masorethæ facile judicare possent, non frustura ea apposita olim fuisse, sed alicujus arcanæ fructorum sapientiæ esse monumenta, extirpare ea ex sacro textu minime voverunt, sed potius annotare, ut posteritatem in officio meditationis continerent. Antiquitas horû punctorum eadem, quæ reliquæ Masoræ ante Talmud scriptæ. Nam istorum in Talmud mentio diversis locis, & aliis antiquissimis libris ut Bereschit rabba, cujus authorem Hebræorû Chronica referunt fuisse electum Rectorem Academia Pumbeditanæ in Babylonia circa annum Christi 300, item in zohar, libro juxta Hebræos ipso Talmud antiquiore. Unde non mirum D. Hieronymum etiam hæc puncta in libris observasse, ut mox videbimus. In causis horum punctorum explicandis, Hebræi fabulosi sunt, quorum commenta idcirco non nisi parçè attingemus.

Punctatæ voces sunt in universum quindecim: decē in Lege, quatuor in Prophetis, una in Hagiograph.

Prima, וַיִּבְרָךְ , ubi legitur $\text{וַיִּבְרָךְ דְּהָא בְּנֵי וַיִּבְרָךְ} \text{ Judicabit Dominus inter me & inter te, Gen. 16. 5, quæ sunt verba Saræ ad Abrahamum maritum. Masora notat: } \text{Punctatum est supra posterius, & est unum ex decem punctatis in Lege, & quatuor in Prophetis & uno in Hagiographis. Vox } \text{וַיִּבְרָךְ} \text{ non scribitur plene cum utroq; in tota Lege, nisi hoc loco, unde posterius puncto notatû, ad monendum, non frustra illud hoc loco positum. Quom ergo diceret Sara ad Abrahamum; } \text{Judicabit Deus inter}$

$\text{me & inter te, simul } \text{וַיִּבְרָךְ} \text{ oculum præsentem, jam ex Abrahamo gravidam, ac propterea heram suam despicentem, tacite secum in animo dixit, judicabit Deus inter me } \text{וַיִּבְרָךְ} \text{ & filium tuum, quem in utero fers. Scriptum ergo plene cum } \gamma \text{ posteriori, contra usum totius Legis, quia externa vox Saræ } \text{וַיִּבְרָךְ} \text{ Abrahamum alloquebatur, ac interna vox animi Hagarâ intelligebatur, & inter filium tuum, & catenus alterum, fuit insertum, & propterea punctatum, quod in eo esset mysterium. Vide Bereschit rabba, item R. Salomonem, Haskuni, R. Rechai in hunc locum. Haskuni autem inter alia quoq; ait, jam tempore Esræ hoc punctum fuisse, & ab ipso, Mose ascriptum.$

Secundum, אֵלֶּיךָ , in loco $\text{אֵלֶּיךָ שָׂרָה אֵשֶׁתְךָ} \text{ Et dixerunt ad eum: Ubi est Sara uxor tua, Gen. 18. 9. Masora: } \text{נקוד על איו Punctatum super literas } \text{איו} \text{ In Bereschit rabba ad hunc locum: } \text{אמר: אמר: אלהי יוד יוד ויו נקוד למד לא נקוד: אמר: רבי שמעון בן אלעזר בבל מקום שאמת מוצא כתב רבה על הנקודה אמת רודש את הקרב נקודה רבה על הקרב אמת רודש את הנקודה בן שנקודה רבה על הקרב אמת רודש את הנקודה איו אמרהם id est, } \text{Aleph, yod, Vau punctatum est, Lamed non est punctatum. Dixit R. Schimeon ben Eliezer, In quocunque loco inveneris scripturam literarum amplioem sua punctatione, interpretaberis scripturam. Punctatione amplioem scripturam, interpretaberis punctationem. Et quia punctatio amplioem est scripturam, interpretaberis punctationem, nempe } \text{איו} \text{ Ubi est Sara uxor tua, sed & postea ex Sara quaesiville, } \text{איו} \text{ Ubi est Abraham. Vide hîc R. Salomonem, R. Bechai, Haskuni.$

Tertia, וּבְקוֹמָהּ , ubi legitur $\text{וּבְקוֹמָהּ וּבְקוֹמָהּ} \text{ Neg cognoovit cum decumberet illa, aut dum surgeret, Gen. 19. 22. Masora: } \text{נקוד על ו Punctatum est supra literam } \text{ו} \text{ Apud Talmudicos: } \text{מה נקוד על ויו ובקומה של בקומה לומר id est, Quare est punctata supra literam } \text{ו} \text{ ובקומה } \text{de primogenita? ad indicandû, quod cum decumberet, non cognoverit, at dum surgeret, noverit: libro } \text{נדר} \text{ De Naziræis, cap. 4. fol. 23. Hinc D. Hieron. in Quæstionibus in Genesin: } \text{Appungunt de super, quasi incredibile, & quod rerum natura no capiat, conie quempiam nescientem. Vide R. Salomonem, Hascuni & ibi Baalhaturim: Tanchuma, Jalkut, qui alias atque alias rationes afferunt.$

Quarta, וַיִּשְׁקָהּ ubi legitur de Esau, $\text{וַיִּשְׁקָהּ} \text{ Et irruit in collum ejus & osculatus est eum, Ge. 33. 4. Masora: } \text{נקודות בקראת } \text{סו'} \text{ Quindecim dictiones punctate sunt in Scriptura. Variant interpretes: alii dicunt denotare, } \text{אמת של אמת} \text{ quod non fuerit osculum veritatis, sed fictum & simulatum } \text{וּבְקַשׁ לְשׂוֹנו} \text{ sed quaesierit mordere ipsum, morsu hostili ignominiose ipsum notare: alii contra, quod notanda sit in Esau conversio, ut qui antea osfor & hostis Jacobi fuerit, } \text{וּבְקַשׁוּ} \text{ nunc osculatus sit ipsum ex toto corde, Deo fraternæ charitatis affectû in ipso comovente. Vide Bereschit rabba, Tanchuma & R. Salomonem. In zohar hoc loco legitur: } \text{וישקהו נקוד עליה } \text{Vocabulum } \text{Vajischakebu punctatum est supernè, propterea quia no osculabatur eum ex animo.} \text{Quin-}$

Quinta, אה, ubi legitur, וילכו אחיו לרעות את זאן אביהם, *Et ierunt fratres eius ad pascendum gregem patris sui, Gen. 37.12.* Masora, יקרות בתורה, *Est unum ex decem punctatis in Lege.* Pro 10, pravè in Venetis Bibliis legitur טו 15, aut pro: בחורד In Lege, legendum בקראת In Scriptura. In Bereſchit rabba in hunc locum notatur: Punctum est supra vocabulum ET, ad indicandum, quod non ierint nisi ut pascere se ipsos. Nempe non gregis causâ principaliter, ut quidem prætendebant, sed ut pascere se ipsos, & libidine suam sanguine fratris Josephi, quem quærebant occidere, ut dicitur versu 18, cuius etiam tunicam sanguine hædi tinctam, patri obtulerunt, quasi fera occidisset eum. Vide & R. Salomonem, & Zohar hoc loco aliam causam afferentem, & Bemidbar rabba, Sect. 3.

Sexta, וזרחו ubi legitur, כל פקחי הלויים אשר פקד משה, *Omnis census Levitarum quos recensuit Moses & Aharon iuxta os Domini, Num. 3.39.* Masora, יקרות בתורה, Decem voces punctatae sunt in Lege. In Bereſchit rabba in hunc locum, או של וזרחו נקוד על של, *Vau vocis וזרחו punctatum est (supernè) propeterea quod Aharon non fuit ex numero vel censu isto, scil. Levitarum, ut R. Salomon ad hanc Glossam addidit.*

Septima, ורחק, ubi legitur, או ברך רחקה, *Aut in via remota fuerit, Num. 9.10.* Masora, נקוד על רחא, *anctatum est super ה, estque unum ex decem vocibus punctatis in Lege.* In Bemidbar rabba, Sect. 2, legitur: נקוד על ה של, *In Bemidbar rabba, Sect. 2, legitur: נקוד על ה של, רחוקה מלבד של א התורה רחוקה אלא מן אסקופת העיר ורחוק.* Punctatum est super ה vocis רחקה ad indicandum, non fuisse viam remotiorem nisi à lumine atrii foras usque. Vide R. Salomonem. Sensus, Pollutum, non tantum in via remota, sed & in via proxima, sit tantummodo extra atrium Templi sit, posse celebrare Pascha.

Octava, אשר, ubi legitur, עד נפח אשר עד מקבה, *Et desolavimus usq. ad Nophach, quod pertigit Medebam usque, Num. 21.30.* Masora, יקרות בתורה, Decem voces punctatae sunt in Lege. In Bemidbar rabba, Sect. 3, נקוד על ריש שבאשר שאף מלהלך היה כן, *על ריש שבאשר שאף מלהלך היה כן, ויש אמרים מלבד שלא הרינו.* Non placet. Agitur in textu de desolatione urbium, quas vastarunt in occupatione terræ Canaan: unde in Notis Baal hatturim marginalibus ad hunc locum notatur: ריש נקדה ונשא אש כי, *id est, Litera punctata est, & reliquitur אש ignis, nam combusta fuit igne, & ablatum caput eius.* Sensus, ר, in voce אשר punctatum est, quasi ad vocem non pertineat eâ ablata, remanet אש quod igne significat, unde ista punctatione tacite indicare voluit desolationis speciem, nempe urbem נפח igne exustam fuisse, cuius flama inde Medebam usque porrò debacchata sit. Inde nomen urbis, quod igne non fufiato absumpta sit, א נפח, unde Hebræorum glossa, ונפח אש שבתבא אש שאינה צריכה נפח, *id est, אש שבתבא אש שאינה צריכה נפח, id est, dum veniat ignis qui non opus habet, exufflatione.*

Nona, ועשרון, ubi legitur, לכהש הארז, *Et decimam decimam pro agro uno quoque, Num. 29.15.* In Bemidbar rabba, Sect. 3, נקוד על עשרון, *Docet punctum, quod non fuerit nisi decima una solummodo.* Nempe, ne quis duas necessarias iudicaret, quod dicatur bis, Decima Decima. Masora

hic eadem, quæ in præcedentibus.
 Decima, וזרנו לנו ולבנינו עד, ubi legitur, *Et que revelata sunt, nobis & liberis nostris in seculum servantur, Deut. 29.29.* Masora eadem, ut in præcedentibus. In Bemidbar rabba, sect. 3, Punctatum est super Lanu ulebannenû, ac si diceret: *עשותם גלויים אף אני: Fecistis manifesta, unde etiam ego nota faciam vobis occulta.* Vide hic ulterius, & R. Salomonem, & R. Bechai, qui hic prolixus est, Haskuni & R. Bechai. Sed & Talmudici hujus punctationis meminerunt in libro Sanhedrin cap. 6. fol. 43, ubi & prolixa R. Salomonis glossa est, sed cum infirmo nitantur fundamento, ea omnia prætereo. Notant etiam iidem, literam y in voce עד superioris loci, punctatum esse, de quo Masora nihil tradit. Hæc decem punctatæ voces citantur in libro Talmudico, Massechet Sopherim, cap. 6.

Undecima, וצא אשר יצא אדני המלך, ubi legitur, *In die quo egressus est dominus meus rex ex Jerusalem, 2. Sam. 19.19.*

Duodecima, וזרחו, ubi legitur, *Et testes ipsorum sunt ipsa, Jefa. 4.4.9, scil. idola vel sculptilia.* Masora notat, Quindecim esse punctata in Scriptura.

Decimatertia, ויקר הויכל, ubi legitur, *Et paries templi, Ezech. 46.22.* Masora notat, Quatuor esse punctata in prophetis. Vide hic Kimchiu in Cōmentariis.

Decimaquarta, סוקקעורת, ubi legitur, *Ad quatuor ipsorum angulata, Ezech. 46.22.*

Decimaquinta, ולראות, ubi legitur, *Nisi credidissem me visurum bonitatem Domini in terra viventium, Psal. 27.13.* Masora, ד כתיב בן, *Quatuor sic scripta sunt (cum א) neq. est in Hagiographis aliud punctatum, & hoc quidem est punctatum infra & supra.* Meminerunt Talmudici hujus punctationis in libro Berachoth, cap. i. fol. 4. Dant autem טעם בלא טעם rationem in spidam, quam idcirco negligo.

De his punctatis vocibus in genere legitur aliquid in libro לקראים Ikkarim, Orat. 3. cap. 22. in fine, quod breviter ascribam: וכן הקודמות על תיבת ואחר בקפסוק כל המקורים אשר פקד משה וזרחו על לט ולבנינו וכיוצא בהם הנעשה בה הוא כי הנקודה על התיבה עם שהשאר בתוכה היתה האות באסקעורת כן כתביר התיבה והעדרה כאלו יאמר כי אף על פי שכתוב אשר פקד משה ואחר היה המונח משה ואחר היה טפל לו אלא שכתב דרך כבוד כי משה בלבד היה העקר. וכן על לנו ולבנינו להודות כי אין חוב דבנים על פי האבות כל כך בחיוב האבות על עצמם אף על פי חוב דבנים סתמיהם על פי האבות וכן כולם על זה הדרך. *Id est, Sic puncta super dictionem ואחר in versu, Omnes recensiti quos recensuit Moses & Aharon, Item super לבנו ולבנינו, & istis similia, de quibus ratio dari potest, nempe quod punctum super dictione cum eo quod reliquitur scriptum, est in medio inter scriptionem vocis & spacium vacuum, ac si diceret, Etiam scriptum est, Quos recensuit Moses & Aharon, fuit tamen censor primarius Moses, Aharon verò ad punctus ipsi, & non nisi honoris causâ ascriptus, cum Moses fuerit principalis. Sic puncta super לבנו ולבנינו & cetera. In Zohar in Bemidbar, ad vocem רחקה Num. 9.10, scribitur: וא איהו הד מעשרה ראשו נקודו דאורייתא ובחיון אהן לאתקוואה. *Hæc est una ex decem que sunt punctata in Lege, & omnia ista veniunt ad notabilem reddendam dictionem.* Sic*

est: aliquid certi denotasse, non est dubium; quid autem denotaverint, de eo sunt palpitantia Hebræorum judicia, ut cæcorum in tenebris. Sed nec istud investigare, nobis fuit propositum. Masoræ historiam persequimur. Quicquid Masorethæ circa textum Hebræorum notatu dignum invenerunt, id ad posteritatis memoriam notarunt. Sic cum hæc puncta extraordinaria ad voces ascripta viderent, non modò non e-radenda judicarunt, sed potius digna, quæ posterorù considerationi commendarentur. Patet verò ex superioribus abundè, non provenisse ista à Masorethis istis Tiberiënsibus post-Talmudianis, ab Elia adornatis, sed longissimo tempore ante Talmud extitisse, & sine dubio ab istis iisdem, à quibus reliqua est Masora, nempe à Viris Synagogæ magnæ, fuisse observata, quod unicum indagare, nostri hæc fuit consilii.

CAPUT XVIII.

De Censura circa numerum literarum.

Hætenus qualitas literarum in figura examinata fuit: quantitas in numero sequitur.

Masorethas numero certo etiam literas omnium librorum sacræ Scripturæ comprehendisse, ex reliquiis quibusdam, quæ hodie de ista Masora prostant, satis patet. Nam Levit. II. 42, ad literam י in voce חוק Masora notat באותיות ו Litera ו vocis חוק est medietas Legis in literis. Hæc masora à Talmudicis confirmata est in libro Kidduschin, ut supra capit. 8. propositum. Ibidem ex Talmudicis adductum, literam y in voce מִצַּר P Psal. 80. 14, esse mediam literam in libro Psalmodum. In fine Geneseos post Versuum ejus libri numerum, subjicitur: וְאוֹתוֹתַי ד' אֲלֵפִים: Et literæ ejus sunt quater mille trecentæ et nonaginta quinque. Id verò intelligendum de ultima istius libri sectione, non de literis totius libri. Elias Levita præfat. 3. libri Masoreth scribit, Literas totius Legis sexaginta myriadas & quadraginta quinque, id est, sexages millena millia quadraginta quinque esse. Ibidem porrò ait, Sectionis primæ Bereschit literas esse טו אָז 1915, id omnino falsum est. Putamus plures esse quam quinquies mille. Ita consequenter in omnibus libris biblicis factum esse, non est dubitandum, etiamsi in publicum hæc masora non sit producta. Fuisse autem hanc studii Masorethici partem, in certa librorum masorethicoꝝ loca relatam, ac proinde ad posterorum notitiam delatam, docet Carmen quoddam, quod curiosâ operâ exhibet numerum, quoties quælibet Alphabeti litera in tota Scriptura contineatur. Author istius statuitur ab Elia Raf Saadia Gaon, qui fuit Caput Academiæ Sorianæ in Babylonia, circa annum Christi 927, propterea quod stylium loquendi habet difficilem, utens multis peregrinis vocibus & obscuris, & à populari sermone multum remotis, qualis stylium etiam est in libro Fidei, cujus idem Saadia putatur esse author. Ejus memoria ut conservetur, placet illud hoc loco ex Elia proponere, & modum colligendi numeri explicare, qui sine interprete est difficillimus.

לדעת מנן כל אות ואות
אשר בכל הפקדא נמצאות
הקרא את כל דברי השירה הזאת

ששם עליו זקני
ולכות תודרה באו בני
ולכות השלמים בקי שנים אלים
המשה עליו ה' כשי בני שנת המשך
רנמתם יאספו חברים
פחת השני נברים
כני פוח מאב לבני ישוע זאב
אלפים ושמה מאות ושמה עשר
ד כן להם זוהר
מלכר הראשון דהר
פלכו עשרים ואמהות חס אלה
שבעת אלפים שלש מאות שלשים
ושבע משוררם ומשורר מאתים:
ד בתשעתם לעלום
סנאה ישוב עמו הלוים
כני סנאה שלשה אלפים השע
מאת וששים.
ז נקבעו נטעו דליות
עילם ואשור ובלכיות
כני עילם אלף ומאתים
ואתים וארבעות:
ח צירנו בעשותו בחת
עזר שני בן צוחרת:
כני עזר אלפים ושלש מאות
עשרים ושנים
ט פרי שרינו זקוק
כני השני חקוק
כני כני אלפים ששים ושבעות:
תבוסת מלטי ורש
פשוחר לעבור טרש:
כני פשוחר אלף ומאתים
ארבעים ושבעות
י נטישותי בתחומי
איפר להרבות ימי
כני איפר אלף חמשים
ושנים:
יא תוליהם כקמשון
חרים הראשון כמסון:
כני חרים שלש מאות
ועשרים
יב רבנו עררים בתוכה
כרמי נס לאל אין כמוכר
פרם שלי לפני האלף לק שלמה
ומאתם למשרת אר פרו:
יג צורת פסל אומללון
ססיהם נטה ללון
ססיהם שבע מאות ושלשים וששה
פרוזם מאתים ארבעים וחמשה
יד בכפר יאיר זרח
חרים שני לו להסיר משרה
כני חרים אלף שבעה עשר
יז פירותם התמהמהותם
נמליהם לבא משכנותם
נמליהם ארבע מאות ושלשים וחמשים
השנים ששת אלפים שבע מאות
ועשרים

אחלה מכון בניני
הקהל עשו קרבני
כל הקהל כאחד ארבע ומא
אלפים שלש מאות וששים:
בני לא חוברים
בנימין וסננים דברים
מקדיהם למשה בנימין חמשה
ושלשים אלף וארבע מאות:
גברים בעצם טוהר
כל פקודי היצירה
כל פקודי הלוים אשר אפי פשה
ואתן על פי ה' לשפוחם כל זכר
מן תרש ומעלה שנים תעשרים אלף
ד הדר לבא בשלום
ומן הדני בפשן והלוים
ומן חזני עזרי מלחמה
עשרים ושמה אלף ושלש מאות:
הלוים מכל זעורת
ראובן יטרוף אריות
מקדיהם למשה ראובן ששה
וארבעים אלף וחמש מאות
ומלכיות עצר ופחת
יהודה נא אל תשחרת
מקדיהם למשה זעורה ארבעה
וששים אלף ושלש מאות:
זחת כנפן פקוק
ומן בני אפרים כתבקוק
ומן בני אפרים עשרים אלף
ושמה מאות ונבורי חיל
חקוק כתבואת גרש
שמעון שני ק' שרש
אלה משפחות השמעוני
שנים ותשעים אלף ומאתים:
ט' ש' יסלאו אקמיו
חיים למסוד נעמיו
השורת אלפים חיים שבו בני
יהודה
ימו שמחרה וששון
בבחס האלון חסון
חוב דרכמנים שש רבאות האלף
וחמ' מנים תמשת אלפים וכתבתי
והסגים מאה
יא מסוק לא ועוכרה
הפקר לעולה למימכה
ותקר ששה ושלשים אלף ומסגם
לו שנים ושבעים
יב מסוק יחולון
חיים כפתים ידלון
ועשרת אלפים חיים שבו בני יהודה
יג ללך מלון אורח
אפרים דור ארח
מקדיהם למשה ארבע
ארבעים אלף וחמש מאות
יד משרה נשאו ביתם
גד נעבים למחוחים
מקדיהם למשה ג' ומשנה וארבעים
אלף ושלש מאות וחמשים:
משכנותם

Explicatio.

Verbalis interpretatio nec utilis nec grata, nec sine prolixa paraphrasi dari posset, cum Carmen non tam ad continuatum sensum fit accommodatum, quam ad concludendum & exprimendum numerum cuiusque literæ, unde sermo coactus, vocabulis quibuscunque & qualicunque modo arreptis, ut rhythmum proposito suo convenientem, constituerent. Est autem numerus hic literarum sine dubio ex Masoræ libris collectus, ubi longè satius & fidelius esset, nos ipsam Masoretharum verba habere, & masoram planam dilucideque loquentem, quam hoc ænigmaticum, ligatum & intricatum dicendi genus. Sed præstat cibo quovis appposito uti, quam omni cibo profusus carere.

Primo, Diftycha quæque juxta ordinem alphabeticum sunt proposita, ita ut prima cujusque distychi litera, eam literam alphabeti ponat, cujus numerus inquiritur. Hæc idcirco majusculâ formâ expressa est.

Quodque distichon constat quatuor versibus.

Versus primi litera initialis, alphabeti duntaxat literam significat, de cujus numero queritur: secundæ autem & tertiæ vocis literæ capitales, millenarios numeros denotant.

Versus secundæ literæ initiales, reliquos numeros expriment, centenarium, denarium & monadicum. Prima autem si sit ex duplicibus, tunc centenarium significat suæ finalis, quæ idcirco ipsi ad latus semper appositâ est, nepe ב 500, מ 600, נ 700, ס 800, צ 900, ut ipsarum finales.

Versus tertius & quartus continent quisque vocem quandam, quæ versum biblicum sub quoque versu positum, indicat, quam idcirco diverso caractere in Latino expressimus. Hi versus biblici eo fine adducti sunt, ut eundem numerum, quem literæ antea significarunt, integris vocibus expriment. Utriusque autem versus numeri inter se addi debent ad totum numerum constituendum. Hoc totum ut clariùs intelligatur, cujusque literæ numerum juxta ordinem carminis, nudè proponemus, deinde subiectos locos biblicos explicabimus.

42377. Nempe prima litera vocis אהל literam alphabeti per se denotat. Sequentium duarum vocum, מן מן literæ initiales conjunctæ, מבב, quadraginta duo millia significant. Secundi versus literæ initiales sunt שן, quæ valent 377. Hi duo conjuncti, superiorem numerum ponunt. Eundem numerum versus duo biblici subiecti, comprehendunt. Primus, Tota hæc cõgregatio erat quadraginta duorum millium, trecentorum & sexaginta, Nehem. 7. 66. Hunc versum notat vox אהל tertii hemistichii. Alter, Et pro sacrificio pacificorum boves duo, arietes quinque, hirci quinque, agni anniculi quinque Num. 7. 17. Horum duorum versuum numeri conjuncti, superiorem numerum literæ א præcisè comprehendunt nempe 42377. Sic omnes deinceps literæ examinandæ sunt.

38218. Num. 1. 37, Numerati eorum ex tribu

שכונתם כמו ישאו
הפתים לפעתם נכראו
ויהיו השמים במטה ארבעה
ועשרים אלה
נכראו לברכות פחשכון
בנשה ישא עצכון
פקדוהם למסח מגשת שנים
ושלשים אלה ומתים:
בן חכמתו
ויהיו על פי רבותיו
ויהיו פקדוהם שמות אלפים
וחמש מאות ושנים

סביבותיו יבאו גורדים
בהצותו את הבוגרים
בהצותו את ארם נעים ואת
ארם צנה וישב יזאב ודך ארם
ארם בני מלה שנים עשר אלה:
עומרים במחלוקותיהם
בארץ ורחב להם
והנותר בארץ לעומת הרחבת הקדש
ועשר אלפים קדוה ונשרת אלפים ימה
פקים בשורה
סביב נפשטה ונטרף
שמות עשר אלה:

פרוף ארינו
האלף וצלע ניהוננו
ואת האלף ושבע המאות וחמשים
ושבעים עשה וחס לעמודים
ציינו יצנוף ויצץ
ונפש עוד לא יקצץ
ונפש ארם ששה עשר
אלף:
ציווי פרקיו
הוצאות חקיו
ואלו המצאות חקו ממאת
שש חמש מאות הארבע-
אלפים מרד

קו מין בצורה
ומן בני אפרים צר רצה
ומן בני אפרים עשרים אלה
ששטה מאות
רודף כרות בנבורה
שנאן הגלגל קרה
רכב אלפים רבותם אלפי
שנאן ה כס סני בקדש:

שירה לנצח במחוררה
מן הנשים נתעלות
מן הנשים אשר לא ידעו מלכת
זכר כל נפש שנים ושלשים אלה:
התחלה לשמו ותפארתה
ובקר פליל מקמרתה
ובקר וששה ושלשים אלה:
הותרת כברה נשרה
זכר המליטה בני השרה
ויהי כל כבוד וזכר במספר ששור
מן ויהי ופעלה לפקדוהם שנים
ועשרים אלה שיליה ושבעים ומאתים

צופיהם עוד נא
לבית ישח בני נבא
השמים בני ידעה לבית ישח
השע מאת שבעים ושלש
צמחיה עלי זרבו
לקד בני הומק נבון
ויהי כל ימי ליל שבע ושבעים
שנה ושבע מאות שנה
ז נטו יושר שרדותו
השערים חנו סביבותיו
בני חשודים בני שלום בני אשר בני
פלשת בני עקב בני חישא בני
שוכי מאת שלשים ותשעה:

במרכבות פדים
ומקצת לפני עומדים:
ותקאת ראשי האבנה נבנו למלאכה
הזב דרכאונים אלה
מורקו וחמש סבעת כנעם שלשים וחמש
קציני עדה הם
אברהם לזרבו בפיהם:
ואלה ימי שני ויהי ארבעה מאת שנה
ושבעים שנה חמש שנים
ז ניבו נצרה
תחת ירעותיו פרה
ויהיו פקדוהם למשפוחתם
אלפים שבע מאות וחמשים

צדק ענה הנינו
לעתים יזרכו צינו
וכנני יששכר חזי ניה לקחם
לדעת מה תעשה וישאל ראשדים
מתים וכל אלהם על פדים
ז צודרנו נרצץ
נת סופו ויצץ ציוץ
ויהי כל ימי נה השע מאות
שנה חמשים שנה תרבת:
ז פו עבר ברתקו
שופטה נטה קו:
בני שופטה שלש מאות
שבעים ושנים:

צבי ערו בנירה
פרעוש בני חרף:
בני פרעוש אלפים מאת
שבעים ושנים
קול משמע זמרה
עקב בן יטיב שרה:
ויהי עקב בארץ מצרים שנה
עשרה שנה ויהי ימי עקב שני
ויהי שבע שנים חמשים ומאת שנה
קניה מושעה תולדות
המשודרים עוז תולדות:
המשודרים בני אסף מאת
ארבעים וששנים:
קמה משודרת
אזוב תמתו תותרת:
ויהי אזוב אחר ואת מאת וארבע
שש ויהי את בני בני מצר ויהי

רעננה נרשה
ארם האכן הראשה:
ויהי כל ימי אדם אשר חי
חשע מאת שנה ושלשים שש ושלשו
סליק וסמנן כי זה כל האדם: סלק

Benjamin, quinque & triginta millia, & quadringenti. Nehe. 7. 11, Filii *Pachai*, Moab filiorum *Jeschua Joab*, duo millia octingenti & octodecim.

¶ 29537. Numet. 2. 39, *Omnes numerati Levitarum*, quos numeravit *Moses* & *Aharon* juxta sermonem Domini per familias ipsorum, omnis masculus à filio mensis & supra, duo & viginti millia. Efræ 2. 65, *Praeter servos eorum & ancillas eorum*, sunt septem millia, trecenti triginta & septem, erantque eis cantores & cantatrices ducenti.

¶ 32530. 1. Chron. 12. 35, *Et è Danitis instructi ad bellum*, viginti octo millia sexcenti. Nehem. 7. 38, Filii *Senaa*, ter mille nongenti triginta.

¶ 47754. Num. 1. 21, Numerati eorum è tribu *Ruben* quadraginta sex millia quingenti. Nehe. 7. 34, Filii *Elam* mille ducenti quinquaginta quatuor.

¶ 76922. Num. 1. 27, Numerati eorum de tribu *Juda* septuaginta quatuor millia sexcenti. Nehe. 7. 17, Filii *Asgad* duo millia trecenti viginti duo. Nota, & hinc idem valet in numero quod 0, 60.

¶ 22867. 1. Par. 12. 30, E filii *Ephraim* viginti millia octingenti valentes robore. Nehe. 7. 19, Filii *Begvai* duo millia sexaginta septem.

¶ 23447. Num. 26. 14, Hæ sunt familiae de stirpe *Schimeon* viginti duo millia ducenti. Nehe. 7. 41, Filii *Pufibur* mille ducenti quadraginta septem.

¶ 11052. 2. Par. 25. 12, Decem millia *viuorum* captivos ceperunt filii *Jehudæ*. Nehe. 7. 40, Filii *Emer* mille quinquaginta duo.

¶ 66420. Efræ 2. 69, *Auri drachmas sex myriadas & mille, & argenti pondo quinquies mille, & tunicas sacerdotum centum*. Nehe. 7. 35, Filii *Harim* trecenti viginti.

¶ 37272. Num. 31. 38, *Et de bobus triginta sex millia, portio eorū pro Domino, septuaginta duo*. Cant. 8. 12, *Vinea mea coram me est: mille tibi sunt, o Salomon, & ducenti his qui custodiunt fructum ejus*.

¶ 10981. 2. Par. 25. 12, Decem millia *vivorum* captivos ceperunt filii *Jehudæ*. Efræ 2. 66, *Equi eorum septingenti triginta sex: muli eorum ducenti quadraginta quinque*.

¶ 41517. Num. 1. 33, Numerati eorum de stirpe *Ephraim* quadraginta millia quingenti. Nehe. 7. 42, Filii *Charim* mille septendecim.

¶ 52805. Num. 1. 25 Numerati è stirpe *Gad* quadraginta quinque millia sexcenti quinquaginta. Efr. 2. 67, *Cameli eorum quadringenti triginta quinque: asini sex millia septingenti viginti*.

¶ 24973. Num. 25. 9, *Et fuerunt mortui plagâ illâ viginti quatuor millia*. Efr. 2. 36, *Sacerdotes filii Jedaia domui Joschua nongenti septuaginta tres*.

¶ 32977. Num. 1. 35, Numerati eorum de tribu *Menasse* triginta duo millia ducenti. Genes. 5. 31, *Et fuerunt omnes dies Lemech septingenti septuaginta septem*.

¶ 8719. Num. 4. 48, *Et fuerunt numerati eorum octo millia quingenti octoginta*. Efr. 2. 42, Filii *Janitorum* filii *Sallum*, filii *Ater*, filii *Talmon*, filii *Akuf*, filii *Chatita*, filii *Soba*, omnes centum triginta novem.

¶ 13580, Psalm. 60. 2, *Cum risaretur cum Aram na-*

haraim, & cum *Aram Soba*, & reversus est *Joab*, & percussit *Edom* in valle *salis*, duodecim millia. Nehe. 7. 70, *Nonnulli è principibus dederunt in opus: Tharfata dedit in thesaurum auri drachmas mille, crateras quinquaginta, tunicas sacerdotum triginta & quingentas*.

¶ 20175. Ezech. 48. 18, *Et quod reliquum fuerit in longitudine è regione oblationis sanctæ, decem millia ad orientem, & decem millia ad occidentem*. Gen. 25. 7, *Et isti sunt dies annorum vitæ Abrahami quos vixit, centum anni & septuaginta quinque*.

¶ 20750. Ezech. 48. 35, *Per circuitum octodecim millia, Num. 4. 36, Et fuerunt numerati eorum per familias suas duo millia septingenti quinquaginta*.

¶ 1975. Exo. 38. 28, *Et ex mille & septingentis & quinque & septuaginta siclis fecit uncinos columnis, 1. Par. 12. 32, Et de filiis Isafchar periti & intelligentes, ad sciendum quid facere deberet Israel, principes eorum ducenti, & omnes fratres eorum erant ad nutum eorum*.

¶ 16950. Num. 31. 40, *Et animæ hominum sedecim mille*. Genes. 9. 29, *Et fuerunt omnes dies Noe nongenti quinquaginta anni, & mortuus est*.

¶ 4872. Ezech. 48. 30, *Hi sunt exitus civitatis à parte aquilonari quatuor millia quingenti*. Efr. 2. 4, Filii *Sobophatja* trecenti septuaginta duo.

¶ 22972. 1. Par. 12. 30, *Et ex filiis Ephraim viginti mille, octingenti*. Efr. 2. 3, Filii *Parhos* Bis mille centum septuaginta duo.

¶ 22147. Plal. 68. 18, *Currus Dei duæ myriades, (id est, viginti millia:) Dominus cum illis est, Dominus Sinai in sanctuario habitans*. Genes. 47. 28, *Et vixit Jacob in terra Ægypti septendecim annos, & fuerunt dies Jacobi anni vitæ ejus centum quadraginta septem*.

¶ 32148. Num. 31. 35, *Et animæ hominum è mulieribus, quæ non cognoverunt masculum, omnes animæ triginta duo millia*. Nehe. 7. 44, *Cantores filii Asaphi centum quadraginta octo*.

¶ 36140, Num. 31. 44, *Et boves triginta sex millia*. Job. 42. 16, *Et vixit Job post hoc centum quadraginta annos, & vidit filios suos & nepotes suos quatuor generationibus*.

¶ 23203. Num. 3. 43, *Et fuit omnis primogenitus masculus secundum numerum nominum à filio mæsis & supra, secundum numeratos eorum, viginti duo millia ducenti septuaginta tres*. Genes. 5. 5, *Et fuerunt omnes dies Adami, quibus vixit nongenti triginta anni, & mortuus est*.

Ex his luculenter perspicitur, quanta horum hominum fuerit industria, quam laboriosum studium, quantusque zelus, ut integritatem Scripturæ in omnem posteritatem vel in minimo apice inviolatam conservarent.

Sequitur nunc, ut de causa formali etiam quedam dicamus.

CAPUT XIX.

De forma Masora.

Forma & methodus Masoræ, qualis hodie est in libris

libris impressis, non eadem est, quæ fuit olim in manu scriptis. Nam ad Biblia sive separatim, sive ad textum ipsarum, hic labor primitus non fuit ascriptus, sed inseparata folia & in libros separatos, quos docebant & explicabant in Scholis publicè, ut omnes Artis hujus Masorethicæ usum intelligerent, ac modum perciperent accommodatissimè, quo textum sacrum Scripturæ sacræ ab omni corruptione conservarent inviolabiliter. Etenim materia Masoræ longè erat amplior & copiosior, longèque uberior & fertilior, quàm ut vel margo Bibliorum, vel ulla area, locus capacior & patètior eam capere potuisset, tum etiam quod longè commodius & utilius, ex libris separatis ad Biblia applicari, cum notatis locis conferri, a pluribus fructuosius legi, intelligi & usurpari sic potuerit. Hæc indicavit Elias Præfat. tertiâ libri sui Masoreth, circa finem, ubi ita scribit: *וְגַם כִּי שֵׁנֵי מֵאָה וְשֵׁנֵי עֶשְׂרִים הָיוּ הַמַּסֹּרֶת הַזֶּה בְּעַלְמֵי הַמַּסֹּרֶת הַזֶּה וְכִי הָיוּ הַמַּסֹּרֶת הַזֶּה בְּעַלְמֵי הַמַּסֹּרֶת הַזֶּה* id est, Præterea quod reperitur scriptum in marginibus librorum (biblicorum) non est nisi compendium ex Masora magna. Constat enim authores Masoræ non scripsisse verba sua circa marginem, cum brevius ibi fuerit scriptum, quàm ut extendere se in eo possent, & cortina minor, quàm ut continerent omnia verba ipsorum, sed scripserunt ista in separatos quaterniones sive separata folia, docueruntq; ea publicè, donec diffunderentur exemplaria ista ultrò citroque inter plurimos. Quippe adeo læta, adeo fertilis luxuriansque in hoc campo proveniebat seque ostentabat seges, ut per còplures annos, immò atates & secula integrâ in messem infinitam propagaretur & excreceret, cujus latitudo in immenso permansit, nec dum in hunc diem finem perfectum consecuta est. Id innuit Elias in Præfat. prima rhythmica prædicti libri Masoreth, ubi ait: *שֵׁן שֶׁל הַבַּיִת בְּמַסֹּרֶת* Apposuit (Esra) ingenium, intellexit

si omnia verba Masora magnæ, quæ ego vidi diebus meis, conscriberentur & ligarentur pariter in unum librum, excederet quantitas ejus quantitatem unius versorum bibliorū. Cæterum hanc primam fuisse Masoræ formam in separatos libros conscriptam, docent etiamnum hodie antiquissima ejus in pergameno manuscripta exemplaria, quæ apud Judæos visuntur, & quibus sub principiū superioris seculi usus fuit R. Jacob ben Chajim, qui impressam Masoram in Bibliis Venetis majoribus, ex iis in hodiernam formam collegit. Talibus etiam Elias Levita se usum esse fatetur, cum librum suum Masoreth conscriberet: tale etiam est Exemplar Bibliothecæ Palatinæ, in quo utraque Masora separatim in libros biblicos descripta est.

Ne verò ipse textus biblicus omni planè Masorâ ejusque usu in universum destitueretur, extraxerunt iidem Masoræ authores ex magno isto suo Masoræ Opere Notas brevissimas, quæ partim per nudas literas numerum exprimerent, quoties vox aliqua extaret, partim per voces à fine decurtatas, partim per Sigla sive Abbreviaturas, quasi nutu mentem majoris Masoræ significarent, partim denique per symbola peculiaria in lingua Syro Hierosolymitana proposita, quæ quæ aliæ ænigmaticè loca sive versus indicarent, quibus vox aliqua sæpius occurrebat. Ad quæ Notam sive quas voces in textu hæc Notæ referri deberent, super eas circulū in textu ascripserunt: si ad pluresve vocis cònjunctim referenda Nota esset, tunc circulum posuerunt ad medium istarum vocum in Notæ laterales à posteris vocata fuerunt קטרה קטרה Masora parva sive minor. Elias Præfat. 3. circa finem ait: *אֵין בְּגִלְיוֹנוֹת שְׂבָעֵי הַסֵּפֶר וּבֵין הַפְּסוּקִים כָּתוּבֵי הַמַּסֹּרֶת וְהַמַּסֹּרֶת הַזֶּה בְּעַלְמֵי הַמַּסֹּרֶת הַזֶּה וְכִי הָיוּ הַמַּסֹּרֶת הַזֶּה בְּעַלְמֵי הַמַּסֹּרֶת הַזֶּה* id est, *Asi in marginibus, qui ad latera librorum biblicorum & inter columnas ipsas, scripserunt indicia & signa & numerum dictionum & rerum, brevitate miranda per abbreviaturas & Notariaum, & id vocatur Masora parva.*

Scripturam hanc sacratam *Scripturam hanc sacratam*
 Spinas sustulit ex omni dictione *Spinas sustulit ex omni dictione*
 Restituit prisco nitore coronâ (Legis) *Restituit prisco nitore coronâ (Legis)*
 Post eum ad milia & myriadas *Post eum ad milia & myriadas*
 Fecerunt custodiam ad custodiam. *Fecerunt custodiam ad custodiam.*
 id est, Esra Sacerdos & Doctor, Scribarum pater, mater Bibliorum & Masoræ, primus Masoram incepit, restituendo veram & genuinam ejus lectionem, & omnem varietatem in ea diligenter annotando; post eum verò innumeri alii captam ab ipso Masoræ telam pertexuerunt, novas observationes & Notas addendo. Et Præfat. tertiâ ejusdem libri: *וְהָאֵתָּר בִּי בְּעַלְמֵי הַמַּסֹּרֶת הַזֶּה וְכִי הָיוּ הַמַּסֹּרֶת הַזֶּה בְּעַלְמֵי הַמַּסֹּרֶת הַזֶּה* id est, *Verissimum est, authores masora fuisse, quasi centenos & millenos in singulis generationibus per annos multos, etsi non constet nobis de tempore principii aut finis ipsorum.* Et paulò post: *וְהָיָה דַע לְךָ בִּי הַמַּסֹּרֶת הַזֶּה לֹא הָיָה בְּעַלְמֵי הַמַּסֹּרֶת הַזֶּה וְכִי הָיוּ הַמַּסֹּרֶת הַזֶּה בְּעַלְמֵי הַמַּסֹּרֶת הַזֶּה* id est, *Scito præterea, quod Masora magna quæ extat, propemodum infinita est, & ut ego existimo, quod*

Quum autem Masora magna publicè innotescere cœpisset, & exemplaria ejus in plurimis locis, diversâ plurimaque extarent, factum ut scribæ librorum biblicorum, scientiâ masorethica tumidi & superbientes (ut natura gêtis Judaicæ semper fuit & etiamnum est sibi placens, & de suis virtutibus gloriosissima) cœperint Masoram particulatim singulis paginis librorum biblicorum ascribere, non tam boni publici causâ, quàm ut scientiam suam inanibus bullis in publicû proflarent, & externam scripturæ suæ speciem variis figuris, imâgunculis & flocculis exornatam, populo ostentarent, & liberaliori argento emungerent. Ferè autem nonnisi tres lineas supra textum, & totidè infra scripserunt, aliquando etiam quædam ad latera, apposuerunt prout illud materiæ necessitas, cohærentia & prolixitas requirebat, sicut illud adhuc hodie in antiquis manuscriptis visitur, & in impressis quoque communiter id observatum cernitur. Hoc ipso autem infinitos errores in Masoram introduxerunt, cohærentia divellendo, diversâ uniendo, nativa unius loci in alienum solum transplantando, detrahendo, addendo, commutâdo, ut Elias Levita id optimè ani-

madvertit, & nos id nunc Castigationib. nostris manifeste cōprobamus. Sed fidei melioris causâ audiamus ipsum Eliam loquentem. Is in præfatione secunda rhythmicâ sic scribit:

*חזן מפה שורשים
זקני שם זקני שם
סביב הספרים בגליונות
וכתם הספרן לא יוכל להפנות
כי הסופרים הזדון
ועל הפסוקת לא הקפידו
רק זקני חשיבותם
לפנות את פתיבתם
ולכונן את השורות
שלא ישנו את הצורות
ותקנה שוות מכל הדפין
ועד אותן קיפין
בתבנות וצדדים
בסבכוכוין וקשרוין
ובצדדים ובפרחים
ועל כל הם מוכרחים
לפעמים לקצר
ולפעמים להצטר
חומות הצדדים
בצדדים האמורים
במקומות אחרים
הם פה יתרים
ואין צדן בקומים
ולפעמים רשוקים
במקום הראוי לה נכר
ולא זכרונם כלל וזקני
כי המקום לא הספיק
והוצרכו להספיק
באמצע הענין
ולא נשלם הכנין
והסודי פוחדים*

Et Præfatione tertiâ: *הסופרים פותבי ספרי הקב"ה לקטו
מהם איש כל הישר בעיניו וכתבום סביב הגליונות למעלה ולמטה
id est, Scribæ autem qui describebant libros biblicos, excerpserunt quisque
quod sibi relictum videbatur, consignantes illud circumcirca
in marginibus supra & infra, hic prolixè, alter breviter, juxta
magnitudinem compacturæ libri & parvitatem ejus.*

Sic Masora primùm in separatis libris consignata, postmodum verò per partes à Scribis ad textum ascripta fuit, sed confusè & defectè, in qua forma substatit, usque ad publicam impresionem, quam singulari studio & ingentibus sumptibus sub initium superioris seculi instituit magnus ille, & omnium aliorum diligentiam in excudendis Hebraicis libris superans, DANIEL BOMBERGUS, Typographus Venetus. Is enim mox post primam impresionem Bibliorum Hebraicorum in folio majore à Felice Pratense adornatum, cogitavit eandem pluribus commentariis & Masora locupletare. Ad id conduxit perdoctum Hebræum Afrum Tunetanum, cujus nomen R. Jacob ben Chajim, qui tunc Venetiis exul erat, eique Masoræ adornandæ, & in cōmodum ordinem disponendæ curam, quanto potuit studio commendavit. Hic ergo Hebræus conquisitis per Bombergum magno

pretio variis Masoræ manuscriptis libris, ingenti labore, studio immani & vigilantiâ horribili, Masoram magnam ex tanta cōfusione, in eum ordinem, quem hodie in impresis libris videmus, digessit, & ad textum singularum paginarum disposuit. Industria quidem hominis & diligentia neutiquam improbanda, quòd tantam adhibuerit, quantam in re tam difficili, intricata ac confusa materia potuerit, judicium tamè & meliores animi conatus rei difficultas & molestia sæpè vicit, ita ut & in hoc labore innumerati errores permanserint, quorum magnam partem hæc nostra editio corremimus.

Cætèrum ordo & forma Masoræ in impresis Bibliis Venetis talis hodie cernitur.

Masora duplex est: *Magna & Parva.*

Masora magna est, quæ totam Criticam comprehendit, cum plena locorum Scripturæ enumeratione, quam quæque Nota Critica suo numero designat, & Hebræis dicitur מסורה גדולה vel מסורה רבתי. Hæc vel separatim extra textum Scripturæ in fine Bibliorum, vel conjunctim cum ipso textu in superiore vel inferiore margine ejus proponitur. Quæ in fine Bibliorum est, *Masora finalis* appellatur; quæ ad textum, *Masora textualis.*

Masora magna finalis ordine alphabetico procedit, propositis vocibus, prout à duabus primis in Radice sua literis incipiunt. Prius tamen in unaquaque alphabeti litera generalia & cōmunia quædam proponuntur, quæ duntaxat ad istam literam ejusque affectiones communes spectant. Deinde progressus fit ad voces ipsas, quæ à quaque alphabeti litera incipiunt secundum formam Radicis, etsi sæpè hîc sit peccatû, vocibus quibusdam non secundum formam Radicis, sed secundum formam derivativam in aliena litera propositis.

Generalia & communia alicujus alphabeti litera sunt, veluti in litera א primò proponitur Alphabetum literarum majuscularum, id est, catalogus vocum, in quibus litera aliqua figurâ majusculâ expressa legitur, quæ ordine alphabetico recensentur in vestibulo libri chronicorum. Mox subjicitur Alphabetum literarum minuscularum, id est, vocum, in quibus litera aliqua figurâ minori, quam communis est, reperitur, quarum loca biblica proponuntur. Hîc verò observandum, in locorum recensione nunquam proponi librum vel caput, in quo locus iste legitur, sed simpliciter verba quædam ex verfu exprimuntur, in quo vox ista extat, de qua quæstio est. Locorum autem sedes nativa ex Concordantiis Hebraicis investiganda est. Tertiò proponitur Alphabetum vocum, quarum prima incipit ab א, secunda ab ב, tertia ab ג, quarta ab ד, quinta ab ה, & sic per ordinem totius alphabeti, quæ voces nunquam sic in Scriptura alias occurrunt. Quartò, septendecim voces singulares, quæ insolenter proferuntur: è cōtrario sedecim voces, quæ præter morem non proferunt, & sic plurima alia. Postea fit progressus ad voces ipsas secundum formam Radicis, ex qua duæ primæ literæ formâ majusculâ plerumque in mediâ columna proponuntur, veluti אב אב אב אב & sic deinceps, etsi per

incuriam non semper id factum sit, quod tamen si posteritas correxerit; recte fecerit. Nos inter excudendum, festinante praelo non omnia animadvertere potuimus. In litera **א** in genere proponitur, primò: Viginti novem sunt voces singulares, quæ accipiunt servile ab initio, nec est eorum par, id est, non sepius reperuntur. Secundò: Undecim paria vocum sunt, quæ ab initio habent **א** servile, quarum una est Milra, altera Milhel. Tertiò: Quatuor sunt voces, quæ scribuntur ab initio cum **א**, & leguntur cum **ב**. Quartò: Viginti novem sunt voces cum **ב** ab initio, & accentu Paser, & cæter. In litera **ב** scribitur, primò: Tria sunt paria vocum singularium, sive earundem, quarum prima simpliciter incipit à **ב**, altera à **בב**, veluti **בבון** & **בבון**, & sic deinceps.

Post ordinem alphabeticum Masoræ hujus finalis, aspersa sunt quædam miscellanea, quæ Collectori hujus Masoræ Jacobo Chajim inter laborandum, sine dubio, exciderant, quæ tamen in posterum ipsi corpori Masoræ suis locis commodè inferi poterunt. Deinde sequitur catalogus vocum, in quarum lectione dissentiebant duo magni Academiæ Judaicæ Rectores, Ben Ascher & Ben Naphtali; quorum ille magistratum gessit in terra Israelis, hic in regno Babylonie. De his nos alibi. Tum sequuntur voces, in quarum lectione differebant **מדינאות** *Maddinchoth* i. Orientales Judæi, h. e. Babylonii, & **מדינאות** *Maarjann*, id est, Occidentales, hoc est, Judæi in terra Israelis, quæ Babylonie erat occidua. Postremò adjecta est **שער התענית** *Porta accentuum*, id est, Aditus brevis & illustris in universam doctrinam accentuum. Tale est corpus Masoræ magnæ finalis.

Masora magna textualis est, quæ textui biblico cujusque folii aspersa, ejus præcipuas quasdam voces recenset. Occupat autem spacium proximè supra & infra textum, & quandoque ad latus, ubi glossa Rabbinica deficit. Loca biblica & hic non semper adducuntur, sed sæpè in alium locum, aut ad Masoram finalem remittuntur. Masoræ, quæ circa primam vocem cujusque libri majusculam, in quadrangularem figuram diducta, proponuntur, non semper ad istius pagine textum pertinent, sed sæpè continent generalia & communia quædam, elegantie & decoris causâ magis, quam necessitatis ratione, principii libri occupantia.

Masora parva est, quæ literis numeralibus, vocibus decurtatis & symbolicis, ad latus textus, breviter & succinctè describitur. Locorum hic recensio nulla est, nisi quando vox aliqua bis occurrit, quod per litteram **א** designatur, sic alter locus unâ alterave voce literæ **א** adjunctâ, indicatur. Major numerus quædamque sententiâ symbolica explicatur, & quidè linguâ Chaldaicâ, ubi singulæ voces singula loca biblica denotant, quæ in Masora magna adducuntur. Cætera, quæ magis specialia sunt, in **CLAVI MASORÆ** infra declarabuntur.

CAPUT XX.

De Fine Masoræ.

U T nihil tam utile & laudatum, nihil tam perfectum & numeris suis absolutum est, quod non

iniquos cefores, immò & cõteptores habeat, maximè verò ignorantes & imperitos, sic Masoræ huic accidit. Nã & hæc inter ipsos Hebræos, aliis celebrata, aliis spreta & contempta fuit. Unde est quod in libro **כוזרי** *Cosri*, Orat. 3. Sect. 31, scriptum legitur, his verbis: **התראוהו שמעוהו בדרך הוכחה או השתדלות** id est, *Nunquid vides quod opus ipsorum* (Scribarum & Masoretharum) *in hac re fuit inane & super vacuum, aut occupatio in re culpabili & inutili.* Tales plures fuisse, qui contemptim de Masora judicarent, Commentator in hunc locum ibidem ex Ephodeo monet, qui in Præfatione sua ita scribit: **רב החכמים שראוהו ושמעוהו מפיחיהם את החקירה הזאת המיוחסת לסופרים והרבנים והמשלים למי שמונה העלון והרפין לספרי הרפואה כי לא יתה סכל וה מזור ולא השקיף לבונה זו והנביא האשים הפכהלים האלה אמר איכה האמרו חכמים אנחנו והורדת יהוה אתנו אכן תהה לשקר עשה ידך כאון** id est, *Multisapientes, quos vidi & audi vi, traducunt, despiciunt & contemunt studium hoc Scribarum* (Masoretharum.) *Quin & sapiens R. Aben Esra assimilat eos numeranti sola & paginas librorum medicinalium, quare non sanatur ullum vulnus. At non attendi ad id, quod propheta redarguit vanos hosc contemtores, ubi ait: Quomodo dicitis: Sapientes nos sumus, & lex Domini penes est: cer tẽ mendaciter agit calamus, mẽdaciter agunt scribae,* Jer. 8.8. Hucusque ibi. Hanc cavillam Aben Esra non ex suo, sed aliorum irrisorum profert animo. Longè alia ipsius de Masorethis fuit mens, quæ mox produceretur. Inquirendu ergo & probè cognoscendum fuerit, quò sacro Numine, quò consilio & quò fine tot volvere casus insignes doctrinæ & prudentiæ viri voluerint, quid ipsos tot labores subire impulerit, quid tantam molem certis numeris distinguere commoverit. Sic utique certius patebit, utrum his an illis iustior laudandi reprehendendive causâ & occasio fuerit. Ut autem punctorum vocalium & accentuum ad textum sacrum Hebræum additio non ob aliam causam instituta fuit, quàm ut certa, constans & invariata textus sacri lectio in æternum cõstaret, sic postea singularum & conjunctarum vocum juxta eandem vocalium & accentuum rationẽ, non raro etiam juxta ambiguam significationem distinguẽdam, censura & dinumeratio, non alio fine suscepta, quàm ut eadẽ constans lectio perpetuò conservaretur, nec ulli ulla unquam occasio foret, vel vocem aut litteram minimam in textu alterandi, commutandi, addendi vel subtrahendi. Quicumq; enim id tentare, aut præsumtuosè aut religiosè in animum induxisset, illico manifestâ & expressa Masoretharum censurâ convictus & repressus fuisset, ut ex sequentibus manifestum fiet. Hunc ergo finem doctiores & saniores Hebræi optimè notarunt, Masoram scilicet fidum textus sacri esse præsidium & septum, in eum finem ipsi circumductu, ut eum contra omnes errores muniret & fortiter vallaret. Huc facit, quod sapiens Cosri antagonistæ suo respondit, objicienti Masoretharum studium fuisse **השתדלות בדרך הוכחה עם שמירת התורה שלא יהיה רודף לשונותה** *studium in re inutili fuit tali, cum qua conjuncta est conservatio Legis, ne unquam esset occasio quidquam in ea mutandi.* In eam quoque sententiã est, quod sapiens Aben Esra

scribit in principio libri מורה נבוכים, his verbis: האמת כי יש שכתב לפעולות בעלי הספורות שהם בעצמיהו חומרת העיר כי בעצמיהו עמדה תורת והנה וספרי הקשר על מתבוננים בלי תוספת ומגדירה, id est, *Certe merces magna auctoribus Masoreth debetur, qui sunt quasi custodes minorum civitatis: propter eos enim perstat Lex Domini et libri sancti in forma sua absque ulla additione aut detractioe.* Item Elias Levita Orat. 3. libri sui Hammaforeth scribit his verbis: והכלל כי הם העמיהו התורה והמקרא על קשרם וכלי ספק ללי באו כבר בלתי התורה ונעשית התורה בשתי תורות ולא היו שני ספרים בכל ספרי המקרא שהיו בסמיכים יחד, כאשר קרה לשאר ספרי המתברים הלא תראה כמה חלומים ושנויים נמצאו בתרגום אנקלוס ואוואע פי ששעשה עליו ספר מסורת התרגום על התורה אבל אינו הולך בדרך המסורת של המקרא במספר התיבות והאותיות ודומיהן רק הוא מונה קצת פלות מיוחדות שהתרגום שגור לשנוי גם שלא כמנהג בשאר הכותבים כגון יצחקי יא דמתרגמים ירענא וכל שאר ידעיה וכו' id est, *Summa sit: illi (Masorethæ) redegerunt Legem et totam Scripturam in formam suam stabilem, et absque omni dubio, nisi ipsi venissent, jam consumpta esset placenta, et facta fuisset Lex quasi dua Leges, nec essent duo libri inter omnes libros Scripturæ, qui inter se concordarent, sicut aliorum auctorum libri accidit. Etenim quot mutationes, quot varietates reperuntur in Targum Onkelos? etsi verò de ista re scriptus sit liber quidam, qui vocatur Masoreth Targum super Legem, tamen is non sequitur eam masoram, quæ scripta est super textum Hebræum sacræ Scripturæ, in numero dictionum, literarum et similium, sed numerat duntaxat peculiare quasdam dictiones, quas Targum diversimodè reddit, contra consuetudinem aliarum similitum vocum.* Exempli causâ, verbum Hebræum ידעתי undecim locis in Targum transfertur per וידענא Scio ego, et alibi semper per וידעתי Scribi, & cæt. Plura exempla similia adducit Elias in Præfatione libri sui Methurgeman, quem vide. Est autem וידענא Participium præfens cum Pronomine, Scio ego, prima persona Præteriti kal, ut vel tyronibus hujus linguæ notum. Idem non longè post: אחר המעשה: אשר עשו בעלי הספורות אי אפשר שנפל או שפול חלוף או שני בשום צד בכל ספרי המקרא ולא לחנם אמרו הול מסורת סב לתורה וכן דרשו על פסוק איש תרבו על ורבו ספחד בלילות אלו לתורה, id est, *Post laborem illum, quem præstiterunt Masorethæ, impossibile est, quòd incidere, aut incidere possit in posterum varietas aut mutatio quædam ullo modo in ulla libris Scripturæ. Non enim frustra dixerunt Rabbini nostri, Masora est sepes Legis. Sic quoq; commentantur super illum versum: Cujusq; gladius erat super femur ejus propter pavorem in noctibus, Cant. 3.8, ista sunt Masoreth et signa ejus, ne obliviam traderetur Lex in captivitate.* Pro confirmatione posterioris hujus glossæ legitur in Cõmentario רבנו דורים in eundem hunc versum, his verbis: Edocti bello Belli Legis. Cujusq; gladius in femore ejus) Illa est Masoreth et signa ejus, ad firmadam lectionem in manu sua. Propter pavorem in noctibus) צורת עליהם צורת וישבחה Ne ingruentibus in eos calamitatibus, obliviscantur ejus. Præterea huc facit, quod R. Jacob Ben Chajim scribit in Præfatione sua in Biblia hæc magna, ubi post multa, quibus Masoreg usum declaravit, ait: ואולי אנשי כנסת הגדולה שהחזירו העמיהו לישנה כדכתיב ויקראו בספר בתורת האלהים וכו' ודרשי בגדרים פ אין בין המורה וכו' היינו הולכים

בסמיכים וקבוצים בספורים ולא היה נמצא לנו ספר שהיה מורה ולא סת שנופל להספד עליו דמיון זה אם מלה אחרת היא ברוי או ברא וכו' ברוי או לא ברוי או לא בלא וכו' לא היינו ידענו לאזכותי כמאן אולי הספדה כהא דכתבו התוספות ביבמות ס סמות הליצה וכו' id est, *Nisi fuissent viri Synagoge magna, qui restituerunt coronam (Legis) pristino nitore, sicut scriptum est: Et legunt in libro Legis Dei, & cæt. Neh. 8, et explicant in libro Nedarim (De votis) capite, Non est inter votivum, & cæt. fuissimus ambulantes sicut cæci et quasi percussis scotomate, nec fuisset repertus nobis liber aliquis correctus, neq; liber Legis, cui inniti potuissimus. Exempli causâ, an esset vox aliqua legenda cum Van aut sine Van, ut cum ו לא aut sine Van, non potuissimus demonstrare quomodo se id haberet, nisi fuisset Masora, sicut notat Additiones Talmudice in libro Je vamoth, in fine capituli, Mizvath chalitza, & cæt. Suprà ex hujus auctoris & aliorum Hebræorum sententia demonstratum est, Viros Synagoge magna fuisse auctores primos Masoræ, unde, inquit, auctor antecessens, nisi hi auctores fuissent, sacræ Scripturæ textum hodie nõ haberemus integrum, & sacpissimè dubium fuisset, an vox aliqua cum copula ו, aut sine ea, aut alia qualibet litera servili legi debuisset. Hinc accidit, ut cum aliquando Rabbi aliquis in solenni libello repudii publicè prælegeret, ו לא Et non vult ducere me, reprehenderetur ab alio, arguente esse simpliciter legendum ו לא Non, absque copula, juxta expressum textum Deut. 25. 7. Hanc lectionem Glossa Talmudica scribit confirmari per Masoram, quæ notat Ter conjunctim in Scriptura reperiri ו לא אכה, inter quæ tria illud præcedens unum est, & idcirco nullo modo isti Rabbino erat legendum ו לא. Proinde huic demonstrationi idem R. Jacob mox subjicit: ותקראו בקינה וכו' המסורת היינו מסופקים אי היה קרינו לא אכה או ו לא אכה ומדקא חזינו ובעסורת אמר דאנון ג לא אכה ופני דין חד מהון דיענין בבידוד ו לא קרן ו לא אכה ודכתייה טובא לאין מספרו id est, *Vides ergo oculis tuis, quod nisi esset Masora, dubitarem, utrum legendum nobis fuisset ו לא אכה, aut אכה ו לא אכה, quandoquidem autem videmus, quod in Masora dicitur, Ter reperiri ו לא אכה, et hoc ipsum inter tria ista numeret, scimus certò non esse legendum ו לא אכה, cui similia sunt quam plurima alia sine numero.* Postremò minimè prætereundum, quod scribit celebris auctor R. Josephi Albu in libro עקרים, Orat. 3. cap. 22. his verbis: ואם נמצאת התורה באופנת אחרות על ו לאת הנוסח אשר בדינו או באיזה שני בקצת דברים וזה השנוי ההוא נפל מצד המעתיקים לאופנת התי שלא היו בקיאין בהו וזה כי היה להם פרדקים בתורה ובאותיותיה במלא וחסר: ומתפארין בדיעת טנן האותיות ופסוקי הטקמים ער שהם נכתבים זה בגליוני ספריהם וקורין אותו מסורת מרה שלא עשו כן שאר האופנות וכן אמרו למה נקרא שמם סופרים שהיו סופרים כל האותיות שבתורה התי לאות כי הי שפורה בדם כמו שכתבה למשה בלי שנוי היראה שהיא נמצאת היום בלי ישראל המעתיקי בכל העולם מקצת מורה ער סוף הפערב על נוסח אחר בלי שנוי, id est, *Quòd si reperitur Lex inter nationes alias diversa ab exemplari, quod est in manibus nostris, aut cum mutatione quorundam verborum, certè ista mutatio incidit a transcriptoribus inter populos istos, qui non fuerunt exercitati in ea. At Judæi diligentes sunt in Legis consideratione et in literis ejus, in plenis et defectivis vocibus, et gloriantur quod sciant numerum singularum literarum, versuum, et accentuum, ita ut etiam scribant illud in marginibus librorum suorum, vocantq; illud**

illud MASORETH, quod à nullà alia natione factum est. Inde etiam dicunt: Quare vocatur nomen ipsorum Sopherim, Numeratores? eo quod numerarunt omnes literas quæ sunt in Lege, quod certum indicium est, eam in manibus ipsorum conservatam esse, ita ut ipsi Mosi data est absq. ulla imitatione, & argumentum, quod etiamnum hodie extat in manibus omnium Israelitarum dispersorum in toto Mûdo, ab extremitate orientis usque ad finem occidentis, in uno exemplari absque ulla imitatione.

Ex Christianis agnoverunt hæc illi, qui hujus Artis cognitionem aliquam meliorem adepti fuere. Benedictus Arias Montanus, Hispalensis, ubi De varia in libris Hebraicis lectione, ac de Massoreth ratione atq. usu agit, ita præfatur: Magna, inquit, olim antiquis Israelitis sacrorum librorum lectionis conservanda religio magnaq. cura fuit, & ille sibi divinitus creditus & commendatus thesaurus, in quo vitæ æternæ mysteria continebantur, omni diligentia atq. custodia dignissimus habitus, atque ita conservari debere creditus est, ut ne quid non verbo tantum, sed nec minorum etiam apicum detrimenti in eo fieret, omnibus modis & rationibus fuerit prospèctum. Et inferius ibidem: Cum verò Hebræi omnes & Chaldæi, atque alii etiam, qui harum nationum linguas tamen degeneres, retulere, ut Arabes, & Syri libros scriptaq. omnia sua sine vocalibus scribere consueverint, atque adeo sacra omnia tum Legis, tum Prophetarum & Psalmorum volumina, hanc formam quæ servata tenuerint, nihil mirandum esset, si vel temporum, vel hujusmodi tempestatum, in quas populus incidit, causâ, vel quorundam librorum incuriâ, aliquid vitii in scripturam sacrorum voluminum irreperit, quod postea per doctissimos viros, qualis ESDRAS, & postea Gamaliel, Josue & Eliesarus, aliq. magni nominis fuere, diligenter ut sartum teclum redderetur, fuerit procuratum, ita ut cum hujus linguæ usus non jam vulgaris ut antea, sed inter doctos tantum contineretur, magno studio communiter prospèctum fuerit, ut sacra lectio quam integerrima incorruptissimaq. constaret. Ex horum autem virorum vel Collegio vel institutione per discipulos, posterioribus seculis acceptâ & excoltâ, illum utilissimum Thesaurum ad nostrâ usq. tempora conservatum extitisse arbitramur, qui quod querentibus varias Hebraicorum Bibliorum, quæcumq. unquam fuere lectiones abundè & fideliter tradat, תורה, hoc est, Traditio vel Traditionalis est appellatus, idemq. tantâ diligentia olim, tantâ curâ conservatus & fidelitate, ut nullam vel minimam in variis exemplaribus discrepantiam admisisse, vel è diligentissimo & perspicacissimo alicujus ingenio & judicio deprehensus iniquâ fuerit, & cæt. Marcus Marinus Brixienfis in Thesaurò linguæ sanctæ (ARCA NOE ipsi nomen) in Præfatione De Translationibus, huc finem Masoræ dignè commendat ubi ait: Judæos autem depravatas Scripturas habere, & in aliquibus potissimum locis ex scribarum inscitia id provenire, ut dicerem, me compulsi duorum ex ipsismet Judæis testimonium, etsi vix illud crederem, cum nota sit diligentia eorum propè nimia, pro conservandis Bibliis incorruptis, in compilatione Operis illius, quod MASORETH nominant. Primus horum est Abraham quidam Hispanus, qui citans ex Job. 7. 1. 17. ubi hodie libri omnes habent 100. Alter, R. David kimtchi, qui in libro Radicum aliquot loca aliter citat, quam hodie libri excusi habent. At verò talia plura apud Rabbinos inveniu-

tur, quæ, si illud argumentum valeat, totidem depravationum sunt testimonia. Sed idem Marinus se revocans, mox adjicit: Etsi excusare possumus, Abraham illum & Davidem kimchium à memoria delusos, illas sententias adduxisse, quæ non inveniuntur in Bibliis, vel aliter leguntur. Et mox in eodem loco idem Author: Cæterum, inquit, ne plura errata in Lege irrepererent, provisum est ab Hebræis Esdræ tempore, Opere illo admirabili, quod MASORETH appellarunt, in quo ordine & modo propè divino, omnia quæ in Bibliis sunt, enumerarunt, & quot, quoque modo scribantur, edixerunt. Hugo Brugthon Anglus, in Commentario in cap. 9. Dan. Unum genus permagnum est, nempe illud Massoritarum, quorum diligentia textum Hebræum sartum teclum conservat æternum. Conradus Graferus Reginontanus, in Præfatione Commentarii in cap. 9. Danielis prophetæ scribit: De eo jam nil dicam, quod in Canone biblico conservando tanta ab illis diligentia, tanta religio adhibetur, cui vix simile aliquid in rebus humanis invenias, de quo liber ille MASORETH abundè testari poterit.

Nicolaus Fullerus Britannus in Miscell. Theolog. lib. 3. cap. 13. Quo consilio (veritatem Hebraicam integritatem custodiendi) excogitata est à peritissimis Judæorum Magistris, subtilis quædam ars & curiosa, quam תורה dixerunt, hoc est, traditionem vel rationem accuratissimam tradendi per manus posteriorum, scripturæ sanctæ canonem, purum semper integrumq. Cujus beneficio non vocabula dumtaxat, sed ipsas etiam litteras in numero habent. Adeo ut nulla ne minima quidem mutatio inveni queat, ab hominibus aut indoctis aut oscitantibus, aut temerariis, quin è vestigio facile deprehendatur. Unde non ineptè, ab ipsis dicitur תורה תורה quasi septem veteris instrumenti ad omnem inde labem mendumq. depravationis submoventi & propulsandum.

Johannes Reuchlinus in Speculo oculari scribit: Non scio ullam nationem, quæ plus curæ & attentionis habet sacram Scripturam purè & verè conservandi, quam Judæos. Sic enim ipsorum Biblia ad regulam sunt examinata, ut constet quot versus si ve cola, quæ תורה illi vocant, quilibet liber Biblicus in se contineat. Scitur etiam quoties & quo loco unaquæq. dictio in Bibliis extet: certa de illis in Bibliis melioribus est Masoreth, quæ sunt scholia quædam ex quibus constat num vel littera aliqua redundet, aut deficiat. Simile illi in nulla alia lingua unquam legi, nec ab ullo unquam homine audiri, & cæt.

Atque hæc in genere de Masoræ causis, Efficiente, Materia, Forma & Fine, dicta sufficiant. Nunc ad specialem ejus explicationem accedemus, & CLAVEM dabimus, quæ intima quæque referabit, & arcanos reconditosque ejus sensus perspicuè cognoscendi, patientem liberumque exponet aditum, ut ignorantia prætextus excuset neminem, desidia autem & immane hæcenus conceptum obscuritatis præjudicium, accuset & convincat omnes. Acrior nobis innata est cupiditas ignota cognoscendi, quam nota repetendi. Velle cognoscere, cognitionis est initium. Bono suo constant omnia. Animus autem sinistra præoccupatus, in malum vertit, etiam quæ cum spectie optimi veniunt. sed hæc hæcenus.

JOHANNIS BUXTORFII COMMENTARIUS MASORÆ DIDACTICUS.

Sive
מפתח למסורת

CLAVIS MASORÆ.

CAPUT PRIMUM.

MASORA est Critice Hebræorum sacra, à priscis ipsorum Sapientibus prudenter & ingeniosè inventa, quæ traditur universa scriptionis & lectio- nis varietas, quoties, quo loco & quâ formâ, quæque dictio in textu sacrae Scripturae Hebræo inveniatur, ut sic constât & genuina ejus lectio, ab omni mutatione & corruptione immunis, æternum conservetur. Præterea etiam in vocibus ambiguis significatio plerumq; distinguitur, veluti cum una vox sub eadem forma, diversa significatione usurpatur, ut *קָרָא* aliquando est Verbum *Addet*, aliquando proprium nomen viri, *Joseph*: *בָּאָר* bis extat & sub duplici significatione, semel *Psal.* 22.17, & iterum *Jes.* 38.13, ubi cum absque ullo dubio & contradictione propriam significationem, *Sicut leo*, obtineat, necessario in *Psalmo* aliam significationem habebit, quod invictum est contra Judæos argumentum, aliquid peculiare ibi in ista voce latere, & aliter illic omnino explicandum esse quàm in *Jesaja*. In Verbis etiam distincta constructio notata est, veluti cum Verbum aliquod nunc cum *לָ*, nunc cum *בָּ* construitur, tunc numeratū est, quoties cum hac vel illa Particula reperiatur. In Nominibus observatum, quoties præpositiones *בְּ* cum *Scheva* illis præfigantur, aut cum *Pathach* propter excusum articulum *ה*, veluti *בְּקֶלֶךָ* & *בְּקֶלֶךָ* & hujusmodi innumera alia. Numerati deniq; sunt Versiculi singulorū librærum, & quis in unoquoq; mediis; itē literæ singulæ totius alphabeti per universa Biblia, ac in Pentateucho etiam seorsim, adeo ut constet *ו* in voce *וַיִּזְרַח* *Levit.* 11.42, esse mediam literam totius Legis. Hæc omnia in eum finem, ut ne minimum quidem mutari, corrumpi, addi vel detrahi posset, ac si fieri id contingeret, statim per Masoræ regulam corrigeretur.

Masora duplex est: *Magna & Parva*, quarum communis affectio est, numerorum per literas alphabeti numerales notatio.

Litera numeralis una, virgulâ unâ, duæ vel tres, duabus virgulis supernè notantur: ut *א* 1, *ב* 2, *ג* 3, *ד* 4, *ה* 5, *ו* 6, *ז* 7, *ח* 8, *ט* 9, *י* 10, *כ* 20, *ל* 30, *מ* 40, *נ* 50, *ס* 60, *ע* 70, *פ* 80, *צ* 90, *ק* 100. Litera tamen una non semper numerum, sed quandoque seipsam, quâ litera alphabeti est, denotat, quod ex sensu facile colligi potest, ut *Gen.* 1.21. ad *וַיִּבְרָא* Masora scribit, *וַיִּבְרָא* id est, *Tria sunt defectiva Jod posteriore*. Literæ cum duabus virgulis similiter non semper numerum, sed quandoque ab-

breviaturam denotant, quâ singulæ literæ singulas voces significant, ut *Gen.* 1.1, ad vocem textus, *וַיִּבְרָא* Masora notat, *ב* 1, *Tria sunt finis versus*, id est, hæc vox ter reperitur in fine versus. Cæterum literæ numerales per literæ nomen communiter legi & efferri solent, *Beth*, *Gimel*, *Daleth*, *א*, *Jod* *aleph*, & sic deinceps. Pro *א* tamen simplici & solo, vulgò dicitur *וַיִּבְרָא* sive *וַיִּבְרָא* *Unum*. Quando autem duæ diversæ & distinctæ literæ numerales ad unam vocem apponuntur, tunc secunda prioris distinctio & explicatio est, ut *Gen.* 1.12, ad *וַיִּבְרָא* Masora notat, *ב* 1, *id est, Tria sunt, quorum duo plena & unum defectivum est*, hoc est, *Ter hæc vox occurrit, bis plenè cum ו, & semel defectivè sine ו. ב* Duo denotat, sive Bis eam vocem, ad quam notatur, reperiri. Si una vel altera vox ipsæ adjecta sit, ea vel formam notat, ut quando dicitur, *וַיִּבְרָא* *Duo sunt plena*, *ב* *וַיִּבְרָא* *Duo sunt defectiva*: vel *librum biblicum*, ut *וַיִּבְרָא* *Duo sunt in Lege*, *ב* *וַיִּבְרָא* *Duo sunt in Prophetis*: vel denique alterum locum biblicum, ut *Gen.* 4.6, ad *וַיִּבְרָא* Masora notat, *ב* *Duo sunt, habet*, id est, *Bis vox וַיִּבְרָא legitur, semel hic, & secundo ubi cum ea legitur וַיִּבְרָא, quod extat Jon.* 4.7, *וַיִּבְרָא* *An bene excandesit tibi?* *ו* valet *Quindecim*, ut ex Grammaticis notum. Sic autem componunt hunc numerum ex *No ven* & *Sex*, pro *יה*, quomodo juxta ordinem & formam reliquorum numerorum scribi debebat, & quia hæ duæ literæ principium sunt Nominis divini tetragrammati *יהוה*, & per se integrum constituunt Nomen divinum *יה*, idcirco ad prophanū usum eas adhibere noluerunt. *ל* in numeris valet *Triginta*, quo usu in Masora rarissimè invenitur, veluti *Gen.* 29.12, ad *וַיִּבְרָא*. *Elias Levita* asserit, pro *ל* quando Triginta denotat, integra voce scribi *ל*. Sic reperias *Gen.* 18.29 ad *וַיִּבְרָא*. Causa est, quod solum *ל* pro numero, commode usurpari non possit, cum aliis communissimo usu in Masora denotet vocem integram *ל* *Non*, quâ utuntur ad eas voces, quæ non nisi semel in Scriptura extant, ut infra dicitur. Quia autem *ל* cum apice ad sinistram, ut alia literæ, commode notari nequit, ideo punctum ei superponitur. *ל* in numeris valet *Triginta novem*. Ordo literarum numeralium postulat *ב* *ל*. At quia istæ literæ inausitam constituunt vocem *בל*, quæ significat *Maledicere*, ideo literas invertunt in *לב*, quæ vox *Roxem* significat, qui in benedictione habetur, juxta illud: *Benedicta Domino sit terra ejus a rebus pretiosis cæli, & a rore*, *Deut.* 33.13. Hæc de communi notatione numerorum in utraque Masora.

Masora magna est, quæ Versus, Voces & Literas

sacra

facra Scripturæ numerat, earumque varias affectiones annotat.

Versuum numerus in fine singulorum librorum, textui statim subiectus est, & in Lege seu quinque libris Mosis, etiam singularum Sectionum majuscularum numerus expressus est, primum nudis literis numeralibus, deinde nomine aliquo proprio & communi, ejusdem numeri symbolo, veluti Sectionis primæ $\text{אשר} \text{ל} \text{אשר}$ versus sunt $\text{אשר} \text{ל} \text{אשר}$ 146, symbolum $\text{אשר} \text{ל} \text{אשר}$, item $\text{אשר} \text{ל} \text{אשר}$, quæ duo nomina eundem numerum continent. Sectionis secundæ $\text{אשר} \text{ל} \text{אשר}$ versus sunt $\text{אשר} \text{ל} \text{אשר}$ 153, symbolum $\text{אשר} \text{ל} \text{אשר}$, item $\text{אשר} \text{ל} \text{אשר}$, & sic deinceps. Præterea in fine Deuteronomii præter illius libri versus, colligitur etiam Summa versuum omnium quinque librorum Mosis, quod in fine Prophetarum & Hagiographorum factum non est. Nectantum Versus omnium & singulorum librorum numerati sunt, sed & medietas seu medius cujusque libri versus seorsim notatus est, tum juxta ipsum textum, tum in fine cujusque libri. Veluti, in fine Geneseos notatur: *Numerus versuum libri Geneseos, mille quingenti triginta quatuor, symbolice ל' א' א' ubi 1000, 7 finale 500 valet*: $\text{אשר} \text{ל} \text{אשר}$ Et medius ejus, *Et gladio tuo viues*, Gen. 27. 40. Denique variæ versuum affectiones circa voces & literas ipsorum, passim per totam Masoram observatæ sunt, quarum quaedam supra cap. 12. indicatæ.

Literarum numerus duntaxat vestigia quædam in impressis libris hodie nobis exhibet, veluti Levit. n. 42. notatur litera י in voce $\text{אשר} \text{ל} \text{אשר}$ esse media litera totius Legis: in fine Geneseos dicitur, Literas ultimæ istius Sectionis (eo enim istam Glossam referendam puto) esse 4395. Elias Levita & alia quædam in libro Masoreth notavit. Talmudici docent in libro $\text{אשר} \text{ל} \text{אשר}$ fol. 30. literam y in voce $\text{אשר} \text{ל} \text{אשר}$ Psal. 80. 14. esse mediam literam in libro Psalmodum. Reliqua relicta sunt in libris Masoræ manuscriptis.

Vocum Masora plenissime tradita est, quæ tota illud continet, quod hodie sub Masoræ nomine in Bibliis magnis extat.

Masora magna vocum, respectu loci, quem in impressis libris occupat, duplex est, *Finalis & Textualis*.

Masora magna finalis est, quæ in fine magnorum Bibliorum collocata est, & voces ordine alphabetico, quomodo scilicet a duabus primis in Radice literis incipiunt, proponit. Loca biblica vel statim adducit, vel ad Masoram textualem relegat. Locorum autem neque libri, neque capita unquam citantur, sed ea ex Concordantiis Hebraicis investiganda sunt. Non minima tamen in ordine vocum confusio cernitur, nec Radicum simplicium semper ratio habita, sed initii vocum, sive eæ primitivæ sint, sive derivatæ. Veluti, ab initio ordinis alphabetici in litera א. primo ponitur Nomen אב Pater, cum vocibus inde flexis, quod ratione originis pertinet ad Radicem אבא. Sic אבא Filius, non in Radice אבא, sed in ordine primarum duarum literarum אבא recensetur. Quæ sententia secundæ radicali, sæpe ex ordine primæ & tertiæ radicalis proponuntur, veluti quæ a אבא Mori sunt, ponuntur in ordine אבא. Hæc & similia, prudens & diligens lector, sæpe exercitatione facile deprehendet & intelliget.

Semper autem ante specialium vocum tractationem, generalia & communia quædam in unaquaq; alphabeti litera præmittuntur, quæ ab istius literæ affectione dependent.

Masora magna textualis est, quæ ad textum cujusque folii ascripta est, cujus voces quasdam præcipuas recenset. Occupat autem locum proxime supra & infra textum, quandoque etiam ad latus, ubi Commentaria Rabbinica deficiunt. Hic primò ponitur vox textus, deinde numerus, quoties reperitur, tum subjiçiantur loca biblica, quæ indicantur per vocem decurtatam וי vel ויטו pro ויטו Et signum, vel Chaldaicè & pluraliter ויטו Et signa aut symbola ipsorum, id est, loca biblica. Si post hanc vocem sequatur itidem vox decurtata וי, quæ valet ויטו id est, Et cætera, tunc locorum recensio intermittitur, & remittitur ad locum alium. Quælibet autem glossa masorethica duobus punctis clauditur. Quando plures voces duobus apicibus notatæ hic accedunt, tunc apices isti indicat, ea esse verba Collectoris hujus Masoræ R. Jacobi Chajim. Attamen masora prolixior, quæ in vestibulo singulorum librorum circa primam vocem majusculâ, in quadrum redacta est, non semper ad textum istum pertinet, sed communia quædam plerumque continet, ornatus causâ ibi posita.

Masora parva est, quæ literis numeralibus, vocibus decurtatis & symbolicis, ad latus textus interius, aut ad latus exterius, si paulo prolixior sit, breviter & succinctè describitur. Vox textus, ad quam Nota masorethica pertinet, circulo supernè notatur. Si plures circuli sint, tunc ordine Notæ ipsis respondent. Si ad medium duarum pluriumve vocum circulus positus sit, tunc ad eas conjunctim masora referenda est. Litera masorethica cum subiecta vocali, significat, toties vocem designatam cum ista vocali reperiri. Vocalis autem ista notatur, non quam regulariter habet, sed vel irregulariter, vel pro qua aliâ aliam habet vocalem: ut, ad ויטו Gen. 3. 12, notatur, ה, id est, *Quinque sunt*, seu *Quinques* vox ista legitur cum Kametz, nempe ab initio sub ה, nam aliâs dicitur ויטו cum Scheva. ה solum & per se positum, non 100, sed integram vocem denotat, nempe ויטו, id est, *Legitur*, cujus usus juxta voces diversæ lectionis, quarum ea quæ est in textu, dicitur ויטו Scripta, quæ in margine, ויטו Lecta. Loca biblica positum numerum confirmantia, hic nulla adducuntur, nisi quod literæ א sæpe una aut altera vox biblica adjicitur, quæ alterum locum biblicum, ubi designata vox legitur, indicat, ut paulo antè declaratum. Major numerus aliquando symbolicâ sententiâ Chaldaicè conceptâ, explicatur, hoc est, quando vox aliqua quater, quinques aut sæpius reperitur, tunc pro symbolo locorum biblicorum, datur plerumque sententia Chaldaica, cujus singulæ voces singula loca biblica denotant, quæ in Masora magna adducuntur. Rarius Hebraicè, quale illud Genes. 2. 10, ad ויטו ubi Masora parva in margine exteriori notat, ויטו ויטו ויטו ויטו Quatuor sunt, quorum symbolum, Ex Eden circuit eum, sed deficient, abibunt. Hic prima vox ויטו denotat locum, ויטו ויטו ויטו ויטו Et fluvius egyptiebat de Eden, Gen. 2. 10. altera vox ויטו ויטו ויטו ויטו

ונשתי *Et fluxius circumdedit me*, Jon. 2. 4. tertia ונשתי
 locum, ונשתי פים פתים ונשתי ונשתי ונשתי ונשתי
Et deficient aqua ex mari, & flumen exsiccatum & arefcet, Jefa. 19. 5. quarta
 ונשתי ונשתי ונשתי ונשתי ונשתי ונשתי ונשתי ונשתי
 locum, ונשתי ונשתי ונשתי ונשתי ונשתי ונשתי ונשתי ונשתי
Abiverunt aqua ex mari, & flumen exsiccatum fuit & exaruit, Job. 14. 11.
 Symbola Chaldaica explicabuntur alibi.

Denique in genere observandum, stylum & ser-
 monem Masoretharum esse plerumq; Chaldaicum,
 quomodo ex Babylonia reduces, postmodum Hiero-
 solymis linguam Chaldaeam sibi vernaculam & pop-
 ularem reddiderant. Hujus ergo linguae cognitio
 aliqua necessaria est ei, qui in Masora studio se exer-
 cere cupit. Hinc notandus literarum usus ab initio vo-
 cum, quae Chaldaeis partim est Pronomen, *Qui, Quae,*
Quod, partim nota Genitivi casus. Hinc ונשתי *Quod*
defectivum est, ונשתי *Quod plenum est*, ונשתי *Quae accipiunt.*
 Item ונשתי *Esra*, quod in libro Esrae est, ונשתי *Regum*,
 quod in libro Regum est, ונשתי Sectionis Bere-
 schit, quod in Sectione Bereschit est, ונשתי *Quod*
 in initio versus est, seu Quod initium versus est, ונשתי
 Vocis hatzela, quod cum voce *Hatzela* conjunctum
 est, & similes locutiones plurimae. Item, Pluralis nu-
 merus masculinus in ונשתי frequentissimus pro plurali
 absoluto in ונשתי. Observanda item locutio Rabbinica,
 qua artificialiter Nomen usurpant pro Verbo, veluti
 ונשתי *Omne Nethina libri-Regum*, id est,
 omne Verbum ונשתי quod in libris Regum occurrit.
 Item ונשתי *id est*, Verbum ונשתי cum Nomi-
 ne Elohim conjunctum, septies legitur. Item, ונשתי
 ונשתי, i.e. *Omnis locutio Verbi ונשתי*, sive
 Omnes Voces a Verbo ונשתי descendentes, cum Me-
 teg notatur, exceptis quatuor, quae sunt cum Munach.
 Item, ונשתי *id est*, Verbum ונשתי cum Praepositio-
 ne ונשתי constructum, duodecies reperitur, & similia.
 Deniq; nomina quorundam accentuum & vocalium, fle-
 ctuntur in numerum pluralem, ut ונשתי Sunt cum kametz;
 ונשתי Sunt cum Pathach, ונשתי Sunt cum accentu Pa-
 fer, ונשתי Sunt cum accentu Sakeph, & similia pauca.

Sed ut ad specialem explicationem nunc devenia-
 mus, & ad obscuros ac penitiores Masorae recessus
 dextrè referandos, CLAVEM nostram propius ac-
 commodemus, tres potissimum deprehendimus dif-
 ficultates, quibus omnis Masorae via haecenus intri-
 cata & impedita fuit, & quasi inaccessa aduentibus
 semper visa. *Prima*, Voces a fine deformiter saepe de-
 curtatae: *secunda*, Sigla & Abbreviaturae: *tertia*, Vo-
 ces peculiares Grammaticae insolenter & obscure Ma-
 soarethis plerumque usurpatae.

CAPUT II

De Vocibus decurtatis.

Solent Masorethae voces quasdam communes & tri-
 tas, compendiosae scriptionis causa, a fine decurta-
 re, quarum integra lectio in exercitatis obscura esse
 potest. Earum ergo maximam partem, visum est hic
 annotare & complere, quarum plenior significatio &
 explicatio in sequentibus proponetur.

ונשתי *id est*, ונשתי *Lex*, Quinq; libri Mo-
 sis, quae alias etiam dicitur ונשתי, quae est prima Pars
 sacrae Scripturae,

Cum accetu, vel, Cum
 hoc accentu, quem scilicet ibi vox in textu habet.
 In Hagiographis scriptis vel li-
 bris, qui sunt tertia Pars Bibliorum.
 In hac locutione vel
 significatione.

In medio.
 In Prophetis, quae secunda Pars
 Bibliorum.

In libro hoc.
 In hac Sectione, In Sectione.

In hoc capite.
 In Scriptura.

In Lege.
 Posterius.

Legis, Quod in Lege est.
 Dages, plur. Dages, plur. Dages.

Quod defectivum est.
 Quod simile ipsi, vel pluraliter

Similia ipsi.
 Similes sunt.

Quae putantur, censentur, existi-
 mantur.

Quod conjunctum est, vel pluraliter,
 Quae conjuncta sunt.

Libri hujus, Quod in libro hoc extat.
 Quae leguntur.

Et unum, Et Aleph.
 Et caetera.

Et defectivum; & plur. Et signum, Symbolum, Locus Scri-
 pturae; vel pluraliter, Et loca ipsorum.

Defectivum, & plur. Defectivum defectivi, id est,
 totum defectivum.

Omnia ista, Et caetera.
 Scriptum est.

Plenum, pluraliter.
 Plenum pleni, totum vel o-
 minino plenum, vel pluraliter

Milhel, Penacutum, vox cum accen-
 tu in penultima.

Milra Acutum, Vox cum accentu
 in ultima.

Lingua, significatio, plur. Signum, Symbolum, vel Liber, vel
 pluraliter, Signa, Loca, exempla ipsorum.

Finis ipsorum.
 Versus, & pluraliter.

Pathach vocalis, plur. Kametz vocalis, plur.

Scriptura sacra, Biblia,
 Lene, sine Dagesch, plur.

Principium ipsorum.

Atque haec fragmenta extremo, quod ajunt, digi-
 to hic tetigisse, & levi adhibita cura redintegrasse su-
 ficiat. Pleraque enim voces integrae, mox seorsum
 proximus explicabuntur, & si quae plura similia
 occurrant, ex his dijudicabit

Lector,

CAPUT III.

De Abbreviaturis Masorethicis.

Abbreviaturæ sunt initiales aliarum vocum literarum in formam vocis conjunctæ, & duobus apicibus supernè notatæ, quarum singulæ singulas alias dictiones denotant. Hinc ab Hebræis vocantur ראשי תיבות Capita, initia dictionum. Hæ diversis scriptoribus diversæ sunt, & sic Masorethis quædam peculiâres & propriæ, quas ne longius quæras, en eas tibi sub unum contuitum.

אב

אלף בית אב אבא אבא Alphabetum, id est, voces certæ in ordinem alphabeticum collectæ. Cum ב servili, In alphabetho: vide mox infra in lit. זא.

אב אב אב

אחד בכתובים אהד בתורה אהד בנביאים אהד במתוכים Unum in Legge, unum in prophetis, unum in Hagiographis. Usus ejus, quando vox aliqua nonnisi ter, & in his tribus sacrarum Scripturæ partibus, legitur. Brevius etiam de tali loquuntur אנהד, de quo mox.

אה

אין אהד אהד Unum defectivum, id est, sine litera quiescente.

אם

אם אהד אהד Unum plenum, id est, cum litera quiescente.

אהת

איה איה איה Job, Proverbia, Psalmi. Cum ב servili ab initio ב איה In & cæt.

אהנך

איה איה איה Lex, Prophetæ, Hagiographa: usus ejus est, ut paulò antè in אב, quando vocabulum aliquod tantum ter reperitur, semel in Legge, semel in Prophetis, & semel in Hagiographis.

אהפסוק

איה איה איה Athnach five Athnachta, Sophapafuk. Duæ majores accentuum paufæ sunt, quæ solent vocales aliquot commutare.

איהם

איהם איהם איהם Unus versus symbolum est. Quando duæ locutiones similes sunt, vocabulo tamen uno differentes; tunc versum aliquem, in quo differentie istius signum aliquod est, pro symbolo memoriali annotant. Veluti Gen. 47.15. legitur איהם איהם איהם Et quare moriemur in oculis tuis? & mox ver. 19. legitur איהם איהם איהם Quare moriemur in oculis tuis? hujus differentis locutionis dant symbolum ex versu איהם איהם איהם Nunquid coram oculis nostris. Joel. 1.16. ubi præcedit vox איהם, sequitur vox איהם, & sic in istis locutionibus in Genesi. Communiter ab initio habet copulam ו.

איהם

איהם איהם Et, Etiam si.

איהם

איהם איהם Exodus, liber secundus Moÿsis a primis libri vocibus sic dicitur. Cum ב servili, איהם איהם In Exodo, איהם.

איהם

איהם איהם Ben-Ascher. Fuit unus ex celebrioribus Le-

gisperitis in terra Israel, plene dictus R. Aharon, filius R. Moÿsis ex tribu Ascher, & cõcisè vocatus Ben Ascher, id est, Filius Ascher. Hic in lectioe sacræ Scripturæ fuit exercitatus omnium, & in multarum vocum lectioe dissentiebat à doctis in Babylonia, quorum caput erat בן נפתלי Ben Naphtali, de quo infra.

בב

Sunt literæ numerales, quæ vulgò efferrì solent ביה ביה, sed Masora pro iis dicit תרון תרון Duo duo, Bina, de duabus vocibus aliquid simile vel dissimile habentibus. Ut, Sunt quatuor paria בן בן ex duabus vocibus, quarum prima profert א, secunda non profert. Sic, Est alphabetum בן בן ex binis vocibus, quæ ambæ sunt diversæ significationis, veluti אורה Ejaculabor, Sam. 20. 20, & אורה Docebo, Job. 27. 11.

במא : במב

בן בן בן בן Præter unum, excepto uno, בן בן בן Excerptis duobus, vel בן בן בן, ubi בן בן Chaldaicè Duo significat. Sic deinceps, בן בן בן Exceptis tribus, ubi litera Gimel potest efferrì per תלת, quod Tria significat: item בן בן בן Exceptis quatuor, בן בן בן Exceptis quinque, & cæt.

בנ

בן בן בן בן Ben Naphtali. Hic fuit caput Academiae Judaicæ in Babylonia, dissentiens in quibusdam in lectioe sacri textus à Ben Ascher (de quo paulò antè,) qui fuit caput Academiae in terra Israel. Plene dicitur fuit R. Moÿses filius David ex tribu Naphtali. De his duobus, & in quibus dissenserint, agemus, Deo volente, alibi.

בסר

בסר איהם איהם Auxilio Dei.

בג

Sunt literæ numeri, תלת תלת Tres Tres, id est Ternæ voces, ut antea בן בן binæ. Sic est Alphabetum בגג ex tribus tribus, id est, ternis vocibus, quarum nulla habet similem, id est, nullibi sæpius reperitur.

ברע

ברע איהם איהם Liber chronicorũ, Daniel, Esra. Cum ו copula ברע איהם.

דה

דה איהם איהם Verba dierum, Libri chronicorum, Paralipomena. Sæpe præcedit ד servile, notans Genitivum casum, ut supra notatum.

דהקע

דהקע איהם איהם Liber chronicorum, Psalmi, Ecclesiastes, Esra. דהקע איהם contractè dicitur pro דהקע איהם.

Quæ ab hac litera incipiunt, quærere semper in litera proxima. Nam ו servilis copula est, & quandoque etiam aliam servilem post se habet.

המשת

Vox symbolica est, notans hæc quatuor voces, איהם איהם איהם איהם. Usus ejus est, quando dicunt: איהם איהם איהם איהם sexties habet Pathach cum accentu Sakephcaton (qui aliàs solet Pathach convertere in Kâmetz) & omniâ aliàs sunt ipsis similia, excepto uno, id est, quandoque voci איהם conjuguntur prædictæ quatuor

voçes, tunc quoq; habet Pathach, excepto uno loco, qui extat Deut. 24. 5, ubi dicitur אָחָה.

יהוּ

יְהוֹאֵל Jekutiel sacerdos filius Jehudæ. Scripsit librum Grammaticum de verâ vocum punctatione & accentibus, cui titulus עֵין הַקּוּרָא. Meminit ejus Elias in libro Masoreth, in Abbreviatura מט"ח, & in יהו"י.

י"ם

י"ם Sunt libri, Quidam libri. Cum י servili, י"ם. Usus ejus in masora parva, ubi aliorum exemplarium diversa lectio citatur.

כ"ב

כ"ב Sic scribitur vel scriptum est, plur. כְּבִיבָן.

כ"ק

כ"ק Tota Scriptura sacra. כָּל קְרִיאָה vel כָּל קְרִיאָה.

ל

ל Non, scilicet legitur, extat vel reperitur aliâs. לִית.

ל"א

ל"א Non legitur Aleph. Sic ל"א Non legitur דה.

מ"ח

מ"ח Deuteromion. מִשְׁנֵה תּוֹרָה.

מ"פ

מ"פ Medium versus. מִצֵּעַ פְּסוּק.

נ"א

נ"א Exemplar aliud. נִסְחָא אַחֲרָתָא vel נִסְחָא אַחֲרָא.

נ"ב

נ"ב Prophetæ, Hagiograph. נְבִיאִים : כְּתוּבִים.

נ"ג

נ"ג Videtur mihi. R. Jacob quandoque eâ utitur, quando suum judicium ad Masoram apponit. נִרְאָה לִי.

ס"א

ס"א Liber alius, plural. סְפָרִים אַחֲרִים. סֵפֶר אַחֵר.

ס"ב

ס"ב Finis versus. Hoc nomine vocatur accentus versus finiens, virgula recta ultimæ vocis in versu. Quidam malè referunt ad duo crassiora puncta, versus à se invicem distinguentia. סוּף פְּסוּק.

ס"ח

ס"ח Liber Legis: item סוּפֵי תִּכּוּת Fines dictionum, ultimæ dictionum literæ. סֵפֶר תּוֹרָה.

ע"ב

ע"ב Hucusque sermo vel verba ejus. Utitur aliquando R. Jacob, quando alterius libri authoritatem citat. עַד בְּאֵן לְשׁוֹנוֹ.

ע"ש

ע"ש Vide illic. Quando ad alium locum lector remittitur. עֵין עַן שָׁם.

פ'

פ' Versus biblicus. Si præcedat litera numeri, tunc pluraliter legendum: ut, ה' פְּסוּקִים, Quinq; versus. פְּסוּק.

צ"ע

צ"ע Opus habet consideratione. Cum י servili ו"י. R. Jacob utitur, ubi suum judicium ad masoram apponit. צָרַךְ עֵין.

ק

ק Legitur: item קְרִיאָה Scriptura. קְרִיאָה.

ק"פ

Non est abbreviatura, sed symbolum ordinis vocum. ק"פ Non est abbreviatura, sed symbolum ordinis vocum cum מַשְׁפָּטִים : מַצּוֹת : וְהַקּוֹת Deut. 30. 16.

ר"ס

ר"ס Principio capitis. רִישׁ סִפְרָן.

ר"פ

ר"פ Principium versus: plural. ראש פסוק. Initia versuum. רִישׁ פְּסוּקִים.

ש"ב

ש"ב Nomen filii viri, Nomen proprium. שׁוֹם בְּרִישׁ.

ש"נ

Non est abbreviatura, sed symbolum nominum propriorum. ש"נ Gen. 5, cum accentu Sakephcaton. שֵׁנֶה שֵׁנֶה.

ש"ע

Non est abbreviatura sed symbolum ordinis locutionis. ש"ע Gen. 18. in colloquio Abrahami cum Deo, ubi ש notat vocem אשחית, & י vocem אשקה, quæ quinquies juxta symbolum illud se consequuntur. שֵׁעֵעַ שֵׁעֵעַ.

ה"כ

ה"כ Lex sacerdotum. Leviticus. הַכֹּהֲנִים.

ה"ל

ה"ל Duæ significationes. הָלַךְ.

ה"נ

ה"נ Lex, Prophetæ, Hagiographa, tres partes Biblicæ. הַנְּבִיאִים, הַתּוֹרָה, הַכְּתוּבִים.

Si quæ aliæ abbreviaturæ in Masora occurrant, eas in libro nostro de Abbreviaturis invenies.

CAPUT IV.

De Vocibus Masoretibus peculiaribus &

primum de vocibus אֲדָרְבָּא : אֲרִיתָא :

אֵת : אִכָּא : אִית : אֶלְפָּא בֵּיתָא :

אִמְצַעֵי : אֲתַרְדּוּנֵיטוּס :

אֲרִיךְ : אֶשְׁלֵמְתָא :

Masorethæ in artis suæ descriptione, utuntur vocabulis multis Grammaticis alio planè usu, quæ in communi lingua vel apud alios Scriptores sumuntur, tum etiam Chaldaicis quibusdam & aliis dictionibus non ita frequenter obviis, atque adeo minus in vulgus notis, quæ ipsa causâ multi à diligentiori Masoræ lectione hæctenus fuerunt deterriti. Ut itaque aditum faciliorem & patientiorem in Masoram paremus, voces istas ordine alphabethico persequemur. Elias Levita in plurimarum explicatione facem nobis prætulit, sed obscure sæpè fumigantem: unde nos clarius ipsi lumen præpandemus, quod lætiore & pleniore fulgore accedentibus viam comiter monstrat. Multa etiam ab Elia fuerunt prætermissa, quæ non minus rigide hujus Artis discipulis obstiterunt, & remoram fecerunt tam privatis, quam publicis ipsorum profectibus. Has ergo & nos adjiciemus, ut ne vel in minimis amplius benevolus lector in posterum hæreat, sed expeditus curq; incessus pateat. Nulla autem hic Radicis five primitivæ vocis in ordine habebitur ratio, sed prout in via nobis occurrentia quæque arripimus, ita in publicum sistemus, ac origi-

originis & significati rationem primùm reddemus, deinde ejus usum in Masora exemplis breviter declarabimus.

אֲדָרְכָא : אֲמָרְרָא

Unum est Nomen Chaldaicum, à Radice רָדַר *Recordari, Meminisse*, alterù Hebraicum, à רָדַר unde Chaldaei pro more suæ linguæ, commutarunt: in ר. Ergo utrumque idem quod *Memoriale*. Masorethæ autem sic vocant nomen divinum דְּיוֹה, cò quod Memoriale est divinæ essentiae, & quia Deus ipsemet Mosis dixit, hoc nomen ipsi referens, וְרָדַר לְדָר וְרָדַר לְדָר. *Hoc est nomen meum in perpetuum, & hoc est memoriale meum in quaque generationem*, Exo. 3. 15. Hinc in Masora parva, Deut. 31. 3, ubi nomen דְּיוֹה versum inchoat & finit: *Tres versus sunt quorum principia & fines sunt nomen divinum דְּיוֹה*. Item, Prov. 1. 2, in masora parva ad מִסֵּר legitur: *וְכָל דְּסִמְךָ לְאֲדָרְכָא*. *Duodecim sunt (cum Pathach) & quodcumque junctum est nomini divino simile est ipsi*, id est, etiam cum Pathach. Vide plura in Masora magna finali in Nominibus.

אֲדָרְכָא

Nomen Chaldaicum est, respondens in Targum Nomini Hebræo תֹּרָה *Lex*, unde pro Hebræo תֹּרָה *Lex una*. Targum habet תֹּרָה אֲדָרְכָא Exod. 12. 49. Scribitur in medio cum Pathach & Kametz indifferenter. Hinc Masorethis fumitur pro Lege Moysi, seu quinque libris Moysi, qui Synecdochicè appellantur *Lex*. Sic Gen. 5. 7, in masora parva ad וְשִׁמְתָהּ notatur, *Tota Lex est defectiva*. id est, ista vox in tota Lege scribitur defectivè, scil. sine litera ו in medio.

אֲדָרְכָא

Nomen Hebræum est, idem quod *Signum*. Hinc Masorethis & còmuniter Grammaticis, *Litera*, quia est signum & character vocis. Plurale ejus ex forma Chaldaica mutuatur, masculinè אֲדָרְכָא, & fæmininè אֲדָרְכָא, *Litera*. Hinc 1. Sam. 12. 23, ad מִתְּשֵׁב in masora parva notatur, *Tria sunt & diversa in literis suis*. Nam præterea scribitur אֲדָרְכָא & אֲדָרְכָא Genes. 20. 6. Psalm. 39. 2.

אֲדָרְכָא

Est, Sunt. Verbum Chaldaicum, idem quod אֲדָרְכָא & אֲדָרְכָא. Litera ו inferitur ipsi ad indicandum punctù Chirek quod breve debet esse, sequente Dages. Compositum videtur ex אֲדָרְכָא vel אֲדָרְכָא. Hinc in Targum אֲדָרְכָא *Est qui infectatur verbis*, Prov. 19. 7. Apud Masorethas אֲדָרְכָא כָּל הִיכָא דְּאֲדָרְכָא Est qui dicit.

אֲדָרְכָא

Verbum Chaldaicum est, & defectivum, ab Hebræo אֲדָרְכָא, *Sunt*, deflexum, & idem cum eò significans, unde pro Hebræo אֲדָרְכָא *Est in facultate manuum*, Targum, אֲדָרְכָא אֲדָרְכָא *Est potestas in manibus*, Gen. 31. 29. אֲדָרְכָא *Est Deus*, Targum אֲדָרְכָא Psalm. 53. 2. Hinc in Masora, אֲדָרְכָא *In quibus est*.

אֲדָרְכָא

Alphabetum. Primò in Masora sic vocatur Catalogus, Series, Ordo vocum plurium, juxta ordinem alphabeticum collectus & digestus. Sic est Alphabetum, quæ ordine alphabetico incipiunt ab אב

אב. אד. &c. Secundò sic vocatur Psalmus 119, ab ordine alphabetico, quo est conscriptus. Hinc Deut. 32. 9, ad וְתִרְדָּךְ in Masora parva notatur, וְכָל אֲלֶפֶת בֵּיתָא *Duo sunt sive Bis reperitur, & totum Alphabetum ipsi simile est*, id est, Bis duntaxat legitur, & aliquoties in Psalmò 119, nempe quinquies, ut ibi Masora notat.

אֲדָרְכָא

Medius, cujus fæmininum אֲדָרְכָא, unde Gen. 27. 12, in Masora parva ad בְּתַעֲתֵעַ notatur לְרֵפְיָא *Non reperitur amplius & lene est ñ medium*, אֲדָרְכָא *Medietas, Medium*.

אֲדָרְכָא

Vox Græca est ἀνδρῶν & Utriusque sexus, utrumq; sexum habens, Utriusque naturæ, ac si dicas Marifæmina. Masorethæ utuntur ea voce, ad indicandâ formationem Verborum, quæ habent signum masculinum & fæmininum, nempe: formativum tertie personæ masculinæ in Futuro, & terminationem fæmininam: ut וְתִרְדָּךְ *Et conceperunt*, Gen. 30. 28, וְשִׁמְתָהּ *Et rectâ ibant*, 1. Sam. 6. 12, וְשִׁמְתָהּ *Stabant*, Dan. 8. 22. De his legitur in Masora parva Gen. 30. בְּלִין אֲדָרְכָא *Tria sunt verba androgyna*.

אֲדָרְכָא

Longum: Chaldaicæ formæ, & originis Hebraicæ אֲדָרְכָא *Prolongari, Longum esse vel fieri*. Oppositù ejus est אֲדָרְכָא *Parvum, Breve*. In Masora hæc duo vocabula dicuntur de literis ו & י, unde Num. 7. aliquoties legitur, כֹּב פְּסוּקִים לִית בְּהוּן לֹא אֲדָרְכָא וְלֹא אֲדָרְכָא *Viginti duo versus sunt, in quibus neque longus, neque brevis est*, id est, neque ו neq; י. Sic Jesa. 34. ח, אֲדָרְכָא *Magnus & Parvus*.

אֲדָרְכָא

Perfectio, Completio. Vox est originis Hebraicæ, à אֲדָרְכָא. Masorethæ hoc nomine vocant Prophetarum libros. Prophetæ ipsi sunt Priores & Posteriores. Prophetæ priores sunt Josuæ, Judicum, Samuelis & Regum libri, qui còmuniter dicuntur נְבִיאִים הַקְּדוּשִׁים, & Masorethis quandoque אֲדָרְכָא קְדִמְתָא. Posteriores sunt, Jesaías & reliqui, excepto Daniele, quem inter Hagiographos Scriptores referunt, qui communiter vocantur נְבִיאִים אַחֲרֵינֵי, & Masorethis quandoque אֲדָרְכָא תְּנִינָא. Hinc in Masora finali, in אֲדָרְכָא dicitur: *In toto Deuteronomio initium versus est אֲדָרְכָא, exceptis septedecim, qui incipiunt וְלֹא אֲדָרְכָא*, & אֲדָרְכָא קְדִמְתָא, *Et in Prophetis prioribus similiter initium versus semper est אֲדָרְכָא, exceptis novem אֲדָרְכָא*. Et in ordine של post שלו, scribitur: *In tota Lege אֲדָרְכָא קְדִמְתָא semper extat אֲדָרְכָא, excepto uno אֲדָרְכָא Lev. 26. 25, וְכָל אֲדָרְכָא תְּנִינָא, & omnes prophetæ posteriores habent אֲדָרְכָא, exceptis duobus אֲדָרְכָא*. Quare autem Prophetas sic vocent, ignoro, scribit Elias in fine libri Masoret.

CAPIT V. De Vocibus

בְּתָרָא דְּנִשְׁוּ דְּכֹתִיבָא דְּמִן דְּלִוּוּ דְּרַעֲלָא

Vocabulum Chaldaicum est, respondens Hebræo אַחֲרָא *Post, Postea, Postquam*: ut, אַחֲרָא דְּבִרְיָא תְּאֲרָא, *Et postea accessit Joseph*, Gen. 33. 7. Hinc Masorethis בְּתָרָא & בְּתָרָא, quod scribunt inserto א ad indicandam vocalem *Posterior, Posterius*, emphaticè בְּתָרָא, ut Gen. 4. 15, ma-

fora magna ad יקס notatur, Priori & posteriori habet kamets. Aliquando dicitur de accentu in ultima, unde Gen. 6. 18 ad ונאה notatur, Septem sunt cum accentu posteriore vel posteriori, id est, in ultima syllaba, quod alias dicitur מלרע.

שד

Dagefch, vocabulum Grammaticum notum. Inde amplius דגש Dageffatum, plur. דגשים Dageffata, דגש Dageffavit, דגשין Dageffavit. Quidam dageffant Lamed, sed errant, Gen. 20. 3. in masora parva ad לקחה. Masorethæ eo utuntur, non de omnibus vocibus dageffatis, sed de iis, quæ interdum habent Dages, interdum nõ habent, aut insolenter & non de communi usu: ut, Gen. 2. 25. ad צורים masora notat ב מלאים דגש Duo sunt plena & habent Dages, nempe hic unum, & alterum Job. 22. 6. ubi masora magna textualis notat, דגשין וב דגש, Duo sunt dageffata, & duo plena, quorum symbolum: Nudi sunt dageffati, & sapientes lenes, id est, duo illa quæ dageffata sunt, significant Nudos, & alia duo quæ lenia seu sine Dages, צורים, significant Sapientes. Item Gen. 6. 16. ad תבלח masora parva notat: Non reperitur amplius & habet Dages, & masora magna infra textum: Oelo dictiones sunt, quarum nulla amplius cum Dages est. Id de posteriori Dage n litera נ intelligendum: nam prius genuinum est de forma Conjugationis Pihel, quod sæpius reperitur. Sic quæ ab initio habent Dages præter morem, à Masorethis annotata sunt: ut Gen. 19. 2. ad לל notatum, דגשין Septem sunt Dageffata: ver. 14. ad יאז notatum דגש Duo habent Dagefch. Deinde Masora usurpat illud de literis fervilibus בלב, quando ante Nomina articulo ejecto, notantur cum Pathach se quente Dages. Idque propterea notatur, ne hic quandoque peccaretur, scribendo eas cum Scheva & sine Dages: ut, Gen. 9. 10. ad בכההו notatur, דגשין Sex sunt dageffata, nempe ad differentiam eorum, quæ scribuntur בכההו quorum quatuor sunt, quæ hîc similiter adducuntur, & vocantur Raphin, Lenia, ut suo loco dicitur. Sic Gen. 20. 15 ad בטוב notatur, דגשין Novem dageffata sunt: contra בטוב quater est lenes. Tertio Scheva quiescens sub literis gutturalibus, aliquando appellat Dages ob durio rem pronunciationem, pro quo cum est Chatephpathach vel Catephsargol, id vocant Raphe ob faciliorem pronunciationem. Hinc in Masora finali, in ordine עש ad מנשר notatur, דגשין Tria sunt dageffata, i. e. cum Scheva quiescete sub litera gutturali, דגותיה

Simile ipsi. Vox Chaldaica pro Hebræo כמות Sicut, ut in illo, לא היה כמדוב במצרים Non fuit simile ipsi in Aegypto, Targum, לא תהו דכותיה במצרים. Exod. 9. 18. Est autem composita ex præfixo Pronomine ד, quod idem cum Hebræo Qui, quæ, quod, & particula כמות Sicut, & suffixo Pronomine tertiæ Personæ masculinæ. כמות autem nunquam separatim, sed semper cum Pronomine in fine usurpatur; ut, Diliges proximum tuum sicut teipsum, Levit. 19. 18. Est ergo דכותיה ad verbum, Quod sicut illud, Simile ipsi. Masorethæ eo utuntur, quando volunt similem vocis formam in literis plenis vel deficientibus, in vocalibus aut accentu indicare. Rarissimè autem sine ד usurpant, ut Psal. 19.

14. ad עברך in Mas. parva notatur: וכל אסף דכותיה במא Septem sunt, & omne Athnach & Sophpasuk ipsi similia sunt, excepto uno. Communiter cum ד ab initio, ut Gen. 2. 10. ad אבני in masora parva notatur, וכל אסף חקף דכותיה במא אסף חקף דכותיה במא (penacutum) & omnis Athnach & Sophpasuk sic quoque sunt, excepto uno Mibra (acuto) id est, Octies legitur cum accentu in penultima, & sic quoque semper est cum accentu Athnachta, Sophpasuk & Sakephcaton, uno excepto, quod accentum habet in ultima. Item Gen. 4. 9. in mas. parva ad יא notatur: וכל אסף דכותיה Quæ sunt, seu Quinquies sic reperitur, & omne אסף ipsi simile est, id est, quinque separatim reperitur, & sic quoque semper separatim scribitur, quando ponitur ante סף. Item Gen. 5. 25. in mas. magna textuali ad וסומוס notatur: Sex sunt plena, quorum loca & cet. וכל אסף דכותיה במא וסומוס, id est, in libris chronicorum ipsi similes sunt, excepto uno, id est, in libris chronicorum semper quoque plenè cum ו scribitur, excepto uno exemplo, quod scribitur defectivè וסומוס. 2. Par. 2. 17. Item Gen. 3. 17. in masora magna textuali ad צויתך notatur: ב מלאים בתורה ובענין וכל נביאים ופסוקים דכותיה במא חסרי דגשין Duo sunt plena in Lege, & quid in hoc capite (hoc versu & ver. 11.) & omnes propheta & Hagiographa ipsi similia sunt, præter unum defectivum posteriori, id est, in omnibus prophetis & Hagiographis scribitur similiter, præter unum utroque, excepto uno exemplo, ubi scribitur צויתך. 1. Sam. 21. 2. cum defectu, posterioris. Item Gen. 10. 1. ad וילדו in masora parva notatur: וכל אסף דכותיה במא Non extat amplius, & tota Scriptura ipsi similia est, excepto uno. Hoc obscurum est, & omnino videtur dicendum fuisse, לא בתורה, Non extat amplius in Lege. Id sensus necessariò postulat, & sic res ipsa est in Lege enim non nisi hoc loco occurrit, unde sequitur, totam Scripturam reliquam ipsi similem esse, id est, sic quoque eam vocem alias legi & scribi, excepto uno exemplo, quod scribitur וילדו & legitur וילדו. 2. Sam. 2. 2. ubi hæc masora clarius proponitur. Denique דכותיה Non est ei simile, idem est ac si diceret, Non extat sæpius: ut Gen. 6. 20 ad פקדון in masora magna legitur: Unum est ex 22 vocibus, quæ accipiunt מו ab initio, דכותיה דרותיה דרותיה, id est, quarum nulla sibi habet similem, id est, quarum nulla alibi sæpius occurrit. Ex his exemplorum formis, alia erunt æstimanda & dijudicanda.

דגש

Similes sunt. Est Participium plurale Chaldaicum Conjugationis kal, à Radice דמה Assimilari, Similem esse. Masorethæ eo utuntur de vocibus aut versibus similibus, in aliquo tamen differentibus: ut, Gen. 38. 27. in masora parva ad תאומים notatur: דתין דתין דתין דתין דתין דתין Quatuor paria vocum similia sunt, quorum unum plenum est, alterum defectivum. Exod. 6. 18. ad וחקרון in masora parva notatur: דתין דתין דתין דתין דתין דתין Unus est ex quinque versiculis, qui similes sunt nomibus suis, & diversi literis suis. Ezech. 41. ad versum 24. in masora magna notatur: דתין דתין דתין דתין דתין דתין Unum est ex quinque versuum singulariis, qui habent tres dictiones similes, quarum prima accipit א ab initio, secunda et tertia calve sunt, i. e. sine א, veluti in hoc versiculo דתין דתין דתין דתין דתין דתין.

Et confitebuntur peccata sua, Num. 5. 7. nisi forte ista legenda sint וִוְרִי pro וִוְרִי; & sic וִוְרִי pro וִוְרִי, quomodo Hebraice ista efferuntur. Ex hac forma cum ן absinitio, est Nomen וִוְרִי. Masorethæ eo utuntur de nomine divino אֲרִי, ad quod sæpè notant, קֵלֶר וִוְרִי, 134 sunt confessa, id est certa, quæ propriè & per se scribuntur & leguntur. Nam aliàs etiam nomen sanctissimũ וִוְרִי per nomen Adonai efferuntur, quæ ob pluralitatem suã non sunt numerata. In Masora finali de hoc nomine ita traditur in ordine וִוְרִי: אֲרִי וִוְרִי קֵלֶר ן מִקְדוֹן לְאֲרִי וְיִסְפֵּד הוּן בְּפִסְחָא בִישְׁעָה רִישׁ סִימָן כָּח ן ן ן id est, Adonai confessa sunt 134, septem ex illis sunt Adonai, quorum loca trademus in Jesaja, in principio capitũ 28, & tria illorum sunt Adonai, reliqua sunt hæc sequentia, & cæt. Et in Masora magna textuali, Jesa. 38. 16. אֲרִי כֵּב וִוְרִי בְּקִפְרֵיָא Adonai viginti duo confessa sunt in libro hoc. In tribus editionibus Venetis hæc legitur וִוְרִי, quod cæcitas Judaica hæctenus ne pal-pando quidem cognovit in mendo cubare. Deinde Affixum Pronomen ך communiter sic scribitur, aliquando autem כָּ, quæ deprehenderunt esse unum & viginti, quæ appellarunt וִוְרִי Confessa & certa pro Pronomine usurpata, nõ pro terminatione communis vocis, in qua כָּ est de literis Radicis. Hinc in Masora finali in litera ה, inter ejus communia, notatum est: Una & viginti voces sunt, in quibus scriptum est כָּ in fine vocis, quæ confessa sunt. Idem in litera כּ traditur.

פָּרְיָא

Paria. Nomen Chaldaicum à singulari פָּרְיָא, emphaticè וִוְרִי Par, jugum, copula duorum, Heb. פָּרְיָא; ut, וִוְרִי Par equitum, Jesa. 21. 7. וִוְרִי Par mulorum, 2. Reg. 5. 17. וִוְרִי Cum effemus equitantes pariter 2 Reg. 9 25. Apud Rabbinos, וִוְרִי & non tantum propriè usurpant de Paribus seu binis vocibus, sed & de ternis, quaternis & pluribus, pari jugo junctis, quæ similem aliquam affectionem habent. Hujusmodi Paria in Masora finali varia & multiplicia recensentur, ut in principio Masoræ finalis: רִי וִוְרִי סֵן כָּ בַּ Quatuor paria sunt ex binis vocibus, quarum prima profert א, altera non profert, & contrã, Quatuor paria sunt ex binis vocibus, quarum prima nõ profert א, altera profert, veluti תּוֹמִים & תּוֹמִים, item פֶּה & פֶּה, וִוְרִי, Vide Masoram 1. Par. 7. in principio. In litera בּ traditur: יג וִוְרִי Tredecim paria vocum sunt, quarum una incipit à בּ, altera ab וּב, veluti וּבְרִי וּבְרִי, item וּבְרִי & וּבְרִי, & cæt. Sic Gen. 17. 24. in mas. parva ad וּבְרִי notatur: אָת וּבְרִי קִדְמָא לֹא: Tria paria sunt, primum habet אָת, alterum non habet אָת, ut in hoc versũ, בְּהַמִּלּוֹ בִשְׂרֵר עֲרֻלּוֹ, in versũ sequenti עֲרֻלּוֹ בִשְׂרֵר עֲרֻלּוֹ.

וִוְרִי

Parvum, Minusculum. Vocabulum est Rabbinicum, unde וִוְרִי Ordo mundi parvus, id est, Chronicon mundi minus, libri nomen; וִוְרִי Ibhreni parva, Lamentationes parvæ. Echa nomen libri Jeremie, quem Ibhrenos vocant, à prima voce sic dicti. Sic autem Rabbinii vocant Glossam parvam in istum librum, cui opponitur וִוְרִי גִּלּוּפָא Glossa magna in Echa seu Ibhrenos. Hinc Masora parva Num. 25. 12. ad וִוְרִי no-

tat: וִוְרִי Par minusculum, est unum ex alphabeto literarum minuscularum. Nempe litera ן in ista voce scribitur figurã minusculã, qualium literarum integrum alphabetum est, de quo suo loco egimus. Cæterum Targum pro hac voce habet וִוְרִי, unde וִוְרִי Minor ego sum & contemptus, Psalm. 32. 6. וִוְרִי Minor ego sum & contemptus, Psalm. 119. 141. Videtur ergo dialectus esse וִוְרִי & וִוְרִי (vel ן) ut Talmudici dicunt וִוְרִי אִיכָא Dicam.

וִוְרִי

Parvum, Minusculum. Originis est Hebraicæ, & significationis notæ. Sic in Targum, וִוְרִי הוּן בְּרִי וִוְרִי Quastres exigua erat in oculis ipsorum Domus sanctuarii mei, Jesa. 28. 16: וִוְרִי הוּן Nunquid parva est illa urbs, Gen. 19. 20. Sic Masorethæ hac voce appellat literas minusculas, quæ formã solitã & communi minores sunt; unde Gen. 2. 4, ad וִוְרִי in Masora parva, וִוְרִי He minusculum est. Et Jesaja 44. 14, ad וִוְרִי similiter notatum: וִוְרִי נְטוּן וְעִירִי: Tria Nomi minuscula sunt. Vide de his supra. Deinde vocant literam ן, Breve, respectu literæ ן, quam appellant וִוְרִי Longam; vide supra in וִוְרִי.

CAPUT VII. De Vocibus

וְחָבֵר וְחָבֵר: חוּלּוֹ וְחָבֵר: חוּלּוֹ מִתְחַלְּקִין חֻקְוֹ חָסֵן

Socius. Hebræum est, & notum. Masorethæ eo utuntur, quando duo loca similia occurrunt, tunc uno adducto, subji-ciunt וְחָבֵר Et socius ejus, qui scilicet alibi in eodem libro legitur. Si sit in libro alio, tunc eum nominant: ut Gen. 1. 11, in Masora magna ad וְחָבֵר notatur: וְחָבֵר וְחָבֵר חָבֵר Et socius ejus in Deuteronomio. Sic, וְחָבֵר וְחָבֵר Et socius ejus in libro chronicorum, & sic singuli semper nominantur.

חָבֵר

Vocabulum Grammaticum est, quod communiter attribuitur tribus vocalibus brevissimis, Chatephathach, Chatephsægol, Chatephkemetz. At Masorethæ etiam ipsum Scheva simplex sic vocant: ut, Jer. 3. 18, in Masora magna ad וְחָבֵר notatur: וְחָבֵר Septem sunt schevata. Hoc Scheva aliàs vocatur Raphe, & sic hoc loco Masora parva, וְחָבֵר, Septem sunt lenia, de qua locutione vide infra in וְחָבֵר.

חוּלּוֹ

Profanum, Commune. Hebræum est, ut in illo בְּחֹלּוֹ Inter sanctum & profanum, Levit. 10. 10. Masorethæ eo sic quoque utuntur, ad vocabulum וְחָבֵר, quod aliàs sanctum est, & nomen divinum, aliquando etiam profanum, significationis communis pro Pronomine וְחָבֵר, Illi. Hinc Gen. 19. 25, in Masora parva ad וְחָבֵר notatur: וְחָבֵר Octo sunt in significatione profana, nempe pro Pronomine וְחָבֵר. Loca adducuntur Genes. 26. 4.

חֻקְוֹ מִתְחַלְּקִין

Diversum. Opponitur vocibus aut membris versũs similibus, à quibus quando aliquid diversi est vel in vocali, vel in accentu, vel in litera, vel in syllaba aut in voce aliqua, aut planè contrariam formam habent, tunc ea vocantur חֻקְוֹ מִתְחַלְּקִין, aut חֻקְוֹ מִתְחַלְּקִין. Hujusmodi plu-

di plurima passim in Masora recentur, ut in Masora finali, in principio literæ א traditur, א מלון ומפניו א, quod Septedecim voces singulares sunt, quæ proferunt א, quod nunquam sæpius faciunt, וְחֵלְפוּתָיו Et diversa vel contraria ipsarum, Sedecim voces sunt quæ non proferunt א, quarum nullum est par, id est, quod similiter sæpius in illis non fit, qualis est שלחך Petito tua, 1. Sam. 1.17, quarum omnium loca recentur 2. Reg. 16.7. In litera ה traditur, יג' חסרין ה Tredecim voces deficiunt literæ ה in fine dictionis, et leguntur cum ה, quarum loca traduntur 2. Sam. 23.7: וְחֵלְפוּתָיו & contrarie vel diverse illarum, וְבִקְבֻצָּתָן Septem habent ה in principio dictionis, et non leguntur. Hinc dicunt & מתחלפין Permutata, Diversa, aut contraria, quod אֲמַתְּנָן dicunt אֲנָהּ ה Permutari. Exo. 5.17, in Masora magna ad נִבְרַח לַיְהוָה notatum: וְהָיוּ מִתְחַלְּפִין תר מן ה וְהָיוּ מִתְחַלְּפִין notatum: *Est unum ex quinque paribus diversis, quorum unum habet אלהים, alterum יהוה, veluti hic dicitur נִבְרַח לַיְהוָה, ante versu 8, נִבְרַח לַאֲלֹהֵינוּ, sic, וְאִם יִהְיֶה לָנוּ, וְאִם יִהְיֶה לָנוּ, וְאִם יִהְיֶה לָנוּ, & alia quæ hinc in Exodo afferuntur. De literis, Exo. 6.17, in Masora parva ad וְהָיוּ מִתְחַלְּפִין notatur: וְהָיוּ מִתְחַלְּפִין בְּשֵׁיטְמוֹתָיו: *Est unum ex quinque versiculis similibus in nominibus suis, et diversis in literis suis.* Exempla vide hinc in Masora magna. De accentu, Lev. 23.12, ad וַעֲשִׂיתֶם in Masora magna notatur: *Vasubhem* quando dicitur de עֵקֶר manipulo (ut hoc versu) est cum accentu Sa-kephtaton, & *vasubhem* de תורסו caprarum (ut versu 19) est cum accentu Tevir, cujus differentię symbolum est in lingua Aramæa, אָמַרְתָּ מְלִיךָ אֲמַרְתָּ נְחִירִי, והיה תר מן יו וְהָיוּ מִתְחַלְּפִין בְּשֵׁיטְמוֹתָיו id est, illud est unum ex sedecim paribus, diversum accentum habentibus, quorum unus attollitur in altum, alter descendit in abyssum. Sensus prioris symboli, Manipulus ascendit, id est, *Vasubhem* ubi refertur ad manipulum, habet accentum supra vocem, & Hircus descendit, id est, ubi refertur ad hircum, accentu habet infra vocem, nempe Tevir, cujus sedes propria infra vocem est. Hinc & alterum symbolum intelligitur.*

חלק

פסוק, Nomen Hebræum notum. Masorethæ eo usi sunt ad distinguendos libros duplices Samuelis, Regum, Esræ & Chronicorum, unde חלקא Liber primus, חלקב Liber secundus.

חמק
Videntur. Participium Chaldaicum plurale אֲחַמְקִין, quod in Targum respondet Hebræo חמק Videre. Apud Masorethas, Hof. 2.6, in Masora utraque ad אָמַר notatum, *Est unum ex vocibus quæ videntur cum Sim, et legimus Samech.* Sensu idem quod בְּחֵיבָן Scripta sunt.

חסר ו חסר חסר
Defectivum: plural. חסרים Defectiva, Vox Hebræa, & vulgò nota. Masora eã utitur, primò de literis quiescentibus ו, י, & א, quando in voce aliqua expressæ non sunt, in qua aliàs ex primi solent, aut expressi debbant: ut, Genes. 2.23, ad וְנָאָם in Masora parva notatur, בְּ חֲסָרִים Duo sunt defectiva, scilicet sine 'post' ב Scripta, cum quo ex analogia formæ suæ in Conjugatione Hiphil scribi debebat. Et versu 3, ad וַיִּשְׁכַּח in u-

traque Masora notatum, בְּ חֲסָרִים Duo sunt defectiva, nempe absque ו sub cholem, quod alibi ipsi ascribitur, ut in יָשַׁב Hof. 7.14. Alter locus est, ubi ei adiungitur וַיִּשְׁכַּח ut וַיִּשְׁכַּח, Josuæ 5.12. Et de ו, Exo. 25.15 ad וַיִּקְרוּ notatur, ל חסר Non extat amplius defectivum. Secundo ejus usus de ה in Imperativo & Futuro plurali feminino, deficiente: ut, Ruth 1.9, ad וַיִּתְּנָן in Masora parva notatur, ל חסר Non extat amplius defectivum: versu 12, ad וַיִּלְכָּן in Masora parva, ה חסר Non reperitur amplius cũ defectu ה. Sic versu 20, ad וַיִּרְאוּ, Non reperitur amplius defectivum. Item de ה in voce וַיִּתְּנָן deficiente: ut Exod. 25.16, ad וַיִּתְּנָן notatur, ב חסרים Viginti novem sunt defectiva. Item de ה in וַיִּתְּנָן deficiente, Psal. 31.8. Item de Tredecim vocibus, quæ scribuntur absque ה in principio dictionis, & leguntur cum ה: ut 1. Reg. 7.20, ad וַיִּבְנֶה Masora parva notatur, ב חסרים Tredecim deficiunt literæ ה in principio vocis, et leguntur. Denique de א, Jerem. 39.17 ad מַכִּי in Masora magna notatur, מ חסרים אֶלֶף בְּלִישׁוֹן בְּאֵר, Novem deficiunt literæ Aleph in locutione Verbi deficiunt.

Defectivum חסר חסר, id est, Totum vel omnino Defectivum: ut Gen. 1.14, ad מֵאֲרוֹר notatum, ג' חסרים חסרין Tria sunt omnino defectiva, bis scilicet litera ו deficiente. Exo. 23.20, ad וְהָיוּ מִתְחַלְּפִין notatum, ל חסר Non extat amplius, et est omnino defectivum, nempe sine ו & י in medio scriptum.

טובא

Vel טובא Multum, Plurimum, Multa, Plurima, ex usu loquendi Talmudico. Sic in Masora magna Psal. 18.48, ad וְהָיוּ מִתְחַלְּפִין dicitur, אָמַרְתָּ מְלִיךָ מְלִיךָ, Certè laboravimus in eo plurimum. Verba sunt R. Jacobi, non Masoræ.

טעם

Accentus. Vox Grammatica nota. Usurpatur in Masora cum ב ab initio, בטעם vel בעצמה. Accentus nomen quandoque additur, quandoque non, intelligitur autem semper iste accentus, quem vox ista in textu habet. Non autem omnes, vel omnium vorum accentus annotarunt sed quosdam qui vel rariis, vel peculiarem observationem merebantur, ne vitiosus committeretur error: ut Gen. 1.6, ad וַיִּאמַר אֱלֹהִים nota-tur, ג' בטעם Tria sunt cum accentu, id est, ter hæc conjuncta locutio reperitur cum Munach sequente Sa-kephtadol, quorum symbolum est שְׁלֹשֶׁת, quod mox in Masora magna explicatur, עֵבֶר יִנֹּחַ לְמֶדֶי יָרָה שֵׁת. Posterius autem עֵבֶר non in hac historia occurrit, sed infra cap. 11. ver. 16. Item Gen. 9.17, ad וַיִּקְרָא ה' notatur, ג' בטעם Tria sunt cum accentu Mem, id est, supra literam מ, in penultima syllaba. Item Gen. 17.17, ad וַיִּלְכָּן in Masora parva notatum, ו' פתוח בטעם Septem habent Pathach cum accentu. Hoc annotare, maxime opus erat. Nam vocabulum מן cum accentu, notatur cum Tze-re, & accentu destitutum, & cum Makkaph sequenti voci conjunctum, scribitur cum Sægol, quod hic Pathach vocatur. Irregulare itaque hic est Sægol cum accentu, id ne quis putaret esse errorem, aut ne quis

mutaret, ideo ei Notam apposuerunt. Item Levit. 25. 2, ad בָּטָח in Masora parva notatur, לא בָּטָח יא Undecim sunt cum accentu postpositivo, id est, Pasta antecedente jethil, ut hic in Masora magna explicatur. Pasta autem sedem suam habet super ultima litera.

CAPUT IIX De Vocibus

יחידאין | סתמין | יתרו | יתרו | כותבין | כותבין | לקול | לשון | לרן

Unica, Singulares, Peculiares, Solitariae voces. Hebraeum est יחיד, unde forma Chaldaica יחידא Unicus, Solutarius, Solus, & plurale יתמארן יתמארן, Relinquentur solitarii, Jesu. 17. 6. יתמארן idem significat, ex forma Participii Pihel. Masorethæ his vocabulis utuntur ad eas voces, quæ certâ alia voce destituuntur, cum qua aliâs junctæ sunt, & sic solitariae dicuntur: ut, Gen. 17. 18, ad יתמארן notatur, יתמארן יחידא, Unum est ex octo decim solitariis, id est, toties solû & seorsim sic legitur, nam aliâs ubi occurrit, semper sibi adjunctum habet יתמארן, & conjunctionem dicitur יתמארן יתמארן. Item Genes. 19. 37, ad יתמארן in Masora parva notatur, יתמארן Novem sunt solitaria, id est, absq; adjuncta voce יתמארן. Nam aliâs semper dicitur יתמארן יתמארן. Item Gen. 45. 14, ad יתמארן notatur: יתמארן Novem sunt solitaria: nam aliâs dicitur יתמארן יתמארן, aut יתמארן יתמארן, ut colligitur ex masora Jud. 20. 39. Exod. 26. 7. in mas. magna ad יתמארן notatur, יתמארן Quinque sunt solitaria, nam aliâs dicitur יתמארן יתמארן. Item Num. 6. 28, ad יתמארן notatur, יתמארן Quatuor sunt solitaria, & totius Psalmorum liber ipsi similis est, id est, quater sic solitariè dicitur, Benedicat tibi Dominus, na aliâs semper dicitur, Benedicat tibi Dominus Deus tuus. Præter ista quatuor, etiam in Psalmis sic semper solitariè legitur, quæ istis quatuor non annumerantur. Præterea communiter in versu uno concurrere solent יתמארן & יתמארן, item יתמארן & יתמארן, ac similes aliæ particulae, quando autem יתמארן aut יתמארן solum in aliquo versu occurrit, tunc ascripserunt, Tot sunt jechidin, ut ad יתמארן Exo. 9. 16. יתמארן Novem sunt solitaria. Denique ascribitur ad voces, quæ unicæ sunt & non nisi semel leguntur. Inde in Masora finali in litera י traditur, יתמארן septem solitaria sunt, quæ habent י in fine precedente Pathach, ut יתמארן Levit. 21. 23, ubi Masora parva notat י. Non reperiri amplius. Sic ad יתמארן Jesu. 51. 5, masora parva notat, יתמארן Non extat amplius & defectivum est. Sic Gen. 24. 39, in mas. parva ad יתמארן notatur: יתמארן Quadraginta octo voces solitariae sunt in quibus deficit י, ut יתמארן pro יתמארן, item יתמארן quod aliâs scribitur יתמארן, quæ omnia recensentur in Masora finali in lit. י.

יפה

Pulchrum, Rectum. Vox Hebræa nota. Masorethæ sic scripserunt ad voces quasdam litera י carentes, quam quis juxta sensum facile putaret esse addendam, ac ne quis unquam adderet, monuerunt יפה Bene sic esse: ut, Joel. 2. 8, legitur, יפה ובעד השלח יפלו לא יבצעו Et per enses irruent, nec vulnerabuntur, hic ad לא notatum, יפה Pulchrè, rectè sic est, ne quis unquam legeret ולא, quomodo certè Chaldaeus reddit ולא. Sic Amos 5. 2, יפה גפשה על, Deferta est in terra sua, nemo enigit eam.

Hic ad יפה ascriptum, יפה Rectum est, ne quis legat יפה. Item Habac. 3. 4, יפה בנור תהיה קרנים מרו לו, Et splendor instar lucis fuit, cornua à latere ejus ipsi erant, Hab. 3. 4. Hic ad יפה notatum, יפה Pulchrè, ne quis corrigeret קרנים יפה. Sic certè Chaldaeus inter יפה etatus est, יפה Et scintilla. Et aliter, Psal. 86. 10, ad יפה Ad tumendum nomen tuum, masora notat יפה Rectè, ne quis corrigeret, ארת יפה, addendo voculam יפה.

יתר

Superfluum, Redundans. Vox originis Hebraica יתר unde יתר Superesse, Remanere, הויתר Abundare, Abundantem efficere. Inde Chaldaicè, יתרה יתרה Et splendor ejus excellens, abundans erat, Dan. 2. 31. Masorethæ utuntur de vocibus, in quibus aliqua litera redundanter scripta est; ut Ruth 3. 14, ad יתרה notatum, יתרה Redundans est י. Cant. 2. 14, ad יתרה notatum, יתרה Redundat yod, & sic passim.

כותב

Sicut ipsum, simile ipsi. Idem est, quod יתרה, de quo supra cap. 5.

כתוב

Scriptum. Participium formæ Chaldaicæ, pro qua Hebræi dicunt כתוב. Sic vocantur in Masora voces, quæ aliter scribuntur & aliter leguntur. Vocem scriptam in textu, vocant כתוב, quæ autem vox pro ea legitur, ea ponitur in margine, & vocatur קר, quæ vox per nudam יתרה cum apice designari solet: ut, Gen. 8. 17, ad יתרה in textu sic scriptu, notatur in margine, יתרה Hæc legitur, nempe cum י. In genere autem de quavis vocis scriptura usurpari solet: ut, Genes. 8. vers. ult. ad יתרה notatum, יתרה Ter scriptum est sic. Sic Gen. 9. 21, ad יתרה notatum, יתרה Quater scriptum est sic, nempe cum י in fine loco י. Psal. 4. 7, ad יתרה notatur, יתרה Duo sunt, unum scriptum (in fine) יתרה, alterum יתרה.

כותבין

Scripta. Sic synechdochicè vocantur libri Scripturæ sacræ per singularem spiritus sancti instinctum & operationem scripsi, & Mosaicis ac Prophetis libris non comprehenduntur. Hæc scripta vulgò vocantur apud Theologos, Hagiographa, & tertiam Partem Bibliorum sacrorum cõstituunt apud Hebræos, suntque Psalms, Proverbia, Job, quinque libelli, Canticû, Ruth, Threni, Ecclesiastes, Esther, Daniel, Esra cum Nehemia, Chronica. Formâ Chaldaica vocantur יתרה, ut, Deut. 3. 24, ad יתרה in Masora magna notatur, יתרה Tota Lex & Hagiographa habent יתרה, exceptis יתרה.

לעיל

Supra, super. Chaldaeus est, idem quod Hebraicè על. Dicitur autè, על לעיל לעיל לעיל, ut, על לעיל לעיל לעיל Ascensus est supra te supra supra, id est, summè valdè, Deut. 28. 43. In Masora usurpatur ad significandum accentum qui supra est, id est, in superiori sive penultima syllaba: ut, Genes. 11. 18, ad על notatum, על ג' בטעם לעיל Tria sunt cum accentu in penultima. Communius dicitur על לעיל de quo infra.

לשון, לישן, לשון, לשון, לשון

Lingua, Locutio, Significatio, Vox, Vocabulum, Hebr. לשון, unde Chaldaicè לישן vel לישן, unde emphaticè לשון. In Daniele scribitur לישן, ut, לשון לשון לשון לשון

Omnis populus, natis & lingua, Da. 3. 29. Masorethæ hoc vocabulo utuntur partim pro Voce, partim pro Significato vocis. Pro Voce, vel strictè, pro eâ ipsâ voce, quæ in textu notatur, vel latè pro Radice & diversis ejus vobus in aliqua Conjugatione aut Tempore. Strictè, ut Ge. 27. 2, in Masora parva, ad וקנתי notatur, כל לשנא Omne hoc vocabulû cum Pathach est, id est, hæc vox semper retinet Pathach; neque illud cum Athnach aut Sophafuk mutat. Cum his accentibus autem reperitur quater, ut traditur cap. 18. vers. 13, ubi & loca afferuntur. Item Lev. 19. 2, ad קרשים notatur, כל לשנא Omnis hæc locutio defectiva est, exceptis tribus, id est, hæc vox קרשים semper absque i scribitur, præter tres quæ sunt cum ו. Latè, pro Radice & pluribus ejus vocibus, aut voce aliqua sub diversa forma literarum servilium, cui usui vox כלשנא communiter servit: ut, Lev. 24. 12, ad ונקחה, notatur, וקרם כלשנא & Sex sunt defectiva in hac locutione, id est, sexies hoc Verbum in Conjugatione Hiphil, defectivum est. Loca hic afferuntur. Item Jes. 30. 7, ad רב רבב notatur, וכלשנא Duodecim sunt in hac locutione, id est, duodecies Verbum רבב usurpatum legitur cum vocibus suis flexis, veluti רבב רבב, ורבב, ורבב, ורבב & aliis. Item Psalm. 145. 12, ad עלמים notatur, וקרם כלשנא. Tria sunt defectiva in hac locutione, id est, in numero plurali, non hæc vox simpliciter, sed cum עלמים, לעלמים, ורעלמים. Item כלשנא Omne vocabulû constructur cum ו, præter octodecim, quæ sunt cum על, id est, Verbum seu Radix שמע & cæter. Pro significatione: ut, Psal. 22. 17, ad באר notatur, ורעלמים Duo sunt cum kametz in duplici significatione. Genes. 39. 12, ad בנדוד notatur, כלשנא ב' כלשנא Duo sunt in duabus significationibus, nempe hic significat Vestem, alibi Prævaricari, Ex. 21. 8. Et Genes. 25. 3, ad אשורם notatur, כלשנא נ' כלשנא Tria sunt in triplici significatione, quæ locutio plenè aliàs exprimitur בתלת לשנא Joel. 1. 12. Gen. 29. in masora magna.

לית

Non. Vox Chaldaica composita ex אית & לא, Non est, Hebraicè לא יט, pro quo in Targû usurpatur; ut, Non est inter nos disputator, Targum, לא יט בינינו מוכח. Hinc לית idem quod און Non: ut, Non adest panis neque aqua, Targum, לא יט לחם ואין מים. לית לחם ואין מים. In Masora scribitur abbreviatus per solam literam ל cum puncto supernè, & ejus usus ad voces, quæ sæpius, quam uno in loco, non extant, unde ל idem quod, Non extat, invenitur legitur vel occurrit amplius.

CAPUT IX. De Vocibus

מאחרו כאליו מארד: סנהאיו סעין מלזו מלעלו מלרעו מסתתא סטרבאו מפיקו מפיקו סענו סוקרם: סקנו סוקרדו: סרעיו סשט מאחר Posterioratum. Vide infra in מוקדם, cum quo conjungi solet.

מלעלו

Primò sic vocatur accentus Tiphcha proximè ante Athnach & Silluk; ante Athnach quidem undecies, ante Silluk quinquies. Unde Masoræ regula: Accentus Athnach non ministrat nisi Mumach, præter undecim loca, in quibus ministrat ipsi Meajela, quorû unum

בשוקתה, Nu. 28. 26. Nempe quando Munach minister excluditur, voce destitutus cui adjungi possit, tunc succedit in ejus locum rex Tiphcha, proximè ante Munach sedem legitimam habens. In hoc usû, undecies hujusmodi Tiphcha, quod & suu & accentus Munach locum occupat. Masorethæ vocarunt Meajela, quasi Tiphcha roborans sonum suum, aut roborans regem sequentem Athnach. Reliqua loca hic afferuntur. At quare duntaxat ista undecim notarent, incertum est: nam innumera penè alia inveniantur. Elias in libro de Accentibus, cap. 5. in Meajela, conditionem affert, in quibus, Ut inter Meajela & Athnach intercedat vocalis una, nunc in una nunc in duabus dictionibus. In una, ut in antecedenti exemplo. In duabus, ut ורעא נח Gen. 8. 18. Hæc conditio non sufficit, aut aliter explicanda est: nam ubiq; in singulis capitibus similia occurrunt exempla. De Silluk sive Sophafuk Masoræ regula: Accentus Sophafuk non ministrat unquam nisi Merca, exceptis quinque locis, ubi ministrat Meajela in eadem dictione, ut ורעא נח Levit. 21. 4, ubi reliqua exempla afferuntur. Quando scilicet Merca excluditur, succedit ei Tiphcha proximè semper antecedens, qui tunc vocatur Meajela, ut antea. Secundò, Accentus Merca inter Asla sive kadma & Sarka, octodecim locis in Lege vocatur Meajela, unde Masoræ traditio: octodecim Meajela sunt inter Asla & Sarka in Lege, Gen. 30. 16. & 41. 45. Exod. 29. 21. & alibi. Sensus, octodecim locis invenitur Merca inter Asla & Sarka, & tunc dicitur Meajela. Elias in libro De Accentibus ponit tantum Quatuordecim, sed Masora constanter notat octodecim, etsi quædam loca aliter nunc habeant. Idè Elias quoq; scribit, Accentus Merca octies in eadem voce cum Tiphcha concurrentè vocari Meajela, at ejus appellationis in Masora nullum exemplum invenimus.

Nomina sunt accentus Merca, id est, מרעא, vel מרעא, quæ contracta est ex סארעא, ab מרעא. Pluraliter מארעין, ut in præcedenti voce; octodecim מארעין Merca sunt, qui dicuntur Meajela. In sing. numero, Deut. 28. & Cant. 8. 4, יא בטעם מארע סם, Ad & Ve ad undecies sunt cum Merca proximè ante Sophafuk, pro quo pluraliter dicitur Deut. 28. 22, יא מארעין, Unde undecim Merca sunt ante Sophafuk in voce רע. Item de Metheg, Levit. 13. 38, in masora parva ad או. Item Exo. 6. 6, יא פסוק בטעם מארעא לרעא, Undecim versus sunt cum accentu Merca ante Sarka. Denique Levit. 1. 10, ad על in Masora legitur ח' Osto sunt cum accentu Merca in hoc libro. Exemplum hujus loci habet Munach, alterum capite secundo vers. 12, habet Merca, alia alios habent accentus, ita ut quid hoc loco per מארעין intelligatur, incertum sit, aut si Merca intelligatur, tunc fortè olim omnia cum Merca fuerunt notata.

סנהאיו סעין

סנהאיו סעין Orientales. Nomen Chaldaicum à Radice סנהאיו Oriri, Hebr. ותר לז השמש, Et ortus fuit ipsi sol, Targum, ורעא לה שמשא. Nomen סנהאיו Oriens, Pars orientalis mundi ורעא ורעא Et versus orientem, Deut. 3. 27. Orientalis, ורעא ורעא Porta Orientalis, Jer. 26. 10. In Masora hoc nomine intelligitur judæi doctiores in Babylonia, quæ terræ Judææ erat versus orientem, qui

in principio literæ ב. Similia notantur in reliquis tribus literis, veluti ו. Deut. 32. 50, & וְקָח, & similia, quorum recensentur sedecim paria in litera י. Cæterum quæ hîc dicuntur Milra, aliàs etiam dicuntur רפח, ut dicitur infra in voce רפה, & quæ Milhel, supra dicta sunt Dagesch, ut notatum supra ca. 5. Est tamen inter has locutiones differentia, nempe quæ Raphe & Dagesch vocantur, sunt varia & incerta, quæ autem hoc loco Milra & Milhel dicuntur, sunt tantum Paria vocum.

מסורה
Vocis hujus sensus ex exemplis in Masora patet, at vocis ratio non item. Utuntur autem Masorethæ hæc vocæ, quando duæ dictiones eadem sunt, inter quas alia vox intercedit, tunc de duabus illis dicunt, מסורה מפני וּפְסוּרָתָא מִפְּנֵי וֹּךְ Vox hinc & vox inde. Est itaq; idem, quod *Vox scripta*, ut in illo Talmudicorum axiomate, *Est mater lectionis*, id est, vocis lectæ est mater scriptionis, id est, vocis scriptæ. Hinc Ezech. 46. 7, in masora magna, ad וַיִּפְקֶה לְפָנָיו וַיִּפְקֶה לְפָנָיו, notatur, וְהָיָה כִּי יִפְקֶה לְפָנָיו וְהָיָה כִּי יִפְקֶה לְפָנָיו. Est unum ex octo *mutis versum*, in quibus est *vox scripta*. Sic Zach. 12, in Masora magna ad verba textus, וְכִי יִפְקֶה לְפָנָיו וְכִי יִפְקֶה לְפָנָיו, notatur, וְכִי יִפְקֶה לְפָנָיו וְכִי יִפְקֶה לְפָנָיו. Est unum ex 62. *vocibus quæ scriptæ sunt præposterè*. Nam legitur hîc וְהָיָה. Sic וְהָיָה pro וְהָיָה & alia quæ omnia adducuntur in Masora finali in litera י.

מסורה
Occidentales. Vide וְהָיָה voce פִּנְחָא.

מפיק
Mappik, punctum Grammaticum notum. Est autem vocabulum Chaldaicum, à Radice פק Exire, in Aphel sive Hiphil פיק Exire facere, Proferre, Producere. Partic. וּפְסוּרָתָא Qui proferit procellam, Psal. 125. 7. Hinc Mappik punctum, sic dictum, quod docet suam literam proferendam esse, quæ aliàs quiesceret. Masorethæ eo utuntur ad voces, quæ puncto Mappik carent, quod habere debebant, vel aliàs habent: aut quæ peculiariter inscriptum illud habent: ut, Gen. 5. 29, ad אָרְדָּה notatum, לֹא מְפִיק הִיא Non extat amplius, & est cum Mappik. Sic Ezech. 29. 19, ad אֶדְמָה Prædam ejus, notatum, לֹא מְפִיק הִיא Non extat amplius cum Mappik in n. Nam aliàs אֶדְמָה est Nomen femininum absolutum. Item Exod. 2. 3, ad וְהִתְחַמְּדָה Et bitumina vit eam, notatur, לֹא מְפִיק הִיא Non extat amplius, & non habet Mappik, quod habere debebat. Item, Gen. 25. 31, ad וְכָרְדָּה Vende, notatur, לֹא מְפִיק הִיא וְכָרְדָּה לא וְכָרְדָּה לא Undecim paria sunt ex binis vocibus, quarum una habet Mappik in ה, altera non habet, veluti וְכָרְדָּה & וְכָרְדָּה. Reliqua recensentur in Masora finali in litera ה.

מפיק
Praferens, pluraliter מפיקין. Masorethæ usurpant de vocibus, quæ literas א vel ה scripturâ tantum, vel scripturâ & pronuntiatione simul proferunt, quod aliàs vel nō fit, vel raro. Quando autem eas non proferunt, cum proferre debent, tunc negativè dicunt לֹא מְפִיק: ut Gen. 25. 24, ad וְהִמְנִיחַ גֵּמִיני, Masora magna notat, וְהִמְנִיחַ גֵּמִיני לֹא מְפִיק א וְהִמְנִיחַ גֵּמִיני. Quatuor paria sunt ex binis vocibus, quarum una non proferit א, altera proferit Aleph. Tales sunt הומים & הומים, Gemelli, וְהִמְנִיחַ & וְהִמְנִיחַ, & alia, quæ enumerantur Paral. 7. Item; Psal. 126. 3, ad וְהִמְנִיחַ גֵּמִיני, notatur,

וְהִמְנִיחַ גֵּמִיני & in hac locutione, id est, in hoc vocabulo וְהִמְנִיחַ, tum aliàs non solcat proferri sed quiescere, ut in וְהִמְנִיחַ Exod. 21. 4. Eadem hæc masora extat Gen. 40. 1. Dicitur etiam quandoque de literis א & ה in vocibus quibusdam specialibus: ut, Psal. 119. 14, in Masora parva ad וְהִמְנִיחַ גֵּמִיני, notatur, וְהִמְנִיחַ גֵּמִיני ה Oculi proferunt literam י in hoc Psalmo; nempe quia Legi poterant per Vau quiescens וְהִמְנִיחַ. Hinc & illa insolens locutio Psal. 68. 18, ad וְהִמְנִיחַ גֵּמִיני, ubi Masora parva notat, וְהִמְנִיחַ גֵּמִיני, cujus sensus, Tres voces sunt, quæ ultimam literam א & ה proferunt, & tamen constituunt sequentem literam ex וְהִמְנִיחַ raphe sive lenem; contra communem usum istarum literum א & ה, quæ quandoque aliàs quasi in diphthongo in fine vocis efferuntur, semper post se ponunt Dages in litera וְהִמְנִיחַ גֵּמִיני. Alia duo exempla sunt, וְהִמְנִיחַ גֵּמִיני Ezech. 23. 42.

מפיק
Anterioratum & Posterioratum, id est, Preposterum, Transpositum, quando antepositum est, quod postpositi debet, aut contra. Usurpant hæc voces ad eas dictiones, in quibus duæ literæ transpositæ sunt, quarum sunt sexaginta duæ. Hinc Eccle. 9. 4, ad וְהִמְנִיחַ גֵּמִיני, notatur, וְהִמְנִיחַ גֵּמִיני, id est, Est unum ex 62. *vocibus quæ scriptæ sunt præposterè*. Nam legitur hîc וְהָיָה. Sic וְהָיָה pro וְהָיָה & alia quæ omnia adducuntur in Masora finali in litera י.

מצע
Medietas, Medium: מצע, אמצע, מצע. Vocabula sunt Chaldaica: nam Hebræica מצע, Medium, in Targum redduntur per מצע: ut, In medio temporum tuorum, Psal. 74. 4. מצע, Paries medius. 1. Reg. 6. 6. Sic apud Masorethas, מצע, In medio versu, מצע, Vox media.

מקה
Makkaph. Virgula est transversa inter duas aut tres dictiones, ut notum ex Grammatica. Hinc dicitur in Masora, ad וְהִמְנִיחַ Gen. 5. 19, וְהִמְנִיחַ גֵּמִיני Sex sunt cum Makkaph in hoc capite. Item, Gen. 30. 19, ad וְהִמְנִיחַ בָּן notatur, וְהִמְנִיחַ בָּן Omne בן cum Makkaph habet Pathach (parvum, id est, lægol) exceptis quatuor, quæ scilicet ante Makkaph habent Tzere, quorum loca hîc adducuntur, & extant Gen. 30. 19. 1. Sam. 22. 20. 2. Samuel. 9. 12. Ezech. 10. 18. Item, Gen. 15. 4, ad וְהִמְנִיחַ גֵּמִיני, notatur, וְהִמְנִיחַ גֵּמִיני Tria sunt Makkaphata, id est, per Makkaph conjuncta.

מקרה
Continuatum, Continuan; Continuè se sequens: plur. מקרה. Usus ejus est in Masora de versibus aut vocibus similem & continuatam affectionem in numero aut forma habentibus: ut, Neh. 3. 2, ad verba וְהִמְנִיחַ גֵּמִיני, in Masora magna notatur, וְהִמְנִיחַ גֵּמִיני, in quibus sunt quinque voces continuatæ, constantes ex binis literis. Loca reliqua hîc adducuntur. Item Exo. 21. 10, ad verba וְהִמְנִיחַ גֵּמִיני, in Masora parva notatur, וְהִמְנִיחַ גֵּמִיני, in quibus sunt quinque voces continuatæ, constantes ex binis literis. Item, Psal. 126. 3, ad וְהִמְנִיחַ גֵּמִיני, notatur, וְהִמְנִיחַ גֵּמִיני, in quibus sunt quinque voces continuatæ, constantes ex binis literis.

da, Radix Hebræa קָדָד, suo usu nota. In Masora frequens ejus usus est, ad voces sæpius aut rarius, aut semel tantum conjunctas. Ferè semper habet præfixum Pronomen וְ Quod. In Masora parva per unquam scribitur abbreviatè דַּרְסִי vel רַסְמִי Gen.1.8, ad וְיִשְׂרָאֵל, notatum, לְרַסְמִי Non extat amplius conjunctum. Gen.1.2, ad וְיִשְׂרָאֵל notatum, בְּרַסְמִי Duo sunt conjuncta. Gen. 5.1, ad וְיִשְׂרָאֵל notatum, וְיִשְׂרָאֵל Et recordatus est Deus; notatum, וְיִשְׂרָאֵל Quatuor sunt conjuncta in Legge. Loca hæc afferuntur. Hic verò ordo & forma in primis notanda sunt. Nam aliquando duæ voces non amplius conjunctæ dicuntur, quæ tamen ordine inverso alibi extant, aut unâ aliquâ literâ differente: ut Gen.27.37, ad וְיִשְׂרָאֵל Et frumentum & mustum, notatur לְ Non reperiuntur amplius, nempe sic conjuncta, quod circulus in medio duarum vocum positus, indicat, quomodo vox semper subintelligenda est; quando circulus in medio vocum occupat. Capiendum id præcisè de hac forma, & de hoc ordine: nam alibi legitur וְיִשְׂרָאֵל Jesa.35.17, & alibi וְיִשְׂרָאֵל Num.18.12. Item Exo.16.23, ad וְיִשְׂרָאֵל notatum, לְ Non reperiuntur sic conjuncta: nam aliàs semper dicitur וְיִשְׂרָאֵל ordine inverso. Sic de aliis pluribus.

סִימָן

Signum, Symbolum. Vocabulum est, à Graeco mutuatum, quibus significatio d. Genificatio. In Masora ejus quadruplex usus est. Primo sic vocatur Caput libri biblici, vel etiam numerus Psalmi Davidici, qui singuli hic instar Capitum sunt. In Mose tamen neque liber, neque caput unquam citatur, sed semper Sectio, quam Parafcha פָּרָשָׁה sive Seder סֵדֶר aut סִדְרָא vocant. Exempla: בְּאֵלֶּה נֹסְפִינְהוּן נִמְסַר בְּיַמֵּי מֹשֶׁה נָא אֲנֹכִי רִשׁ בְּאֵלֶּה נֹסְפִינְהוּן נִמְסַר בְּיַמֵּי מֹשֶׁה נָא אֲנֹכִי רִשׁ id est, Keello ter reperitur, quorum loca trademus in Jeremia, capite 51, & Jobo in principio capitis 16. Item לִפְנֵי אֱלֹהִים וְיִשְׂרָאֵל נִמְסַר בְּיַמֵּי מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי נֹסְפִינְהוּן Quatuor extant, quorum loca trademus in Psalmis, capite 56, id est, Psalmo. Item, אֲמַר אֱלֹהִים וְיִשְׂרָאֵל נִמְסַר בְּיַמֵּי מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי נֹסְפִינְהוּן Amar Elohim Sex sunt, quorum loca trademus in Parafcha sive Sectione Breschith. Afferuntur autem cap. 3. ubi ista locutio primum occurrit. Secundo סִימָן vocantur Loca, Exempla Scripturæ, quæ ad singulas Notas masorethicas confirmandas, afferuntur. Exempla patent in præcedentibus. Tertiò, quando vox aliqua ter, quater aut sæpius occurrit, tunc dant sententiam symbolicam sive memoriãlem, tot dictionibus cõceptam, quoties vox ista reperitur, ita ut singula dictiones singula loca biblica denotent. Rarò plures continet, ut Exo.2.10. Hanc sententiam vocant סִימָן, cujus explicatio colligitur deinceps ex locis biblicis, vel statim eodem loci, vel alibi adductis. Sæpè etiam hoc symbolum nõ denotat loca biblica, sed artificiosè & eleganter, immo teetè & ænigmaticè, ad acuendam lectoris industriam, rem ipsam explicat. Exemplum unum vide supra cap. i. in Masoræ parvæ explicatione. Aliud breve legitur Gen.18.4, in Masora parva ad וְיִשְׂרָאֵל, ubi notatur, וְיִשְׂרָאֵל Ter reperiuntur, quorum symbolum, Aqua potentis, ferrum. Tres voces symbolum sunt trium locorum biblicorum, in quibus vocabulũ וְיִשְׂרָאֵל reperitur, nempe וְיִשְׂרָאֵל, sive

bolum est hujus loci, ubi legitur וְיִשְׂרָאֵל Accipietur nunc parum aque. Altera vox וְיִשְׂרָאֵל Potentis, notat locum וְיִשְׂרָאֵל Etiam captivitas potentis tolleretur, Jesa.49.25. Tertia vox וְיִשְׂרָאֵל Ferrum; indicat locum, hoc versu aliud symbolum וְיִשְׂרָאֵל Et lavate, ubi notatur in Masora parva, וְיִשְׂרָאֵל Ter occurrit, quorum symbolum, Aqua servi munda sunt. Prima vox וְיִשְׂרָאֵל Aqua, indicat hunc versum, in quo antè וְיִשְׂרָאֵל legitur וְיִשְׂרָאֵל. Altera vox וְיִשְׂרָאֵל Servi, repræsentat locum, וְיִשְׂרָאֵל Derivite nunc in domum servi vestri, & pernoctate, & lavate pedes vestros, Genes.19.2. Tertia vox וְיִשְׂרָאֵל Munda, notat locum, וְיִשְׂרָאֵל Abluite vos, Mundate vos, Jesa.1.16. Vide Castigationes nostras ad Gen.18.4. Sic similia æstimanda. Alterius generis symbolum, quo res ipsa explicatur, extat Lev.12.4. ad וְיִשְׂרָאֵל In sanguine mundationis, ubi Masora parva notat, וְיִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל Jeme habet Mappik, cujus symbolum, Dies manifesti sunt, sanguines occuli, id est, ubi voci וְיִשְׂרָאֵל Nomen וְיִשְׂרָאֵל adjunctum est, ibi ea vox habet Mappik, ut in altero membro hujus versus, וְיִשְׂרָאֵל, ubi verò ipsi adjunctum est Nomen וְיִשְׂרָאֵל, ibi non habet Mappik, ut in primo membro hujus versus, וְיִשְׂרָאֵל. Voluerunt ergo hac annotatione significare, rectè hic abesse Mappik, ne quis illud addere tentaret. Hinc etiam patet propositi symboli explicatio, Dies manifesti sunt, id est, ubi isti voci Nomen וְיִשְׂרָאֵל Dies apponitur, ibi Dages manifestum est, ubi verò nomen וְיִשְׂרָאֵל est, ibi Dages occultum est, hoc est, non adhibitum, & id est, quod dicit Sanguines occuli sunt. Quarto hoc vocabulum סִימָן in Masora parva sæpè ponitur solitarium, sine ullo additamento aut declaratione ulla. Hic triplicem potissimum ejus usum deprehendimus: primò, quando vox aliqua in eadem locutione nunc scribitur cù litera servili, nunc sine ea, tunc ad alterutram vel utramque notant סִימָן, quasi dicere voluerint, Rectè eam vocem sic esse, in signum alterius differentis loci: veluti, Levit.25.25 legitur, וְיִשְׂרָאֵל Cum attenuatus fuerit frater tuus, & ver.35, cù additione literæ וּ a principio, וְיִשְׂרָאֵל ubi propterea Masora notavit, סִימָן, Signum hic esse mutatae formæ à superiori locutione, ideoq; rectè illud וְיִשְׂרָאֵל hic esse, nec auferendum. Secundo, quando duæ pluresve locutiones similes voce aliqua additâ vel detractâ, aut mutata differunt: ut, Numer.4. ver.6.14, וְיִשְׂרָאֵל, & ver.8.11, וְיִשְׂרָאֵל. Hic ad primam formam appositum סִימָן, Signum ibi esse differentis locutionis, quæ hic est sine וְיִשְׂרָאֵל, alibi cum וְיִשְׂרָאֵל. Item Levit.19.5, וְיִשְׂרָאֵל & Lev.22.29, וְיִשְׂרָאֵל. Ad postremũ hunc simpliciter posuerunt סִימָן, ad priorem סִימָן, ubi duæ istæ literæ duæ differentes istas voces denotant, nempe וְיִשְׂרָאֵל. Item Psal.56.5, וְיִשְׂרָאֵל, & ver.12, וְיִשְׂרָאֵל. Hic ad utrumq; locum appositum סִימָן, ne quis erreret. Tertiò, quando duæ similes locutiones accentu differunt: ut, Num.4.30, וְיִשְׂרָאֵל, & ver.35, וְיִשְׂרָאֵל. In primo vox וְיִשְׂרָאֵל habet accentum Tevir, in altero Tiphcha, quam differentiam appositò istò vocabulo monere voluerunt, ne quis unum ex altero corrigeret.

ספרא בספרא דספרא

Liber. Nomen Chaldaicum ex Hebræo ספרא. In Masora quilibet de quolibet libro biblico, ex quo aliquid citatur, habetque communiter præfixas serviles כס: כסס: כספרא & כספרא, & כספרא, ut Gen. 2. 5, ad וכל in Masora parva notatur, *Quinq; sunt initium versus in hoc libro*, scil. Genesios. Qui autem duplices nobis sunt, ut Samuelis, Regum, Esrae & Chronicorū, hi pro unico censentur: ut 1. Reg. 11. ad וכל in Masora parva notatur, *Septemdecim plena sunt in hoc libro*, scil. utroque Regum; nam multa ex his extant in secundo libro Regum, ut 2. Reg. 17. 8 & alibi. Sic & duodecim Prophetarum minores pro uno libro censentur: ut, Amos 3. 12, ad וכל notatur, *Quinq; sunt cum accentu in libro hoc*, scilicet duodecim prophetarum. Inde hæc regula in Masora magna hoc loco proponitur: וכל כל חכמה וכל כל חכמה וכל כל חכמה, id est, *Accipe hanc regulam in manu tua: Ubique dicunt in Masora in duodecim (prophetis) IN LIBRO, intelligitur totus liber duodecim prophetarum minorum.* Sic Zach. 1. 2. ad וכל notatur, *Tria sunt plena in libro hoc*, scil. duodecim prophetarum. Porro quod Levit. 15. 29, in Masora parva ad וכל notatur legitur, *Trium sunt in hoc libro*, pro Toto libro Legis, id mendosum videtur, & pro ספרא reponendum בתורה, ut est hic in Masora magna, & alibi passim in Masora parva. Nunquam enim aliis ספרא pro tota Lege sive quinque libris Moïsis accipi deprehendimus. Cum servili ר ab initio, Gen. 34. 25, ad וכל notatur, *Est unum ex Patachatis, juxta Athnachten libri hujus.* Pathach & Sægol per Athnachten & Sophasuk solent communiter mutari in kametz, quando autem id non fit, tunc in singulis libris ista fuerunt notata, & appellata פתח דספרא.

CAPUT XL De Vocabulis

עשור סופרים | ענין | פלוגתא | פסוק | פסקין | פלוגתא | פשטן צבחר | פתח

Ablatio Scribarum. Vocabulum Chaldaicum, à Radice עשר *Discedere, Recedere,* Hebr. סור, in Pahal עשר *Auferre, Removere*, quod pro Hebræo עשר in Targum Jonathanis legitur, ubi dicitur, ואת עשרי פנות עקבתא אלו ואת עשרי פנות עקבתא אלו, ubi Targum *Auferte deos alienos,* Removete idola populorum, Gen. 35. 2. Hinc in Masora, ad וכל אחר תעבדו *Postea transfibitis,* Gen. 18. 5, *Quinq; sunt voces Ablatio Scribarum,* id est, *Quinque voces sunt, in quibus inter legendum vulgus apposuit litteram ו ab initio, quæ tamen in textu authentico scripta non fuit, ac proinde addi non debebat.* Monuerūt ergo Scribæ, eas voces sine ista littera legendas esse, quod perinde habitum, ac si eam abstulissent, & idcirco appellata fuit *Ablatio Scribarum.* Psalmo 36. 7. duntaxat quatuor recensentur, sed ibi unus locus est omissus, ut ostendimus in Castigationibus nostris ad istum Psalmum.

ענין ענין

Res, Neogitium, Materia. In Masora plerumq; significat *Caput libri:* ut Gen. 5. 8, ad וכל וכל notatur *Septem sunt in hoc capite.* Sic Gen. 5. 19, ad וכל וכל nota-

tum est, ו ספין בענין, *Sex sunt cum Makkaph in hoc capite.* Item Psalmo 124. 3, ad וכל וכל notatum בענין, *Tria sunt in hoc capite,* id est, Psalmo. Quod autem Deut. 12. 15 legitur, id mendosum videtur, & pro בענין legendum iudicari in illis. Sic enim alias Masora loqui solet, & tres isti versus seducendo non in hoc capite extant omnes, sed duo tantum, nempe hic versus & versus 22, tertius legitur Deut. 15. 22. Similiter mendum est in omnibus libris Gen. 25. 34, ubi ad וכל legitur, כ בענין, quod legendum כ בענין, ubi voce וכל indicatur alter locus, qui legitur Esth. 3. 6, וכל בענין.

פלותא

Dissensio, Controversia. Vocabulum Chaldaicum, à Radice פלג *Dividere, Divisum esse, Dissentire.* In Masora ejus usus est ad voces, de quarum scriptio libri dissentiant: ut Gen. 39. 15, ubi legitur וכל בענין, ad וכל notatum est, *Dissensio est de Dages.* Præcedit enim litera quiescens cum accentu ministro, post quem Dages lenè locum habere non solet. Item Gen. 37. 3, ad וכל וכל notatum est, וכל וכל, id est, *redundat; sed dissensio est Rabbi Nachmanis,* qui sic legit וכל. Item Gen. 40. 8, ad וכל notatur, וכל וכל, *Tredcem sunt plena in Lege, et unum controversum est.* Hinc etiam Gen. 18. 18, ad וכל notatur, וכל וכל, *Dissentiant de eo, an scil. accentum Dage hic habere debeat.*

Versus, Versiculus biblicus. Radix ejus Chaldaica est, פסק *Cessare, Finè habere, Absolvi vel Absolutum esse,* quomodo Hebræis Verbis וכל & וכל in Targum sepè respondet. Hinc פסק *Versus,* quasi sententiæ Absolutio. In Masora frequens ejus usus est: ut כ פסק *Duo sunt in hoc versu;* ו פסק *Tres versus;* ראש פסק *Principiū versus;* סוף פסק *Finis versus.* Et Gen. 4. 8, ו פסק *Quinque versus sunt, qui desinunt in medio versu,* scil. quoad sensum. Hic communiter relictum est spaciū majus, & quandoq; illi impositus circulus.

פסקין

Cessatio, Pausa. Vocabulum ejusdem originis, cum præcedenti. In Masora sic vocatur virgula recta inter duas dictiones posita, quam in Accentuum numero Grammatici vulgò vocant פסק. Chaldaicè dicitur פסק, unde emphaticè פסקא, pluraliter פסקין, & fæmininè פסקין, unde emphaticè פסקתא. Hanc Virgulam pause musicè notam, in singulis libris biblicis numerarunt, quorum catalogus descriptus est post Masoram magnam finalem. In Masora parva istorum etiam quandoque fit mentio, ut Gen. 24. 12, ad וכל וכל notatur, ו פסקין *Septem sunt cum accentu Marhim (Schalschelet aliàs) ו Piska.* Secundo vocatur etiam sic spaciū illud vacuum, sive Finis versus in medio versu, quorum primus versus extat Gen. 4. 8. Hinc Jos. 4. 1, ו פסקין *Piska est in medio versu,* id est, Finis. Sic Jos. 8. 24. Ezech. 31. 6. & alibi. Gen. 35. 22, notatur esse כה Viginti quinque, quæ nota verior videtur. Ubi vel etiam Masora hos versus recenset, hæctenus non observavi. In Lege sunt quatuor, nempe Gen. 4. 8. & 35. 22. Num. 25. 19 sive 26. 1. & Deut. 2. 8. Vide præterea Jos. 4. 1. & 8. 24. Jud. 2. 1. 1. Sam. 14. 13. 20. 37. & 16. 12. & 19. 21. & 23. 2. 11. 2. Sam. 5. 2. 19. & 7. 4. & 24. 11. 1. Reg.

1. Reg. 17. 2. Reg. 17. Jefa 8. 3. Ezech. 3. 17. & 4. 15. Quidam tamen horum dubii omnino sunt, an eò pertineant.

פִּרְשֵׁה

Sectio, vulgò Parfcha vocatur à Judæis. Sic autem dicitur quælibet Sectio major in quinque libris Modicis, quæ per tria majuscula & מ & ס incipit, & nomen habet à prima vel mox sequente communi voce, ut Sectio פְּרָשִׁה, Sectio נִח, Sectio לֶךְ-לֶךְ, & sic deinceps. Has Sectiones in Lege, Masora semper solet citare loco Capitum, & vocabulum ipsum plerumque abbreviate designatur per פַּרְשֵׁה vel פַּרְשֵׁה, præfixa Præpositione ב, quando dicitur, נִסְתַּדְרַת בְּפִי פְּרָשִׁה Traditur vel Trademus in Sectione Bepeschit. Dicitur & Sectio quælibet פַּרְשֵׁה vel פַּרְשֵׁה, ut supra dictum. Numerum & ordinem harum Sectionum, vide in Abbreviaturis nostris.

פִּשְׁטַן צָבָר

Sic vocatur in Masora Pathach parvum, id est, Sægol, in quinque paribus vocum, sive decem vocibus specialibus, quæ recensentur Ezech. 6. 9. & 45. 12, ubi ipsa Masora se explicans, ait, פִּשְׁטַן צָבָר מִפְּרוּשׁוֹ פְתַח קָטָן, Pastus 123char, id est, Pathach parvum. צָבָר in Targum est Parum, Modicum, ut, ubi textus Hebræus habet וַיִּחַץ אֶת הַיַּם Expecta me paululum, Targum, וַיִּחַץ אֶת הַיָּם Job. 26. 2. Decem istæ voces sunt, בַּפְּתָח Gen. 15. 7. Jefa 5. 25, סָקָה Jefa 3. 24, הוֹחֵה Ezech. 6. 9, יוֹחֵה Ezech. 18. 7, לֵקֵחַ Ezech. 49. 10, חֶבֶל Ezech. 45. 12, מַל. i. 13, וְיִזְכָּר Eccl. 7. 27, דָּחַ Thren. 5. 17. Appellationis rationem quærant alij.

פְתַח

Pathach. Nomen vocalis A brevis in Grammatica Masorethæ eo vocabulo nominant & Pathach per se, & Sægol. Illud vocant Pathach magnum, hoc Pathach parvum: ut Gen. 2. 22, ad וַיִּבְרָא הוֹשֵׁב הַיָּם Sic judicium ejus est cum kametz parvo & Pathach magno, id est, cum Tzere & Pathach. Aliàs scribitur cum accentu in penultima, de quo alia Masora Exo. 26. 26 ait; Omne זֶלְעָק quod de Tabernaculo dicitur, accentus ejus est in penultima & habet Pathach (id est Sægol): at זֶלְעָק quod est in Genesi & Ezechiele, accentus ejus est in ultima, & habet kametz id est Tzere. Item Exod. 32. 1, ad כִּי וַתִּתֶּן כִּי וַתִּתֶּן Vignis quatuor sunt & Pathachata, id est, cum Pathach parvo sive Sægol notata. Six Exod. 22. 23 נִשְׁדָּד notatur, Num est ex Pathachatis hujus libri, quæ scilicet Sægol invariata retinet. Hæc duæ vocales, Pathach & Sægol, juxta communem linguæ proprietatem, per paulas majores Athnach & Sophasuk, mutantur in Kametz. At in singulis libris Masorethæ quædam invenerunt, quæ hanc mutationem non subierunt, ac propterea ista in singulis libris numerantur & annotantur. Sic in Genesi duodecim talia inveniuntur, unde Genesi 17. 17, ad וַיִּתֶּן וַיִּתֶּן Anum est ex duodecim Pathachatis cum Athnachta hujus libri, id est, quæ Pathach immutatam juxta Athnach retinet in hoc libro Genesicos. Sic Gen. 28. 10, ad וַיִּתֶּן וַיִּתֶּן notatur, וַיִּתֶּן est ex Pathachatis in hoc libro. Exo. 30. 29, ad וַיִּתֶּן וַיִּתֶּן notatur, וַיִּתֶּן est ex Pathachatis in hoc libro. Sic deinceps per singulos

libros hujusmodi Sægol & Pathach numerarunt, quæ uno nomine Pathach comprehenderunt.

CAPUT XII. De Vocibus

קָמֶצֶת קָמֶצֶת וְזֶרֶה וְזֶרֶה הַמִּשְׁפָּחִים הַזֵּה

קָמֶצֶת Kametz. Nomen vocalis A longæ in Grammatica. In Masora sumitur pro Kametz & pro Tzere, sed illud differentiæ causâ sæpe vocant קָמֶצֶת גָּדוֹל Kametz magnum, hoc קָמֶצֶת קָטָן Kametz parvum, ut antea in voce פְּתַח. De Kametz, Genesi. 1. 5; ad וַיִּתֶּן לאור notatur, וְזֶרֶה Septem sunt cum Kametz scilicet ab initio. De Tzere, Exod. 25. 29, ad וַיִּתֶּן notatur, וְזֶרֶה תְּהִי קָמֶצֶת Quidecim sunt cum Kametz (id est, Tzere) & tria cum Pathach, id est, Sægol.

קָלָוּ

Calvus, Calvum. Vox originis Hebræicæ: plur. קָלָוּ. In Masora ejus usus est, quando voces quædam similes in uno versu sunt, quarum quædam habet præfixam & copulâ ab initio, quædam non, tunc eam quæ non habet, vocant קָלָוּ Calvam: ut, Ezech. 21. 14, Masora magna tradit, וְזֶרֶה וְזֶרֶה וְזֶרֶה וְזֶרֶה וְזֶרֶה וְזֶרֶה וְזֶרֶה Unus est ex triginta quatuor versiculis, in quibus est וְזֶרֶה וְזֶרֶה prius est calvum, & duo alia habent Vav. Hinc aliquando plenè dicitur, Calvum absque Vav: ut, Deut. 1. 10, ad וְזֶרֶה וְזֶרֶה notatur, וְזֶרֶה קָלָוּ Prius calvum est absque Vav. Item Exo. 18. 21, in Masora magna traditur: וְזֶרֶה וְזֶרֶה וְזֶרֶה וְזֶרֶה וְזֶרֶה Quatuor versus sunt, in quibus sunt quatuor voces similes, prima, secunda & tertia sunt calva, quarta autem habet Vav.

קָרָא

Vel אָרָא, aut קְרָא Scripturæ sacra, Biblia. Aliàs קְרָא, quasi Lecturam dicas. In Masora communiter pro tota Scriptura veteris Testamenti sumitur, quandoque pro parte majori & definita, à qua aliquis liber exemptus est. Pro universa Scriptura, Gen. 3. 16, ad וַיִּשְׁדָּד notatur, וְזֶרֶה Six sunt in Scriptura. Item, Genesi 33. 4, ad וַיִּשְׁקָה notatur, וְזֶרֶה Quidecim voces punctatæ sunt in Scriptura. Pro parte, Exod. 25. 28, ad וַיִּשְׁקָה in Masora magna notatur, וְזֶרֶה וְזֶרֶה Duodecim sunt, seu Duodecies legitur, sexies in Jefa, sexies in Scriptura, scilicet reliqua. Similis Masora legitur Gen. 32. 7. Item, Exo. 26. 9, in Masora magna ad וַיִּתֶּן notatur, וְזֶרֶה Totus hic liber & duodecim (prophetæ minores) habet Kametz (ad hanc vocem) tota autem reliqua Scriptura Pathach, excepto uno. Illud extat Jud. 7. 5.

דָּבָר

Lena. Quid hoc vocabulum apud Grammaticos significet, notum est. In Masora ejus usus alius est, & varius. Primò dicitur de absentia Dages fortis in voce aliqua, quæ aliàs est cum Dages: ut, Exod. 1. 19, ad וַיִּתֶּן notatur, לֹא דָבָר Non extat amplius Lena, id est, sine Dages in, nam aliàs legitur וַיִּתֶּן, ut Lev. 14. 4. Sic, in tota Scriptura semper dicitur וַיִּתֶּן וַיִּתֶּן Locutus est cum eo, cum eis, tecum, exceptis novem sine Dages, quæ idcirco dicuntur Lena: ut, Gen. 22. 5, ad וַיִּתֶּן ubi legitur וַיִּתֶּן וַיִּתֶּן Quod elocutus erat cum eo, Masora parva notat, וַיִּתֶּן וַיִּתֶּן Non sunt Lena in hac locu-

tripliciter vocibus constantes. Tertius קרוס קרוס קרוס Quatuor
Jela 6.2, ubi Masora parva notat, פסוקים דמקן, Nempe quartum hinc intelligit ויכל
versus similes sunt. Templum Domini, & cæt.

תורת קריים
Jeim. 7-4
Lex Sacerdotum. Sic vocatur in Masora Liber Le-
viticus, quia Sacerdotibus leges præscribit officii sacer-
dotalis.

תיבות & תיבין pluraliter
Diction, Vox, Vocabulum: pluraliter תיבות & תיבין.
Vox Rabbinica & Grammatica, unde תיבות תיבות Capitula
in dictionum, quomodo Abbreviaturas vocant, quod ex
capitalibus five initialibus plurium vocu literis colliguntur.

Fines dictionum. סופי תיבות
Elias vult, apud præcos Hebræos distinctione fuisse inter hæc duo vocabula, & מלה proprie fuisse Vocabulum ore prolatum, à מלה Loqui, & תיבה Vocabulum scriptum. At in Masora hæc confunduntur, & Masorethis quinam fuerunt antiquiores Grammatici omnino hic מלה & תיבין synonyma sunt.

Genes. 27. 3, ad קרה notatur in Masora parva, Est unum ex 21. vocibus, quæ scribuntur per
in fine & non leguntur, pro quo in Masora finali leguntur מלה.

Frequentissime etiam in Masora dicitur מלה, unde קרוס תיבות In principio dictionis, בוקר תיבות, In medio dictionis, תיבות תיבות Pluraliter dicunt תיבות contra omnem analogiam, ut תרתן תיבות Ex duabus vocibus.

Duodecim. Vocabulum Chaldaicum, compositum & contractum, ex תריי five תרי Duo & עשר Decem, unde & divisim dicitur תרי עשר. Sic in Masora elliptice vocantur, Duodecim Propheta minores, qui in unum librum redacti sunt, ne particulatim perderentur. Sic Reg. 2. 15, in Masora parva ad רוד notatur, ה מלאים, Quinque sunt plena, & totus Chro-
nicorum liber, & duodecim propheta, & Esra similes ipsis sunt, id est, in illis quoque רוד plene cum i scribitur.

Atque hæc sunt præcipuæ voces Masorethicae, in quarum obscuriore sensu, Lector in exercitatus facile impingere & harere possit: eas si probe hinc perceperit, in offensus pede tutus in Masoræ lectione procedet. Si quæ alia præterea occurrerint, ex communi Chaldaicæ linguæ usu petita, eæ & Lexicis chaldaicis cognoscendæ erunt.

CAPUT XIII.

Interpretatio Masoræ parvæ super primum Caput Geneos.

U T certior sit ratio, utramque Masoram legendi & intelligendi, & præcedentis doctrine in Clavi Masoræ propositæ, habeatur praxis aliqua, aut præcos exercenda exemplum, nunc majoris commodi & facillioris usus causâ, interpretationis specimen breve proponemus, & primum in Masora parva, quæ latini textus appositus est.

Verf. 1. ברא אלהים נ (Tria sunt, id est, ter hæc duæ voces conjunctim in Scriptura leguntur, quorû loca in appositâ hic Masora magna adducuntur. Circulus ad medium harum vocum positus, indicat, Notam

masorethicam ad utramque vocem pertinere, & sic semper. Quando Notæ plures juxta unam lineam sunt, cum tot quoque circuli super textum iis respondent, & Nota prima ad circulum primum, secunda ad secundum, & sic deinceps referuntur. At circuli plures in medio vocum continuo positi, unius vicem obtinent, ac proinde unica Notâ contenti sunt, ut in mox sequenti exemplo. ואת השמים ואת הארץ Tria sunt. De hac masora vide Castigationes nostras. הארץ Tria sunt finis versus, five Ter hæc vox in fine versus legitur. Loca adducuntur hic in Masora magna.

Verf. 2. ואת ארץ ואת ארץ Ocho sunt initium versus. Hæc in Masora magna hoc loco adducuntur תו ואת ארץ Duo sic conjuncta sunt, five Bis hæc conjunctim leguntur. Loca sunt hic in Masora magna. ואת ארץ Duo sunt, five Bis in Scriptura extat. Circulus debet supra mediam vocem describi: nam ad solam hanc Notâ pertinet, ut patet hic ex Masora magna, in qua duo loca adducuntur. ה ואת ארץ Duo sunt. Loca horum in Masora magna remittuntur ad Masoram finalem. Ubi autem illic reperiantur, docemus capite sequenti.

Verf. 3. ואת ארץ ואת ארץ Viginii quinque sunt, five Viginii quinq; locis hæc conjunctim in Scriptura legitur. Hæc nisi Masora notaret, quis non crederet, impendio sæpius hanc locutione in Scriptura inveniri?

Verf. 4. ואת ארץ ואת ארץ Novem sunt in Lege. ואת ארץ Tria sunt.

Verf. 5. ואת ארץ ואת ארץ ואת ארץ Septies extat, quorum symbolum, Clamavit cæcus, & exspectavit exire noctem, & surrexit mane. Hoc symbolum Chaldaicè propositum, continet septem voces, quæ septem loca biblica, in quibus לאור legitur, referunt. Nempe צח refert primum hunc locum, in quo extat ואת ארץ, quod Verbum sæpe etiam Clamare significat, ut Chaldaicis צח Cæcus, refert locum, Et deduxi עורים cæcos per viam, Jela. 4. 2. 16. Qui Hebraicè dicitur עור, Chaldaicè vocatur ספי, unde emphaticè ספי ספי vel ספי ספי Cæcus. Et exspectavit, notat locum, Exspectamus lucem, Jela. 5. 9. למסך Exire, designat locum, ואת ארץ Exire facit me in lucem, Mich. 7. 9. Pro hoc Verbo in Chaldaeo est ואת ארץ, quo eodem masora utitur. Radix est נפק, quod in Targum pro Hebræo נפק usurpatur. ואת ארץ Noctem, refert locum, Revelans profunda ספי חשך è tenebris Job. 12. 22. Ad hunc locum designandum, melius conveniret in symbolo באת שוכא, quâ Targum hic utitur. ואת ארץ, notat locum, לאור ואת ארץ Ad lucem surgit latro, Job. 24. 14. ואת ארץ Mane, refert locum, ואת ארץ Unoquoque mane profert in lucem iudicium suum, Soph. 3. 5. Sic de similibus symbolis iudicandum.

Verf. 6. ואת ארץ ואת ארץ Tria sunt cum accentu isto, nempe Sakephkaton, ut in Masora magna hic expressè dicitur. ואת ארץ Triginta duo sunt, five triginta duobus locis invenitur. לית רפי Non extat amplius lene. Litera ל superne punctata, hoc modo semper legendâ est. Lene, id est, non sequente Dages post ל, qualis est forma לרפי, quæ idcirco vocatur Dagesata. Vide supra in Clavi, cap. 12. ad vocem ואת ארץ.

Verf. 7. ואת ארץ ואת ארץ Quater extant, nempe sic con-

conjuncta. וְהָיָה כֵן (Septies extant. Varii hic sunt libri. Vide Castigationes nostras in Masoram finalem ad fol. 23.

Verf. 8. לֹא רָמְזוּ (Non inveniuntur amplius conjuncta.

Verf. 9. אֵל מִקְדָּם (Novem sunt. Non extat amplius leve, id est, cum Scheva sub ו, ad differentiam formae. Vide Clavem cap. 12. ad רָמְזוּ.

Verf. 10. לֹא לִבְשָׁה (Non inveniuntur saepius cum Pathach sub ל, וְאִינִי עִם שְׁבַע sub ל. Illud legitur Psal. 66. 6. הַיָּם יָם לִבְשָׁה. Convertit mare in aridam, ubi vicissim masora notat, non reperiri amplius cum Scheva. מִן (Quindecim sunt. Abest haec Nota ex editione prima, & recte, quia falsa est. Vide Castigationes nostras ad hunc locum.

Verf. 11. מִתְּרַשָּׁא (Non extat amplius, & est cum Meteg. Sed neque absque Meteg ulterius invenitur, quo usui aliam copulam Masora interponere solet, veluti hoc loco, וְאִינִי עִם שְׁבַע Non extat amplius, & habet Meteg, qui hujus loci sensus est. בִּ (Bis extant. Loca adducuntur in Masora finali, in litera y in ordine 27. Alter autem locus extat Psal. 148. 9. בִּ (Bis extant. Quater invenitur, scilicet in Lege, quod Masora magna hic addit.

Verf. 12. וְהוֹצֵא (Tria sunt, quorum duo plena (cum ו) וְאִינִי עִם (sine ו). Quatuordecim sunt. בִּ (Novem extant in Lege. Eadem masora & supra fuit ver. 4.

Verf. 14. בְּהִקְדָּמָה (Duo sunt omnino defectiva. De hac locutione vide Clavem cap. 7. לְהַקְדִּיל (Duo sunt cum isto accentu, nemp. Sakeph gadol, quem hic habet. לְהַקְדִּיל (Non extat amplius defectivè in Lege. בִּ (Bis extat. Plenior hic est Masora magna, quae duo haec distinguit.

Verf. 16. בְּהִקְדָּמָה (Duo sunt defectiva. Alterum fuit paulò ante versu 14, sed sine ו ab initio. וְהוֹצֵא (Non extat amplius defectivè in Lege. וְאִינִי עִם (id est, neutra haec locutio amplius invenitur. לְהַקְדִּיל (Ter occurrit. Loca hic adducuntur in Masora magna.

Verf. 18. לְהַקְדִּיל (Non extat amplius defectivum. Quinquies extat.

Verf. 20. בִּ (Duo sunt. Alter locus extat Jesa. 6. 2.

Verf. 21. בְּהִקְדָּמָה (Tria defectiva sunt, secundo. Quilibet scriba aut librarius illud in scribendo addere potuisset, nisi masora haec moneret, sic authentice sine ו in libris esse, ideoque sic relinquendum. בְּהִקְדָּמָה (Tria sunt defectiva, absque ו sub Cholem. לְהַקְדִּיל (Non reperitur amplius. בִּ (Duo sunt. Abest haec Nota ex editione prima, & ex Masora finali. Adjecta est ab authoribus editionis Venetae secunda. Intellegitur autem de forma defectiva, quae est absq; ו; nam וף plurima reperiuntur. Alterum defectivum hactenus non observavimus, unde suspicio, Notam pertinere ad וף בְּהִקְדָּמָה conjunctum. Id enim adhuc semel legitur Psal. 78. 27.

Verf. 22. בִּ (Quater extant. Abest & haec Nota ex editione prima, & ex Masora finali. Nos ista adducimus in Castigationibus nostris in Masoram finalem, ad fol. 45. col. 4. ubi vide. לְהַקְדִּיל (Ter invenitur.

Abest & haec Nota ex editione prima, & ex Masora finali. Vide rursus Castigationes nostras in Masoram finalem ad fol. 45. col. 4. הַקְדָּמָה (Quinque sunt dageffata, scilicet post ב, sive cum Pathach sub ב sequente Dages. Vide Clavem cap. 5. וְהוֹצֵא (Ter extat, scilicet in Lege, ut hic Masora magna plene loquitur. בִּ (Bis extat.

Verf. 24. וְהוֹצֵא (Ter extat. Est una ex 63 vocibus unius Radicis וְהוֹצֵא, quarum nulla aliam sibi habet similem, id est, quarum nulla alibi saepius legitur. Haec recensentur in Masora finali in litera י, in Radice וְהוֹצֵא.

Verf. 25. וְהוֹצֵא (Decem sunt conjuncta. De hac masora vide Castigationes nostras ad Masoram finalem, ad fol. n. col. 3.

Verf. 26. וְהוֹצֵא (Ter extat. Alter locus est ver. 28, hujus capituli, tertius Hof. 4. 3, ubi Masora magna textualis haec loca adducit, וְהוֹצֵא (Quinq; versus sunt, in quibus bis reperitur וְהוֹצֵא. Hi versus adducuntur in Masora magna textuali. Esth. 8. 17.

Verf. 27. וְהוֹצֵא (Non extat amplius. Tria sunt. Loca hic in Masora magna afferuntur.

Verf. 28. וְהוֹצֵא (Viginti duo sunt. Loca recensentur in Masora finali, in litera ו, in וְהוֹצֵא. Non extat amplius defectivum, nempe sine ו post ו, debet esse plene scribi וְהוֹצֵא. Bis extat, Masora magna hic addit, בְּהִקְדָּמָה, in duplici significatione: vide ibi וְהוֹצֵא. Tria sunt, Sic ante ver. 26.

Verf. 29. וְהוֹצֵא (Undecim sunt. Haec masora abest ex editione prima, & nullibi saepius reperitur. Vide ea in Castigationibus nostris in Masoram finalem, ad fol. v. col. 2.

Verf. 30. וְהוֹצֵא (Quater est initium versus. Decem sunt. Vide paulò ante ver. 25. וְהוֹצֵא (Duo sunt plena. Horum nulla alibi in tota Masora fit mentio. Alterum extat Gen. 8. 19.

Verf. 31. בִּ (Bis extant. Abest ex editione prima, nec ulla ejus in Masora amplius fit mentio. Querant Hebraei locum alterum, לְהַקְדִּיל (Non extat amplius.

Atque haec speciminis loco ad interpretationem Masorae parve adduxisse sufficiat, ex quibus facilis patebit aditus ad reliqua similiter legenda & intelligenda. Patet autem ex his, interdum Masoram parvam habere, quae Masora magna non habet. Id fit duplici ratione: primò, quod ea alio in loco Masorae magnae textualis adducantur, aut in Masora magna finali: deinde quòd ex aliis probatis libris masora, Notae quaedam hic fuerint vel servatae, vel denuò adjectae (ut secundae editionis Venetae authores quandoque fecisse videntur) de quibus postea minus caute cogitatum fuit, an earum vel commemoratio vel confirmatio in masora magna fiat. Certè nihil debuisset ibi poni, cujus fides non prostarat in masora magna, quae suae Traditionis probationem vel statim afferret vel in alium locum remittit. Nos ergo quorundam probationes novas hac occasione Castigationibus nostris inferuimus, ut de aliis similibus simile fiat iudicium, & manuscripti masorae libri de talibus in posterum

terum confalantur. Ad hujus Masoræ parvæ majorem fidem, nunc quoque Masoræ magnæ textualis simile interpretationis specimen in idem hoc Caput primum afferemus.

CAPUT XIV.

Interpretatio Masoræ magnæ super Caput primum Geneseos.

VERS. I. בראשית (ראשית) חמש ושמית (Gen. I.) Quinque sunt, tria ex illis initium versus, et duo in medio versus, quorum loca, בראשית ברא In principio creatio versus, quorum loca, בראשית ברא In principio regni Gen. I. בראשית ברא In principio regni phojakim, Jer. 26. בראשית ברא In principio regni Jehojakim, Jer. 26.25. בראשית ברא In principio regni Tzidkia, Jer. 28. בראשית ברא In principio regni Tzidkia, Jer. 49. 34. Vox textus communiter masoræ premissi folet, quam nos hic separatum ponimus, ut videatur distinctio. Duorum numerorum & abbreviaturæ ratio, in principio Clavis explicata. Vox וסי, quando de pluribus usurpatur, hoc modo semper legenda est. Porro, duo posteriora loca sunt, in quibus vox בראשית in medio versus occurrit. Hæc autem masora duobus punctis à sequenti distinguitur, & sic semper fit, בראשית ברא Triasunt, id est, ter conjunctim hæc leguntur, quorum loca, בראשית ברא In principio creatio versus, Gen. I. Quod creaverat Deus faciendo, Gen. 2. 3. אשר ברא אלהים לעשות Deum, Deut. 4. 32. Subjecti Masora, ואנן באורחיה Et ista sunt in lege. Hæc diversitate linguæ & sensus facile distinguuntur à prioribus locis biblicis. Aliàs folet Masora tale quid primo numero statim subjicere. ה' הארץ, Triasunt, finis versus, et post ea statim est, nempe in principio sequentis versus, quorum loca, בראשית ברא In principio creavit, Genes. I. I. post quem versus est, והארץ תהיה תהו Et terra erat inanis, ver. 2. אלה נלה הארץ Lugebit, emarcescet terra, Jesa. 24. 4. postea, והארץ חמפה Et terra contaminata est, ver. 5. והם יענו את הארץ Ipsa autem exaudient terram, Hof. 2. 23. postea, והארץ תענה Et terra exaudiet, ver. 24. Qcto sunt initia versus, id est, octies hæc vox versus inchoat, quorum loca, והארץ תהיה תהו ובו, Gen. I. 2. והארץ לא תמכר Et terra non vendetur, Lev. 25. 23. והארץ תעב עיניו Et terra deseretur ab illis, Levit. 26. 43. והארץ חמפה Et terra contaminata est, Deut. II. 32. והארץ תכלי וכל הלבנון Et terra Gibræa & totus Libanon, Jof. 13. 5. והארץ הנשמה תעבר Et terra desolata coletur, Ezech. 36. 34. והארץ תענה Duo sunt conjunctim, quorum loca, והארץ תהיה תהו ובו, Gen. I. 2. וראיתי את הארץ Vidi terram, Jer. 4. 22. והשך ב' (והשך) Duo sunt, quorum loca, והשך אי זיה Et tenebræ erant super abyssum, Gen. I. 2. והשך אי זיה Et tenebræ, quisnam locus earum, Job. 38. 19. ביהונו הגו על פני ב' Bis occurrit, quorum loca, וסי (פני תהו) Cum describeret circumum in superficie abyssi, Prov. 8. 24. Et hic versus, nempe hujus textus, וסי

Et unum est, scilicet cum i ab initio, וסי תהו ותלפזו Quum superficies terræ constringuntur, Job. 38. 30. Hæc masora in prima & tertia editione veneta, planè mèdosa & falsa est. ה' בראשית וסי בו בקטרו רכתא (רוח אלהים) Oclo sunt in hac locutione, quorum loca et cet. sunt in Masora magna. Vox Belifchna semper notat ejusdem locutionis sive vocis diversam formam, ut hoc loco non tantum de ורוח intelligitur, sed quoque de ורוח sine præfixo ו. Vide Clavem cap. 8. Cum remissio sit ad Masoram magnam, semper intelliges Finale. Traduntur autem ibi loca in ordine ואל inter voces אלהים.

Verf. 3. כה וסי בו נסם רכת' (ואמר אלהים) Viginti quinque sunt, quorum loca et cet. extant in Masora magna. Extant ibi in litera א inter voces אלהים.

Verf. 4. וסי בו בתורה ט' (ורא אלהים) Novem extant in Lege, quorum loca extant in Masora magna. nempe inter voces nominis אלהים in litera א. (ויברל) Triasunt, quorum loca extant in Masora magna, nempe in litera ב in ordine ברל.

Verf. 5. קמץ וסי (לאור) Septem sunt cum Kametz, quorum loca, ויקרא אלהים לאור יום Et vocavit Deus lucem, diem, Genes. I. 5. ויוצאתי עורים בדרך Et deduxi cæcos in via, Jesa. 42. 16. ויהוה צדיק בקרבך Dominus justus in ea, Soph. 3. 5. לך בן רחוק משפט Idcirco elongatum est iudicium, Jesa. 59. 9. ויהוה אשא Indignationem Domini portabo, Mich. 7. 9. לאור יקום רעה Ad lucem furget latro, Job. 24. 4. מנלה עמוקות מני השך Revelans profunda ex tenebris, Job. 12. 22.

Verf. 6. ב' כמטע וקף (ואמר אלהים) Triasunt cum accentu Sakeph, quorum loca, ואמר אלהים יהי רקע Et dixit Deus, sit expansum, Genes. I. 6. ואמר אלהים ישורו המים Et dixit Deus, reptilia-producant aquæ, Genes. I. 20. Et dixit Deus, faciamus hominem, Genes. I. 26. ל' וסי בו (יהי) Triginta duo sunt, quorum loca et cet. in Masora magna Nempe in litera ה in ordine הרה, ubi addit masora דופן Lenia, id est, sine Dages post literam ו, quale est aut esse debet in forma ויהי.

Verf. 7. וקט אלהים ד' וסי בו (ועש אלהים) Quatuor sunt, quorum loca in Masora magna. nempe in litera א, inter voces nominis אלהים. אלהים בן (יהי בן) Oclo sunt in libro Geneseos, quorum loca in Masora magna. Scilicet in litera ה in ordine הה. Vide de hac masora Castigationes nostras ad hunc locum.

Verf. 9. אל מקום ט' וסי בו (אל מקום) Novem sunt, quorum loca in Masora magna. nempe in litera א, in ordine אל. Vide ibi Castigationes nostras ad fol. 6. col. 7.

Verf. 11. וסי (עשה פרי) Duo sunt, quorum loca, ואמר אלהים תרשא הארץ Et dixit Deus, herbam-producat terra, Gen. I. 11. ותוצא הארץ Et produxit terra, Gen. I. 12. (למינו וסי) באורחיה וסי (למינו) Quatuor extant in Lege, quorum loca, תרשא הארץ Herbam-producat terra, Genes. I. 11. אר' כל ערב למינו (sic hoc loco in masora legendum) Omnem corvum juxta speciem suam, Levit. 11. 15. והשך וסי (והשך) Et tenebræ, et socius ejus in Repetitione Legis, id est, Deuteronomio, nempe cap. 14. 14. nisi quod hic sit הארץ למינו. אר' את הארץ למינו Locustam juxta speciem suam, Levit. 11. 22.

Verf. 12. ב' ב' ב' אלהים וסי (והוצא) Triasunt, quorum loca

duo plena & unum defectivum est, quorum loca, ותוציא את הארץ ואת הברכה Et produxit terra herbam, Genes. 1.12. ותוציא את עפסו את ישראל Et eduxisti populum tuum Israel, Jerem. 22.21. ותוציא ותתן לה אשר הותרדו משבעה Et produxit deditque ei quod reliquum fecerat ex septem, Ruth. 2.18. Horum unum extat in Legge, alterum in Prophetis, tertium in Hagiographis, quod designat abbreviatura אנך, quam vide in Clavi cap. 3. Vide etiam Castigationes nostras ad hunc versum.

Ver. 14. מן למצורה Quatuordecim sunt, quorum loca in Masora magna, nempe in litera מ in ordine in.

Ver. 14. ב בטעם וסי' (לחקרול) Duo sunt cum hoc accentu, quorum loca, בן היום וכן הלילה, Ad distinguendum inter diem & inter noctem, Genes. 1.14. לחקרול בין השמים וכן השזור Ad distinguendum inter immundum & inter mundum, Levit. 11.47. (למוצרים) ומהו לראות ולמוצרים Duo sunt, unum defectivum & alterum plenum, quorum loca, ומהו לראות ולמוצרים Et erunt in signa & solennia tempora, Gen. 1.14. ומהו לראות ולמוצרים Sic ait Dominus exercituum, jejunium quartum, Zach. 8.19. Sequitur in Masora, Et unum, ומהו לראות ולמוצרים Fecit lunam in solennitates, Psal. 104.19. Hoc per defectum literæ א ab initio differt à præcedenti.

Ver. 16. ב חסרים חסרים וסי' (אמרות) Duo sunt omnino defectiva, quorum loca, ויאמר אלהים יהי מארה Et dixit Deus, sint luminaria, Gen. 1.14. ויעש אלהים את שני המארות Et fecit Deus duo luminaria, Gen. 1.16. De phrasi Masoræ vide Clavem, cap. 7. (למשלרת) Tria sunt, quorum loca, Luminaria magna, hoc versu, in quo bis occurrit, quod designatur per פסוק ב' tertius, ואת השקשק לממשלרת Et lunam in dominium diei, Psal. 136. 8.

Ver. 18. ה וסי' בו (ובלילה) Quinq; sunt, & loca ipsorum extant in Masora magna. nempe in litera ל in ordine ליל. et si ibi non traduntur, sed remissio fit inde ad Eccles. 8. ad cujus capitis finem loca recensentur.

Ver. 20. ב וסי' (ועוף ונחף) Duo sunt, quorum loca, ועוף ונחף Et avem volantem super terram, Genes. 1.20. ועוף ונחף Et duabus volabit, Jefa. 6.2.

Ver. 21. ה חסרים חסרים וסי' (התנים) Tria sunt defectiva, posteriori, quorum loca, Et creavit Deus, Genes. 1.21. והשליכו אש משאו Et projecerunt singuli virgā suam, Exo. 7.12. ומהו חסמת תנינים Venenum draconum, Deuter. 32. 33.

Ver. 22. ה חסרים חסרים וסי' (במים) Quinq; sunt dagesfata, quorum loca, ומלאו את המים במים ותעוף, Et implete aquas per maria, & volucres, Gen. 1.22. ואת זה תאכלו בכל אשר במים Illud comedetis ex omnibus quæ sunt in aquis, Levit. 11.19. וכל אשר לו Cuicunque sunt primæ, Levit. 11. 9. וכל אשר אין לו Et cuicunque non sunt primæ, vers. 10. ויהי עשה בשמים כל אשר חפץ יהיה עשה בשמים Quicquid vult Dominus facit in cælis, Psal. 135. 6. Dages hic intellige de Dages primo post literam ב, cujus forma opposita dicitur Raphæ. Adducuntur etiam loca in Ezechiele, cap. 32, in principio. (והעוף) ב באחרת וסי' Ter occurrit in Legge, quorum loca, וברך אתם אלהים לאמר פרו Et benedixit ipsis Deus, dicens, Fructificate, Gen. 1.22. והעוף אכל אתם Et volucres comedebant ea ex canistro, Genes. 49.17. ומהו תורת ההפכה והעוף Et hæc est lex de bestia &

volatili, Levit. 11.46. Addit masora, ואלו חסרים Hece sunt, quæ confirmationis cujusdam loco sunt. Adducuntur etiam eadem hæc loca in Masora finali in litera ע, in ordine עוף ונחף. (ירב) Duo sunt, quorum loca, ותעוף וירב בארץ Et volatile multiplicetur in terra, Gen. 1. 22. Multiplicatum fuit onus, 2. Paral. 24.27. Addit masora, וירב Et unum, וירב השם ועצמו, Et multiplicatus fuit populus & roboratus valdè, Exo. 20. Hoc per additum א ab initio differt à duobus præcedentibus.

Ver. 26. ונבך וסי' בו בנסרה רבא Tredecim sunt solitaria, quorum loca & cæc. extant in Masora magna. Per Solitaria intellige, quæ ante se in eodem versu non habent נבך. Vide Clavem cap. 8. Extant autem in Masora magna in litera כ, in ordine כל.

Ver. 27. ב צלם וסי' (בצלם) Tria sunt, quorum loca, ויצא אלהים Et creavit Deus hominem, Gen. 12. 7. ויצא אלהים Et creavit Deus hominem, Gen. 9.6. ויצא אלהים Et creavit Deus hominem, Gen. 9.6. Nam in imagine Dei, Gen. 9.6. Certè per imaginem præterit vir, Psal. 39.7.

Ver. 28. וירד וסי' (ורדו) Duo sunt in duplici significatione, quorum loca, וירד וירדו Et dominamini in piscem, Gen. 1.28. וירדו גת מלכות Et descendite ad Gath Philistæorum, Amos 6.2. Illud est à רדה, hoc à ירד.

Ver. 30. ר רפ וסי' בו בנסרה רבא Quatuor sunt initium versus, quorum loca & c. in Masora magna. Extant in litera כ in ordine כ. חת הארץ. כל בנסר (חת הארץ) Nam in Masora magna id est, in diversâ forma hujus vocis חת additâ ipsi aliqua literâ servili ab initio, veluti לחית, חית, quæ sub hac voce חת etiam comprehenduntur, De numero Decem, vide Castigationes nostras in hunc locum. In Masora magna adducuntur loca in litera א in ordine הארץ.

Hæc pariter sufficiant pro exemplo declarationis Masoræ magnæ textualis, unde quilibet sibi aditum faciliorem ad penetrandum in reliquam Masoram, parare poterit.

CAPIT. XV.

De Masora magna, in singulorum librorum vestibulo.

Suprà Capite primo Clavis Masoræ, ad Masoram textualem diximus, eam Masoram, quæ ad textum quidem in singulorum librorum primo limine ponitur, non tamen semper ad textum istius folii pertinere. Est enim plerumquæ prolixior, quàm ut ad eum textum pertinere possit, qui peculiarem masoram sibi quoque adjectam habet. Ne quis ergo & hic operosius inquirendo diutius hæreat, huic quoque Masoræ lucem aspergemus, & impedimenta quoque expediemus, ut introitus cujusque libri esset augmentior primam ejus vocem majusculis literis descriptam, & singulari quodam ornamento circumvestitam, in media pagina quasi libri Portam, Authores hujus operis proposuerunt. Ei majoris insuper ornatus causa, Masoram aliquam prolixiorèm, certis lineis in quadratum dispositis, quasi magnifica quaedam antepagmenta affixerunt, ut splendor hocce apparatus, ad magis attentum & religiosum accessum hospiti-

Proverbia in masora exteriori continent Schitta five Catalogum plurimarū vocum cum duplici forma, quarum una nunquam sæpius legitur, altera legitur, veluti אָמְנִים non legitur, nisi Gen. 18. 13, at רִאֲמִים sæpius. Sig. כְּמִצּוֹר 2. Paralip. 32. 10, non legitur sæpius, at בְּמִצּוֹר & וּבְמִצּוֹר benè. Interior masora tradit 12 dictiones, quæ etiam in principio Ezechielis propositæ.

Job in exteriori masora tradit 48 voces, quæ etiam extant in principio Ezechielis. Interior masora tradit, vocabulū אֶשׁ duodecies inchoare versum in Lege & Jobo, decies in Lege, & bis in Jobo. Item אֶשׁ sedecim locis, quæ omnia hîc adducuntur.

Canticum Canticorum in masora exteriori tradit viginti paria vocum, quarum una scribitur cum ס, altera cum, ט vel ש. veluti הַשְׂרִים & הַשְׂרִים. Interior masora tradit, vocem מִי in diversa locutione five forma, viginti duobus locis inveniri.

Daniel præcedentem utramque masoram repetitam habet.

Efra repetit utramque masoram, quæ in vestibulo Proverbiorum libri.

Chronicorum liber repetit masoram utramque, quæ in principio prophetæ Hosæ fuit proposita.

Atque hic est apparatus, introitum singulorum librorum cum tanto splendore vestiens, quem, ne futurum cuiquam faceret, sic vivum oculis omnium spectandum, proponere voluimus, simul ne moraretur quemquam.

CAPUT XVI.

Miscella variorum symbolorum explicatio.

Masorethæ sæpissimè in usu habent, propositæ suæ censuræ aliquod symbolum, quod סִימָן vocant, breve & elegans, sed sæpe difficile & ænigmaticum dare, quod datæ censuræ sensum continet, & argutè explicat. Non autem ex invidia, non ex vanitate aut arrogantia aliqua sic obscure locuti sunt, sed ut attentum lectorem redderent, industriam ejus excitarent, mentem acuerent & solerter alerent. Talia duodecim Elias in fine libri sui Masoreth explicat, quorū tamen pauciora in impresis libris hodie inveniuntur. Nos & nostrum symbolum paulò etiam liberalius hîc conferemus, ne in ulla hujus materiæ parte, nostrum studium cuiquam defuisse videatur.

Symbole hæc trium potissimum sunt generum: primum, quod continet sententias, plerunque linguâ Chaldaicâ, tot vocibus conceptas, quoties proposita dictio inveniri, scribitur. Primum hujus generis exemplum legitur Gen. 1. 5. ad vocem textus לַאֲדָם, quæ septies in Scriptura extat, cuius numeri symbolum est sententia, אָדָם בְּלֵילָא וְקָם בְּצַמְרֵי־אֵדָם. Explicationem ejus vide supra cap. 13.

Secundum extat Gen. 2. 10. in masora parva ad marginem exteriorem, ad vocem וְנָחַר quæ scribitur quater inveniri, quorum symbolum, וְנָחַר וְנָחַר וְנָחַר וְנָחַר, ex quibus prima vox נָחַר representat hujus capituli locum: altera וְנָחַר וְנָחַר locum וְנָחַר וְנָחַר Jon. 2. 3: tertia וְנָחַר וְנָחַר locum, וְנָחַר וְנָחַר וְנָחַר Jera. 19.

5, cuius alterum membrum in masora magna hîc tantum adducitur: quarta אָדָם locum, אָדָם אָדָם Job. 14. 11. Hinc patet symboli istius versus.

Tertium, Gen. 4. 12. in masora parva ad תַּקַּף notatur, וְהָיָה מִלְרַע וְסִי חֵילָא רְמֵלָא וְהָיָה וְהָיָה Tria sunt de festiva & mirab, quorum symbolum, וְהָיָה וְהָיָה וְהָיָה. Prima vox חֵילָא notat hunc locum, וְהָיָה וְהָיָה Non perget proferre vim suam, ubi נָחַר in Targum redditur חֵילָא. Secunda וְהָיָה וְהָיָה notat locum, וְהָיָה וְהָיָה Omne verbum quod ego præcipio vobis, illud observabitis & faciatis, non addes ad illud & non detrahes de illo, Deut. 12. 32. Tertia, וְהָיָה Spiritus, indicat locum, וְהָיָה וְהָיָה Recipis spiritum eorum, & expirant, Psal. 104. 29.

Quartum extat Gen. 18. 4, מִי דִּנְקָרָא פְּרָלָא, cuius explicationem vide supra in Clavi, cap. 10. in voce מִי דִּנְקָרָא. Ibidem & aliud ejusdem hujus loci.

Quintum Exo. 2. n. ad vocem מַכָּה, notatur וְסִי חֵילָא וְסִי חֵילָא וְסִי חֵילָא Quinq; sunt cum Pathach (scil. parvo, i. e. Sægol) quorum symbolum, Hebræum baculo nō percuties, populos in furore Dominus percutit. Prima vox וְסִי חֵילָא notat hunc locum, וְסִי חֵילָא וְסִי חֵילָא Percutiens virum Hebræum ex fratribus suis, Exod. 2. n. Secunda vox וְסִי חֵילָא notat locum, וְסִי חֵילָא וְסִי חֵילָא Ego percutio baculo, Exo. 7. 19, ubi vox וְסִי חֵילָא in Targum redditur וְסִי חֵילָא. Tertia וְסִי חֵילָא notat locum, וְסִי חֵילָא וְסִי חֵילָא Et dixit, non percuties, 2. Regum 6. 22. in quo versu sequitur וְסִי חֵילָא. Quarta וְסִי חֵילָא notat locum, וְסִי חֵילָא וְסִי חֵילָא Percutiens populos in furore, Jera. 14. 7. Quinta, וְסִי חֵילָא notat locum, וְסִי חֵילָא וְסִי חֵילָא Nam ego Dominus percutio, Ezechiel. 7. 9. Hæc symbola rariora sunt, quæ plures voces continent, quam numerus propositus designat.

Sextum, Proverbior. 3. 35. ad vocem מִיָּם notatur, וְ Tria esse, quibus Masora magna addit unum וְסִי חֵילָא. De his quatuor in Masora parva datur Symbolum, וְסִי חֵילָא וְסִי חֵילָא וְסִי חֵילָא Pecunia stultos facit sapientes & Capita. Prima vox וְסִי חֵילָא notat locum, וְסִי חֵילָא וְסִי חֵילָא Quisquis affert oblationem argenti, Exod. 35. 24. Secunda וְסִי חֵילָא notat locum, וְסִי חֵילָא וְסִי חֵילָא Et brevis spiritu effert stultitiam, Prov. 14. 29. Tertia וְסִי חֵילָא notat locum, וְסִי חֵילָא וְסִי חֵילָא Honorem sapientes possidebunt, Proverb. 3. 35. Quarta וְסִי חֵילָא indicat locum, וְסִי חֵילָא וְסִי חֵילָא Gloria mea & exaltans caput meum, Psalm. 3. 4, in quo ut legitur וְסִי חֵילָא cum וְ ab initio, sic quoque in symbolo וְסִי חֵילָא. Sed horum symbolorum copia est innumera, quæ omnia ad similem formam examinanda erunt.

Secundum genus symbolorū est, quod rem ipsam vel plenis & artificiosis verbis vel abbreviaturis tectè & argutè explicat: ut, Gen. 36. vers. 21. 25. 26. 28. 30. septies legitur וְיִשָּׂא nomē proprium viri diversâ formâ scriptum, nempe, וְיִשָּׂא וְיִשָּׂא וְיִשָּׂא וְיִשָּׂא וְיִשָּׂא וְיִשָּׂא וְיִשָּׂא. Ad ordinem constantem lectionis in hac difficultate observandum; dederunt symbolum in masora magna hoc loco וְיִשָּׂא וְיִשָּׂא וְיִשָּׂא וְיִשָּׂא id est, Omni die libri, leguat Dischon, & mittum est à sabbato. Omne die libri, scil. Legis, quod in masora parva vers. 30. per abbreviaturam וְיִשָּׂא indicatur, hoc est, quando

quando

quando liber Legis in synagoga publice legitur, quod fit in sabbatho, die secundo, & quinto, Lunæ scilicet & Josif in sabbatho, die secundo, & quinto, Lunæ scilicet & Josif, ut nos loquimur, tunc legitur דישון per Cholem, reliqua sunt cum Kametz. Hic ordo convenit heretico textui, & observatur à Judæis Germaniæ. Alio die legerunt Judei Hispaniæ, quorum symbolum hinc ter legerunt דישון תורה דישון, quod quoque in Masora subjicitur, כל יומא דקמא דתורה דישון, ומתחיל בחד דישון, & initium sumitur à die primo septimanæ, id est, à die Solis sive Dominico nostro, qui Judæis est primus septimanæ, quam vocant etiam שבת, ut ipsum diem septimum. Hic ordo discepat in die quarto, in quem etiam incidit forma Dischan, unde Elias eum rejicit. Prior ordo etiam alio symbolo confirmatur, בעלין Ascendunt ad sanctum, sed non descendunt. Sabbathum sanctum est, unde præstat ab eo ascendi, id est, inchoari, & non descendi, id est, finire, quod fit, si à die primo septimanæ initium fiat. Aliud ejusdem ordinis symbolum, אנו דישון בר דישון, id est, primum, tertium, sextum est Dischan: secundum, quartum, quintum, septimum, Dischan. Elias affert adhuc aliud symbolum, מקצוון קצוון Divites congregant, id est, quæ vox hinc dives est in literis, nempe, plenè cum ç, est cum Kametz scripta. קצוון Cõgregare.

Genes. 40.9, legitur in textu, ויפטר שר המשקים Et narravit præfectus poculorum, & c. 41.9, ויפטר שר המשקים Et locutus est præfectus poculorum. Circulus masoræ index, utrobique notatur ad eandem vocem: nos judicamus, ponendum esse super המשקים, aut in medio, ut ad totum membrum referatur, ut Exod. 6.8, & alibi sæpe. Nectamen ad utramq; vocem, sed ad eam tantum pertinet, quæ accentum variat. Id manifestè docet Masora, quæ ad primum locum ait, וד מן יג וזנן מתחלקין במעמא וסימן בבית האסורים נשבר והצאנו

Est unum ex sedecim paribus, quæ diversos habent accentus: symbolum hujus, in domo vincetorum infractus est, dum exit, elevatur. Sensus, Præfectus pocillatorum, qui vocatur שר המשקים, hoc loco, ubi adhuc in carcere est, infractus est, hoc est, vocabulum המשקים hic habet accentum תבור, quæ vox à Verbo, Chaldaico פגרו Frangere, Confringere, quod Hebraicè dicitur שבר, unde in Niph'al נשבר Confringi. Hac voce per se significativa, alludit simul ad vocem Chaldaicam תבור accentus nomen, à fragore soni nomē habentis. Dum exit, id est, in altero loco, ubi ex carcere egressus est, elevatur, וקף, id est, vox illa המשקים cum accentu וקף notata est, qui ab Elatione nomen habet, quod supra vocem locatur. Sedecim hæc paria recensentur Exo. 6.8. in masora magna. Hic, ut & alibi sæpius, hæc masora aliis verbis cocepta est, nempe, וזנן מתחלקין בחד יו קטמא Sedecim paria diversa sunt in eodem textu, unum elevatum est in altum, alterum descendit in abyssum. Sic mox vers. 11. in masora parva. Sensus, vox una in uno membro paris, accentum habet supra vocem, in altero infra vocem. Aliud hujusmodi par est Lev. 23. 12, ועשיתם כיום תניסכם, אור תקור, & versu 19, תשתים שער עדים. In primo verbum תשתים habet Zakeph gadol, in altero membro Tevir. Hinc loco novum symbolum datum, Manipulus ascendit, birchus descen-

dit, id est, ubi vox עקר Manipulus, cum præcedenti voce legitur, ibi accentus supra vocem est, ubi עקר, qui Hebraicè dicitur שער, cum ea legitur, ibi accētus est infra vocem. Aliud par Lev. 26. 39, ubi in eodem versu legitur, ואת פנותי, Etiam propter iniquitatem suam, & mox, ואת אשר הלכו, Etiam quod ambularunt. Huic loco aliud symbolum conveniens datum, עונותי למעלה, Iniquitates infra committuntur, sed ambulant sursum, id est, ubi vox עונותי extat, ibi est accentus Tevir infra vocem, ubi autem extat הלכו, ibi accentus est Zakeph supra vocem. Ex his judicanda alia similia, quæ aliis in locis ad hæc paria dantur.

Exo. 29. 11, legitur, וספך אהרון וזניו, Et imposuit Aharon & filii ejus. Sic vers. 20. At in medio, vers. 16, וספכו אהרון וזניו. Hic appositum est symbolum in masora parva, וספך אחד רבים ענים, Unicus unum, multi duos. Hoc est, ubi numero singulari dicitur וספך, ibi tantum unicus est accentus cum hac voce, ubi verò numero plurali dicitur וספכו, ibi duo sunt accentus cum isto verbo, nempe Kadma & Asla.

Levit. 12. 4, legitur ברמי טהרה In sanguine purgationis, & mox ימי טהרה Dies purgationis. De his symbolum datur, ומים מנולים רמים מנולים. Id explicatum supra, cap. 10. in voce סימן.

Levit. 8. 31, in Sectione צו, legitur צויתי, & vers. 35, צויתי. Hujus symbolum est vox וצונו, nempe, ut sub primo ç est Chirek in hac voce, & cum altero ç Schürek, sic in Sectione צו primo loco legitur צויתי cum Chirek sub ç, & in altero Schurek parvum cum ç. Contrà in Sectione sequenti שמעתי Levit. 10. 13, legitur צויתי, & v. 18, צויתי, cujus ordinis symbolum vox וצונו, Ratio patet ex præcedenti forma.

Num. 22. 22, scribitur in Bilhami historia ושמעתי נערו, & Genes. 22. 3, in Abrahami historia scribitur שני נערו. Differentia in וצונו, cujus symbolum hic affertur in masora magna, וספניהון אתהון, Et symbola illorum sunt literæ ipsorum. Literæ, scilicet, nominuræ ipsorum. Abraham אמרה scribitur cum א ab initio, & sic juxta ipsum scribitur אתה, Bilham בלעם scribitur cum litera פ in medio, & sic apud ipsum scribitur עפר. Elias affert adhuc alia symbola, sed quia ista in nostris Bibliis non extant, idcirco omittimus illa.

Deut. 31. 7, legitur וקרא משה Et vocavit Moses Josuam & dixit ei in oculis omnium Israelitarum: Fortis & robustus esto, cum tu veneris, & cæt. & versu 22, scribitur, Et præcepit Josue filio Nun, & dixit: Fortis & robustus esto, cum tu introduxeris, & cæt. Ad primum locum masora tradit, וקראתה כי אתה תבוא, Primum clamoris, id est, ubi Verbum קרא ponitur, est, כי אתה תבוא, alterum præcepti, id est, ubi verbum וקרא est, legitur כי אתה תבוא. Symbolum, קוצי, id est, ubi litera פ est, hoc est verbum קרא, est Cholem, id est, legitur תבוא cum Cholem: ubi ç est, nempe verbum וקרא, ibi Chirek est, hoc est legitur תבוא.

Josue 23. 19, legitur, ואתה שבתה Et perventus subitò. Hic vox שבתה habet accentu Zakeph. At Deut. 11. 17, legitur ואתה תבוא, cum accentu Revia. Hinc in Masora Jehosue, datur symbolum, ואתה שבתה, ואתה מוסר מוסר, Et minister ejus stat.

Deuteronomio generalius est symbolum ארזן יושב Dominus sedet, & minister ejus stat. Sensus: In Mose, qui fuit Dominus Josue, & Doctor omnium Israelitarum, legitur vox מורה cum accentu רבוע. Est autem רבוע Sedere, huius stratum esse, & hoc est, quod dicitur, Dominus sedet: in Josua autem ista vox in eadem locutione habet accentum זקף. Est autem זקף E-reclū esse vel stare, unde dicitur servus ejus stat erectus. Josua autem fuit minister Moysi ad tempus.

Jesa. 42. 18, scribitur העקרים Ceci, cum Pathach sub ה. Huic formæ symbolum appositum, סמא פתח עברא, סמא פתח קמץ Ceci sunt cum Pathach, Hebraei cum Kametz, סמא id est, העקרים hoc loco, qui Chaldaice dicuntur סמא. At vox affinis העקרים scribitur cum Kametz sub ה, ut Genes. 40. 15.

Jerem. 52. 16, legitur ומדלות הארץ Et ex attenuatis terra. In masora parva hic est appositum symbolum, בן המלך בל יקמה דלות הנה דאמרי אינשי בתר עניני עניותא, Filiius regis attenuatus est. at apud Jeremiam sunt attenuati. Illud est quod homines vulgo dicunt, Afflictum afflictio sequitur. Filius regis, nempe Jonadab, ad quem amicus ejus Jonadab dicebat, בורש אתה נכה בל בן המלך, Quare tu sic es attenuatus, filii regis, unoquoque mane, 2. Samuel. 13. 4. At Apud Jeremiam, ubi agitur de depolatione populi Judaici in exilium, variisque ejus calamitatibus, dicitur pluraliter דלות, juxta vulgare proverbium, Afflictum afflictio sequitur, quia Nulla calamitas sola. Sed videtur voluisse indicare, libr. 2. Regum cap. 25, in ejusdem historiae enarratione, vers. 12. singulariter dicit הארץ ומדלות, in cujus locutionis symbolum, adducit locutionem numeri singularis בן המלך בל.

Ezech. 18. 11, quædam exemplaria legunt, אל הקרים, alia אכל cum Pathach sub accētū Zakeph. Et vers. 6. & 15, legitur אל הקרים לא אכל. Qui cum Pathach legerunt, dederunt symbolum de eo, דאכל פתח פומיה, Qui comedit, aperit os suum, qui non comedit concludit os suum. Sensus, ubi אכל sine extat, habet Pathach: ubi לא adjunctum est, habet Kametz. Nomina vocalium, ad significationem communem Radicis cujusque pertracta sunt.

Job. 11. 5, legitur ויפתח שפתיו Et aperiat labia sua. Hic ad ויפתח notatur, ויפתח פתח, ויפתח פתח, ויפתח פתח, in triplici significatione, symbolum, Qui aperit, aperit. In masora magna additur, Duo esse cum Kametz, & unum cum Pathach. Nempe unum est nomen viri, alterum nomen urbis, tertium est significationis communis, Aperire. Hinc symboli sensus, id quod significat Aperire, habet Pathach. Satis in hoc usu.

Alter modus secundi hujus generis symbolorum, est, per abbreviaturas rem indicare: ut, Genes. 5. 6, ad שֵׁת notatur, Quinque esse cum accentu Zakeph, qui illic cum ea voce ponitur. Hæc quinque indicantur per abbreviaturam שילוע. Hic singulæ literæ singula nomina propria indicant, cum quibus iste accentus invenitur, nempe, Seth, Jered, Lamech, Noach, Heber, quod postremum demum reperitur cap. 11. 6. Exod. 3. 8, recensentur nomina sex gentium, de quarum ordine datur symbolum כה מפורס, ubi כ notat העקרים, & sic literæ sequentes, sequentia nomina. Hoc modo sæpè, ubi harum gentium mentio, & quidem

diverso ordine, datur symbolum abbreviatum, ut Exod. 23. 23, & alibi. Exo. 26. 26, legitur, יצא המטען האחד, & cap. 36. 31, יצא המטען האחר, symbolum רר, id est, in primo legitur אחר per ר, in altero אמת per ה: ne quis hæc vitiosa putaret, id nominatim monuerunt. Lev. 19. 5, legitur זבח שלמים, & cap. 22. 29, זבח תודה, in simili locutione. De differentia datur symbolum טר, id est, שלמים תודה, ne quis putaret utrobique debere esse eandem vocem. Levit. 27. 7, legitur וקח ערבה, & id septies, sed cum diversis accentibus, quorum symbolum זט טר טר, id est, Pasta, Revia, Tiphcha, Tevir, Pasta, Sakeph, Tiphcha. Numer. 10. 14, legitur וקח ערבה עם accentu Sakeph. Masora tradit, Quater esse in hac historia cum uno accentu. Symbolum, וקח ערבה, id est, יהודה, רז: אפרים, ארז: בנמן, scil. habent accentum, nempe Zakeph, cujus sedes supra vocem. Talia plura inveniuntur Num. 26, ubi literæ abbreviaturæ denotant nomina tribuum. Nu. 26. 5, in recensione tribus Naphtali legitur, שבק מאות, שבק מאות, & ante in recensione tribus Ruben, vers. 7, legitur, ושבק מאות ושלשים. Huic differentia datur symbolum וקח ערבה, Et nomen ejus est ante eum. Hic וקח ערבה est abbreviatura, notans formam, וקח ערבה, præcedere. Num. 29. 19 ad וקח ערבה, masora notat, indicium libaminis aquæ peti ex hac historia, cujus symbolum בור מים, quæ literæ notant diem secundum, sextum, & septimum, de quorum, ut & reliquorum dierum sacrificia, & quædam aliter scribuntur, quam in reliquis diebus, inde petitum indicium vocis מים, nempe in die secundo scribitur וקח ערבה, aliàs וקח ערבה, unde petitur litera מ de fine voces. In die sexto scribitur וקח ערבה cum litera י in medio ex forma plurali, aliàs וקח ערבה, inde est litera י. In die septimo scribitur וקח ערבה aliàs וקח ערבה, unde est à fine, & hinc fit מים. Ergo, inquit Judæi, hinc habemus indicium libaminis aquæ. Nu. 29. 25, legitur, וקח ערבה, ad quod masora notat, Ter hæc legi in hoc capite, quorum symbolum אכר, id est, in die primo, secundo & quarto hujus capituli. Atque hæc pauca occasionem promptam dabunt investigandi & cognoscendi similia.

Tertium genus symbolorum est, quando ad propositæ masoræ explicationem & confirmationem adducitur versus aliquis biblicus, sive locutio aliqua biblica, quæ ceu memoriale quoddam continet illius, quod masora explicat. Veluti cum duæ sunt similes locutiones in diversis locis, quæ tamen exiguam aliquam differentiam habent in diversa litera, voce aut accentu, tunc differentiam illam notant, & illi observandæ dant locum aliquem biblicum pro symbolo. Exempli causa Genes. 18. 7, legitur וירא, ad quod Masora parva notat, וירא וואס וואס וואס וואס וואס וואס, Tria sunt plena, quorum symbolum est versus quidam, Et domus repleta erat fumo. Ex Masora magna textuali, hujus symboli explicatio patet. Loca ibi afferuntur septem, inter quæ quatuor defectivè sine ו scripta, tria plena cum ו, quorum symbolum וירא. Nempe וירא, quæ vox notat locum sive verbum præsentem de corvo exeunte & redeunte. Alter וירא nomen proprium viri, 2. Sam. 16. 5. Tertius וירא Naaman, 2. Reg. 5. 11. Hæc

Hæc nomina indicantur per vocem symbolicam
filii vestri, & ver. 21. אשר ישאלו בניכם. Symbolum ver-
sus quidam, כי אשר ראיתם את מצרים, Exod. 14. 13: ut hic
se consequuntur אשר כי, sic in duobus præcedenti-
bus locis.

Genef. 24. 3 legitur, אשר אנכי יושב בקרב, & verf. 37.
אשר אנכי יושב בקרב. Pro hæc differentia observanda
datur versus memorialis, ה'אין יתה בקרב האין, Exod.
21. 8. Sensus, ut in hoc loco præcedit בקרב, sic & in
primo illo בקרב: ut hic sequitur האין, sic in secundo
illo dicitur באין.

Exo. 23. 23, ponuntur sex gentium nomina, האין
inter quæ secundum, ויהי ויהי ויהי ויהי ויהי ויהי, inter quæ secundum,
tertium, quartum & sextum sunt cum ו copula, alibi
autem aliter ponuntur. Pro usu ו copulæ in hoc loco,
datur versus memorialis, in quo eodem ordine ו co-
pula procedit, nempe ולהאין ולהאין ולהאין ולהאין ולהאין ולהאין
Jerem. 10. Simile vide Exod. 23. 2. Sic E-
xod. 25. 11. de אר ו אר, affertur versus symbolicus,
Psalm. 31. 4.

Lev. 25. verf. 25, legitur כי יסוד, & verf. 25. 29, כי יסוד
cum ו copula. Ad hanc diversitatem observandam
affertur versus symbolicus ex Josf. 9, in quo primo
ponitur כי & bis כי.

Deut. 11. 24, legitur ללב יהוה, & Josf. 13. in simili lo-
cutione legitur ללב נתתי. Hujus differentię symbo-
licus est versus unus, ויהי בתת יהוה, & cæter. ubi præce-
dit אר ו אר, & sequitur ויהי.

Josf. 4. 6, legitur כי ישאלו בניכם, Cum rogaverint vos
filii vestri, & ver. 21. אשר ישאלו בניכם. Symbolum ver-
sus quidam, כי אשר ראיתם את מצרים, Exod. 14. 13: ut hic
se consequuntur אשר כי, sic in duobus præcedenti-
bus locis.

Quando in diversis hujusmodi vocib. est differen-
tia in aliqua vocali, tunc pro symbolo sumunt dictio-
nem biblicam in qua utraq. forma reperitur. Hic
tamen quantitatis ratio inter vocales non habetur,
sed longam pro brevi, & cõtrâ sumunt, modo sit ejus-
dem soni: ut, Genef. 24. verf. 23, legitur ללין, Ad per-
standum, & verf. 25. ללון. In primo est Chirek sub ל,
in altero Schurek. Symbolum vox הלילי, in qua ea-
dem forma & idem ordo vocalium cum ל. Item, Le-
vit. 25. 23, scribitur לצחקת cum Chirek sub ל, & verf.
30, לצחקה cum Pathach sub ל. Symbolum vox הלילי, in
qua cum primo ל est Chirek, cum altero, Kametz,
quæ repræsentant sonos I & A. Sic Lev. 10. 13, scribi-
tur & verf. 18. ציחי ציחי, ubi cum pri-
mo צ est vocalis U, cum
altero I.

TERENTI:

Hæc dum incipias, grãvia sunt
Dumq. ignores: ubi cognovis, facillia

FINIS CLAVIS MASORÆ.

FUGA VACUÏ

Etate sapimus rectius, inquit Terentius in Adelphi.
Idem ibidem rectissime: Nunquam ita quisquam
bene subdela ratione ad vitam fuit, Quin res, etas, usus sem-
per aliquid oportet no vi. In Commentario Masorethi-
co sive Historię Masorethicæ capite tertio, affertur a-
liquod ex Hebræis priscis, per Malachiam prophetam
ipios intellexisse Efram. Id Hieronymus quoque ab
illis dederat, ut patet ex iis quæ scribit in Commen-
tariis in Malachiam, in principio: Malachi autem He-
bræi Efram existimant sacerdotem; & cæter. Et cap. 4. Com-
mentarii Masorethici de urbe Tiberiade quædam
proferuntur, & inter ea ex Talmudicis, quod per ur-
bem Chammat illi intellexerint urbem Tiberiada.
Huic sententiæ confirmandæ est illud, quod legitur
in Targum Num. 34. 8. ubi in Hebræo est, פהר יהוה
A monte. Flor finis constituit usque ad
accessum urbis Chammat: ibi Jonathan paraphrastes ha-
bet: פהר יהוה אוננות הבנות לבן פהר ליהוה. A monte
Tauri Imano disponetis vobis terminum usque ad Tiberia-

da. En Chamat eodem sensu, quo Talmudici acci-
piunt. In eodem Commentario, cap. 11. agitur de di-
visione librorum biblicorum, ubi inter cætera alii
novem libros Hagiographis, alii undecim annume-
rant, unde prædit divisio vel in viginti duos vel in vi-
ginti quatuor libros biblicos. Adducuntur ex Patri-
bus ecclesiæ Christianæ testimonia, & ex Hebræis.
Ex utrisque sunt, qui Danielelem prophetam Hagiog-
raphis annumerarunt. Hinc & apud B. Hierony-
mum in Præfatione in Danielelem legitur: Illud admo-
neo, non haberi Danielelem apud Hebræos inter prophetas,
sed inter eos, qui Hagiographa conscripserunt. In tres siquid-
em partes omnis Scriptura sacra ab eis dividitur in Legem,
in Prophetas & in Hagiographa, id est, in quinque, in octo,
& undecim libros. En apertum antiquitatis Hebraicæ
testimonium. Idem sæpè: Optima quæque, ut ait
Plinius, malunt contemnere plerique
quàm discere.

JOHANNIS BUXTORFII COMMENTARIUS MASORÆ CRITICUS

Sive

Castigationes in Masoram. IN GENESIN.

IN vestibulo libri circa primam vocem **אשית** recensetur Alphabethū vocum majuscularum, ubi ad litteram **ט** mendosè in omnibus libris est **שד** pro **קד** ex Job. 9.34. Conferendum etiam est hoc alphabethum cum alphabetho in principio libri Chronicorum, ubi observandum, loca ad quasdam litteras discrepantia, non esse erronea, sed indicare, litteram istam utroque loco his alphabethis indicato, inveniri.

Gen. 1. vers. 1. in Masora parva ad **אשית** notatur, *Ter* extare. Sic est in secunda, tertia & nostra editione. Absit ex prima. Corrigendum autem in **י**, *Tredecim* esse, sive tredecim locis illa sic conjunctim legi, juxta masoram Hag. 2. & 2. Paral. 2, ubi tredecim loca enumerantur. Vers. 2. in Masora magna ad **אשית** loca falso adducta sunt: omissum enim est hujus textus exemplum, & ejus loco aliud adductum, nempe **אשית**, per litteram **י** ab his duobus differens. Hæc in secunda, & nostra editione correctæ sunt. Vers. 4. in Masora magna & parva ad **אשית** in prima & tertia editione expungendum **דס**, id est, **דס** *quæ conjuncta sunt*. Masora enim de sola voce **אשית** loquitur, ut patet ex locis, quæ in masora magna finali in ordine **ב** adducuntur. Vers. 7. in masora parva ad **אשית** notatur *Septem* esse: in masora magna infra textum, **ח** *octo*, & sic vers. 15. in editione prima, & in masora finali. At versu 30 editio prima tradit, **שד** *Sex* sunt in hoc capite. An plura sint in universum, quàm hæc sex, aliunde erit observandum: Juxta masoram magnam duo adhuc sunt alia in libro Geneleos. Ego existimarim, hanc locutionem extra hoc caput primum, in tota Scriptura nunquam amplius occurrere. Ab hac sententia stat codex Masoræ manuscriptus Bibliothecæ Palatinæ, qui tantum sex esse tradit. Vers. 9. in masora parva ad **אשית** in secunda & tertia editione mendosè notatum **אשית**, pro **כ**, *viginti quinque* ut patet ex masora magna hoc loco. Vers. 10. in masora parva ad **אשית** notatum **אשית** *quindecim* sunt. Sic in secunda, tertia, & nostra editione. Absit ex editione prima, & rectè. Nota enim ista falsa est, nec ullibi præterea in tota masora reperitur. Extat autem vicies, ut dicemus in Masora finali. Esset ergo hic reponendum **ב**. Vers. 12. in masora magna ad **אשית**, secundus locus legendus esse, docet masora Jer. 32. 21. Tertius locus, **אשית** *plene*, juxta masorâ Ruth. 2. 18. Vers. 30. in utraque masora ad **אשית** in omnibus editionibus est *Decem* esse, sive decies

has voces conjunctim legi. Reponendum pro eo *Novem*. Vide Castigationes, nostras in masoram finale ad fol. 11. col. 3.

Gen. 2. 2. in secunda & tertia editione circulus supra **אשית** falsus est, qui transferendus in medium vocum antecedentium **אשית**. Notæ etiam marginales debent esse binæ, **אשית**, ut distinctè hæc indicantur in masora magna hoc loco. Vers. 15. in masora utraque ad **אשית** in omnibus editionibus est *Sex* reponendum pro eo *Septem*, ex masora Levit. 24. 12. & 1. Reg. 13. 29. Consentit masora finalis. Vers. 19. ad **אשית** in masora parva in omnibus libris est **אשית**, Corrigendum pro eo **אשית** id est, **אשית** *Duo*. Primum est vers. 7. hujus capitis.

Gen. 3. 10. masora parva ad **אשית** in prima editione mansit esse: secunda mendosè **אשית**. Legendum pro eo **אשית**. Nota ad **אשית** transferenda sursum ad **אשית** vers. 17. Vers. 15. in masora parva ad **אשית** notatur, **אשית** *Non extat amplius: & est plenum, totusque Esra ipsi similis est*, id est, in Esra quoque semper plene reperitur. Hic **אשית** supervacuum est: nunquam enim defectivè legitur. Ultimum de Esra falsum est. Etenim neque in Esra, neq; in Nehemia, qui sub Esra comprehendi solet, occurrit. Bis autem in Numeris **אשית**, & semel **אשית** & bis in Ezechiele **אשית** extat nec ulterius invenitur. Vers. 17. in masora magna **אשית** post **אשית** defenda virgula distinctionis est enim unus locus ex 1. Sam. 21. 2. Vers. 19. masora parva ad **אשית** tota hoc loco aliena & falsa est. Rectè enim hîc cum accentu ministro Munach scribitur, nec aliter scribi debet & potest. Pertinet autem ad Ezech. cap. 18. 11. ubi vide.

Gen. 4. 12. in masora parva ad **אשית** in symbolo pro **אשית** legendum **אשית**, quod repræsentat hîc vocem textus **אשית**. Vers. 15. ad **אשית** in masora parva pro *septem*, ut habent prima secunda & nostra editio, reponendum *sex*, juxta masoram magnam hoc loco, in qua sex duntaxat loca adducuntur. Sic Pro. 6. 3. & Jesa. 30. 26, & masora finalis.

Gen. 5. 6. in utraq; masora ad **אשית** pro **אשית** repositum **אשית** *quinq; quinque*. Sunt enim quinque nomina propria, ut symbolum **אשית** indicat, ubi quælibet littera nomen denotat, Schet, Jered, Lemech, Noach, Eber. Sic mox masora ver. 18. 28.

Gen. 6. 16. ad **אשית** in masora parva pro **אשית**, *Novem* reperiri amplius, repositum ex masora magna, *Duo* esse, quæ loca adducuntur. Alterum extat Numer. 2. 24. Vers. 18. in masora parva, ad **אשית** pro *decem*, repon-

repositimus *Septem*, ex masora magna hic, ubi septem loca adducuntur.

Genes. 7.10. ad *שבעת הימים* in masora parva notatur, *bis* extare, in masora magna, *8*, octies. Id distinguendum. Masora parva loquitur stricte de voce *שבעת*, quæ bis tantum legitur: masora magna comprehendit sub ea etiam vocem *שבעת* absque *7*, quæ sexies legitur. Vide masoram 2, Par. 30.22. Ver. 14. ad *שבע* in quibusdam libris legitur *7* Sex esse, in aliis *8* *Novem* esse. Alibi masora hæc distinguit, nempe Sex sunt plenè scripta significatione *Arvis*, & tria sunt nomina propria viri, quæ leguntur, Num. 22, de Balak filio Tzippor.

Gen. 8.11. in masora parva ad *עלה* notatum; *7* Sex sunt significatione *Folii*. Vide quæ notata sunt infra ad Lev. 26.36. Ver. 21. in masora parva ad *אר* in quibusdam libris notatur *7* duo esse, in quibusdam *3*, tria esse. Utrumque falsum: legitur enim quater, nempe Gen. 15. & 8.21. Jesa. 26.31. Parat. 28.9. Reponendum ergo pro illis *7* quatuor.

Gen. 9.2. in masora parva ad *חמית הארץ* pro *10* decem; reponendum *8* *Novem*: vide supra cap. 1.25. Ver. 9. in masora parva ad *אשר* notatum *10*. In masora finali est *10*, 43 esse, & tot loca afferuntur; unde masora parva corrigenda fuerit.

Gen. 10.1. in masora parva ad *והיה* notatum: *Non reperitur amplius & tota Scriptura ibi similis* &c. *Sollicitudine*: Non reperitur amplius, nempe in Lege, unde rectè hic adjiceretur *והיה*, quod omnino deesse videtur. Vide masoram 2, Sam. 3.2. & 14.27. & Job. 1.2.

Gen. 11.5. in masora parva ad *בני הארץ* pro *בנות* *Scriptura*, ut est in omnibus libris, legendum *קולות* *Ecclesiaste*, ut est in masora Psal. 33.13. & Pro. 15.11.

Gen. 12.12. in masora parva ad *שב* notatur, *7* *Quing.* *ut cum Kametz*. Hæc masora hoc loco aliena & falsa est. Nam hic locus non pertinet ad quinque ista, quæ masora notat esse cum duplici Kametz, Jerem. 49.1. & Psal. 29. Vide etiam, quæ ibi annotavimus. Proinde mendosi sunt libri, qui hic duplex Kametz habent.

Gen. 14.10. masora parva ad *ויהי* in editione tertia, falsa est. Nostra habet *7* duo, juxta masoram magnam, sed bonum esset adjici *בליש*, id est *בליש* in *ratione* hac, ut patet ex exemplis. Deinde hæc duo extant tantum in Lege. Ibid. ad *ויהי* delendum *7*.

Ver. 16. in masora parva ad *ויהי* quidam libri habent *10* *Viginti quinque* esse, nempe in tota Scriptura: *10* *Tria* editio, *7* *Tria* esse, nempe *בסיני* in hoc libro Genesios, ut planè habet masora magna.

Gen. 17.27. in masora magna ad *בית* in locorum repositione legendum, *אשר ביתו יליד בית*, ex hoc ipso textu.

Gen. 18.4. masora utraque ad *ויהי* partim confusa, partim falsa est. Parva habet simpliciter *7* *Tria* esse, hoc falsum: nam bis tantum legitur, & semel *ויהי* absque ab initio. Dicendum ergo fuerat, *7* *Tria* *in* *locutionis*. Symbolum horum trium locorum, quod hic additur, vide supra in Clavi masoræ cap. 10. ad vocem *ויהי*. Masora magna habet, *7* *ביתו יליד בית* *7* *אשר* extat, *bis* cum *Pathach*, & *semel* cum *Kametz*. Confusa & falsa sunt: dicendum fuerat, *7* *ביתו יליד בית* *7* *אשר* *Tria* *sunt* *hujus* *locutionis*, & *habent* *Pathach*, & *unum*

est cum Kametz. Sic in editione tertia legitur *7* *בליש*, Jesa. 1.16. Post loca tria enumerata, addendus erit quartus cum Kametz, qui legitur 1. Reg. 22.38, nempe *והזנתו הזנו בתרא קמ*. Ver. 5. ad *והזנתו* in masora parva in prima editione notatur: *Non reperitur amplius Milhel*, & *unum est Milra*, id est, non reperitur amplius cum Scheva ab initio, & unum est cum Kametz, quod ponitur loco Pathach & sequentis Dages, & legitur Zachar. 11.13. Vide de eo loquendi genere in Clavi masoræ cap. 9. ad vocem *מלכיל*. Ver. 25. ad *ויהי* in prima editione nulla masora est, in secunda & tertia, falsa, quæ nos propterea omisimus. Falsa autem illa est, *7* *אשר* *7* *אשר* quæ corrigi potest, & pro *אשר* reponendum *אשר* ex Job. 27.7. Ver. 29. in masora parva ad *ויהי* notatur, *7* *מלכיל*, ubi legendum *מלכיל*. Sensus hujus masoræ est, vocem istam quater in hac historia legi, quorû quatuor locorum symbolum est *מלכיל*, ubi singulæ literæ numerum denotant, nempe ubicunque extat cum isto verbo *quadragesima*, *triginta*, *viginti*, *decem*, ibi legitur *ויהי*.

Gen. 22.13. in masora parva ad *אשר* notatur, *7* *Quatuordecim sunt Milhel*, & sic in masora magna hoc loco, quæ relegat ad masoram finalem. Supra cap. 3.19. masora parva notat esse *7* *12*. Infra cap. 29.15, notantur esse 14 cum accentu Sakeph. Gen. 31.17, notantur esse *7* *26* Milhel. In masora finali in ordine *אשר* non exprimitur numerus, sed afferuntur viginti exempla. Vide notata in Masora finali ad fol. 13. col. 5. Ver. 15. in masora magna *ויהי* in editionibus Venetis inter tria adducta loca deerat distinctionis virgulâ, ut viderentur tantum duo loca esse, eam nos suo loco addidimus. Ver. 21. in masora parva ad *אשר* pro *אשר* *Decem sunt initium versus*, ut est in omnibus libris, reponendum *7* *10* *quatuordecim sunt versus*, juxta masorâ finalem in *אשר*, & mox pro *7* reponendum *7* *10*, id est, *אשר* *sedecim locis constituit initium versus in Genesi*, ut tradit masora finalis.

Gen. 23.6 ad *אשר* in omnibus libris est *7* *Septem esse*: corrigendum in *7* *Sex*, juxta masoram parvam hîc, & utramque masoram Num. 17.18. Deinde dicitur in Ezechiele quoque semper esse *7* *10*, exceptis quinq; *אשר*. At Num. 7. scribuntur, Quatuor excipi. Differentiæ causa est, quod quinque istis annumeratum sit unum *אשר* cum *7* ab initio, quæ forma aliâs distinctè poni solet.

Gen. 24.19. in masora magna ad *ויהי* defectiva erat locutio, unde ibi supplevimus, *7* *ויהי* *7* *ביתו*. Tertium exemplum, legendum *ויהי* quod extat Num. 17.18.

Ver. 17. in masora parva ad *ויהי* pro *7* *Octo*, repositimus *7* *Quinque*, juxta masoram magnam hoc loco, quæ quinque loca adducit.

Gen. 25.6. in masora parva ad *ויהי* notatum est *7* *Octo*, & sic masora magna hoc loco, & Jos. 22. & Jer. 38.11. & masora finalis. Falsa hæc omnia, & reponendum ubique *8* *Novem*. Vide notata ad Jos. 22.6. Ver. 34. in masora parva ad *ויהי* pro *ויהי* legendum *ויהי*, quo indicatur alter locus, qui extat Esth. 3.6.

Genes. 27.29. in masora parva ad *ויהי* legendum *7* *11*, id est *11*, nempe *ויהי* quod in textu scribitur cum unico *7* in fine.

Genes. 28. 14. in mafora parva ad **וַיִּקְרָא** in omnibus libris notatur **ה** *Quinque* esse defectiva: corrigendum in **ו** *Octo*, juxta maforam magnam hinc, & maforam finalem.

Gen. 29. 5. in utraque mafora ad **וַיִּקְרָא** notatur, **וַיִּקְרָא** *Quatuordecim* sunt cum accentu *Sakeph*. Vide quæ notavimus in Mafora finali, ad fol. 13, col. 5.

Gen. 30. 19. in mafora magna ad **וַיִּקְרָא** reponendum **ו**, id est, *exceptis septem*: tot enim hinc adducuntur, & sic notatur Levit. 1. 5. & 24. 10, & in mafora finali **ו**. Ver. 27. in mafora parva ad **וַיִּקְרָא** notatum erat **ו**, *nonaginta unum* sunt. Id, ut falsissimum, sustulimus. Pertinet autem ad sequentem vocem **וַיִּקְרָא**, ad quod passim mafora sic notat. Ver. 37. in mafora parva pro **ו** *Non extat*, repositimus **ו** *Quatuor*, juxta maforam magnam hoc loco, quæ quatuor loca adducit.

Genes. 31. 2. in mafora parva ad **וַיִּקְרָא** notatur, **וַיִּקְרָא** *Septem sunt defectiva* in *Lege*. Sic & in mafora magna hinc notatum esse *Septem*, quot loca etiam adducuntur. Primo pro **ו** reponendum **ו** *Octo*, ex mafora finali, & mafora textuali 2. Reg. 13. 5. Secundo in mafora magna hinc addendus locus, hujus ejusdem textus. Tertio in mafora parva pro **וַיִּקְרָא** in *Lege*, reponendum **ו** *in Scriptura*. Non enim extant omnia in *Lege*. Quarto ad numerum addendum, **ו** *In locutione*. Non enim stricte de hac voce **וַיִּקְרָא** mafora accipienda, sed late, annumerato **וַיִּקְרָא**, quod quater legitur. Ver. 32. ad **וַיִּקְרָא** in mafora magna legendum **ו** *non est*. Ver. 43. in mafora parva marginali ad **וַיִּקְרָא** in omnibus libris ultimum verbum est **ו**, legendum **ו** *non est* ex Ezech. 3. 1. 12.

Gen. 32. 17. in mafora parva ad **וַיִּקְרָא** notatur, **וַיִּקְרָא** *Sex sunt* in *Lege*, & *totalis Lex* ipsi similis est. Mafora hæc falsissima est: vide quæ notamus in Mafora finali ad fol. 13, col. 5.

Gen. 37. 2. in mafora parva ad **וַיִּקְרָא** pro **ו** *quatuor*, reponendum **ו**, ut est in principio hujus capituli & Genes. 2. 4. in mafora magna. Ver. 12. in mafora parva **ו** in omnibus libris notatum est, **ו** *non est* in *Lege*. Hic vel pro **ו** reponendum est **ו**, ut Gen. 18. 9, vel pro **וַיִּקְרָא** in *Lege*, reponendum **ו** *in Scriptura*. Nam decem sunt dumtaxat in *Lege*, & quindecim in tota *Scriptura*, ut notatur Gen. 33. 4.

Gen. 38. 17. in mafora magna ad **וַיִּקְרָא** in locorum citatione **ו** *non est* vel **ו** *non est*, ut quædam editiones habent, legendum **ו** *non est*, ex Deuter. 28. 22. Ver. 22. in mafora parva ad **וַיִּקְרָא** quædam editiones habent **ו** *Septem* esse, quod simpliciter falsum: mafora magna; **ו**, *Six* esse, quomodo nos in Mafora parva posuimus, & sic eadem mafora habet Jerem. 35. 17. At Nehem. 2. ver. 5. 7, notantur esse quinque. Causa diversitatis est, quod *sex* sunt, si annumeretur unum **ו**, quinque, si illud **ו** seorsim ponatur.

Gen. 39. 11. in omnibus editionibus ad **וַיִּקְרָא** notatur, **ו** *Six* sunt, adductis etiam hoc loco exemplis *sex*. Pro **ו** reponendum **ו** *Septem*, ut habet mafora finalis, & textualis Jud. 19, 18, Jesa. 41. 28 & 50. 2, & in locorum recensione hinc addendus **ו** *non est* ex Jesa. 41. 28.

Gen. 41. 1. in mafora magna ad **וַיִּקְרָא** in locorum

recensione, post **וַיִּקְרָא** decerat virgula distinctionis, quam addimus. Nam absque ea, numerus locorum videbatur mancus. Ver. 5. in mafora parva ad **וַיִּקְרָא** notatur **ו** *Non reperitur amplius cum kametz*: reponendum pro eo, **ו** *Duo sunt cum kametz*, juxta maforam magnam Gen. 2. 21, ubi alterum extat. Ver. 9. in mafora parva ad **וַיִּקְרָא** pro **ו** *quatuordecim*, reponendum **ו** *Septem*, juxta maforam Exod. 6. 9. Examinandum tamen, utra rectior. Ver. 21. in mafora parva ad **וַיִּקְרָא** quædam editiones habent **ו** *Novem* esse: nos posuimus **ו** *undecim*, juxta maforam Genes. 24. 50, & juxta maforam finalem, in qua undecim loca adducuntur. Attamen & alibi mafora parva tradit esse **ו** *Novem*, ut Jer. 2. 9. Psal. 7. 10. & 41. 6. Neh. 2. 1., unde sensus maforæ videtur esse, quod **ו** per se extet novies, & conjunctim **ו** & **ו** undecies. In mafora magna ad hunc locum Geneosis, remissio fit ad Psalmum 54. Id falsumprehendimus, unde correximus id, substituendo **ו** *non est*. Ibi enim loca recensentur.

Gen. 42. 18. in mafora utraque ad **וַיִּקְרָא** pro **ו** *septem*, reponendum **ו** *Octo*: vide notata ad Amos 5. 4. Ibid. in mafora magna ad **וַיִּקְרָא** pro **ו** *non est*, legendum **ו** *non est*, ut est in mafora magna Exo. 1. 21. Nam ejus particule **ו** potissimum hinc notata fuit structura.

Gen. 47. in fine Sectionis **וַיִּקְרָא** in editionibus Veneticis mendose positum est nomen proprium, **וַיִּקְרָא** pro **ו** *non est* numeri versusum istius Sectionis, **ו** *non est*, unde substitutum **ו** *non est*, quod extat 1. Par. 4. 15, & prædictum numerum constituit.

Genes. 49. 2. in mafora parva ad **וַיִּקְרָא** pro **ו** *septem*, reponendum **ו** *sex*: vide notata ad Jesa. 28. 23.

Gen. 50. 11. in utraque mafora ad **וַיִּקְרָא** traditur, **ו** *septemdecim*, esse plena in *Lege*. Sic Exo. 34. 12. & Deut. 3. 2. At mafora finalis tradit esse **ו** *sexdecim*, & sic Num. 14. ver. 14. 22. in mafora parva. Totidem etiam loca hinc in Genesi adducuntur. At omissus locus, **ו** *non est* ex Num. 14. 25, quem mafora parva notat esse unum ex istorum numero. Secundo locus **ו** *non est* falsus est, adductus ex Deut. 2. 21: substituendus pro **ו** *non est* ex Deut. 3. 2, quæ huc pertinere, mafora parva annotat. Ver. 17. in mafora parva ad **וַיִּקְרָא** pro **ו** *sexdecim* reponendum **ו** *sex*: vide quæ notamus 2. Reg. 22. 18. Ver. 25. in mafora magna ad **וַיִּקְרָא** bis erat positum **ו** *non est*, quorum posterius delevimus, tanquam superfluum.

IN EXODUM.

In vestibulo tituli, in mafora exteriori inter cætera scribitur, *Semper in principio versusum est* **ו** *non est* *præter quatuor quæ sunt* **ו** *non est* absque **ו**. Sic est in omnibus editionibus. At pro **ו** *non est* præter quatuor, reponendum **ו**, id est, **ו** *non est* præter quinq;. Nam quinque loca hinc adducuntur, & sic in mafora parva Gen. 36. 10. & Num. 13. 16.

Exo. 1. 21. in mafora parva ad **וַיִּקְרָא** pro **ו** *sex*, reponendum **ו** *septem*, juxta maforam Gen. 42. 18.

Exo. 2. 11. in mafora magna in locorum recensione ad **וַיִּקְרָא** in editionibus Veneticis ultimus locus præter **ו** in duos distinctus, ut viderentur loca *sex* adduci, quæ causa fuit, ut in editione tertia etiam pro **ו** *quinque*, pos-

iturus

fuit fuerit 'i, Sex. Deinde idem iste locus pravè citatus est: reponendum pro eo, ולא החוס עיני ולא אחסול, ex Ezech. 7.9.

Exo. 4.10. māsora ad יהוה cum sequenti, impertinenter in editionibus Venetis, positæ sunt in paginâ sequenti, quas huc in locum propriū reduximus.

Exod. 6.18. in māšora magna notatur: ה' תסוקו דמין. *Quinque sunt versus similes nominibus suis, & diversi literis suis.* Versus afferūtur duntaxat quatuor, nempe hic, & 1 Par. 6. ver. 2. & 18. & cap. 23.12. Deest ergo unus, qui addendus est ex Num. 3.19, 23.12. Quæstio est, qui addendus est ex Num. 3.19, 23.12. Quæstio est, qui addendus est ex Num. 3.19, 23.12. Quæstio est, qui addendus est ex Num. 3.19, 23.12. Ver. 29. in utraque māšora ad יהוה reponendum 'septem, juxta māšoram 2. Reg. 21.10, ubi loca septem adducuntur. Hic verò in Genesi ante ultimum addendus locus אל עברו ex libro Regum.

Exo. 7.12. in māšora magna ad ושליו notatur, *Quatuor sunt plena, id est, cum i in medio.* Pro his adducta sunt in Venetis loca quinque, ubi ultim. ושליו expungimus, qui pravè erat confusus ex Jos. 8.29. & Jud. 8.25. Deinde in loco secundo pro יהוה legendum שליו ex Jud. 8.25. Ver. 14. in māšora parva ad שון notatur.

Omnia ista sunt defectiva jod. Hæc māšora expungenda, ut nullius usus: nam huic vocinum quæ convenit scribi cum i. Ver. 19. māšora magna ad יתרה impertinenter posita erat in pag. sequenti, quam huc in locum suum proprium revocavimus. Ver. 29. in māšora parva ad וכתה notatur.

Est una ex viginti dictionibus, quæ sunt scriptæ in fine cum פון affixe Pronomine. Pro כ 20. ut omnes libri habent, reponendum כט, 21. ut notatur in māšora magna finali in litera ה, ubi loca afferuntur. Hic autè in Exodo in locorum recensione ommissus locus, ואברככה, ex Gen. 27.7.

Exo. 8.10. in māšora magna ad החרס deerat unus locus, quem addidimus ex Num. 1.32. Ver. 22. in māšora parva ad לעקם pro כב reponendum כר, juxta māšoram magnam, Num. 20.8. Vide Notas nostras ad māšoram finalem, ad fol. 49. col. 4.

Exo. 10.7. in utraq; māšora ad יהוה notatur, *Quatuor sunt.* Putamus addendum In Lege. Nam octies legitur in Scriptura יהוה, ut patet Exo. 29.46. in māšora magna. Deinde in recensione locorum pro יהוה, ut est in omnibus libris, legendum יהוה, ex Exo. 29.46, in quo bis hæc locutio occurrit. At illa יהוה in tota Scriptura non extant. Ver. 14. in utraque māšora ad ותה notatum est, *septem sunt lema, i. e. sine dages in litera נ.* Pro reponendum 'sex, juxta māšoram 2 Par. 14.6. & 15.15. In locorum recensione, verba יהוה, *focius est in libro Chronicorum, expungenda sunt, postea enim separatim iste locus focius adducitur, ubi est וסכתו qui extat 2 Paralip. 15.15, cui geminus Jos. 21.44. Post* ponenda est virgula distinctionis.

Ver. 28. māšora ad וכתה exulabat, in pag. seq. quam in sedem suam propriam restitutumus.

Exo. 12.3. in māšora magna ad וקחו in locorum recensione, deest in omnibus libris locus unus, unde post וקחו qui extat Exod. 27.20, subjiciatur וקחו. Is totidem verbis legitur

Levit. 24.2. Sic māšora hæc perfectè recensetur 2. Reg. 7.18. Præterea post וקחו ponenda virgula distinctionis, item post וקחו: denique pro וקחו legendum וקחו ex loco antecedenti Regum.

Exo. 13.7. in māšora parva per ו duodecim, repositus 'tredecim, juxta māšoram magnam hîc, & Psal. 84.8, ubi tredecim loca afferuntur. Ver. 16. in māšora parva ad וקחו reponendum כט: vide paulò antè ad Exod. 7.29.

Exo. 15.8. in māšora magna ad וקחו pro וקחו, reponendum וקחו, juxta māšoram parvâ hîc & Prover. 23.34. Locus autem וקחו ut falsus, expungendus est, quippè qui nullibi in Scriptura extet.

Exod. 17.3. in māšora parva ad והקליתנו in prima & secunda editione Veneta mendosè est המקט pro המקט, quo alter locus designatur ex Num. 16.13.

Exo. 20.10. māšoræ ad ואת השמים & ואת ותה impertinenter erant positæ in pag. præcedente, quas in locum proprium restitutumus. Deinde ad ואת in utraque māšora pro 'septem, reponendum est וס, ut paulò antè notatum ad Exo. 10.14.

Exod. 21.7. māšoræ ad ואת & ואת impertinenter hærebant in pag. præcedente, quas hîc ad textū suum reduximus. Ver. 29. in māšora utraque ad וקחו notatum est: *Quatuordecim versus sunt, in quorum fine est וקחו duabus dictionibus subsequentibus.* Sic quoque in māšora finali in litera א ad וקחו & Psal. 8.8. At 2 Par. 21.4. & 36.22, traditur esse undecim, & Ezechiel. 16.29, ב duodecim. Hæc triplex diversitas simul vera esse nequit. Hoc loco in Genesi afferūtur loca quatuordecim, inter quæ unus יהוה falsus est. Nullibi enim in Scriptura sic legitur. Sunt & alia duo suspecta, וקחו & וקחו, quæ inquirenda aliis. Si & hæc nullibi extant, justificanda erit māšora quæ tradit esse undecim. Vide & Ezech. 16.29, Notas nostras.

Exo. 22.22. māšora ad וקחו planè confusa & dubia est. Confer Exo. 22. & 1 Sam. 23. & māšoram finalem. Ver. 28. in māšora magna ad וקחו pro וקחו, reponendum וקחו. Remittitur ibidè Lector ad Psal. 7. Hoc falso fit: unde pro וקחו reponendum וקחו. Vide notata in māšoram finale, ad Fol. 7. col. 8.

Exod. 23.25. māšora וקחו impertinenter erat pag. seq. traditâ, quam huc in locum sui textus proprium reduximus.

Exo. 25.2. in māšora parva ad וקחו pro 'septem, repositus 'sex, juxta māšoram Exo. 12.3. & 2. Reg. 7.13. Ver. 3. in māšora magna ad וקחו, pro וקחו, legendum וקחו, ex Deut. 6.1. Deinde in loco תרומת אשר תרומת Ezech. 45.13, in nostris libris hodiè legitur וקחו absque ו.

Exo. 26. ver. 5. in māšora magna ad וקחו post ponenda virgula distinctionis, quæ est in omnibus libris. Nam locus unus est ex 1. Reg. 7.38: Ver. 13. in māšora magna, in omnibus libris ponitur: *Est unus ex וקחו 35 versibus, in quibus est vox scripta hinc, & vox scripta inde, quæ habent ו ab initio, una voce existente in medio ipsarum.* Hic pro וקחו reponendum וקחו, juxta māšoram Ezech. 46.7, ubi etiam vide Notas nostras. Error hic numeri provenit ex alia māšora simili, quæ tradi-

tur in mafora finali fol.28. col.7. ubi numeratur כ"ה similes locutiones, sed quæ loco differunt. Nam prima ista octo, occupant initium versus, istæ 25 medium versus. Deinde hîc in Exodo locorum recensio remittitur, ad maforam magnam, ubi tamen loca non recensentur, unde satius esset hîc verum locum indicari, nempe כ"ו וקמ"ט כ"ו, Ezrech. cap. 46. Ver. 25. mafora ad וימ' impertinenter tradita erat pag. præcedenti.

Exo. 27. 1. mafora utraque ad וקמ"ט, sive ponatur כ"ה sive כ"ו, falsissima est. In locorum recensione ex Gen. 5. afferuntur tantum quatuor (inter quæ unum exemplum falsum est) cum tamen septies in eo capite legatur. Invenimus in universum, quinquaginta tria esse, quorum indicè novum ascripsimus in mafora finali.

Exo. 28. 12. 38. in mafora parva ad וקמ"ט in omnibus editionibus est י' sedecim, pro quo reponendum י' septendecim, juxta maforam 1. Reg. 8. & Ezrech. 29. Vide notata infra ad Levit. 16.

Exod. 29. 22. mafora וקמ"ט impertinenter hærebat paginâ præcedenti.

Exod. 32. ver. 7. mafora וקמ"ט impertinenter pag. præc. fuerat posita. Ver. 18. in utraque mafora ad וקמ"ט, pro י' decem, reponendum ו' novem, ut rectè habet mafora finalis. In locorum recensione, unus impertinenter adductus est, nempe וקמ"ט ex Job. 5. 9. in quo legitur וקמ"ט, de quibus separata est mafora Jud. 18. Expungendus ergo, & sic remanent ו' novem, juxta maforam finalem.

Exod. 35. 3. in mafora magna ad וקמ"ט traditur: Tria deficiunt utroque י: duo suæ, omnino plena וקמ"ט, & reliqua וקמ"ט: pro hoc postremo substituiimus וקמ"ט posteriore deficiente, ut scribitur Exo. 12. 20. Ver. 24. in mafora parva ad וקמ"ט adducitur symbolum Chaldaicum, כספא אקטוא חקמא ורשאי. Hîc pro וקמ"ט legendum וקמ"ט ex mafora Prov. 3. 35. Sensus symboli, Argentum stultos facit sapientes & Capita. Voces indicat quatuor loca, in quibus וקמ"ט reperitur.

Exod. 37. 19. mafora וקמ"ט impertinenter erat in pag. seq. posita.

Exod. 38. 13. mafora ad וקמ"ט, & Exod. 39. 21 mafora וקמ"ט, erant alienis paginis positæ.

Exod. 40. 20 in mafora utraque ad וקמ"ט pro י' octodecim, reponendum י' novendecim, juxta maforam Gen. 42. 21. Exod. 28. 30 & Num. 15. 38. Tot etiam loca hîc afferuntur. Deinde in locorum recensione, post וקמ"ט virgula distinctionis tollenda est: coherent enim verba ista cum sequentibus, quæ extant Neh. 1. 6. ver. 27. mafora utraque ad וקמ"ט notat, Quater ista sunt conjuncta. Pro his adducuntur loca duntaxat tria, quorum duo planè falsa sunt. Et omnino non nisi hoc loco hæc locutio occurrit. Posset ergo hîc substitui, ל רסמ' Non extant amplius conjuncta.

IN LEVITICUM.

Levit. 3. 16. in mafora magna ad וקמ"ט pro י' septendecim, reponendum י' sedecim, Nam ex septendecim locis quæ hîc adducuntur, expungendus unus, qui falsus est, nempe וקמ"ט, וקמ"ט את כל האיל, legitur Ex. 29. 18. In eo enim invenitur וקמ"ט sine ל.

Lev. 4. 12. in mafora parva ad וקמ"ט pro ו' novem,

ut est in omnibus libris, reponendum י' decem: nam tot loca in mafora finali in ordine וקמ"ט afferuntur. Vide ibi annotata. Ver. 30. in mafora parva ad וקמ"ט pro ו' quatuor, corrigendum ו' sex, juxta maforam magnum hîc, & infra cap. 6. 20.

Lev. 5. ver. 7. in mafora parva ad וקמ"ט ponitur וקמ"ט, octo sunt hujus locutionis: corrigendum in וקמ"ט, septem sunt hujus locutionis, nempe sex וקמ"ט & unum וקמ"ט. Vide notata ad Levit. 12. ver. 23. in mafora magna ad וקמ"ט notata: Duo sunt cum Kametz: in mafora parva additur, cum accentu Sakeph. At vox in textu in omnibus libris habet Revia, unde in tertia editione Veneta, וקמ"ט cum Sakeph est omissum. Alter locus in mafora magna hîc adductus, falsus est, ex Ezrech. 18. 17: reponendus pro eo, וקמ"ט וקמ"ט, ex ver. 11. ejusdem capituli, ubi וקמ"ט est cum Sakeph, quod indicare possit, etiam in priore loco debere esse Sakeph.

Levit. 6. 20. in mafora magna ad וקמ"ט deerat unus locus, quem addidimus ex Levit. 21. 21, subsidio maforæ magnæ finalis. Ver. 32. in mafora magna ad וקמ"ט pro י' Decem, repositum י' undecim, quia tot loca hîc adducuntur, & juxta maforam Gen. 2. 5. Exod. 12. 13. Ibi mafora וקמ"ט impertinenter erat in pag. seq. posita.

Lev. 7. 11. mafora וקמ"ט in aliena erat pagina. Ver. 14. in mafora parva ad וקמ"ט pro ו' 34. repositum ו' 8. juxta maforam finalem in litera ו', & textualè Eze. 46. Similis error fuit antea ad Exod. 26. 13. Ver. 19. utraque mafora וקמ"ט, & tot loca videntur adduci. Corrigendum in ו' tredecim, juxta maforam parvam Num. 6. 13. & Jesa. 7. 17. Jere. 27. 10. & expressè Psal. 78. 29. ubi loca etiam adducuntur. In locorum ergo recensione hîc triplex error, unde numeri falsitas prodit.

Primo post וקמ"ט ponenda virgula distinctionis, est enim locus hujus capituli, & sequens extat Nu. 6. 10: deinde Locus וקמ"ט, & כ"ה במשפט, & כ"ה במשפט, & כ"ה במשפט, ubi distinctionis punctum tollendum. Extat autem Eccles. 12. 14. & est unus et quinque defectivus. Denique locus וקמ"ט planè falsus est, adductus ex Jesa. 66. 20. ubi legitur וקמ"ט. Sic remanent tredecim, quinque defectiva & octo plena, ut tradit mafora Psal. 78. 29.

Levit. 8. 2. in mafora parva traditur: ו' Sex sunt versus, in quibus semel est וקמ"ט & sexies וקמ"ט. Hîc pro ו' repositum י', juxta maforam magnam hîc & Gen. 36. 5. Ver. 24. in mafora parva ad וקמ"ט pro ו' octo, reponendum ו' novem: Vide notata ad Job. 36. 10. Ver. 34. in mafora parva ad וקמ"ט pro ו' repositum י' tredecim, juxta maforam Exod. 35. 1. ubi tot loca recensentur.

Levit. 9. 18. in mafora magna ad וקמ"ט deerat locus unus, quem adjecimus ex mafora Exod. 29. 17.

Levit. 10. 4. in mafora parva ad וקמ"ט pro ו' octo, repositum ו' quinque juxta maforam magnam hîc & Gen. 5. 29. Magis mendosè tertia editio habet י' decem. In mafora magna hîc adducitur symbolum, וקמ"ט ex Deut. 26. 12. non pro numero vocum, ut alias talia symbola sumuntur, sed pro ratione accentuum. In voce וקמ"ט est accentus Gereschaim seu Geresch duplex, in altera Telischa: sic in quinque istis vocibus cum duplici accentu notatis, nempe cum Telischa & Geresch, primum debet cani vel pronunciarri Ge-

ri Geresch, nihil obstante quod Telischa eum præcedat, ratione scil. naturalis situs, quo primam literam occupat, non ratione lectionis.

Levit. 11. 21, in masora magna ad וְלִשְׁלֹשָׁיִם pro quatuor locis adducta erant tantum tria, ubi deficientem addidimus ex Job. 18. 11.

Levit. 12. 4, in masora parva ad חַמֵּשָׁה pro וְיָמֵי שְׁבַע־יָמִים, ut habent omnes libri, reponendum וְיָמֵי שְׁבַע־יָמִים, & in masora magna pro וְיָמֵי שְׁבַע־יָמִים, repositum, & sic Job. 2. 11: nam septemdecim loca hic adducuntur, & sic Job. 2. 11: Sic etiam tradit masora parva Exod. 23. 27, & Deuter. 17. 14. Sic alibi masora parva corrigenda erit. Vers. 8. 17. 14. in utraq; masora ad וְשֵׁשׁ pro וְשֵׁשׁ, reponendum וְשֵׁשׁ, quæ loca hic recte adducuntur. His adjicitur in fine unum וְשֵׁשׁ distinctè, unde etiam dici posset, וְשֵׁשׁ וְשֵׁשׁ septem sunt hujus locutionis. In locorum recensione pro וְשֵׁשׁ legendum וְשֵׁשׁ, ex Levit. 5. 7.

Levit. 14. 5, masora הַצֹּרֵחַ alienâ paginâ erat posita. Levit. 15. 2, in masora parva ad אֵלֶיךָ וְאֶתְּךָ notatum. Non reperitur amplius: in masora magna, בִּישׁוּבֵיךָ, cuius testis adductus ex Jud. 19. 18, falsus est. Quærendus alius, aut proba erit masora parva.

Levit. 16. 22, in masora magna ad וְשֵׁשׁ pro וְשֵׁשׁ, reponendum וְשֵׁשׁ, juxta masoram parvam hoc loco; & masoram magnam 1. Reg. 8. 21, ubi loca perfecte adducuntur. Hic autem in Levitico, in locorum recensione desunt duo, qui addendi, אֵשׁ אִשׁ אִשׁ אִשׁ אִשׁ אִשׁ ex Levit. 24. 15, & אֵשׁ אִשׁ אִשׁ אִשׁ אִשׁ אִשׁ.

Levit. 17. 14, in masora magna ad בְּשֵׁשׁ בְּלִבְשֵׁיךָ traditur: בְּ שֵׁשׁ בְּלִבְשֵׁיךָ בְּ שֵׁשׁ בְּלִבְשֵׁיךָ Duo sunt versus in hoc capite, in quibus facile errari possit, nempe ob verborum similitudinem. Hic pravè adductus erat versus præsens, & in duos locos distinctus, quod emendavimus.

Levit. 19. 34, in masora magna ad בְּשֵׁשׁ deerat locus unus, quem addimus ex Deut. 17. Istum enim locum eo pertinere, masora ibi docet.

Levit. 20. 22, in masora parva ad בְּחֶקְרֵיךָ pro וְקַרְנֵיךָ, substitutum הַקְּרָנִים, juxta masoram magnam hic, in qua quinque loca adducuntur. Vers. 25, in masora parva ad בְּחֶקְרֵיךָ pro וְקַרְנֵיךָ, reponendum וְקַרְנֵיךָ, Non enim reperitur amplius isto ordine conjunctum בְּחֶקְרֵיךָ, sed semper vērsum וְקַרְנֵיךָ.

Levit. 21. 22, in masora magna ad מַקְרָשׁ הַקֹּדֶשׁ pro וְשֵׁשׁ, substitutum הַקֹּדֶשׁ. Quater enim hæc locutio occurrit. Loca autem pravè hic sunt distincta & duo, in quatuor dissecti, unde prodit numerus de Sex. Tollenda igitur distinctio inter לַשְׂכֹּתֵי הַצֹּפֵר לַשְׂכֹּתֵי הַצֹּפֵר, qui unus est locus ex Ezechiel. 42. 13, item post לַשְׂכֹּתֵי הַצֹּפֵר, qui cum sequentibus verbis etiam unus est ex Ezech. 44. 13, & pro וְשֵׁשׁ legendum וְשֵׁשׁ.

Levit. 22. 11, masora וְשֵׁשׁ erat in pag. sequenti posita.

Levit. 23. 21, in masora magna ad מִשְׁכַּת הַבְּרִית datur symbolum, quod debebat octo loca indicare: at mendose propositum est מִשְׁכַּת הַבְּרִית, quod legendum מִשְׁכַּת הַבְּרִית, quomodo extat 2. Reg. 15. 16, & Cant. 6. 4. Literæ autem singulæ singulas voces denotant, quæ facile ex locorum collatione intelliguntur.

Lev. 24. 12, in masora parva ad וְשֵׁשׁ erat notatum.

Bis occurrit, & quatuor sunt defectiva hujus locutionis. Hic pro וְשֵׁשׁ, substitutum, וְשֵׁשׁ, juxta masoram magnam hic & 1. Reg. 13. 29. Hæc autem vox juxta masoram, debet in textu scribi defectivè. Vers. 15, in masora parva ad וְשֵׁשׁ pro וְשֵׁשׁ reponendum, ut paulo ante ad Levit. 16, notatum.

Levit. 25. 1, in masora magna ad וְשֵׁשׁ אֵל מִשְׁכַּת הַבְּרִית pro וְשֵׁשׁ, repositum, & decem, juxta masoram parvam hic & masoram magnam Exod. 33. 1, ubi loca adducuntur.

Levit. 26. 36, in prima editione in masora parva ad וְשֵׁשׁ notatur, וְשֵׁשׁ וְשֵׁשׁ Sex sunt significatione foliorum. Sic Gen. 8. 11, at in seqq. editionibus hæc glossa omissa est. In masora magna hoc loco est, וְשֵׁשׁ וְשֵׁשׁ וְשֵׁשׁ Ale septies reperitur pro foliis, quater scriptum cum וְשֵׁשׁ ter scriptum cum וְשֵׁשׁ. In nostra editione est aliter, quod hanc glossam falsam deprehenderimus. Videntur Masorethæ voluisse notare vocabulū וְשֵׁשׁ cū Tzere, partim cum ה partim, cum ו scriptum. Cum ה bis reperitur, Genes. 3. 7, & 8. 11, quæ duo hic in masora afferuntur, & eatenus malè est in masora tria esse cum ה. Cum ו extat quinquies, Nehem. 8. 15, & ita rursus hic in masora malè est ו, quatuor esse cum ו. Quod si in וְשֵׁשׁ hujus textus, ad quod masora hic ascripta est, prioribus annumeretur, tunc erunt octo, quò in nostra editione respeximus. Sed præterea adhuc aliud וְשֵׁשׁ cum Sægol extat, Jesa. 34. 4, quod excludi non potest, si hoc Levitici prioribus annumeretur, & sic erunt novem in universum. Prius de septem simplicius videtur, & masoram ad hanc vocem Levitici a librariis impertinenter ascriptam esse.

Levit. 27. 26, in masora magna ad וְשֵׁשׁ pro וְשֵׁשׁ, reponendum וְשֵׁשׁ, juxta masoram parvam hic, & masoram magnam Levit. 7. 21.

In fine hujus libri proximè sub textu traditur: Numerus versuum libri hujus, 859, quorum symbolum וְשֵׁשׁ, (quæ literæ totidem valent): medium ejus sive medius versus ejus, Qui attingit carnem fluenti, Lev. 15. 7, וְשֵׁשׁ. Hæc postremæ literæ continent numerum versuum ultimæ sectionis libri, unde hic impertinenter sunt positæ. Melius erit, eas subijci statim ipsi textui supra masoram de numeris versuum libri, ut fit in fine omnium sectionum. Ac pro וְשֵׁשׁ mendose in Venetis libris est וְשֵׁשׁ. Est enim nomen proprium, quod eundem debebat numerum continere, quem antecedentes literæ numerales וְשֵׁשׁ, id est, 78. Reposuimus ergo pro eo וְשֵׁשׁ, quod est nomen proprium viri וְשֵׁשׁ, qui arcam sacram prophanè tetigerat, 2. Samuel. 6. 3. Scribitur quidem ibidem vers. 6, cum וְשֵׁשׁ in fine, sed ea forma non exprimit præcedentem numerum.

IN NUMEROS.

Num. 11, in masora magna ad וְשֵׁשׁ אֵל מִשְׁכַּת הַבְּרִית pro וְשֵׁשׁ, repositum, & decem, juxta masoram parvam. Sic supra Levit. 25. 1. Vers. 2. utraq; masora ad וְשֵׁשׁ traditur: Tota Lex defectiva est: præter octo, id est, in tota Lege hæc vox defectivè, sine ו sub Cholam, scribitur, exceptis octo, quæ plene scribuntur. Hæc autem masora partim falsa est, partim impertinens. Falsa, quia in tota Lege non nisi unum plenum

provenit hęc ex prava locorum distinctione, quod duo sint in quatuor dissecti. Tollenda ergo distinctionis virgula post הַשֹּׁבִי & post הַשִּׁירָאִי. Sunt enim versus 24. & 31. hujus capituli, sine distinctione media legendi. Vers. 54. in masora magna ad יָמָן pro media legendi. Vers. 54. in masora magna ad יָמָן pro media legendi, repositum septies, juxta masoram parvam יָמָן, quatuor, repositum septies, juxta masoram parvam יָמָן, quod septem loca adducuntur. Sic Levit. 11. 38, hic, & quod septem loca adducuntur. Vers. 58. masora parva ubi loca quoque afferuntur. Vers. 58. masora parva ad יָמָן habebat, יָמָן הַשִּׁירָאִי, duodecim sunt defectiva litera Jod, pro eo, ut falsissimo, substitutum יָמָן הַשִּׁירָאִי לִי הַשִּׁירָאִי, non extat amplius defectivum litera Jod, & duodecim sunt defectiva litera vav. In masora magna hoc loco pro יָמָן reponendum videtur, יָמָן, quia masora tot loca adducit, quae etiam sic scripta inveniuntur. 1. Par. capite secundo, quarto & quinto. Masora tamen parva ibi quoque notat esse יָמָן undecim, unde in unius scriptioe forte incidit differentia.

Num. 27. 7. in masora magna ad נָתַן in locorum recensioe legendum, נָתַן וְאֶסְרוּ נָתַן ex Num. 8. 25.

Num. 28. 10. in masora magna ad שִׁבְרֵת pro שִׁבְחָה in Venetis mendose est שִׁבְעָה. Loca autem de שִׁבְרֵת cum Pathach notato, extant Levit. 25. 6.

Num. 29. 19. in masora parva ad וְשִׁבְרֵת pro וְשִׁבְחָה reponendum trita, ut patet hęc ex masora magna. Vers. 25. idem error in Venetis. Symbolum אָרְבַּי est probatio trium locorum, nempe reperiri has voces in hoc capite in die primo, secundo & quarto.

Num. 29. 39 in וְשִׁבְרֵת primus locus in omnibus editionibus est mendose productus, qui sic corrigendus, וְשִׁבְרֵת אִשָּׁה לִיְהוָה עֹלָה אוֹ נֶחֱחַ, וְשִׁבְרֵת אִשָּׁה לִיְהוָה עֹלָה אוֹ נֶחֱחַ, ex Num. 15. 3, ubi haec vox scribitur defectivē. In sequenti mendose erat בְּמִצְרַיִם pro quo repositum בְּמִצְרַיִם ex hoc ipso textu. Est enim unum ex duobus plenis.

Num. 30. 4. in masora magna ad בְּבֵיתָה dicitur יָמָן Undecim sunt solitaria, id est, vox בְּבֵיתָה habet sibi undecim voces adjunctas, quae saepius cum ea non leguntur. Hęc locorum distinctio cautē intelligenda, ne plura putes loca adduci, quam undecim. Nempe primus locus est per se, ex hoc ipso textu desumptus. Secundum exemplum בְּבֵיתָה שָׁאן, cuius probatio est locus sequens בְּבֵיתָה יָמָן qui extat Jos. 17. 16. Tertium exemplum בְּבֵיתָה שָׁאן, quod legitur in loco בְּבֵיתָה יָמָן 2. Sam. 3. 6. Hunc locum cum inquireremus, invenimus in omnibus libris mendose hęc positum esse בְּבֵיתָה שָׁאן, quod corrigendum. Sic porro in sequentibus, ubi בְּבֵיתָה cum sua voce distinctē ponitur, referendum est ad locum sequentem. Vide Masoram finalem in בְּבֵיתָה.

Num. 31. 30. in mas. parva ad אָרְבַּי simpliciter ascriptum erat ה, Quinque: adjecimus distinctionis causā, אָרְבַּי, Unum plenum, quod extat Esth. 1. 6. Sic distinguit Masora ipsa mox infra ver. 47.

Num. 32. 23. in masora magna ad הַשִּׁירָאִי in quibusdam locis est יָמָן, 14; in aliis יָמָן, 15; causa est locus unus Jud. 7. 17, in quo juxta quosdam libros legitur semel ista vox juxta alios, bis. Vers. 25. in masora magna ad יָמָן notatur: יָמָן, Duodecim sunt, quae putantur esse debere יָמָן. Loca autem recensentur duntaxat undecim: unde in parenthesi monuimus, duodecimum qua-

rendum esse. Loca undecim sunt, Exo. 14. 25. Num. 32. 25. Jud. 8. 6. & 11. 15. 1. Sam. 12. 5. & 16. 7. & 19. 22. 1. Reg. 20. 3. 2. Reg. 9. 11. Hof. 12. 11. Zach. 6. 7.

Num. 33. 43. in masora magna ad אָרְבַּי pro septem, reponendum יָמָן, juxta masoram parvam hęc, & Levit. 19. 31. Ver. 49. in masora magna ad אָרְבַּי traditur: Tres varietates hujus vocis sunt: in Lege, אָרְבַּי quatuor sunt scripta sit. Hęc אָרְבַּי quatuor expungendum est: saepius enim in Lege nō occurrit. Vide notata ad Ezech. 25. 9. Ver. 50. in masora parva ad אָרְבַּי quidam libri habent; Quatuor sunt cum accentu Darga & Tevir: masora magna, אָרְבַּי, Utrumque falsum est. Lev. 11. 1. & 2. Reg. 21. 10 traduntur, Septem esse, & tot loca afferuntur, & rectē. Est autem locorum recensio obscure & confuse proposita. Nari tria loca adducuntur, quibus intelligitur versus praecedens, qui distinctis verbis adduci non poterat. Nempe pro Lev. 11. 1. Num. 33. 50. & 35. 1. citantur verba versus proximē sequentis. Porro post אָרְבַּי אָרְבַּי אָרְבַּי ponenda virgula distinctionis, & sicerunt loca septem. Vers. 52. in masora magna ad אָרְבַּי inter duo loca deerat virgula distinctionis, quam addidimus.

Num. 35. 19. in masora parva ad אָרְבַּי omnes libri habent, אָרְבַּי, Quatuor & plena sunt. Corrigendum id ex masora magna Job. 9, & pro אָרְבַּי quatuor, reponendum הַשִּׁירָאִי. In nostra editione in masora parva, reducenda nota masorethica alienē posita, juxta hanc vocem אָרְבַּי & pro אָרְבַּי reponendum הַשִּׁירָאִי. Versu eodem in masora parva ad אָרְבַּי notatū erat, אָרְבַּי הַשִּׁירָאִי, id est, Quinque deficiunt litera ה in locutione hujus vocis. Nos pro altero, אָרְבַּי, restitimus יָמָן. Debat enim scribi אָרְבַּי: vide masora magnam Jer. 52. 27. & 2. Sam. 14. 7. In masora magna ad hanc vocē debet poni, אָרְבַּי הַשִּׁירָאִי, Quinque sunt defectiva in hac locutione, voce scilicet late sumpta cum aliis vocibus hujus conjugationis Hiphil, in qua יָמָן requiritur. Vers. 26. in masora ad אָרְבַּי notatur: Septies occurrit, quater defectivē & ter plenē. Plenorum symbolum est אָרְבַּי, ubi singulae literae denotant singula nomina, אָרְבַּי, Simeon, אָרְבַּי, Naaman, juxta quae plenē scribitur. Symbolum illud argute desumptum est ex loco אָרְבַּי אָרְבַּי, Et domus plena fuit fumo, Jesa. 6. 4.

Num. 36. 7. in masora parva ad אָרְבַּי pro septem, reponendum הַשִּׁירָאִי: vide supra notata ad cap. 1.

IN DEUTERONOMIUM.

Deut. 1. 17. in masora parva ad אָרְבַּי pro duo, reponendum הַשִּׁירָאִי: vide supra ad Levit. 19. 34.

Deut. 2. 30. in masora magna ad אָרְבַּי erat notatum; In toto Deuteronomio in principio versus semper est אָרְבַּי, exceptis sedecim, quae sunt אָרְבַּי. Hęc pro אָרְבַּי repositum אָרְבַּי exceptis septendecim, juxta masoram parvam hęc & Deut. 23. 5. & juxta masoram finalem in אָרְבַּי, ubi septendecim loca afferuntur.

Deut. 3. 13. in masora magna ad אָרְבַּי notatur, אָרְבַּי Duo sunt. Adductus est locus unus ex 1. Par. 5. 23, ubi scribitur אָרְבַּי sine ה ab initio, ideoque impertinens est. Nota masorethica videtur tantum ad אָרְבַּי pertinere, quod bis reperitur, hęc & 1. Par. 27. 21. Josuae liber

ber hîc excipitur, quia quæ in eo sunt, recensentur peculiariter.

Deut.4.13. in masora parva ad חמל pro ח quinque, reposuimus ב duo, juxta masoram magnam hîc & infra cap.9.11, & sic in masora finali. Error natus ex חמל quod quinquies invenitur.

Deut.5.4. in masora magna ad רב ד deerat locus unus, quem addidimus ex Exo.33.9. Ver.10. in masora parva ad מנתו ponitur, legendum מנתו. Id expressè contra masoram est, quæ in vestibulo libri Samuelis ponitur, ubi ista vox prima est inter 41 voces, quæ in fine scribuntur cum ו leguntur per י. Debet ergo hîc poni legendum מנתו, quomodo legit Chaldæus, & postulat sensus.

Deut.7.26. in masora utraque ad חמל חמל traditur Hoc verbum semper scribitur cum Pathach (sub ה radicali) exceptis quatuor cum kametz. Hîc pro ח quatuor, substituiimus ח quinque, quia tot loca hîc adducuntur, & masora sic tradit Psal.5.7, & similiter masora finalis. Psal.106. traduntur tantum quatuor, excluso loco Psal.107.17, quem tamen monet in quibusdam masoræ libris istis quatuor cum kametz annumerari, ut & hîc in Deuteronomio istis annumeratus est, etsi in nostris libris sit cum pathach.

Deut.8.15. in masora parva ad שתי pro י septem, reposuimus י sex, juxta masorâ magnam hîc, in qua sex duntaxat loca afferuntur, & sic masora parva habet Exo.30.34. Pro חמל ut est in omnibus libris, legendum חמל, quod est nomen proprium urbis, Jos.15.25. Ultimus locus similiter pravè adductus est; legendum חמל חמל, Esf.6.9. ubi tamen alius accentus est in libris impressis.

Deut.10.20. in masora parva pro חמל ה, ut est in omnib. libris, reponendum חמל ח, juxta masorâ Deut.6.13, & sic in vestibulo libri Samuelis, ubi loca adducuntur.

Deut.11.2. in masora parva ad חמל חמל pro ח ח, reponendum י septem, juxta masoram. Reg.2.24. Sic etiam habet Masora finalis in אש. Ver.29 ad חמל pro ח reponendum ח. Vide notata ad Exo.40.20.

Deut.12.9. in mas. magna ad חמל חמל traditur: Vocabulum חמל semper habet ante se ח, præter quatuor חמל. Pro ח quatuor, reposuimus ח tria, quia tria tantum loca hîc adducuntur, & sic tradit masora Psal.5.1 & Masora finalis.

Deut.13.9. in mas. parva ad חמל חמל pro חמל חמל, que sunt inter se cõtraria, reposuimus חמל חמל, id est, Et sunt octo plena, nempe in reliqua Scriptura, quæ enumerantur Jerem.7.

Deut.15.8. in utraque masora ad חמל חמל pro ח quinque, reponendum חמל חמל; vidè notata ad Lev.12. & masoram Levit.25.28.

Deut.19.6. in mas. parva ad חמל חמל pro חמל חמל defectiva, reposuimus חמל חמל plena. Omnia enim defectiva sunt, præter quatuor plena. Deinde in mas. magna ad eandem hanc vocem pro י septem, reponendum חמל חמל, juxta masoram 2. Reg.13.5.

Deut.23.7. in mas. parva ad חמל חמל pro חמל חמל, reponendum חמל חמל, ut passim masora tradit, & sic Mas. finalis, quæ ablegat ad Psal.75, ubi tamè loca nõ adducuntur. Vide notata in masorâ finale ad fol.49.col.2.

Deut.28.ver.22. in mas. parva ad חמל חמל pro חמל חמל reposuimus חמל חמל, juxta masoram magnam hîc & Gen.38.17. & Cant.8.4. in quibus ambobus locis, undecim exempla afferuntur. Ver.63. in mas. magna ad חמל חמל, loca mendose erant adducta, & defectè, quæ distinximus & complevimus. Primus autem erat pravè ex hoc loco & Deut.30.9. corruptus.

Deut.31.2. in mas. magna ad חמל חמל videbatur locus unus deesse ex prava distinctione, quam emendavimus. Ver.15. masoram חמל חמל ex sequenti pagina hîc in locum suum proprium reduximus.

Deut.22.34. in mas. magna ad חמל חמל mendosè in omnibus libris est, חמל חמל, quod legendum חמל חמל ex 2. Reg.20.15.

Deut.33.1. masora parva ad חמל חמל pro חמל חמל reponendum חמל חמל. Non enim omnia in Lege extant, ut loca indicant Exo.25.3. adducta.

In fine Deuteronomii numerus versuum totius Legis, in omnibus libris mendosè proponitur, nempe 5245. Falsitatem collatio numeri versuum singulorum librorum detexit. Collationis occasionem dederunt Elias Levita & Talmudici, qui dissentiunt. Elias Prefatione tertiâ libri Masoreth ponit 5842. Talmudici in libro קדושים Kidduschim, fol.30. statuunt 5888. Editio Felicis Pratenfis, & cû ea libri in quarto plures, 5945. Juxta masoram, ut ea in fine singulorum librorum traditur, sunt 5845, ut ex subjectis numeris facile colligi possunt.

Genesis habet versus	1534
Exodus	1209
Leviticus	859
Numeri	1288
Deuteronomion	955.
Summa	5845.

Quam rationem computationis Talmudici & Elias secuti sint, non patet, etsi Eliæ dissensio minutula sit. Editio Felicis Pratenfis, Anno 1517 edita, erravit in numero Deuteronomii, cui apponit versus 1055, in quo centum redundant.

IN JOSUAM

Jos.1.ver.5.8. in masora parva ad חמל חמל notatur: חמל חמל est initium versus in libro Josue. Hoc falsum posteaprehendimus. Nam infra Jos.11.19.22. & 21.45. traduntur septem esse, & tot loca ibi afferuntur, & rectè. Sunt autem in reliquis prophetis prioribus præterea duo, nempe 1. Sam.26.16. & 2. Sam.20.21. qui istis septem additi, constituunt novem, nempe חמל חמל חמל חמל חמל חמל חמל חמל חמל. At hîc in Josua pro חמל חמל novem, reponendum חמל חמל.

Jos.6.20. in masora parva ad חמל חמל, mendosissimè erat notatum, חמל חמל חמל חמל, pro quo restituimus חמל חמל חמל חמל, id est, octies reperitur, & unum est significationis Evigilandi. Illud extat Psal.35.23, ubi vide masoram. Hinc in masora magna ponuntur esse novem, annumerato illi Evigilandi significato, quod tamen perperam fit.

Jos.7.13. in masora magna ad חמל חמל in locorum recensione post חמל חמל & facius ejus, deerat virgula distinctio.

inctionis, quam addidimus. Inde enim numerus e-
 at turbatus.
 Jos. 8. 25. in matorum parva ad לט pro ט novem, reponendum *septem*: vide notata paulò ante ad Josi.
 Jos. 10. 10. in matorum parva ad ער, pro רי quatuordecim, reponendum est רי septendecim: vide notata ad 1.
 Reg. 18. 45. Ver. 15. in matorum magna ad וי, pro רי quatuordecim, substituendum *sex*, juxta matorum parvam hinc, & 2. Sam. 19. 40. & quia tantum sex loca adducuntur. Editiones Venetæ præve habent *septem*. Ibid. ad Jos. 11. 20. notatum erat ח ל Tringinta octo sunt, in medio repositum: repositum pro eo ח ל Tringinta quinque, juxta matorum finalem, in qua tot loca afferuntur. Ver. 27. in matorum magna ad גוא, pro יב duodecim, repositum *triginta quinque*, juxta matorum finalem, in qua tot loca afferuntur. Ver. 26. in matorum magna ad גוא, ubi loca adducuntur, videbantur tantum octo adducta, pro novem locis, præve distinctionem, quam correximus. Ver. 38. matorum magna ad גוא, in aliena pagina erat posita. Jos. 11. 20. matorum magna ad גוא, cum sequentibus, aliquot, improprie erant pagina præcedenti posita.
 Jos. 12. 3. matorum magna ex præcedenti pag. huc revocata est. Triplix autem forma hæc vox scripta reperitur הישבת הישבת הישבת, quod Matorum magna notavit hic & Num. 33. 49. Ver. ult. hujus capituli ponitur in margine הישבת הישבת הישבת, qui incipit וישבת וישבת, juxta notam matorum in fine hujus libri.
 Jos. 12. 21. matorum magna ad ער וכל Ex præced. pag. huc revocata est. Ver. 24. vox in textu למשפחות debet juxta matorum Jos. 19. defectivè scribi, unde quoque circulus, qui matorum indicat, expungendus, & matorum reducenda ad versum præcedentem juxta illud למשפחות, quod circulus imponendus.
 Jos. 14. 1. in matorum parva ad נחלו pro נ; repositum est ו Quatuor, juxta matorum magnam hinc, quæ quatuor loca hic adducit, & sic infra cap. 17. 6. Ver. 2. in matorum parva ad נחלו in omnibus editionibus notatum est ו Quatuor sunt cum Pathach. Hoc falsum: substituendum pro eo רפין ו Quatuor sunt raphata, id est, cum Scheva sub Beth, ut est in matorum magna. In matorum magna ad eandem hanc vocem, notatum רפין ה, quinque sunt raphata, & adducta loca quinque, reponendum רפין ה. Sunt enim tantum quatuor, & secundus expungendus, qui est ex libro Numerorum, in quo semper raphat est, ideoque ab illis quatuor excipitur, ut patet ex matorum Jud. 20. 9. Ver. 6. in matorum parva ad וישבת וישבת, non reperitur amplius, repositum pro eo רפין ה, quinque sunt sic conjuncta, loca matorum magna hic adducit.
 Jos. 15. 37. in matorum magna ad ערל pro septem locis videbantur octo esse adducta, quod unus locus esset in duos distinctus, quod correximus.
 Jos. 17. 12. in matorum parva ad וישבת mendose erat, Sex sunt, quatuor plena & duo defectiva. Repositum pro eo, Septem, quinque plena & duo defectiva, ut in matorum magna. In eadem aliquid mendum erat, quod dicere, quinque esse defectiva, duo plena, pro, Quinque plena, & duo defectiva. Vide matorum ad Exo. 2. 21.
 Jos. 18. 6. in matorum parva ad וישבת pro ה quinque repositum

mus ו Quatuor, juxta matorum magnam hinc, quæ tot loca adducit, & sic matorum parva Ezech. 36. 8, & matorum finalis. Ver. 11. in matorum parva ad וישבת pro וישבת, repositum & ex matorum magna hinc & Num. 26. 3.
 Jos. 19. 13. in matorum parva ad וישבת pro וישבת, repositum וישבת Novem, juxta matorum magnam hinc & Num. 21. 14. ubi loca adducuntur. Ver. 19. in matorum utraque ad וישבת pro וישבת, reponendum וישבת novem, & in locorum recensione, ad locum וישבת וישבת, qui hujus textus est, addendum וישבת, Duo sunt in eo. Sic plene adducuntur Esræ 5. 5. Ver. 49. matorum magna ex præcedenti pagina huc in suum locum traducta est.
 Jos. 20. 9. in utraq; matorum ad וישבת erat notatum ה Quinque sunt lenia. Id correximus in ו Quatuor, juxta matorum Jos. 14. 2. Vide etiam mox notata ad caput sequens.
 Jos. 21. 4. in matorum magna ad וישבת traditur Quatuor sunt dagesfata, eaq; omnia defectiva ו. Ista quatuor hinc in textu sunt ver. 4. 5. 6. 8. & scribuntur in omnibus libris plene cum ו, unde pro וישבת repositum מלאים. Deinde ponendum, וישבת וישבת וישבת וישבת, aut וישבת וישבת וישבת וישבת: nã alia duo adhuc notantur 1. Par. 6. ver. 61. 63, quæ hisce quatuor ad jungenda. In matorum parva pro וישבת restituendum ו, juxta matorum 1. Par. 6. Præterea legitur adhuc aliud 1. Par. 6. 65, sed matorum ad illud nihil annotavit, unde illud tunc forte fuit scriptum וישבת cum Scheva: quo iustificari posset matorum Jos. 14. 21, de quinque raphatis. Ver. 44. in utraq; matorum pro וישבת, reponendum וישבת: deinde in matorum magna expungenda sunt verba וישבת וישבת וישבת וישבת & socius ejus in Deuteronomio, quod falsum: nunquam enim in isto libro legitur. Vide supra ad Exo. 10. 14. Ver. 45. in matorum parva ad וישבת traditur: Sexies occupat initium versus in hoc libro. Pro ו repositum ו, juxta matorum magnam hinc, in qua septem loca adducuntur. Vide notata ad Jos. 1.
 Jos. 22. 3. in matorum parva ad וישבת pro וישבת Sex, reponendum וישבת septem: vide notata ad Jos. Ver. 6. in matorum parva ad וישבת pro וישבת, reponendum וישבת novem, juxta matorum Jere. 38. 11, & nonius locus hic in matorum magna addendus, אל וישבת אל וישבת ex Jeremia. Ver. 8. in matorum magna ad וישבת in locorum recensione pro quindecim videbantur adducta loca quatuordecim, propter virgulam distinctionis sublatam, quam suo loco restituiamus. Ver. 18. in matorum parva ad וישבת pro וישבת, repositum וישבת Sex, juxta matorum magnam hinc & Exo. 19. Ver. 23. in matorum magna ad וישבת notatum: Octo sunt versus, in quibus bis est וישבת, & adducta videbantur loca novem, ob virgulam distinctionis redundantem, quam sustulimus. Ibidem ad וישבת notatur: Tria sunt plena in hoc libro, scilicet cum litera ו, hoc versu & ver. 26. & 28, ubi ver. 26. præve scriptum est defectivè, cum matorum expresse notet illud esse plenum, ut & in quibusdam libris scriptum est.
 Jos. 24. 28. matorum magna וישבת cum sequenti ad hunc textum ex sequenti pagina translata est.
 Sub fine hujus lib. notatur Summa versu 656. Signum ejus numeri traditur mendose וישבת per Samech loco מ Memi finalis, quod valet 600. Præstaret poni, וישבת. Deinde versus medius hujus libri præve citatur וישבת וישבת וישבת. Pro וישבת legendum וישבת, ex Jos. 12. 26. qui est

medius. Ad eum etiam ponendum est in margine **דברי הימים**, quod falsò in omnibus libris notatum est ad versum ultimum cap. 12.

IN JUDICUM LIBRUM.

Jud. 2. 2. In mas. parva ad **מבחייתיהם** erat notatum; *Tria sunt plena*. Distinximus id, **בביתם**, *Tria, quorum duo plena*. Sic loquitur Masora parva Deut. 7. 5. & mas. magna hoc loco & Ezech. 6. Defectivum extat in Deut. et si in quibusdam exemplaribus plenum sit, contra auctoritatem masorae. Ver. 12. mas. **אלהי אבותינו** ex precedenti pagina huc in locum proprium reducta est.

Jud. 3. 26. in mas. parva ad **הקסלים** erat *Tria*: reposuimus pro eo *quatuor*, juxta masoram magnam hoc loco & 2. Par. 33. 22.

Jud. 6. 2. in mas. par. ad **הקצרות** pro *reponendum* vide masoram Jer. 33. 16. & Ezech. 33. 27. Ver. 13. in mas. parva ad **בארבעה** notatum erat *Quinques conjunctim leguntur*: corrigimus in *Septem*, ex mas. Gen. 43. ubi tot loca adducuntur. Error, ut videtur, natus ex **בארבעה**, quod quinques legitur, ut mox traditur versu 15.

Jud. 7. 5. masora ad **בשבעה** variàs est. Parva huc habet *Octo sunt plena*. Magna habet *Septem*, quod mutavimus in *Sex*, quod sex tantum loca huc afferat, quod etiam mas. finalis sic tradat, & masora magna Prov. 17. 20. At Zach. 14. 12. traditur *septem*. Fieri ergo potest, ut praecedens locus Prov. septimus sit, maxime cum mas. par. eum inter plena scribat. Ver. 11. in mas. par. ad **הקסמים** erat notatum; *Quatuor sunt hujus locutionis*: adjecimus **קס**. *Defectiva*. In masora magna erat, *Quatuor sunt defectiva*; adjecimus **שבעה**. In hac locutione. Masora enim accipit vocem **קסמים**, tam solam, quam cum littera servili.

Jud. 8. 6. in mas. par. ad **בשבעה** pro *septem*, reposuimus *Sex*, ex Masora Gen. 34. 21. ubi loca adducuntur. Sic etiam corrigendum ver. 15. In mas. magna ad eandem hanc vocem allegata erat Mas. magna finalis. At cum ibi loca non extet, substituímus hic sectionem **שבעה** Gen. 34. Ver. 22. in mas. magna ad **בשבעה** pro *Sex*, 13. substituímus *Sex*, 12. ex mas. Jer. 12. & mas. finali. Corrigenda etiam sic erit mas. par. in qua *Sex* remansit. Ceterum in mas. magna erant hic undecim duntaxat loca adducta, ubi unum deficientè addidimus ex mas. Jeremie. Ver. 25. in mas. par. ad **בשבעה** reponendum, **שבעה**. Non enim sunt quinque plena, sed quinque in universon, quorum tria sunt plena & duo defectiva. Vide Masoram Num. 27. 7. Ver. 33. ad **בשבעה** pro *Sex* reponendum *Sex*, juxta masoram Jud. 21. 23. & 1. Reg. 22. 33. ubi loca adducuntur.

Jud. 9. 7. masora ad **בשבעה** discrepans est. Quandoque notat, **בביתם**, 22, quandoque **בביתם**, 23. Masora finalis visa fuit viginti tria loca adducere, quoad ordinem externum. Sed tandem inquisitione facta, deprehendimus locum ex 2. Reg. 25. 24. fuisse pravè in duos defectum. Corrigenda itaque masora erit, ubicunque **בביתם**, 23, ponuntur. Ver. 17. in mas. magna ad **בשבעה** pro duodecim locis erant duntaxat undecim allatae: deficientè addidimus ex ver. 25. hujus capituli. Sic passim ad hanc vocem notatum est, esse duodecim. Unum tamè praeter illa adhuc invenimus 1. Par. 18. 10, quod inter haec duodecim non est computatum. Ver. 18. in mas. par. ad **בשבעה** pro *Novem*, reponendum *Quatuor*: juxta masoram Jos. 18. 6, ubi vide Castigationes nostras. Ver. 37. in masora

parva Notam maforethicam **בביתם** *Duo sunt plena*, ut impertinentem & hoc loco falsam, expunximus. Ad **בביתם** pertinere non potest, quia nunquam plenum scriptum legitur.

Jud. 11. 6. in mas. parva ad **בביתם** pro *duo* reposuimus *tria*, juxta masoram magnam huc, in qua tria loca adducuntur. Et tamen fortassis tantum duo sunt, nam in tertio exemplo ex 1. Par. 19. 11, scribitur *quatuor*, quam formam masora a precedentibus alibi distinguit. Ver. 8. in mas. magna ad **בשבעה** pro quinque locis videbantur adducta sex, quod unus locus pro duobus effectus propositus, virgulam distinctionis interjectam, quam sustulimus. Ver. 15. ad **בשבעה** notatur: *Duodecim sunt, quae putantur esse debere* **בשבעה**. Deest hic locus unus, quem haecenus observare non potuimus. Ver. 30. in masora utraq; ad **בשבעה** pro *quatuor sunt plena*, reponendum **בשבעה** *quinque sunt, quorum tria plena*, juxta masoram Deut. 15. 10. & Num. 27. 7, aut simpliciter **בשבעה**. In mas. magna primus locus, in quo est **בשבעה**, ceu impertinens, expungendus. Nam de eo peculiaris extat masora Gen. 41. 43, quae cum **בשבעה** non commiscenda.

Jud. 12. 19. in masora magna ad **בשבעה** pro *quatuor* locis adducta erant quinque, ex quibus unum falsum, ex Levit. 27. 2. pravè duplicatum, expunximus. Rectè afferuntur Num. 6. 2.

Jud. 14. 15. masora **בשבעה** impertinenter erat in pagina sequenti posita, quam huc ad suum textum reduximus.

Jud. 15. 7. **בשבעה** traditur, *Sex* quindecim esse, in masora parva *quatuordecim*. Causa discrepantiae est unus locus controversus, qui in quibusdam libris scribitur **בשבעה**, in aliis **בשבעה**. Vide masoram Jud. 7.

Jud. 17. 5. in masora parva ad **בשבעה** pro *quatuor*, reposuimus *quinque*, ex masora Genes. 28, ubi quinque loca adducuntur. Ver. 7. in masora magna ad **בשבעה** traditur: *Sex* sunt versus, in quibus est **בשבעה**. Pro *Sex*, reponendum *Septem*, juxta masoram 1. Reg. 19. 19. & Hof. 7. 9, ubi septem loca adducuntur. In locorum recensione post **בשבעה**, ponenda virgula distinctionis, & sic erunt loca septem.

Jud. 18. 12. in masora magna ad **בשבעה** pro *Octo*, substituímus *Novem*, ex Masora Genes. 32. 33. Ver. 21. in masora utraque ad **בשבעה** notatum erat: *Tria sunt plena & dagessata*. Adjecimus **בשבעה** in hac locutione. Non enim de hac voce simpliciter, ut hic extat, masora loquitur, sed etiam de **בשבעה** sine *ab initio*.

Jud. 19. 13. masoram **בשבעה** ex sequenti pagina huc in locum proprium reduximus. Ver. 15. masoram **בשבעה** similiter ex pagina sequenti, huc ad sui textus locum ascripsimus. Erat autem ad eam vocem traditum, *Septem* esse. Reposuimus pro eo *Sex*, juxta masoram magnam huc & masoram finalem. Unum praeterea est cum Chirek **בשבעה** Gen. 24, quod separatim his adjecimus, quia & masora id separatim notat.

Jud. 20. 9. in masora parva ad **בשבעה** pro *quinque*, restituendum *quatuor*. Vide Notas ad Jos. 14. 2. Ver. 30. 31. in masora parva ad **בשבעה** pro *quinque*, substituímus *Sex*, juxta masoram magnam huc & finalem, in qua sex loca adducuntur, quae extant Numer. 24. 1. Judicum 16. 20. & 20. 30. 31. 1. Sam. 2. 10.

& 20. 27. Ver. 39. in masora parva ad וְיָבִיחַ pro ב' duo, reposuimus וְיָבִיחַ, juxta masorā magnā hīc, quæ locorum recensioem remittit ad masorā finalem, et rursus huc, & sic neutro loco extant. Querenda ergo sunt alibi. Gen. 45. 14. masora etiam notat וְיָבִיחַ. Ver. 42. masora parva ad וְיָבִיחַ habet וְיָבִיחַ quatuor: masora magna h' octo. Horum conciliationem masora ipsa ponit Jesa. 1. 4, ubi ad וְיָבִיחַ notat, ה' ח' מ' Othies vox ista reperitur, quorum quatuor plena sunt, scilicet cum utroque Jod. Cæterum וְיָבִיחַ sive plene scribatur, sive defectivè, extat tantum septies, ut & septem exempla hīc afferuntur, & octavum est וְיָבִיחַ, cui ut à reliquis distincto, masora præponit וְיָבִיחַ, nempe cum ה' ab initio. Quatuor ista plena sunt, Jud. 20. 42. Jesa. 1. 4. Jer. 6. 28. 2. Par. 27. 2. Quod in Jeremia extat, in quibusdam libris scribitur וְיָבִיחַ planè contra masorā, quæ Gen. 19. notat, ad locum וְיָבִיחַ, qui extat 2. Sam. 20. 15. Nō extare amplius sic scriptum.

Jud. 21. 9. in maso. magna ad וְיָבִיחַ pro ו' sex, reposuimus וְיָבִיחַ, juxta masorā finalem. Hīc autem ommissus erat locus unus, ex ver. 20. hujus capituli, quem adjecimus. At quid sibi vult masora parva, quæ hīc notat ה' Othio esse defectivā (id est, sine ו' post ב' cum quo scribitur non raro, ut 1. Sam. 11. 1.) & 1. Par. 10. 12, tradit ו' sex, esse defectivā? deinde si his septem rectè annumeratur וְיָבִיחַ, 1. Par. 10. 12. quare non etiam וְיָבִיחַ Jud. 21. 8. Præterea legitur etiam 1. Sam. 21. 10. & 15. 14. 1. Par. 10. 11, quæ masorā non computat. Aliter ergo concipiendā hęc masora foret,

juxta sex loca adducta hīc, & Ecclesiast. 5. in principio. Ver. 16. in masora magna ad וְיָבִיחַ locorum recensio mendosè remissa fuit ad Jud. cap. 9: substitui-mus pro eo ו' caput decimum, ubi ad versum primum loca traduntur.

1. Sam. 11. 1. in masora magna ad וְיָבִיחַ pro ו' sex, substituendum ה' quinque, & in locorum recensioe post verba וְיָבִיחַ וְיָבִיחַ distinctionis virgula expungendā est. Indicant enim locum sequentem, qui hujus capituli est versus secundus, & sic sunt quinque loca, quæ prius videbantur esse sex.

1. Sam. 16. 12. in masora magna ad וְיָבִיחַ pro ו' sedecim, substitui-mus ו' septendecim, juxta masorā 1. Reg. 1. 42. & 2. Par. 17. 8. In locorum recensioe deerat hīc unus locus, quem addidimus ex Eccle. 11. 7. ex cujus defectu natus numerus de sedecim.

1. Sam. 17. 34. in masora parva ad וְיָבִיחַ pro ו' duodecim, corrigendum ו' septendecim, juxta masorā magnā 1. Reg. 8. 34, ubi loca recensentur. Ver. 46: in mas. parva ad וְיָבִיחַ pro ו' decem, reponendum וְיָבִיחַ no- vem: vide notata in masorā finalem ad fol. 11, column. 3.

1. Sam. 18. 29. in masora parva ad וְיָבִיחַ notatur: Non reperitur amplius defectivè, id est, sine ו' sub Cholem. Id est, strictè accipiendum de voce, ut hīc scripta est. Maso- ra magna tradit, ו' tria esse; seu ter hanc vocem occurrere defectivè. Illius explicandi causa, addidimus hīc ad masorā וְיָבִיחַ in locutione hujus vocis, nempe annumeratis ei וְיָבִיחַ & וְיָבִיחַ.

1. Sam. 19. 18. in masora magna ad וְיָבִיחַ pro octo locis, videbantur duntaxat septem adducta, ob virgula distinctionis inter duo loca ommissam, quam convenienter addidimus. Ver. 24. in masora parva ad וְיָבִיחַ pro ו' tria, reposuimus וְיָבִיחַ quatuor, juxta masorā magnā hīc, in qua quatuor loca adducuntur. Sic Job. 1. 21.

1. Sam. 20. 17. in masora parva ad וְיָבִיחַ pro ב' duo, reponendum ו' septem: vide notata ad Num. 22. 26.

1. Sam. 22. 20. in masora magna ad וְיָבִיחַ pro ב' duo præter sex, reponendum ב' duo præter septem. Vide notata ad Gen. 30. 19.

1. Sam. 23. 10. in masora parva ad וְיָבִיחַ notatur ה' octo, in magna, ה' quinque: vide notata ad Exod. 22. Deinde pro וְיָבִיחַ וְיָבִיחַ duo sunt plena, reponendum ו' tria, nam tot in Exodo adducuntur. Ibidem pro וְיָבִיחַ legendum וְיָבִיחַ ex Jesa. 6. 9. Ver. 19. 29. in masora parva ad וְיָבִיחַ pro ה' octo, corrigendum וְיָבִיחַ no- vem, juxta masorā magnā Jesa. 33. 16. & Ezech. 33. 27.

1. Sam. 24. 21. in masora parva ad וְיָבִיחַ pro ה' quinque, reponendum ו' tria, juxta masorā magnā Pro- verb. 30. 22, ubi vide notata.

1. Sa. 25. 17. in masora magna ad וְיָבִיחַ notatur: In toto libro Samuelis semper dicitur וְיָבִיחַ, exceptis sex, וְיָבִיחַ. Pro his sex videbantur duntaxat quinque loca adducti, ob defectum virgulæ distinctionis, quam suo loco adjecimus.

1. Sam. 30. 2. in masora magna ad וְיָבִיחַ pro quinque videbantur quatuor tantum loca adducta, ubi ex uno, adhibita distinctione, fecimus duos, Ver. 16, in masora magna ad וְיָבִיחַ erat notatum ו' sex sunt in

IN LIBRUM I. SAMUELIS.

1. Sam. 1. 15. in masora magna ad וְיָבִיחַ pro ב' duo, reposuimus ו' tria, juxta loca hīc adducta, & sic masora parva Deut. 29. 5. & Jud. 13. 14.

1. Samuel. 2. 19. in masora parva ad וְיָבִיחַ pro ו' quatuor reposuimus ה' quinque, ex Masora Exo. 13. 10, ubi quinque loca adducuntur.

1. Sam. 7. 1. in masora parva ad וְיָבִיחַ pro ו' sex, reponendum ו' septem: vide notata ad 1. Reg. 17. 24.

1. Sam. 4. 9. in masora parva ad וְיָבִיחַ pro ו' reponendum ו' : vide notata 2. Sam. 2. 5.

1. Sam. 7. 10. in masora magna ad וְיָבִיחַ locorum recensio remissa fuit ad Sectionem וְיָבִיחַ Deut. 14. 7, ubi remissio ad masorā finalem, & ibi ad Jeremiam. Substituimus ergo hoc loco pro Sectione וְיָבִיחַ Jeremiam. Ver. 12. in masora magna ad וְיָבִיחַ pro ה' quinque reponendum וְיָבִיחַ quatuor, juxta masorā 2. Sam. 2. 28. & 2. Reg. 6. ubi loca etiam adducuntur. In masora magna post וְיָבִיחַ tollenda est distinctionis virgula: est enim unus locus ex 2. Sam. 2. 28.

1. Sam. 9. 22. in masora magna ad וְיָבִיחַ notatur ו' tria, quorum loca adducuntur. His in fine subjectum erat וְיָבִיחַ prius sive præcedens est defectivum, quod falsum. Substituimus ergo pro ista voce, וְיָבִיחַ postea, nempe ejusdem hujus textus exemplū, quod masora parva notat esse defectivum.

1. Samuel. 10. 7. in masora magna ad וְיָבִיחַ pro ו' quatuor, substitui-mus ו' sex, juxta masorā parvā, &

Scriptura. Id simpliciter acceptum, falsum fuit. Nam unum plene scribitur. Unde adjecimus distinctionis causam, *ה חס וא מלא*, id est, *Quinque sunt defectiva, et unum plenum.* Adducta vero erant tantum loca quinque, ubi sextum adjecimus ex 1. Par. 12. 39. Præter hæc in omnibus editionibus loca præve distincta sunt. Primum post *וה* ponenda distinctio: deinde sequentia verba *והוה ויהוה ויהוה ויהוה* delenda prorsus, ut superflua; unum enim locum, ista & sequentia indicat, qui extat 1. Reg. 4. 20. Plenum etiam ultimo loco distincte indicavimus.

1. Sam. 31. 12. in masora magna ad *והוה*, hæc verba *והוה ויהוה ויהוה ויהוה* ut falsa hoc loco, expunximus: extant autem 2. Sam. 12, & ad hujus vocis probationem nihil faciunt.

IN LIBRUM II SAMUELIS.

2. Sam. 1. 23. masora ad *קלו* ad pag. 2. folii sequentis impertinenter posita est, quæ in hunc locum restituenda.

2. Sam. 2. 5. masora *והוה* huc ex fol. præcedenti, in locum suum proprium traducta est. Ver. 6. masora *והוה*, & ver. 7. *והוה* similiter ex eodem fol. huc redactæ sunt. Sed ad *והוה* in masora parva pro *septem*, reposuimus *sex*, juxta masoram magnam hic & Jerem. 48. & 2. Par. 23. Ver. 8. in mas. parva ad *והוה* pro *quatuor*, reposuimus *tria*, juxta masoram magnam hic, in quatuor loca afferuntur, & 1. Regum 16. 6. Ibidem ad *והוה* in omnibus editionibus est *והוה* Non reperitur amplius, et est defectivum. id falsum. notandum pro eo *והוה*, nam adhuc semel legitur 1. Sam. 16. 8, ubi recte notatur, Bis legi. Ver. 9. in utraque masora ad *והוה* notatur, *Tria sunt cum ה*, et *Jeremias, Ezechiel et duodecim prophetae minores ipsis similes sunt, præter tria*, quæ scilicet in fine scribuntur *והוה*. Hic adducta erant tantum duo exempla, unde ad primum locum adjecimus *והוה*, *Duo sunt in illo exempla*, nempe Jerem. 6. 13. Ver. 16. in masora parva ad *והוה* notatum *והוה* *Tria sunt defectiva*; pro reponendum *והוה*; vide Castigationes ad Dan. 11.

2. Sam. 3. 35. ad *והוה* pro quatuordecim videbantur adducta loca quindecim, quod unus esset in duos distinctus, ubi distinctionis virgulam sustulimus.

2. Sam. 6. 3. in masora parva ad *והוה* notatur, *והוה* *Quinque sunt defectiva*; in masora magna, *והוה* *Quatuor.* Hoc intelligendum simpliciter de voce, ut hic scribitur: masora parva illis adjungit unum *והוה* sine *Vau*, idcirco ad eam adjecimus *והוה* *In locutione hujus vocis.*

2. Sam. 7. 2. in masora parva ad *והוה* pro *והוה* *Quinque*, notavimus *והוה*, ex masora 2. Sam. 19, ubi octo loca adducuntur.

2. Sam. 9. 8. in masora parva ad *והוה* notatum erat *Omnia ante ה וי וי sunt והוה cum Segol, exceptis septem והוה ויהוה cum Kametz.* Pro *והוה* *Septem*, reposuimus *והוה* *Quinque*, ex masora Gen. 31. Error natus ex falsa masora Dan. 4. 32, ubi septem traduntur, sed duobus falsis aspersis. Vide quæ illic notamus. Ver. 12. masoram *והוה* ex pagina præcedenti, hic in locum proprium reduximus: at in maso. parva pro *והוה* reposuimus *והוה*,

de quo vide notata ad Genes. 30. 19.

2. Sam. 13. 18. in masora parva ad *והוה* pro *והוה*, *Non reperitur amplius*, reposuimus *והוה*, *Ter*, juxta masoram magnam hic, & Psalm. 7. 8. Ver. 30. in masora magna ad *והוה* pro *והוה* *sex*, reposuimus *והוה* *quinque*, juxta masoram parvam, quæ constanter notat *והוה* *quinque*. Adducta quidem erant loca *והוה* *sex*, sed unum ex Jerem. 49. 14, expunximus, quia in omnibus exemplaribus scribitur plene, & si aliquando defectivè scriptus fuisset, id masora parva non præterisset, quæ nihil hic tradit.

2. Sam. 14. 21. in masora magna ad *והוה* pro undecim locis adducta erant loca tredecim, inter quos unum, *והוה*, ut de plano falsum, expunximus; alter ex virgula distinctionis superflua redundabat, quam sustulimus.

2. Sam. 15. in masora parva ad *והוה* pro *והוה* *viginti sex*, reposuimus *והוה* *quindecim*, juxta masoram magnam hoc loco, in qua quindecim loca adducuntur, & juxta masoram finalem. Sic Deut. 17. 8.

2. Sam. 19. 9. in masora magna ad *והוה* pro octo locis adducta erant tantum loca septem, ubi octavum adjecimus. Duo etiam loca præve erant producta, nempe ex 1. Sam. 22. 6, & ex 2. Sam. 18. 24, in quo erat citatum *והוה* pro *והוה*. Præterea hodie exemplaria in exemplis citatis discrepant, quibusdam scilicet defectivè scriptis, quod in parenthesis ad hunc locum monuimus. Ver. 11. in masora parva ad *והוה* pro *והוה* reposuimus *והוה* *septem*, ex masora Genes. 34. & Jerem. 39, ubi septem loca adducuntur. Ver. 40. in masora utraque ad *והוה* pro *והוה* *septem*, reponendum *והוה* *sex*: vide notata ad Jos. 10. 15. In locorum recensione post *והוה* distinctionis virgula tollenda est: nam hæc verba cum sequentibus, unum locum constituunt, qui extat versu 16. hujus capituli.

2. Sam. 20. 21. in masora parva ad *והוה* pro *והוה* *sex*, reponendum *והוה* *octo*, juxta masoram Ezech. 20. 5, ubi vide notata.

2. Sam. 21. 9. masora marginalis ad *והוה* manca erat, unde eam ex masora magna complevimus, adjiciendo *והוה* *sexies occurrit in Scriptura.* Id enim hic principaliter debuit exprimi. Ver. 13. in masora marginali ad *והוה* deerat litera numeri, quam addidimus, sed pro *והוה* reponendum *והוה* *Decem*, quibus symbolum Chaldaicum ex decem vocibus constans, respondet. Eadem masora extat Exo. 4. 29. & 1. Sam. 17. 1.

2. Sam. 24. 4. in masora parva ad *והוה* in secunda & tertia editione mendosè erat *והוה* *quinque sunt cum Pathach*: reposuimus pro eo *והוה* *quindecim*, ut est 1. Sam. 17. 50, ubi loca enumerantur.

IN LIBRUM I. REGUM.

1. Reg. 1. 33. in masora parva ad *והוה* pro *והוה* *notandum* *והוה*, juxta masoram finalem, in qua in *והוה* tot loca adducuntur.

1. Reg. 2. 42. in masora parva ad *והוה* pro *והוה* *sedecim*, reponendum *והוה* *septendecim*, juxta masoram 1. Reg. 22. 39, ubi loca adducuntur. Sic passim.

1. Reg. 5. 3. in masora magna ad *והוה* traditur: *Undecim sunt initium versus in Lege et Prophetis*: in masora parva simpliciter notatur: *Septem sunt initium versus.*

Quatuor sunt, quorum duo defectiva: hic pro ב duo, reposuimus א unum, juxta maforam magnam hic, quæ tradit Quatuor esse, quorum tria plena. Sic quoque tradit mafora magna Job.22.8. Versu, in mafora parva ad אַרְבָּעָה pro ו' sex, reponendum ו' septem, juxta maforam Gen.8.7. Vers 20, in mafora magna ad אַרְבָּעָה locorum recensio remissa est ad 1.Samuel.25, ad finem capitis, nempe vers.39. At ibi rursus remissio fit ad maforam finalem. In mafora finali remissio ad Samuelem. Erratum ergo utrinque, & reponendum utroque loco, בַּרְשִׁיב וְיִמְיִנִי בַּרְשִׁיב & signa, sive loca ipsorum extant in Sectione Vajeschef, nempe Genes.39.9.

2.Reg.6.8, in mafora parva ad אֶלֶי אֵלֶיךָ pro ל, Non reperitur amplius, reposuimus ו' Tria sunt, quorum loca hic in mafora magna afferuntur. Versu, in mafora magna ad אֶלֶיךָ pro ו' sedecim, reposuimus ו' septendecim, juxta maforam 1.Reg.22, & 2.Reg.17, & alibi.

2.Reg.7.7, in mafora parva ad חָמֵשׁ pro ה' quinque, reposuimus ו' quatuor, juxta maforam magnam hic, quæ quatuor loca adducit, & sic in mafora finali, item 1.Par.19.14. At verò ultimis locis, וְנִסְיוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל טָבְתָי וְנִסְיוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל qui scribitur esse in libro Paralipomenon, inquisitione indiget. Certè Concordantiæ Hebræicæ cum in libro Chronicorum non ponant, nec in alijs. Vers.12, in mafora magna ad וְנִסְיוֹן pro ו' septem, reposuimus ו' sex, juxta maforam magnam hic, quæ tot loca adducit, & sic Exod.12.3.

2.Reg.11.14, maforam וְכֵן עָלְהֶם ex præcedenti pagina huc traduximus, ad locum sui textus.

2.Reg.12.5, in mafora magna ad וְכֵן mendosè erat ו' octo, pro quo substituiimus ה' quinque, juxta loca hic adducta & Levit.6.27.

2.Reg.13.5, in mafora magna ad וְכֵן notatur: *Octo sunt in Scriptura & defectiva.* Scribitur tamen hic in textu plene cum ו', quod contra maforam est. Sic & alibi libri impressi in hoc cum mafora non concordant, quod in parenthesis monuimus.

2.Reg.14.19, in mafora parva ad וְיִמְיִנִי pro ו' sex, reposuimus ו' septem, juxta maforam magnam hic, & finalem. Sic mafora parva 2.Par.22.9, & 33.24. Afferuntur tamen hic duntaxat loca sex: unde septimus querendus alibi.

2.Reg.16.7, in mafora parva ad אֶלֶיךָ pro א' notatur: *Est una ex ו' sedecim vocibus, quæ non proferuntur, nec est earum par.* Pro eo in mafora magna est ו' septendecim, quod corrigendam in ו' juxta maforam parvam.

2.Reg.18.22, in mafora parva ad אֶלֶיךָ pro ו' sedecim, repositum ו' septendecim, ut supra cap.6. Vers.32, ad אֶלֶיךָ pro ו' septem, restituendum ו' octo. Vide notata ad Jerem.27.

2.Reg.20.12, in mafora magna ad וְכֵן עָלְהֶם notatur: *Verbum עָלְהֶם semper constructur cum וְ, præter ב' duodecim cum וְ.* Pro duodecim locis adducta erant tredecim, ex quibus unum falsum, וְכֵן עָלְהֶם, ex Jesa. 34.16, expunximus. In eo enim versu nullum עָלְהֶם extat. Vers.15, in mafora parva ad אֶלֶיךָ notatur: *Non est amplius defectivum.* Pro ל Non, substituiimus ו' tria, quorum loca hic adducuntur. Sic Gen.32.34. Vers. 19, in mafora parva ad אֶלֶיךָ pro ו' restituimus ו', ut paulò antè.

2.Reg.22.18, in mafora magna ad וְכֵן חֲטָוֵי traditur, *Sexies extare.* Pro sex locis adducta erant octo, ex quibus duos falsos, unum אֶלֶיךָ אֶתְכֶם ex Ezech.36.24, alterum ex Jeremia falso adductum, expunximus. Sic & mafora finalis, habet duntaxat sex.

2.Reg.23.8, in mafora magna ad וְכֵן pro ו' sedecim, substitutum ו' septendecim, ut habet hoc loco mafora parva. Sic 1.Reg.8.31, & Eze.29.19, & mafora finalis.

2.Reg.25.7, in mafora parva ad וְכֵן אֶתְכֶם pro ו' sex, repositum ו' decem, juxta maforam magnam hic & Gen. 37, ubi decem loca afferuntur.

IN JESAIAM

Jesa.1.16, in mafora magna ad וְכֵן חֲטָוֵי delendum, וְכֵן חֲטָוֵי duo sunt cum Pathach & unum cum Kametz, item quæ in fine maforæ, בְּחֵטְאֵי חֲטָוֵי: Vide notata ad Gen. 18.4. Vers.23, in mafora magna ad וְכֵן erat notatum: *Quinque sunt, quorum quatuor plena, & unum defectivum.* Id correctum ex mafora Psa.55.10, ubi mafora magna tradit: *Quatuor sunt, tria plena & unum defectivum.* Loca ibidem adducuntur. Sic Hof.12.

Jesa.2.3, in mafora parva ad וְכֵן חֲטָוֵי pro ו' sex, reponendum ו' septem: Vide notata ad 1.Reg.17.24.

Jesa.3.1, in mafora parva ad וְכֵן חֲטָוֵי אֶתְכֶם erat notatum ו' octo sic conjuncta sunt. Correximus illud in ה' quinque, juxta maforam magnam hic, in qua tot loca adducuntur. Sic Jesa.19.4. Notandum hic, Jesa. 10.16, hodie in impressis libris scriptum legi וְכֵן אֶתְכֶם חֲטָוֵי אֶתְכֶם quod ex autoritate hujus maforæ legendum וְכֵן חֲטָוֵי אֶתְכֶם, unde colligitur mafora usus in conservanda veritate lectionis. Vers.11, ad וְכֵן חֲטָוֵי in mafora magna pro quinque locis, adducta videbantur duntaxat quatuor, ob virgulam distinctionis sublata, quam addidimus suo loco. Vers. 18, in mafora parva ad וְכֵן אֶתְכֶם traditur: *Centesima triginta quatuor locis extat, כֵּן, viginti tria illorum sunt in hoc libro.* Pro כֵּן reposuimus כֵּן viginti duo, ex mafora Jesa.38, quæ ibi proba est.

Jesa.5.27, in mafora magna traditur Novem esse versus, in quibus singulis sit וְכֵן אֶתְכֶם & ter וְכֵן אֶתְכֶם. Locorum recensio remittitur ad maforam finalem, ea rursus remittit ad Jesaiam. Itaq; observandus alius locus, ubi tradantur.

Jesa.7.3, in mafora parva ad וְכֵן אֶתְכֶם erat notatum: *ו' quinque sunt:* positum pro eo ו' sex, juxta maforam magnam hic, quæ tot loca affert. Sic Josuæ 18. & Exod. 16.35. Vers.14, in mafora parva ad וְכֵן אֶתְכֶם notatum erat ו' quinque: posuimus pro eo ו' quatuor, ex mafora magna hic, quæ quatuor tantum loca adducit. Sic Genes.16.11. & Jesa.60.18. & Deut.31.29, quæ quatuor hæc loca sunt.

Jesa.8.2, in mafora parva ad וְכֵן erat notatum: *Decem sunt cum accentu, & absque Makkaph.* Hæc mafora partim falsa, partim defecta in locutione. Falsa est in numero ו' decem, pro quo substituiimus ו' septem, juxta maforam Genes.30.19, ubi vide Notas nostras. Defecta est in locutione, quæ plena est in mafora finali, unde hic dici debuit, וְכֵן אֶתְכֶם חֲטָוֵי אֶתְכֶם & Se-

et Sægol sine Makkaph. Id omnino irregulare fuit: nam cum accentu scribitur cum T zere, absq; accentu, sequente scilicet virgulâ Makkaph, cum Sægol. Contraria ergo forma, virgulâ cenforiâ digna fuit. Pathach etiam ipsis vocatur Sægol, & aliquando distinctè Pathach parvum, ut suo loco declarabitur.

Jes. 10. 33, in masora parva ad קוּרְיָהוּ יְהוּדָה וְצְבָאוֹת pro Non reperitur amplius, reponendum הַ quinque sunt, sive quinques occurrunt conjuncta: Juxta masoram Jesa. 7. 1, ubi vide notata.

Jesa. 11. 12, in masora parva ad וְיִשְׂרָאֵל pro יִי repositimus יִי, ut 2. Reg. 23.

Jesa. 14. 10, in masora parva ad כְּמַנּוּ notatum erat Quatuor sunt, non est amplius plenum. Falsa, defecta & obscura locutio. Restituimus in ejus loco, Quatuor sunt, quorum tria defectiva sunt, unum plenum. Sic masora loquitur 2. Sa. 18. 3, ubi כְּמַנּוּ cōtra auctoritatem masoræ defectivè in textu hodiè scriptum est, quod debebat esse כְּמַנּוּ.

Jesa. 16. 9, in masora magna ad כְּבָבִי erat notatum, חָמֵשׁ הֵן quinque sunt lenia, id est, cum Chirek ab initio, non cum Pathach sequente Dagesch, quæ vocant Dageshia. Pro הֵן repositimus וְ sex, juxta masoram magnam hic & Genes. 45. 2.

Jesa. 19. 5, in masora magna ad וְהָרָה citatur locus, סוף הכוּס הַזֶּה וְהָרָה יִסְכְּבוּן קוֹף הַדָּגִים ubi ~~hes postrem~~ expungenda sunt, quippe quæ ad præcedentia verba non pertinent. Priora extant Jonæ 2. 4, alia duo vers. 6, malè istis verbis præcedentibus affuta: Decepti fuerunt similitudine locutionum, וְהָרָה יִסְכְּבוּן, & הַדָּגִים יִסְכְּבוּן סוף הַדָּגִים, ut est vers. 6, ubi vocabulum וְהָרָה non legitur, cujus probatio hic poni debuit.

Jesa. 23. 6, in masora magna ad תְּרִישֵׁיךָ notatum erat, הַ quinque sunt in Scriptura: distinximus id, ponendo הַ quatuor, & unum תְּרִישֵׁיךָ cum ו ab initio, quam formam masora distinctè notare solet. Sic tom. 1. masora ponit הַ quatuor.

Jesa. 25. 3, in mas. parva ad יִרְאוּךָ notatur, כִּי בְּ מַלְאִים הֵן quatuor sunt, quorum duo plena, Pro בְּ duo, reponendum הַ tria, ut masora magna habet hic, & mas. parva 1. Reg. 8. 40, quod est defectivum. Alia duo defectiva extant, 2. Paral. 6. 21. Psal. 72. 5.

Jes. 28. 23, in masora parva in nostro exemplari notatum erat הַ quinque, & sic extat in tertia editione Veneta; Repositimus pro eo הַ octo, ut habet editio prima, & sic masora tradit Jobi 34. 2. Hic autem in Jesaia in locorum citatione defuit locus unus, quem ex masora Jobi complevimus. Ibid. ad וְיִסְכְּבוּן erat notatum הַ octo sunt: Repositimus pro eo וְ sex, ex masora Jere. 26. 12, ubi sex loca adducuntur, cui consentit masora finalis. Duo extant Genes. 49. 2, & hic in Jesaia duo, unum in Jeremia, sextum Josuæ 3. 9. Vers. 29, in masora parva ad וְיִשְׂרָאֵל pro וְ sex, reponendum וְ septem: Vide notata ad Prov. 8.

Jesa. 30. 25, in masora parva ad וְהָרָה erat notatum, הַ tria sunt cum Kametz. Fecimus ex eo הַ tria וְ septem, juxta masorâ finalè, & textualem 2. Chron. 28, ubi vide quæ notatus.

Jesa. 31. 1, ad רַב notatum fuit in masora parva לִי trīginta sex sunt: Reposuimus לִי trīginta septem, ut in masora præcedenti.

Jesa. 33. 16, in masora magna ad וְהָרָה in loco כְּמַנּוּ בְמַסְכָּר, qui extat Ezech. 33. 27; pro כְּמַסְכָּר בְּמַסְכָּר, ut hodiè textus habet.

Jesa. 34. 11, in masora parva exterioris marginis ad וְהָרָה notatum est, גִּדְרָם וְסִמְכָם לְהוֹרֵם רַבָּא בְּוָרִי, defectè & mendosè, ut videtur. Puto legendum, גִּדְרָם וְסִמְכָם לְהוֹרֵם רַבָּא וְוָרִי לְהוֹרֵם רַבָּא וְוָרִי tria lenia sunt, vicinaliter Jehu longa & brevi, id est, tres voces sunt à litera בְּוָרִי incipientes, in quib. litera prima post vocè literâ Jehu, magnâ & parvâ, hoc est וְ וְ, quæ sunt ex quiescentibus Jehu, finitam, manent raphatae sive aspiratae. Litera בְּוָרִי post vocem litera quiescente finitam, manent aspiratae, non recipiendo Dages lene, quod si autem litera quiescens pronuncietur, ut literis וְ וְ, quandoque accidit, tunc accipiunt Dagesch. Hinc tria excipiuntur, nempe קוּרְיָהוּ hoc loco, בְּוָרִי Ezech. 23. 42, אֲרָנִים Psal. 68. 18. Vide istis locis masoram.

Jesa. 37. 33, in masora utraque erat notatum: No veni sunt versus, in quibus singulis est וְ אַרְבַּע quatuor וְ אַרְבַּע. Hic expunximus unum וְ אַרְבַּע, quia hic versus habet non nisi tria וְ אַרְבַּע, & sic tradit masora Jesa. 5, & masora finalis.

Jesa. 38. 16, in masora magna ad אֲרָנִים mendosè fuit וְ אַרְבַּע quatuor certa, nempe viginti duo אֲרָנִים in Jesaia esse וְ אַרְבַּע certa, quæ per se sic scribuntur & leguntur, at אֲרָנִים pro וְ אַרְבַּע lecta, incerta sunt & innumera.

Jesa. 40. 12, in masora parva ad מְרַד mendosè ponitur בְּ duo, reponendum pro eo הַ quinque: Vide notata ad Ezechiel. 40. 20. Vers. 16, in masora parva ad וְ סֵדֶקַח pro וְ septem, reponendum וְ sex: Vide notata ad Levitic. 12, & masoram Levitic. 25. 28. Vers. 16, in masora utraque ad וְ אֶן traditur: Sedecum versus sunt, in quorum medio bis est וְ אֶן. Loca afferuntur duntaxat quindecim, ubi deficientem complevimus, adjiciendo vocem וְ הַדְּבָרִים & socius ejus ad locum וְ אֶמַר נִבְלָבָל. Bis enim iste versus legitur, Psal. 14. 1, & 53. 2. Sic plene recensentur Jerem. 8. 19. Vers. 22, in masora parva ad וְ הַדְּבָרִים notatum erat הַ quatuor: repositimus pro eo וְ sex, juxta masoram magnam hic, in qua sex loca afferuntur, & Mich. 6. 12. Mirum, in masora parva semper poni הַ quatuor, nempe hic, & Jerem. 23. 14. Ezech. 26. 17. Mich. 6. 12. 16, & Jesa. 51. 6, quo solo loco masora parva tacet.

Jesa. 42. 7, in masora magna ad וְ עֵינַי in locorum recensione, erat virgula distinctionis inter duos locos omissa, quam addimus.

Jesa. 43. 8, in masora magna ad וְ עֵינַי pro tribus locis videbatur quatuor adducta, quod unus locus per virgulam distinctionis esset in duos dissectus, quod emendavimus.

Jesa. 45. 12, in masora magna ad וְכָל צְבָאֵם notatum est הַ quinques reperiri, & adducta sunt loca quinque, sed prævè. Pro הַ restituendum הַ quatuor, & virgula distinctionis post וְכָל צְבָאֵם eradenda: nam hæc verba & sequentia unus locus sunt, qui extat Jesa. 34. 4: Quæ in parenthesi hic in masora magna addita sunt,

ta sunt, expungi debent, quippe quæ ob præcedentem locum mendosè distinctum, adjecta fuerunt. Recta est masora Genes. 2. 2.

Jesa. 47. 11, in masora magna ad **יב** notatum erat: *Sedecim sunt initium versus in Scriptura*, Pro **י** reposuimus **יז** septendecim, juxta masoram 2. Samuel. 16, & Daniel. 11, ubi tot loca adducuntur.

Jesa. 48. 8, in masora utraque ad **ג** notatum erat: *Quatuor versus sunt, in quibus ter occurrit ג*. Pro **ד** quatuor, reposuimus **ב** duodecim, juxta masoram Jud. 8, & Jerem. 12, ubi tot loca afferuntur. Vers. 18, in masora parva ad **של** erat notatum: *Duo sunt, unum defectivum & unum plenum*. Correximus id juxta masoram magnam: **י** Tria sunt, duo defectiva & unum plenum, quod hoc ipsum hujus textus est.

Jesa. 49. 21, in masora magna notatum erat: *Octo sunt versus similes, ex tribus vocibus, quarum prima & tertia non habet literam י ab initio, media autem habet י*, veluti hoc loco **אלה ואלה אלה**. Hic pro **ח** octo, posuimus **יב** duodecim: Tot enim loca hic afferuntur, & ita quoque habet masora finalis. Sic Genes. 9. 5, similiter duodecim adducuntur.

Jesa. 50. 3, in masora magna ad **קט** notatum erat: *Tria sunt cum Kametz*. Hic pro **קטן** substituitur **קטור** & cum Pathach. Sic infra cap. 58. 5, masora parva notat **קט** tria sunt cum Pathach. Tertium extat Dan. 9. 3, etiam cum Pathach. Quæ cum Kametz scribuntur, notat masora Jerem. 6. 26, inter quæ **קט** non numeratur.

Jesa. 58. 1, in masora parva ad **קט** erat **י** tria esse: posuimus pro eo **ט** novem, juxta masoram magnam hic, in qua novem loca adducuntur. Sic tradit quoque masora Levit. 16. 17, & alibi sæpius. Alia masora legitur Num. 16. 26, quæ tradit **י** tria esse, quorum loca enumerat, & subjicit demum, **וכל יקר וכל ברשה**, **וכל יקר וכל ברשה** id est, quando cunque ipsi ad junctum est **יקר** & **יקר**, item in tota Sectione **אורי מורה** quæ incipit Levit. 16, quoque est **קט**. Cum duobus istis Verbis legitur ter, nempe Jerem. 14. 10. Hof. 8. 13, & 9. 9, & ter extat in prædicta sectione, & proinde in universum novem sunt. Vers. 4, in masora parva ad **יז** notatum erat **י** sedecim: reposuimus pro eo **יז** septendecim, ex masora Mich. 6. 10, ubi septendecim loca afferuntur. Consentit masora finalis, & masora parva Eccles. 7. 27, & magna Psalm. 45. 8, & Prov. 8. 7. Alias etiam masora parva ponit sedecim, quod singulis locis monemus. Probè sunt septendecim.

Jesa. 61. 4, in masora magna ad **ד** traditur: *Sedecim sunt defectiva*. Id de simplici hac voce verum non est, sed intelligendum latè, de hac simplici, & cum literis servilibus, unde convenientius esset addi **בלשונה** in hac locutione, quod includit alias formas cum literis servilibus. Loca erant allata duntaxat quindecim, ubi deficientem addidimus ex masora Job. 30. 30, ubi loca rectè adducuntur.

Jes. 65. 23, in masora parva ad **ד** pro **ד** quatuor, reponendum **י** tria, ut habet masora finalis, in qua loca afferuntur quæ extant Levit. 26. 16. 20, & hic in Jesaia. Mendosa tamen fuit masora finalis, ubi vide quæ annotamus ad fol. 56.

IN JEREMIAM.

Jerem. 1. 3, in masora magna ad **יז** pro quinq; locis videbantur adducta sex; quod unus esset pravè in duos distinctus, ubi distinctionis notà fustulimus.

Jerem. 4. 22, in masora parva ad **יז** pro **יז** viginti septem, reponendum **יז** viginti sex, juxta masoram finalem: Vide quæ ibi annotamus ad fol. 13, col. 7. In Venetis mendosè est **יז** pro **יז**, quod & aliis quibusdam locis notamus.

Jerem. 6. 10, in masora parva ad **יז** pro **יז** undecim, reponendum **ט** novem: Vide notata ad Job. 36. 10.

Jerem. 7. 26, in masora parva ad **יז** pro **יז** reponendum **ט**, ut ante cap. 6. Vers. 32, in masora magna ad **יז** traditur: *Quatuordecim sunt cum isto accentu in hoc libro*. In locorum recensitione videbantur duntaxat tredecim adduci, ob virgulam distinctionis sublatam, quam addidimus.

Jerem. 8. 13, in masora parva ad **יז** traditur: *Sex versus sunt, in quorum medio est יז*. Pro **יז** sex, reponendum **ט** novem: Vide Castigationes nostras ad Ezech. 32. 18. Error videtur natus ex alia simili masora, quæ tradit Sex esse versus, in quibus est **יז**, quæ proponitur Jud. 18. 28. Vers. 21, in masora parva ad **יז** traditur, **י** tria sunt defectiva, nempe absque **י** in medio. Hoc falsum est. Pro **י** tria reponendum **יז** sex, & intelligendum **יז** in locutione hujus verbi in conjugatione **יז**, ut tradit masora Dan. 11. vers. 6. & 32, ubi vide Notas nostras.

Jerem. 11. 8, in masora parva ad **יז** pro **יז** undecim, reponendum **ט** novem, ut ante cap. 6. Vers. 12, in masora magna ad **יז** pro tribus locis, videbantur adducta quatuor, ob pravam distinctionem unius loci, quod correximus. Vers. 15, in masora magna ad **יז** erat notatum: *Quinque sunt in Scriptura*. Allata autem sunt duntaxat loca quatuor, unde pro **יז** substituiimus **ד** quatuor, ut habet masora parva. Enumerantur etiam Ezech. 16. 9, & Nah. 1. 13, **ד** quatuor, ex editione prima, & juxta masoram magnam, hoc loco & Ezech. 16.

Jerem. 14. 13, in masora magna ad **יז** notatum est **ב** duo, reponendum pro eo **י** decem, juxta masoram Jerem. 29. 7, ubi loca in masora magna adducuntur. In Venetis autem mendosissimè est **ב** & duo duntaxat loca allata, quæ expunximus, & substituiimus remissionem ad Jerem. cap. 29. In masora parva etiam pro **י** reposuimus **י**, ut est in editione prima.

Jerem. 16. 9, in masora magna ad **יז** loca erant pravè distincta, unde numerus erat turbatus, quod emendavimus. Vers. 10, in masora parva ad **יז** erat notatum, **יז** Decem sunt conjuncta. Pro **י** decem, reposuimus **יז** sex, ut est infra cap. 32. 42, ubi loca sex afferuntur.

Jer. 23. 14, in masora parva ad **יז** pro **ד** quatuor, reposuimus **יז** sex, juxta masoram magnam Jes. 40. 22, & Mich. 6. 12, ubi sex loca adducuntur. Vers. 33, in masora parva ad **יז** erat notatum: *Undecim sunt initium versus*. Hic pro **יז** undecim, reposuimus **יז** quatuordecim, ex masora magna hic & infra Jerem. 4. 4, ubi quatuordecim loca recensentur.

Jerem. 25. 5, in masora magna ad **יז** notatum: *Novem*

Ezech. 3.9, in masora magna ad תרי"ג לא traditur, non esse, & sic Deut. 7.18. & Psalm. 91.5. Alibi masora tradit ו' sex, ut Deuter. 20.1. & 21.8. Causa diversitatis, quod sex sunt תרי"ג, לא תרי"ג, & duo תרי"ג, ולא תרי"ג, quæ cum prioribus sex conjuncta, faciunt octo. Hic ergo masora magna conjungit ista, sed mendosè. Nam locus, לא תרי"ג מנייהם Josuæ II.6, allatus, falsus est, quia in eo non legitur לא תרי"ג, sed לא תרי"ג. Pro eo ergo substituendus alius, ולא תרי"ג משור, qui extat Job. 5.21, & ultri præponendus, & sic duo isti ultimi loci continebunt duo ולא תרי"ג.

Ezech. 4.5, in masora parva ad ו' tria, reposuimus ב' duo, juxta masoram magnam, quæ duo loca adducit. Ver. 10.10 in masora magna ad ב' תרי"ג erat notatum: ה' Quinque hujus locus sunt plena. Pro ה' restitutumus ד' quatuor, juxta masorâ magnam hîc, quæ quatuor loca adducit, quibus subjicit duo alia, quæ quidam libri masoræ tradunt esse plena, (& ita interdum masora tradit esse sex plena) alii non, & sic remanent quatuor plena, ut traditur Esth. 3.9. Vitiôsè autem locus unus in duos erat distinctus, ex Esth. 3.9. ubi alterum delevimus.

Ezechiel. 5.6, in masora magna ad ב' תרי"ג notatum erat: ח' quinque reperiuntur in Scriptura. Pro ח' quinque, substituimus ט' novem, juxta masoram magnam hîc, quæ tot loca adducit. Mendosè etiam erat לקחתי pro לוקחתי. Ver. 9, in masora magna ad ח' תרי"ג notatum est, Quinque sunt defectiva ו' posteriori: adducta autem tantum fuerunt loca quatuor, ubi quintum adjecimus ex Ezech. 7.3, ubi tamen cum in masora parva nihil sit annotatum, videtur plene scribendum ח' תרי"ג, & reponendum ח' תרי"ג על כל ח' תרי"ג, ex Ezechiel. 16.43, quod masora parva inter quinque superiora refert.

Ezechiel. 7.4, in masora magna ad ו' תרי"ג loca erant pravè distincta, unde & sensus & numerus fuit turbatus. Ver. 9, in masora magna ad ח' תרי"ג adductus est locus ex ver. 4. hujus capitis falsus, pro quo reponendum, ולא תרי"ג עני ולא תרי"ג, ex versu nono, in quo ח' תרי"ג legitur.

Ezechiel. 10.4, in masora parva ad ו' תרי"ג pro ו' septem, reposuimus ו' sex, juxta masoram magnam hîc, in qua sex loca adducuntur. Sic masora parva tradit Exod. 7.25, & 1. Reg. 7.14. Ver. 22, in masora magna ad ו' תרי"ג in secunda & tertia editione mendosè notatur, ו' תרי"ג ב' תרי"ג ב' תרי"ג, duo plena & duo defectiva: reposuimus pro altero ו' תרי"ג & unum defectivum, ut habet masora parva & editio prima. Tria etiam duntaxat loca afferuntur, & sic Levit. 14.11.

Ezech. 12.15, in masora parva ad ו' תרי"ג pro ו' decem, reponendum ט' novem, & pariter in masora magna pro ט' reponendum ט'. In Venetis masora parva mendosissimè habet ו' sedecim, qui error venit ex simili masora, quæ tradit ו' sedecim versus esse, in quorû medio sit ו' תרי"ג, Jer. 40.16. Vidè notata ad Exo. 32.18.

Ezech. 16.9, in masora magna ad ו' תרי"ג pro ו' tria, reposuimus ד' quatuor, quia tot loca hîc adducuntur: Vide supra ad Jerem. 11. Ver. 29. circulus supra ו' reducendus supr. ו' ver. præc. quo & mas. parva, ו' ב' פשו ו' revocanda. In masora magna hîc, unus locus ו' תרי"ג falsus est, & expungendus, quippe

qui in tota Scriptura non extet. Alius etiam, ו' תרי"ג de falsitate suspectus est. Sic remanent loca decem quibus addendus unus hîc omissus, ו' תרי"ג ex 1. Samuel. 2. 26, & erunt undecim loca, quot masora tradit 2. Paralip. 21. 4. & 36. 22: Vide notata ad Exod. 21. 29. Ver. 40, in masora parva ad ו' תרי"ג septendecim, reposuimus ו' sedecim, juxta masoram finalem in ו' תרי"ג, ubi tot loca adducuntur, & sic masora parva hîc versu præcedenti. Alibi tamen sæpius traduntur esse septendecim, & fieri potest, ut tot sint: Nam versu 39. hujus capitis duo exempla extant, quorum unicum tantum masora finalis adducit, nempe ו' תרי"ג. Præterea libri impressi in scriptione, hujus vocis, non semper cum masora conveniunt: nam versu 4. hujus capitis libri hodierni habent ו' תרי"ג, quod masora finalis refert inter plena, quæ scribi debent ו' תרי"ג. Contrâ, ver. 39. bis scriptum est ו' תרי"ג, & tamen non nisi unum masora notat, unde conjicere licet, prius debere scribi ו' תרי"ג. Ver. 60. in mas. magna ad ו' תרי"ג loca erant pravè distincta, unde numerus erat turbatus: distinctionem suo loco adjecimus.

Ezech. 18.14, in masora parva ad ו' תרי"ג pro ו' septem, reposuimus ו' sex, juxta masoram magnam Numer. 5. ubi sex loca adducuntur. Alibi tamen etiam septem traduntur, & libri hodie variant in scriptione. Ver. 21, in masora magna tradit: ו' תרי"ג sunt versus in quibus Nomen ו' תרי"ג Verbum ו' תרי"ג concurrunt. In locorum recensione adducitur versus falsus ex hoc eodem capite, nempe ו' תרי"ג ב' תרי"ג, qui est versus decimus, pro quo reponendum, ו' תרי"ג ב' תרי"ג, qui est versus decimus quartus. Ver. 27, in masora magna ad ו' תרי"ג pro ח' octo, reposuimus ו' septem, juxta masoram 1. Reg. 20. 31. & Jesa. 7. 21. Loca etiam pravè erant distincta, quod emendavimus.

Ezech. 19.9, in mas. parva ad ו' תרי"ג pro ח' octo, reponendum ט' novem, juxta masoram Ezech. 33. 27. & Jesa. 33. 16, ubi novem loca adducuntur.

Ezech. 20.5, in masora magna traditur: Verbum ו' תרי"ג cum Nomen ו' septies junctum reperitur, deficiente vocali ו' תרי"ג. At masora parva ponit ח' octo, & sic masora finalis. Deprehendimus ergo unum locum hîc deficere, quem adjecimus ex Psal. 28. 2. Pro ו' itaque reponendum ח' octo. Ver. 15, in masora parva ad ו' תרי"ג pro ו' viginti sex, reposuimus כ' viginti quatuor, juxta masorâ magnam finalem, ubi vide Notas nostras ad fol. 49. Ver. 33, in mas. parva ad ו' תרי"ג traditur: Non extat amplius plenum: ח' quinq. autem hujus locutionis sunt plena, scil. cum ו'. Pro ח' quinq. restituendû ו' tria. Vide notata ad Prov. 30. 22. Ver. 38, in mas. parva ad ו' תרי"ג pro ו' undecim, posuimus ד' quatuor decim, juxta masoram magnam hîc & Levit. 11, ubi loca adducuntur.

Eze. 23. 25, in maso. magna ad ו' תרי"ג, locorum pravè distinctio numerum turbaverat, quod emendavimus. Ver. 32, in masora magna ad ו' תרי"ג, pravè in Venetis est ו' תרי"ג, כ' אר, pro ו' תרי"ג, ex hoc ipso textu. Ver. 41, in masora magna ad ו' תרי"ג pro quatuor locis, adducta erant quinque, ubi unum ex hoc ipso textu vitiôsè geminatum, expunximus.

Ezech. 24. 2. in masora magna ad ו' תרי"ג notatur: Quatuor hujus locutionis sunt plena. Pro ד' quatuor, substituimus

tuimus *quinque*, quia tot loca hic adducuntur. Ver. 12. in masora magna ad *וְלֹא תֵּן* traditur, *Sex sunt con-*
puncta. Loca pravè erant citata & distincta, quod emendavimus. Ver. 25. & 26. in masora parva ad *תְּלִישִׁתָּא* pro *trita*, substitutum *quinque*, juxta masoram magnam hic, in qua *quinque* afferuntur.

Ezech. 25. 9. in masora magna ad *וְהִשְׁמַרְתָּ* pravam locorum distinctionem emendavimus. Post loca adjectum erat *Variant in literis suis, בְּתַיִן בְּתַיִן, אֲוֵרְתָא הַשְׁמַרְתָּ דְּבְתַיִן בְּתַיִן, in Lege, וְהִשְׁמַרְתָּ* quatuor sunt scripta sic, in *Jehosua וְהִשְׁמַרְתָּ, in Ezechiele וְהִשְׁמַרְתָּ.* De Lege falsum est, & *דְּבְתַיִן* quam ibi expunximus: Nam unicum tantum in Lege extat, Num. 33. 49. duo in Jehosua: unum in Ezechiele hoc loco.

Ezech. 26. 17. in masora parva ad *וְשִׁבְרָהּ* pro *דְּבְתַיִן* quatuor, reponendum *sex*: vide notata ad *Jesa. 40. 22.*

Ezech. 27. 30. in masora parva ad *וְהִשְׁמַרְתָּ* traditur, *undecim* sunt hujus locutionis. Pro *אָ* undecim, reponendum *duodecim*, juxta masoram magnam hic, & 2. Reg. 20. 13. & Amos 3. 9. Loca pravè distincta erant, & unus falsus adductus, quem expunximus, unus deficiebat, quem addidimus ex 2. Reg. 20. 13. Vide ibi *Notas nostras.*

Ezech. 28. 25. in masora magna ad *וְאָמַר* traditur: *Quinque sunt cum hoc accentu in hoc libro.* Pro *הָ* restitutum *quatuor*, quia quatuor duntaxat loca afferuntur, & sic notat *מִן הַכְּתוּבִים, וְהִשְׁמַרְתָּ, וְהִשְׁמַרְתָּ, וְהִשְׁמַרְתָּ, & loca ibidem recenset.* Sic etiam corrigendum hic in masora parva.

Ezech. 29. 5. in masora parva ad *וְהִשְׁמַרְתָּ* pro *septem*, reponendum *novem*: vide notata in masora finali, ad fol. II. col. 3. Ver. 19. in masora magna ad *וְשִׁבְרָהּ*, pro septendecim locis adducta erant duntaxat sedecim, ubi deficientem addidimus, ex 1. Reg. 8. 31. Deinde vox *וְהִשְׁמַרְתָּ* alieno loco posita erat, quam in locum proprium collocavimus.

Ezech. 30. 31. in masora magna ad *וְאָמַר* notatum erat: *Novem sunt in hoc libro cum isto accentu.* Pro *ט* reposuimus *novem*, quia tot loca hic adducuntur, & sic semper notat masora parva. Masora tamen finalis habet etiam novem, unde amplius id quaerendum.

Ver. 18. in masora magna ad *וְהִשְׁמַרְתָּ* locorum recensio, remissa est ad 1. Sam. 24. Hoc falso fit: nam toto isto capite illud verbum non legitur. Reponendum pro eo *בְּתַיִן*: nam Gen. 39. 9. loca adducuntur. Similiter hic erratum in masora finali, ut illic monemus.

Ezech. 32. 24. in masora magna ad *וְהִשְׁמַרְתָּ* pro *sex*, substitutum *septem*, juxta masoram Josuae 15. ubi loca adducuntur. Sic tradit quoque masora Psal. 88. 7. & Ezech. 26. 20. ubi similiter loca ponuntur.

Ezech. 33. 4. in masora parva ad *וְהִשְׁמַרְתָּ* notatum erat: *Undecim sunt in prophetis.* Pro *אָ* undecim reposuimus *decem*, juxta masoram Ezech. 22. ubi decem loca afferuntur. Sic Jud. 4. 21. in masora parva. Ver. 6. idè error correctus. Ver. 22. masora parva ad *וְהִשְׁמַרְתָּ* plerumque tradit, *Tridecim esse plenam, masora magna, דְּבְתַיִן, quatuordecim.* Causam dedit unus locus controversus, qui in quibusdam libris plene, in aliis defectivè scribitur. Sequebatur post locorum traditionem: *Et in toto Samuelè similiter plene scribitur, exceptis quinq; defectivis.* Complevimus id, *וְכֹל שְׁמוּאֵל וְכֹתוּבִים*, & totus Samuel

& *Hagiographa*, ut patet ex masora Genes. 43. & Psalm. 126.

Ezech. 34. 28. in masora parva ad *וְהִשְׁמַרְתָּ* pro *decem*, reponendum *novem*: vide in masora finali, quae notata sunt ad fol. II. col. 3.

Ezech. 36. 19. in maso. parva ad *וְהִשְׁמַרְתָּ* pro *viginti quinque*, reposuimus *viginti octo*: tot enim defectiva afferuntur in maso. magna finali. Sic quoque corrigendum ver. 37.

Ezech. 37. 8. in maso. magn ad *וְשִׁבְרָהּ* pro *Octo* locis, adducta erant duntaxat loca septem. Octavum addidimus ex Exo. 22. 30. Plene autem traduntur Levit. 13. 18. Ver. 20. ad *וְהִשְׁמַרְתָּ* pro *trita* repositum *trita*, ut & ante notatum, & sic aliis locis. Ver. 23. in maso. parva ad *וְהִשְׁמַרְתָּ* pro *trita* repositum *trita*, ut ante cap. 36.

Ezech. 38. 12. in mas. magna ad hunc versum notatur: *Viginti sex versus sunt in Scriptura, in quibus singulis reperuntur omnes literae alphabeti.* In horum recensione, tres erant falsi, quos investigatos, correximus. Loca in universum hi sunt: Exo. 16. 16. Deut. 4. 34. Jos. 23. 13. 2. Reg. 4. 39. & 6. 32. & 7. 8. Jesa. 5. 25. & 66. 17. Jer. 22. 3. & 32. 29. Ezech. 17. 9. (pro hoc erat citatus versus 10) & 38. 12. (in hoc etiam quinque finales reperuntur) Hos. 10. 8. & 13. 2. Amos 9. 13. Soph. 3. 8. (in hoc quoq; quinque finales extant) Zach. 11. 2. Par. 2. 34. Eccles. 4. 8. Esth. 3. 13. Dan. 2. 45. & 3. 22. (mendose hic erat positus ver. 15. cap. 2. errore orto ex voce *וְהִשְׁמַרְתָּ*, quae in utroq; loco legitur, quod nobis investigandi causam praebuit) & 4. 20 (pro hoc mendose erat positus versus 10, similiter memoria scribae errante in vocibus *וְהִשְׁמַרְתָּ*, quae in utroque versu leguntur) & 7. 19. Esrae 7. 28. Neh. 7. 8. En viginti sex loca, in quibus tria falsa emendata. Hinc Rabbi Salomon Ezech. 17. miratur, quod cum in versu 9 totum alphabetum reperiat, non tamen in Masora numeretur. Atqui mirari desisset, si sequentem versum a masorethis falso adductum, sub censum revocasset.

Ezech. 39. 10. in masora parva ad *וְהִשְׁמַרְתָּ* pro *duo*, substitutum *viginti*, juxta masoram magnam hic, in qua tot loca afferuntur.

Ezech. 40. 20. in masora magna ad *וְהִשְׁמַרְתָּ* pro *quinque* locis, adducta erat *sex*. Sed sextus diversae formae fuit, unde distinximus eum ab aliis, addendo ad ultimum, *וְהִשְׁמַרְתָּ* *et unum est cum duplici kametz.*

Ezech. 41. 19. 21 ad *וְהִשְׁמַרְתָּ* pro *septendecim*, restitutum *sedecim*, juxta masoram Psal. 82, ubi sedecim loca adducuntur.

Ezech. 42. 3. in masora parva ad *וְהִשְׁמַרְתָּ*, pro *duo*, posuimus *tria*, juxta masoram magnam hic, in qua tria adducuntur. Sic Gen. 18. 31. similiter traduntur. Ver. 12. in masora magna ad *וְהִשְׁמַרְתָּ* notatum erat: *Duo sunt defectiva et unum plenum.* Hoc falsum est: bis enim duntaxat reperitur. Correximus ergo ex masor. Gen. 30. 38. ubi dicitur: *Duo sunt, unum plenum et unum defectivum.*

Ezech. 44. 12. in masora parva ad *וְהִשְׁמַרְתָּ* ponitur, *Quatuor sunt cum defectu vocis וְהִשְׁמַרְתָּ.* Pro *דְּבְתַיִן* reponendum *novem*. Vide notata supra ad Ezech. 20. 5.

Ezech. 46. 7. in masora magna ad *וְהִשְׁמַרְתָּ* pro *octo* locis afferuntur duntaxat septeni; deficiens addendus

IN AMOS.

ex Exo. 26. 13, והאמה מזה האמה כוונתו. Deinde in locorum recitatione pro ויאמה legēdum ויאמה, qui est verus septimus hujus textus Ezechielis.

Ezech. 4. 7. 15. in masora parva ad ויח pro ויח novem, reposuimus כוונתו viginti tria, juxta masoram magnā hīc, in qua tot loca adducuntur.

Ezech. 48. 10. in masora parva ad ויאמה pro ויאמה tredecim, ut habent secunda & tertia editio, & nostra, reponendum ויאמה Tria sunt initium versus, juxta masoram magnam Ezech. 9. 5, ubi loca adducuntur, & sic masora finalis.

In fine Ezechielis ponitur numerus versuum totius libri Ezechielis, sed omittitur medieta libri sive medius versus, qui aliis omnibus ascribi solet. Ponatur ergo & hīc, ויאמה בעשתי עשרה שנה, qui extat Ezech. 16. 1. ubi masora ponit חצי הספר חצי Medieta libri.

IN HOSEAM.

Hos. 4. 3. in masora magna ad ויאמה ultimus locus mendose erat productus: ויאמה בן תאבל הארז וקרו, ubi pro ultima voce וקרו substituiimus ויאמה. Est autem locus hujus textus. Qui scripserunt וקרו, habuerunt similem locum in mente, qui legitur apud Jeremiam, ויאמה בן תאבל הארז וקרו, Jer. 4. 28.

Hos. 7. 9. in masora parva ad ויאמה pro ויאמה octo, reposuimus ויאמה, juxta masoram magnam hīc: vide notata ad Judicium 17.

Hos. 8. 1. in masora parva ad ויאמה pro ויאמה novem, reposuimus ויאמה duo, juxta masoram magnam hīc: alterum extat Job. 39. 25. Masora de novem, intelligenda est late, de simplici hac voce, & cum literis servilibus sumpta. Vide masoram magnam Job. 39.

Hos. 9. 10. in masora magna ad ויאמה traditur: Tria sunt plena in hoc libro, Plena, id est, cum ויאמה. In hoc libro, scil. duodecim prophetarum: nam alia duo extant Zach. 1. 2. 5. Ver. 15. in masora magna ad ויאמה traditur: Tria sunt Milra in Scriptura, duo plena & unum defectivum. Hoc falsum: correximus ex masora Deut. 18. 16, duo defectiva & unum plenum. Hoc enim Deuteronomii, & alterum Ezech. 5. 16, defectiva sunt. Symbolum horu trium lingua Chaldaica proponitur ויאמה Audivi quod amant famem. Explicatio, Audivi, representat locum Deuteronomii, ubi legitur Ne pergam audire. Quod amant, indicat locum hunc Hoseae, ubi dicitur, Non pergam amare istos. Famem, indicat locum Ezechielis, ubi dicitur, Et famem adjiciam vobis.

Hos. 14. 10. in masora parva ad ויאמה notatum erat: Quater occurrit, ter deficiente jod in prophetis. Correxit id juxta masoram magnam hīc, in qua dicitur, Tria esse plena, & unum deficiente jod primo, quod est hoc ipsum. Deinde quod in masora parva dicitur ויאמה in prophetis, hoc expungendum. Nam unus extat Psalmo 68. 4. & duo Prov. 28. 1. & 29. 16. Denique in locorum recensione pro ויאמה legendum ויאמה.

IN JOELEM.

Joel. 1. 8. in masora parva ad ויאמה mendose in Venetis est ויאמה, ubi vocem ויאמה rejecimus ad lineam sequentem, ad vocem ויאמה.

Amos 2. 8. in masora magna ad ויאמה notatur: Decem sunt in hac locutione. Loca adducta erant duntaxat septem, ubi tria deficientia adjecimus ex masora Esth. 7, ubi plene adducuntur.

Amos 3. 9. in masora magna ad ויאמה traditur Verbum ויאמה semper construitur cum ויאמה prater duodecim, que sunt cum ויאמה. Pro duodecim locis adducta erant duntaxat decem, ubi duos deficientes addidimus ex masora 2. Reg. 20. 13, ubi vide Notas nostras.

Amos 5. 8. in masora magna ad ויאמה pro ויאמה septem, restituumdum ויאמה octo, ut habet masora parva. Locorum prava distinctio, erroris causam dedit. Unde post ויאמה ponenda distinctiois virgula: sunt enim distincta loca ex Jerem. 27. 17, & Ezech. 18. 32. Sic erunt octo loca, & non opus est istis, que in parenthesis masorae inferuimus tunc quando hunc errorem non deprehendimus. Ver. 16. in masora magna ad ויאמה notatum erat: ויאמה duodecim sic sunt conjuncta. Pro ויאמה posuimus ויאמה tredecim, ut masora parva habet mox infra ver. 26. & Amos 6. 14. Vide masoram finalem in ויאמה. Ibid. in masora parva ad ויאמה traditur: ויאמה Tria sunt in hac locutione. Pro ויאמה ponendum ויאמה quinque, juxta masoram Ecclesiast. 7. 2, cui consentit masora finalis.

Ver. 20. in masora parva ad ויאמה traditur: Non extat amplius defectivum in hoc libro, scil. duodecim Prophetarum. Pro ויאמה contraria Mich. 1. 5, ubi vide notata.

Amos 8. 2. in masora magna ad ויאמה notatum erat: Septem sunt plena in hac locutione. Pro ויאמה reposuimus ויאמה decem, juxta masoram Numer. 22. 26, ubi loca recensentur. Sic Masora parva Amos 7. 8. Ver. 12. in masora parva ad ויאמה pro ויאמה sedecim, substituiimus ויאמה septendecim: vide Castigationes ad 1. Reg. 38. 45.

Amos 9. 11. in masora magna ad ויאמה de erat locus unus, quem addidimus ex masora 1. Sam. 3. ubi loca integre adducuntur.

IN OBADIAM.

Obad. 3. in masora parva ad ויאמה notatur ויאמה Quater reperiri. Reponendum pro eo ויאמה Ter. Alia duo sunt Cant. 2. 14. & Jerem. 49. 16, & nihil amplius de hac voce in sacra Scriptura extat.

IN JONAM.

Jonæ 1. 9. in masora parva ad ויאמה pro ויאמה sex, reponendum ויאמה septem, juxta masoram magnam hīc, & Levit. 3. 9, ubi septem loca afferuntur.

IN MICHAAM.

Mich. 1. 5. in masora magna ad ויאמה traditur: Tota hic liber (12 prophetarum) defectivus est, excepto ויאמה, quod extat Amos 5. 20. Sic quoque tradit masora finalis in ויאמה. Si hæc masora vera est, tunc peccant libri hodierni, qui ויאמה plene habent in textu, prater illud Amos. Ibi autem tradit mas. parva Non esse aliud defectivum in hoc libro, que masora verior videtur, facta collatione eoru que passim occurrunt, veluti Obad. 5. 8. Mich. 1. 5. bis & 13. 1. Hab. 1. 12, qui

quæ omnia plene cum ὶ scribuntur, unde masora in Amos vera videtur, nullum scilicet aliud defectivum in hoc libro extare, & alia masora erit, in toto hoc libro ὶ plene scribi, excepto unico in Amos.

Mich. 2.1. in masora magna ad מִשְׁבְּוֹתָם notatur: Quatuor sunt plena, scilicet cum ὶ. Loca afferuntur duntaxat tria. Quartus addendus ex hoc ipso textu.

Mich. 5.1. in masora magna ad מוֹשֵׁל locus unus videbatur deficere, ob virgulam distinctionis omifam, quam suo loco adhibuimus.

Mich. 6.12.16. in masora parva ad וְשָׁבִיָּהּ pro ὶ quatuor, reponendum ὶ sex, juxta masoram magnam hic & Jefa. 4.0.22, ubi sex loca afferuntur.

IN NACHUM.

Nah. 1.11. in masora parva ad יָצָו pro ὶ tria, posuimus quatuor, juxta masoram magnam hic, in qua quatuor afferuntur. Editio prima ponit ב' duo, similiter mendose, ut loca ostendunt.

IN HABAKUK.

Hab. 1.12. circulus masoræ index, positus erat super יָצָו, quem transtulimus super sequentem vocem מָנַח. In masora magna hoc loco, quoque erat posita קָרָה, quasi ad eam masora pertineret. Substituimus & ibi vocem נָמַח. Hanc enim esse, de qua hic dicitur תּוֹרַת נָמַח וְיָצָו Correlitio scribarum, apparet ex commentario R. Salomonis & Aden Elræ, hoc loco, tum etiam ex aliis Hebrais, ut alio loco dicemus.

IN SOPHONIAM.

Soph. 2.11. in masora magna ad וְהָיָה traditur: Septies invenitur. Loca horum male fuerunt distincta, & defuit unus, quem complevimus, addendo ad primum locum ב' duo, duo sunt exempla in isto loco.

IN HAGGÆUM.

Hag. 2.3. in masora magna ad אֶמְרָאֵי traditur: Est unum ex undecim paribus vocum cum diverso accentu notatis, quorum prius habet accentum Revia, alterum Sakephaton. In horum parium recensione deerat unum, & unum prave fuit citatum. Nam וְהָיָה אֵינִי נְאֻם אֱלֹהִים erat tantum semel positum, ubi adjecimus וְהָיָה ὶ socius ejus: extatenim Ezech. 2.2. & 3.24. Sic pro כָּל רִבְרִי בֵּן אָרַם, extatenim Ezech. 2.2. & 3.24. Sic pro כָּל רִבְרִי בֵּן אָרַם, que ipsa quoque in Ezechiele sunt. Ver. 18. in masora parva ad לְמִן הַיָּם erat notatum, nocto, pro eo posuimus ὶ septem, juxta masoram magnam hic & Exod. 9.18, ubi septem loca afferuntur.

IN ZACHARIAM.

Zach. 5. in masora parva ad מִשְׁבְּוֹתָם in secunda & tertia editione deest litera numeri ὶ Tria, quam addidimus. Debet autem in textu scribi plene cum ὶ, ut versu secundo, & Hof. 9.10, que ista tria sunt, que in libro duodecim prophetarum plena esse dicuntur, vide masoram Hof. 9. Ver. 17. in masora magna ad מָנַח deerat locus unus, quem complevimus. Incidit autem in nostra editione mendum, in voce מִשְׁבְּוֹתָם alio loco positæ reducenda est post locum מָנַח על וְהָיָה אֵינִי נְאֻם אֱלֹהִים.

qui bis legitur, Amos 7. ver. 3.6. Adjecimus etiam, וְכֹל יִשְׁעֵיהּ רַבּוֹ & totus Jefaia istis similis est, id est, in toto Jefaia quoque cum Pathach semper scribitur, que sub his locis non comprehenduntur. Absque hac additione masora prior absolute sumpta, fuisset falsa, unde masora parva eam exprimit Amos 7.

Zach. 6.14. in masora magna ad לִקְרֹן traditur ὶ octo esse, & sic ubique masora notat. Distincte autem capiendum, nempe לִקְרֹן septies extat, & semel cum addito ὶ ab initio לִקְרֹן, quod octavum est, quod propterea in parenthesi in masora monuimus. Confer masoram Exod. 28. ver. 13. 29.

Zach. 7.11. in masora magna ad מִסְפְּרֵיהֶם loca prave erant distincta, & pro tribus videbantur quatuor adducta, quod emendavimus.

Zach. 8.1. in masora parva ad וְיָצָו notatum erat: ὶ Quinque sunt initium versus cum hoc accentu. Pro ὶ quinq, reposuimus כ' viginti, juxta masoram Zach. 7.4, ubi traditur plenius: Viginti sunt initium versus cum accentu Tevir, quorum duo sunt in hoc libro. Loca viginti plene recensentur 2. Par. 12.

Zach. 14.17. in masora utraque ad וְיִשְׁלַח אֱלֹהִים traditur esse Tredecim, & sic habet masora finalis, & masora parva passim. Loca autem afferuntur duntaxat duodecim, unde unus deficit, quod in parenthesi in masora monemus.

IN MALACHIAM.

Mala. 1.6. in masora utraque ad וְהָיָה traditur: Non reperitur amplius plenum, (cum ὶ in medio) septem autem in hac locutione sunt plena, nepe in numero plurali cum Affixis. Post loca sex, que extant Jud. 13.8. & 19.26. Psal. 123.2. & 147.5.2. Par. 17.8. Mala. 6. subjicitur, Unum esse plane defectivum וְהָיָה אֵינִי, ex i. Sam. 16.16. & unum omnino plenum וְהָיָה אֵינִי, quod inter præcedentia sex positum antea, ex Psalm. 147. Sunt ergo duntaxat sex plena, & in masora pro ὶ septem, reponendum ὶ sex.

Mala. 2.2. in mas. magna ad אֵלֵיהֶם notatur: Octo sunt initium versus. Loca adducta erant tantum septem, ubi octavum adjecimus ex masora Gen. 24.38. Ver. 6. in mas. parva ad וְהָיָה erat notatum כ' viginti unum fuit hujus locutionis. Pro כ' substituimus כ' viginti duo, juxta masoram in principio libri Cantici canticorum. Idem error fuit ver. 7. Ver. 11. in masora parva ad וְהָיָה pro ὶ septem, ponendum ט' novem, ut est in masora magna hic & Daniel. 11.

In fine Malachiæ ponitur numerus versuum libri duodecim prophetarum 1050, quorum symbolum mendosum datum erat א'ה, id est 1005. Pro ὶ ergo substituimus כ' quod valet 50.

IN PSALMOS.

Psal. 5.5. in masora parva ad וְהָיָה pro ὶ sedecim, reponendum ὶ septendecim: vide notata ad Jefa. 5.8.4. Ver. 10. in masora parva ad וְהָיָה traditum erat: כ' viginti quinque sunt cum isto accentu initium versus in hoc libro. Pro כ' posuimus כ' quinquaginta quinque, ut hic habet editio prima, & masora magna hoc loco, & masora finalis.

Psal. 6.4. in mas. magna ad וְהָיָה medose erat וְהָיָה אֵינִי pro quo reposuimus וְהָיָה אֵינִי וְהָיָה אֵינִי Veatta una est

ex vocibus, in quibus deficit litera ה in fine, & leguntur cum ה. Hæ ponuntur in masora finali in litera ו & sunt viginti novem. Vers. 11. in masora parva ad ו pro decem, reposuimus ו septem, juxta masoram Gen. 15.

Psal. 7. 1. in masora parva ad ו pro ו septem, reposuimus ו decem, juxta masoram magnam hic, in qua decem adducuntur.

Psal. 8. 8. in masora parva ad ו quidam libri habent ו decem, alii ו undecim, alii ו quatuordecim. vide Castigationes nostras ad Exo. 21. 29.

Psal. 8. 16. in masora parva ad ו pro ה quinque, substituiimus ו quatuor, juxta masoram magnam hic & 2. Sam. 22.

Psal. 26. 12. in masora parva ad ו erat simpliciter notatum, וכל מנין דכו Octo sunt, & omnis numerus ipsi similis est. Ad ה octo, adjecimus ו כל מנין in locutione hac: non enim simpliciter hæc vox octies reperitur, sed sexies per se, & bis cum ל ab initio, ו כל מנין, quæ conjunctim sunt octo. Et omnis numerus ipsi similis est, hoc est, ו כל מנין quoque semper dicitur, quando ipsi numerus adjectus est, veluti ו כל מנין mille pedites. Ista autem non sunt numerata, nec in priori numero comprehensa. In masora magna mendose erat ו septem, pro ו sex reposuimus ו sex, quæ speciatim adducuntur, & seorsim adjiciuntur duo ו כל מנין.

Psal. 28. 3. in masora utraque ad ו traditur: ו נשקו ו נשקו Novem sunt, sex mala & sex bona, id est, sexies reperitur ista vox significatione mali, & ter significatione pascendi, quod bonum est.

Psal. 31. 8. in masora parva ad ו traditur, ו חסדו ו חסדו Sex sunt solitaria. Pro ו reponendum ו novem, juxta masoram Jesa. 37, ubi novem adducuntur. Solitaria, id est, destituta scilicet voce præcedente ו חסדו. Vers. 6. in masora parva ad ו erat notatum, ו כל מנין triginta plena sunt. Pro eo reposuimus ו viginti sex, juxta masoram finalem in ו. Vers. 8. in masora utraque ad ו notatum erat, ה Quinque sunt defectiva, in Hagiographis, id est, sine ה in fine, ut masora parva expressè dicit Psal. 50. 18. Hoc simpliciter acceptum, falsum est, unde distinctius masoram proposuimus, Quinque sunt in Hagiographis, quatuor defectiva, & unum plenum, scilicet cum ה, quod extat Psal. 10. 14, ו כל מנין cum defectu Jod in medio, de quo præcedens masora de quinque defectivis non loquitur.

Psal. 33. 7. in masora parva ad ו pro ו tria, posuimus ו quatuor: tot enim masora magna hic adducit.

Psal. 35. 28. in masora parva ad ו pro ו quatuor, reposuimus ו tria, juxta masoram Psal. 22.

Psal. 36. 7. in masora magna ad ו traditur: Est una ex quatuor vocibus in Scriptura, quæ dicuntur Itur sopherim. Sic afferuntur loca quatuor. At Gen. 18. 5. masora parva tradit esse quinque. Sic & Talmudici docent esse quinque, & quintum afferunt ex Gen. 24. 55. ו כל מנין. Duo alia sunt, ו כל מנין Psal. 68. 26, item ו כל מנין Numer. 12. 14, ubi in textu est ו כל מנין, contra hanc masoram. Vide supra in Clavi masoræ cap. 11. & Præfationem Hebraicam primam in hæc Biblia, col. 5. in fine & deinceps.

Psal. 27. 24. in masora magna ad ו erat notatum: Tria sunt, quorum duo defectiva & unum plenum. Mendose id, quod propterea invertimus, Duo plena & unum defectivum. Unum plenum hic est, alterum Prov. 16. 33, defectivum Job. 40. 28. De hoc masora ipsamet dicit, ultimum esse defectivum.

Psal. 38. 8. in masora magna ad ו pro ו tria, restituiimus ו duo: nam duo loca affert masora, quorum alterum extat Pro. 12. 9, unum præterea distinctè affert ו כל מנין cum ו ab initio, quod legitur 1. Sam. 18. 23.

Psal. 43. 2. in masora magna ad ו traditur: Tria sunt raphata sive lenia, nempe absque dages in ו, quorum loca, & cæt. & omnie Lama lena est mitra, excepto uno: & omnie Lama dageffatum (in ו), est milhel; quod si est ante literas ו כל מנין, (id est, ante vocem ab aliquam harum literarum incipientem) est lenie & milhel, a quibus quinque excipiuntur, quæ etsi sunt ante ו כל מנין, tamen dageffata veniuntur. Hic pro ו כל מנין legendum est ו כל מנין, juxta masoram infra Psal. 49. 6. & Jer. 15. 18. & masoram finalem, & sic exempla hic adducta idem confirmant.

Psal. 45. 8. in masora parva ad ו pro ו sedecim, restituiimus ו septendecim, juxta masoram Mich. 6. ubi loca recensentur. Vide notata ad Jesa. 58. 4. Vers. 17. in masora parva ad ו pro ו Non reperiri amplius, posuimus ו tria esse, juxta masoram magnam hic, in qua tria afferuntur.

Psal. 48. 11. in masora parva ad ו core restituiimus, ut Psal. 45.

Psal. 58. 6. in masora utraque ad ו pro ו septendecim locis verbum ו כל מנין construitur cum ו. Pro ו reposuimus ו octodecim, juxta masoram magnam hic, in qua octodecim exempla afferuntur. Ubi septendecim masora habet, præterit unum, quod extat 1. Sam. 28. 23. Vide masoram finalem in ordine ו כל מנין, ubi R. Jacob de hac discrepantia monet.

Psal. 59. 14. in mas. magna ad ו erat virgula distinctionis inter duos locos ommissa, unde numerus locorum erat turbatus: eam suo loco adjecimus.

Psal. 66. 7. in masora parva ad ו pro ו mendose erat positum, legendum ו ירימו, pro eo restituiimus ו ירימו. Vers. 12. in mas. magna ad ו notatur, Ter invenitur, cum pathach juxta Athnach, quorum loca adducuntur, sed inter eos unus falsus est, nempe ו כל מנין qui extat Psal. 107. 33, in quo præfens vox non legitur. Reponendum pro eo ו כל מנין, qui est ejusdem Psal. mi vers. 35, ubi vocum similitudine decepti fuerunt. Tertius locus extat Pro. 30. 16. Deinde quod hic in masora dicitur, Tria esse patachata juxta Athnach & Sophpafuk, id falsum est, & propterea verba ו כל מנין expungenda sunt. Nam præcedentia tria exempla tantum ad Athnach referuntur, & vox ו כל מנין cum Sophpafuk semper habet Kametz, ut Pl. 67. 2. & 74. 4. & ita semper, quæ idcirco non sunt numerata. Denique ultima hujus masoræ verba, ו כל מנין ut falsa & superflua similiter expungenda sunt, aut pro ו כל מנין, quod notat ו כל מנין similia ipsi, legendum ו כל מנין cum kametz sunt, & sic mas. esset proba, nempe ו כל מנין cum omni Athnach & Sophpafuk habet kametz. præter tria cum pathach, quæ tradita sunt ante.

Psal. 67. 7. in masora parva ad ו erat notatum: ו כל מנין

Quæ

Quatuordecim sunt initium versus. Pro וי reposuimus וי
tredecim, juxta masoram Pfal.68.9, ubi tredecim addu-
cuntur, & sic habet masora finalis, & masora magna
Gen.47.6.

Pfal.68.18. in mas. parva ad ארני בים traditur, ג
מפיק, cuius sensus, Tria sunt quæ ultimam literam ו
גבר profertur, & tamen post se relinquunt literam ג
בג raphatam, quod contra communem consuetudi-
nem est, quæ requiret ibi Dages lene. Tria illa loca
sunt, ורחה Psa.34.11. ורחה Eze.23.42, & hoc ארני בים
Cæterum hæc masora in Venetis malè discerpta est, &
prima ejus pars impertinenter posita in pagina præ-
cedenti, & mendosè incipiens בים pro ארני בים.

Pfal.72.5. ad וי ארני in masora parva ad וי Quatuor
sunt, in masora magna א Tria. Utrumq; simpliciter in-
tellectu, falsum est, unde distinximus & plenius pro-
posuimus hanc masoram ex Jefa.25.3, ubi traditur ad
hanc vocem וי ארני Quatuor sunt, tria plena & u-
num defectivum. Vide notata ad Jefa.25.

Pfal.74.11. in masora parva ad ביה pro וי sex, repo-
nendum וי decem, juxta masoram magnam hîc: dein-
de bonum esset addi ביה in locutione hujus vocis. Non
enim ista decem intelliguntur strictè & simpliciter
de hac voce, sed latè de aliis etiam vocibus Verbi ביה,
ut exempla ostendunt.

Pfal.75.10. ad וי ארני traditur: Octodecim sunt defecti-
va, id est cum וי in medio. Locorum וי octo remit-
titur ad masoram finalem in ordine וי. Ibi autem vi-
cissim fit ablegatio ad hunc locum. Sic etiam Exod.3.
15. & 15.18. ad hunc Psalmum fit remissio. At nec hîc,
nec alibi ista loca masora recenset. Vide ergo Notas
nostras in masoram finalem, ad fol.49. col.2.

Pfal.80.14. in masora magna pro וי ארני legèdum
וי ארני, ad hanc enim vocem, non ad præcedentem, ma-
sora ista pertinet.

Pfal.81.12. in masora parva ad וי ארני pro וי
sedecim, reposuimus וי octodecim: vide notata supra
ad Psal.58. Similiter & in masora magna hîc cor-
reximus.

Pfal.84.11. in masora parva ad וי ארני traditur: Bis est
cum Pabach juxta Athnachta. Alter locus ponitur
והי עבדך בי ארני. Hîc expungendum וי, quod in isto
loco non legitur; extat autem Psal.86.2.

Pfal.85.6. in masora parva ad וי ארני pro וי
duo, restituimus וי x masora magna, in qua tria loca
adducuntur.

Pfal.89.1. in masora parva ad וי ארני traditur, וי Ter
inveniri. Masora magna tradit וי bis extare, & addu-
cit tria exempla, quorû tertium ad hujus vocis proba-
tionem nihil facit: est enim versus secundus hujus Psal-
mi. Corrigenda hîc est masora magna, & primo pro
וי duo, reponendû וי tria, deinde expungendus tertius
ille locus, & substituendû וי ארני, ויהי ככל האדם מאתן האדמה, ex 1.Reg.4.31. Vers.5. in masora parva ad וי ארני
notatur: Non reperitur amplius sic scriptum. Sic &
masora magna: Non est aliud simile ipsi sic scriptum, &
adducitur ad probationem versus secundus hujus
Psalmi mendosè: nam ibi scribitur וי ארני sine ו in
medio. Expunximus ergo eum, & substituimus ver-
ba hujus versus quinti. Vers.11. in masora magna ad

וי ארני traditur: Duodecim sunt hujus locutionis. Sic & Job.
9. & Jefa.20. masora magna tradit, & tot loca adducit.
At in Jefaia unum exemplum amplius à collectore
hujus masoræ adjectum est, quod legitur Jefa.60.5, &
sic erunt Tredecim.

Pfal.93.3. in masora parva ad וי ארני pro וי unde-
cim, substituimus וי decem, juxta masoram magnam
hîc, & 2.Sam.18.

Pfal.95.7. in masora magna ad וי ארני pro וי sex, po-
suimus וי quinq; ut habet masora parva, & quot loca
hîc adducuntur.

Pfal.101.3. in masora parva ad וי ארני notatum erat:
Quatuor scripta sunt cû וי. Id falsum est: reposuimus pro
eo, Quatuor sunt, quorum unum scriptum est cum וי, scil. in
fine. Tria ergo reliqua sunt cum וי ut mas. magna hîc
addit. Quod cum וי scriptum est, legitur Gen.31.28. ubi
mas. utraq; proba est, & loca etiã ibidem adducuntur.

Pfal.105.4. in mas. magna ad וי ארני notatum erat וי
sex, esse: posuimus pro eo וי septem, juxta mas. Soph.2.
ubi loca adducuntur. Verã in utraq; masora nota-
tur: Est unus ex וי viginti tribus versibus, in quonon est
longus neq; brevis, id est, neque litera ו, neque litera י.
Pro וי reponendum וי viginti duo, juxta masoram
Num.7. ubi loca adducuntur.

Pfal.106.26. in masora parva ad וי ארני erat nota-
tum: וי Quinq; sunt, in quibus deficit וי. Pro וי posui-
mus וי octo: vide supra notata ad Ezech.20.

Pfal.114.3. in masora magna ad וי ארני notatum erat,
Non esse amplius initium versus, & adductus erat lo-
cus וי ארני, incipiens à litera ו. Defecta ergo ibi fuit lo-
cutio, quàm supplevimus, addendo וי ארני & unum est,
scil. וי ארני, quod extat Neh.9.11.

Pfal.115.14. in masora parva ad וי ארני erat notatum:
וי Quatuor sunt significatione Addendis, & unum illorum est
defectivum. Pro וי quatuor notavimus וי undecim, &
pro וי ארני & unum, substituimus וי וי octo, juxta maso-
ram. Exo.8.25. & Gen.30.4, ubi dicitur, esse undecim,
quorum octo defectiva, & tria plena. In Genesi loca
afferuntur, sed non nihil confusè, quod hoc loco in
masora per parenthesin monemus.

Pfal.122. in masora magna dicitur: Decem versus
sunt in quibus vox secunda est וי ארני. Loca adducta erant
undecim, ex quibus falsum expunximus, qui etiam
Gen.29.3, in masora omisus est.

Pfal.128.3. in masora parva ad וי ארני notatum erat וי
Tria substituimus pro eo וי septendecim, juxta maso-
ram 2.Par.17. ubi tot loc. recensentur.

Pfal.140.8. in mas. magna ad וי ארני וי ארני erat notatum,
וי Sex sunt sic scripta. Substituimus pro eo וי quinq; ut
habet masora parva & quot loca hîc adducuntur. Sic
Hab.3.18. & masora finalis. Subjicitur in fine hujus
masoræ, וי ארני ארני Et unum ארני plenum est, cujus
locus affertur ex Jud.13.8. Hoc ut impertinens, ex-
pungendum est: in hoc enim versu præcedens locu-
tio וי ארני non legitur.

Pfal.147.5. in masora parva ad וי ארני notatur: Non
extat amplius defectivum, & וי septem sunt plena in hujus
vocis locutione. Pro וי restituendum וי sex, juxta maso-
ram parvam Jud.13.8, & masoram magnam Mal.1.6,
ubi loca sex afferuntur. Vide ibi Notas nostras.

Pſalm.148.7. in maſora parva ad תַּקִּים traditum erat, וְ תְּרֵינִי פִּלְנָה. Correximus id juxta maſora magnam hęc, quę tradit, וְ תַּקִּים רַמְלָאִים בְּ דְּוֹ פִּלְנָה *Duo ſunt omnino plena*, ſcilicet cum utroque Jod. Adjicit deinde, Tria eſſe defectiva Jod poſteriori, quorum loca etiam afferuntur. Verſu 12. maſora magna ad תַּחֲלוֹת confuſa & falſa eſt, diſſidentibus hodie libris in ejus vocis ſcriptione, quam maſora hoc loco explicare voluit, Dicit תַּחֲלוֹת quater inveniri diverſimodę ſcriptum in litera וְ. Exempla adducta extant Jeſa.23.4. Pſal.45.15. Thren.4.33. Zach.9.17. Hujus Pſalmi exemplum præteriit, ac proinde erunt quinque.

Pſal.149.5. in maſora magna ad מִקְדָּוֹת, pro quatuor locis, adducta erant duntaxat tria, ubi deficientem addidimus ex Hoſ.7.4 quem huc pertinere, maſora parva ibi notat. Afferuntur etiam Mich.2. ſed item mendosę, quod ibi quoque correximus.

IN PROVERBIA.

Pro.118. in maſora magna traditur: חַם חַם novies conſtituunt initium verſus. Delevimus חַם, quia loca hęc adducta, probant id duntaxat de חַם. Sic maſora 2.Par.9.24. & maſora finalis, tantum de חַם quatuor.

Pro.12.20. in maſora parva ad תְּרֵינִי erat notatum: וְ תְּרֵינִי *ſunt plena*. Pro וְ reſpoſuimus וְ quatuor, juxta maſoram magnam hęc & Exo.15. ubi quatuor loca afferuntur.

Pro.4.17. in maſora parva ad רַעַר pro וְ ſedecim, reponendum וְ ſeptendecim; vide notata ad Jeſa.58.4.

Pro.8.7. in maſora parva ad רַעַר cc rigendum, ut præcedit. Ver.14. in maſora parva ad תְּרֵינִי pro וְ ſex, reſtituimus וְ ſeptem, juxta maſ. magnam hęc & Jeſa.28.29, ubi loca ſeptem afferuntur. Inter iſta ſeptem maſora utrobique hunc locum Proverbiorum citat, תְּרֵינִי תְּרֵינִי, לִי עֵצָה וְ לִי תְּרֵינִי, cum omnes libri hodie in textu habeant, לִי עֵצָה וְ תְּרֵינִי. Si hæc ſcriptio eſt authentica, tum hic locus ad præcedentia ſeptem non eſt referendus. At quid ſibi vult maſora cum numero ſive ſex ſive ſeptem? nam undecim plena cum וְ reperiuntur, nempe Jeſa.28.28. Mich.6.9. Job.5.12. & 6.13. & 11.6. & 12.16. & 26.3. Pro.2.7. & 3.21. & 8.14. & 18.1. Fortę redundantes olim ſcripti fuere תְּרֵינִי.

Pro.10.2. in maſora parva ad רַעַר pro וְ ſedecim, reſpoſuimus וְ ſeptendecim: vide notata ad Jeſa.58.4.

Pro.12.2. in maſora parva ad רַעַר traditur: *Quatuor ſunt, & unum defectivum*. Illud libri hodie oſtendunt Job.34.29, ubi maſora magna monet quosdam libros maſorę traderę, duo eſſe defectiva, nempe hoc Jobi & Proverbiorum, At 1.Sam.14.48, maſora magna dicit, hoc Proverbiorum tantum eſſe defectivum.

Pro.13.23. in maſora parva ad רַב notatum erat, לְכָּ *Triginta duo ſunt cum kametz*. Pro eo reſpoſuimus לְכָּ *Triginta tria*, ut R.Salomon hęc ſcribit, ſe in libris maſorę inveniſſe. Vide Notas noſtras ad 2.Par.28.

Pro.14.4. in maſora parva ad רַב erat notatum: וְ *Quinque ſunt cum kametz*. Hoc falſum eſt; unde ſubſtituimus pro eo וְ *Non reperitur amplius cum kametz*, ſcilicet extra hiftoriam Joſephi, Gen.41. & deinceps, in qua ſemper, quinque ſcil. extat cum Kametz, & in

tota reliqua Scriptura non ſæpius, niſi unico hoc loco Proverbiorum. Maſora autem hęc prolixior eſt, & alia quædam peculiaria cum Kametz adjungit, inquiens: Omnia קָרִי (id eſt, omne vocabulum קָרִי) in hiftoria Joſephi, omnia קָרִי (id eſt, קָרִי) in hiftoria Balak: omnia קָרִי (omnia וְקָרִי) in hiftoria Bilham: omnia קָרִי (קָרִי) in Proverbis: omnia וְקָרִי (וְקָרִי) in Eccleſiaſte: omnia קָרִי (קָרִי) in Daniele, ſunt cum kametz, & in reliqua Scriptura tota cum Pathach, excepto uno קָרִי in Proverbis. Hinc capienda maſora parva ad קָרִי Gen.41. Terminatio וְ eſt forma Inſinitivi, ex dialecto Hieroſolymitana.

Pro.16.12. in maſora parva ad רַעַר pro וְ reſpoſuimus וְ, ut ſuprà cap.4, ubi vide.

Pro.17.20. in utraque maſora ad קָרִי pro וְ ſex, reſpoſuimus וְ ſeptem: vide notata ad Jud.7.

Pro.18.5. in maſora magna ad מִקְדָּוֹת de eſt locus unus, qui addendus ex Prov.117. Vide notata ad Levit.19.34.

Pro.20.26. in maſora parva ad רַעַר erat notatum, כָּ *viginti unum ſunt*. Subſtituimus pro eo כָּ *viginti quinque*, juxta maſoram finalem, ubi loca adducuntur. Sic Gen.14.16. & 20.14. Jud.17.3. & alibi.

Pro.24.16. in maſora parva ad וְ רַעַר pro וְ ſex, reſtituimus וְ ſeptem, ex maſora Prov.2. ubi loca afferuntur.

Pro.26.12. in maſora magna ad רַעַר erat notatum, וְ *Quinque ſunt defectiva in Hagiographis*. Reſpoſuimus pro eo, *Quatuor ſunt defectiva & unum plenum*. Vide notata ad Pſalmum 318.

Pro.30.15. in maſora parva ad חַב pro וְ *Tria*, reponendum בְּ *duo*: nunquam enim ſæpius reperitur, quam hęc geminatum. Ver.16. in maſora magna ad חַב, unus locus pravus eſt, qui corrigendus ut & alia in hac maſora, ut Pſal.66. ubi vide quę notavimus. Ver.19. in maſora parva ad וְ קָרִי pro וְ *quatuor*, reſtituendum וְ *tria*, juxta maſ. parvam Pro.23.34. & Jud.15.8. In maſora magna locus וְ *ותכרך מאד בלב ים*, falſus eſt, & expungendus. Ver.22. in utraque maſora erat notatum, quatuor iſtius locutionis plena eſſe: adducta autem erant loca quinque. Pro וְ *quatuor*, reſpoſuimus וְ *Tria*; juxta maſoram finalem. Ex locis adductis, duos expunximus, unum ex 1.Reg.1.5, in quo וְ defectivę ſcribitur, alterum ex verſu 18. ejuſdem capitis, in quo nullum vocabulum hujus locutionis extat.

Prov.31.21. maſora ad וְ חַב interdu[m] tradit וְ *octo* eſſe, interdu[m] וְ *ſex*, quando octo tradit, tunc includit duo וְ חַב: vide notata ad Ezech.3.9.

IN IOBUM.

Job.11. in maſora magna ad וְ חַב הוּא הוּא notatur. *Duo ſunt ſic conjuncta*. Primus locus obſcurę indicatus erat per vocem וְ חַב, quę legitur Jer.20.16. Alter locus erat וְ חַב בְּנֵי בְנֵי בְנֵי, qui eſt verſus tertius hujus capitis Jobi, in quo legitur וְ חַב הוּא הוּא, ideoque falſus. In ejus locum ſubſtituimus verba verſus primi Ver.7. in maſora magna ad וְ חַב pro וְ ſedecim, reſpoſuimus וְ ſeptendecim, juxta maſoram Job.2.2, ubi ſeptendecim loca afferuntur, & ſic quoque Levit.12. ad verſum

Job. 29. 12. in masora parva ad **קָרַב** pro **ו'** reposuimus **ו'**, ut supra cap. 1. Ver. 16. in masora parva ad **קָרַב** pro **ו'** *quinq.*, restituumus **ו'** *sex*, juxta masoram Exod. 23. & Psal. 119. in lit. 7.

Job. 30. 7. in mas. magna ad **שְׂחָזוּם** pro **ו'** *שְׂחָזוּר* restituumus **ו'** *וְהוּר נָטַב ט' הוּר*. Inquit enim masora: Semel legitur **שְׂחָזוּם**, & semel **הַשְׂחָזוּם**, suntque unum ex quinque paribus vocum, quarum una habet ab initio **ש**, altera **ה**, Ver. 30. in masora magna ad **וְרָב** loca prave fuerunt distincta, quod emendavimus.

Job. 32. 10. masora magna ad **רָוַי** bis erat superflue posita, ubi unam expunximus.

Job. 34. 8. in masora parva ad **רָשַׁע** pro **ו'** *sedecim*, reponendum **ו'** *septendecim*: vide notata ad Jesa. 58. 4. Ver. 35. in masora magna ad **וְרָבָרָב** pro quinque locis, erant duntaxat allata quatuor, ubi deficientem restituumus ex masora Deut. 4. 36.

Job. 36. 10. in masora utraq; ad **עֹנֶה** pro **ו'** *octo*, reponendum **ו'** *novem*. Masora parva in venetis mendosius habet **ו'** *undecim*. Loca fuerunt mendose & confuse proposita. Primus locus in venetis legitur, **וְיָקָרְבָה אֵת בְּנֵי אֶחָיו**, pro **וְיָקָרְבָה אֵת בְּנֵי אֶחָיו**: versus decimus quintus hujus capituli Jobi, prave erat in duos locos distinctus: numerus denique erat defectus. In nostra editio quoque sunt quedam emendanda. Post tertium locum, legendum, **וְהָבִירוּ רֵשָׁעֵיהֶם**, quo intelligitur locus Jer. 11. 8, quem vox **שָׂרִירֹת** quae ibidem legitur, distinguit a simili loco Jer. 7. 24. Post **שָׂרִירֹת** ponenda distinctio. Quartus locus legendus **וְלֹא שָׂמְנוּ וְלֹא חָמוּ** expunctis litteris **וְ**. Caeterum novem loca extant Levit. 8. 24. Jer. 6. 10. & 7. 24, cujus socius vel similis locus per **שָׂרִירֹת** a praecedenti distinctus, extat cap. 11. 8, Jer. 7. 26. cujus socius per **שָׂמְנוּ** a praecedenti distinctus, extat cap. 17. 23. Jer. 34. 14. Job. 36. ver. 10. & 15.

Job. 40. 18. in masora parva ad **וְהוּר** mendose erat **ו'** pro **ו'** *viginti duo*, de quibus in principio Cantici canticorum.

Job. 42. 12. in masora parva, ad **וְרָב** pro **ו'** *duo*, restituumus **ו'** *duodecim*, ex masora magna hic, quae affert loca duodecim.

IN CANTICUM.

In vestibulo interiori, circa voce majusculam **וְ** traditur mas. de **וְ**, quae legitur cap. 1. ver. 2: ibi pro **ו'** *viginti tria*, restituumus **ו'** *viginti duo*, ut habet hic mas. parva, & Thren. 3. 29, & alias saepe. Loca adducuntur viginti tria, unde factum, ut mas. quandoque ponat **ו'** *viginti tria* esse. At secundus, **וְ** *וְהוּר נָטַב ט' הוּר* falsus est, ex Psal. 105. 5. adductus, in quo non **וְ** sed **ו'** legitur, Mahent ergo vigintiduo.

IN RUTH.

Ruth. 1. 4. in masora parva ad **וְרָבָרָב** pro **ו'** *quatuor*, reponendum **ו'** *quinq.*, juxta masoram Deut. 2. 11. & masoram finalem. Ver. 16. in masora magna ad **וְרָב** pro quinque locis adducta erant tantum quatuor, & omnis locus hujus textus, quem addidimus.

Ruth. 3. 12. inter octo voces, quae scribuntur in textu, & non leguntur, adducitur **וְרָבָרָב**, ex Jerem. 38. 16. Pro eo ponendum videtur **וְרָבָרָב אֵת אֵת** quod masora parva ibi notat esse unum ex illis.

Job. 2. 2. in utraq; masora ad **וְרָבָרָב** pro **ו'** reposuimus **ו'** in capite praecedenti. Ver. 12. in mas. parva ad **וְרָבָרָב** pro **ו'** *quatuor*, juxta masoram **וְרָבָרָב** hic, & Jud. 21, ubi tot loca afferuntur.

Job. 7. 8. in masora parva ad **וְרָבָרָב** pro **ו'** *duo*, restituumus **ו'** *tria* juxta masoram magnam hic, quae tria scribit. Alii duo sunt Pro. 11. 26. & 24. 24. Ver. 24. masora parva ad **וְרָבָרָב** pro **ו'** reposuimus **ו'**, ut cap. 1.

Job. 4. 3. in masora parva ad **וְרָבָרָב** mendose erat pro quod substituumus **ו'** *וְרָבָרָב*, juxta masoram **וְרָבָרָב** hic. Ver. 12. in masora parva ad **וְרָבָרָב** pro **ו'** reposuimus **ו'** *tria*, juxta masoram magnam hic, quae tria adducuntur. Ibidem in masora parva pro **ו'** *tria*, reponendum **ו'** *duo*, quae afferuntur cap. 26. 14. Ver. 19. in masora parva ad **וְרָבָרָב** pro **ו'** substituumus **ו'** *quinq.*, juxta masoram magnam hic, quae quinque adducit.

Job. 5. 9. in mas. parva ad **וְרָבָרָב** pro **ו'** *tria*, reponendum **ו'** *sex*, juxta masoram Jud. 18, ubi sex afferuntur.

Job. 7. 14. in mas. magna ad **וְרָבָרָב** erat **ו'** *non* reperiendum. Restituumus pro eo **ו'** *tria*, ex mas. Job. 9. tertium extat Job. 13. 21. Ver. 17. in mas. parva **ו'** traditur, **ו'** *undecim sunt defectiva*: reponendum pro eo **ו'** *octodecim*. Vide notata ad Psal. 75. 10.

Job. 19. 4. in masora parva ad **וְרָבָרָב** traditum erat, **ו'** *sex sunt initium versus*. Restituumus pro eo **ו'** *novem*, juxta masoram magnam hic & infra cap. 36, ubi sex adducuntur.

Job. 21. 22. in mas. magna ad **וְרָבָרָב** in Venetis traditur: **ו'** *septem* **ו'** *cum kametz ante* **ו'**, id est, voces **ו'** *vel* **ו'** *incipientes*. Hoc simpliciter in sum, falsum est. Vera est mas. finalis in **ו'**, & textus Gen. 21, quae tradunt, **ו'** *quinq;* esse cum Kametz **ו'** & ante **ו'** duo cum Patach, quod postremum loci loco tantum expressimus, & duo illa **ו'** ante reposuimus. Alterum est **ו'** *Genes. 31. 36*, quae cum kametz, extant Gen. 31. ad ver. 32.

Job. 24. 15. in masora parva ad **וְרָבָרָב** pro **ו'** *octo*, restituumus **ו'** *novem*, ex masora magna hic & Esrae 5. 5. autem hic in Jobo recensentur duntaxat octo, deficientem addidimus ex masora in Esra, ubi ple- nius adducuntur.

Job. 26. 5. in masora magna ad **וְרָבָרָב** expunctam vocem **ו'**, quae superflua fuit: masora emendat vocem **ו'** *notat*. Deinde in editione mendose legitur **ו'** *וְרָבָרָב pro **ו'** *וְרָבָרָב*.*

Job. 28. 2. in masora parva ad **וְרָבָרָב** pro **ו'** *septem*, restituumus **ו'** *sex*, juxta masoram finalem, in qua sex afferuntur, nec ullibi saepius masora hujus recordatur.

IN THRENOS.

Thren.3.2. in masora parva ad ארתי notatum erat, *Triginta sunt plena*: restituumus pro eo ב'ו *viginti sex*, ex masora finali in אא.

Iu fine hujus libelli omiffa est à librariis summa versuum, item medietas libri sive medius versus, qui tamē in medio libri à masorethis notatus est, unde liquet defectum istum in fine libri non esse à masorethis. Addi autem possit, ut sit in hac parte totius masoræ conformitas, in hunc vel similem modum: סבוב פסוקי דאיכה מאה וחמשים וארבעה ק"ר סינן וחצו לרכא: תחת רגלי:

IN ECCLESIASTEN.

Eccles.2.16. in masora magna ad ותי notatum erat: *Omnia sunt plena exceptis sex defectivis*: Pro ו *sex*, restituumus ו *septem*, juxta masoram magnam hic & infra cap.7.

Eccles.2.20. Notæ duæ masorethicæ ad ותי מקום אל transpositæ sunt. Ad ותי מקום אל pertinet ט *novem*, & ad tres istas voces conjunctim, pertinet ו *tria*, ut liquet ex masora finali in ordine קט. Ver.22. in mas. magna in locorum recensione, in penultimo loco mendose erat ותי pro ותי. Locus extat Dan.10.7.

Eccles.6.10. masora ad ותי impertinenter erat posita in pag. præced.

Eccles.8.8. in mas. parva ad ותי pro ו *sedecim*, reposuimus ו *septendecim*: vide notata ad Jesa.58.4.

Eccles.9.6. in masora parva ad ותי pro ו *undecim*, reposuimus ו *duodecim*, juxta masoram magnam hic & Jerem.12, ubi loca afferuntur.

Eccles.12.13. in masora parva ad אה האלהים ותי erat notatum: *Decem sunt hujus locutionis*. Pro ו *decem*, restituumus ו *septem*, ex masora Gen.42.18, ubi loca adducuntur.

IN ESTHER.

Esth.2.6. in masora parva ad ותי simpliciter ponendum בלש חס' *Quatuor sunt defectiva in hac locutione*, juxta masoram magnam hic, & Nah.3.10, ubi loca adducuntur.

Esth.4.8. in masora magna ad ותי traditum erat: *Est una ex ו *duodecim* vocibus in quib. continuo scribuntur duo Vau.* Pro ו *duodecim* posuimus ו *tredecim*, quia tot voces speciales hic afferuntur. Sic quoque tradit masora Exo.29.4.

Esth.5.1. in masora magna ad ותי traditur: *Est unum ex quinque paribus, ubi in uno est ותי, in altero ותי*. In horum parium recensione deerat unū par, nempe ותי, quod addidimus ex Mich.6.10. Ver.14. in masora parva ad ותי erat notatum, ל *Non reperitur amplius, unum est ותי*. Hic pro ותי ו *unum est*, reposuimus ו *duo sunt*, ותי, nepe 2.Sam.4.12. & Esth.7.10.

Esth.6.2. in utraq; masora ad ותי pro ו *septem*, restituumus ו *sex*, juxta masoram Gen.44. Efræ 10. & masoram finalem.

Esth.7.1. in masora magna ad ותי in locorum recensione deerat unus, quem addidimus.

In fine hujus libri numerus versuum libri tonitur 166, quorum symbolum adulterinū daf fuerat קס"ו, quod emendavimus in קס"ז.

IN DANIELEM.

Dan.1.9. in masora parva ad ותי erat notatum, ו *quatuor sunt hujus locutionis*. Pro ו *quatuor* posuimus ו *septem*, tot enim loca hic afferuntur in masora magna Genes.27.28.

Daniel.2.12. in masora magna ad ותי traditur: *ginti octo voces in libro hoc scriptæ sunt cum ו in fine*. Hic se falsum est, ideoq; addimus, *Cum Tzere in fine denis*. Sic traditur quoque infra cap.7, & in masorali. In vocum recensione deest una, quæ quære alias.

Dan.3.27. in masora parva ad ותי pro ו *quatuor* stituumus ו *quinque*, ex masora magna hic, quæ quære loca adducit. Sic masora parva tradit Cant. & 7.9.

Daniel.4.25. in masora parva ad ותי deerat Masorethica, quam apposuimus ו *tria*, ex masora magna hic. Ibid. ad ותי pro ו *quinque*, reposuimus ו *duo*, ex masora magna. Ver.32. in masora magna traditur: *Est unum ex septem cum Kametz ותי*. Hoc falsum est: Vide supra ad Job.21.

Daniel.6.7. in masora magna ad ותי unus locat in duos distinctus, unde numerus fuit turbus quod emendavimus.

Daniel.7.25. in masora magna ad ותי in recensione deerat una, quam restituumus ex maso capitis secundi: Vide etiam, quæ ibi notata sunt.

Dan.8.20. in masora parva ad ותי pro ו *quint* tavimus ו *quatuor*: vide Notas ad Prov.26.12.

Dan.11.16. ad ותי in mas. parva mendose erat tatū ו *tria sunt initium versus*. Hoc falsissimum restituumus pro eo ו *tria lenia*, id est, cum ב' sub Vau, ut est in masora magna. Ver.32. in mas. parva ad ותי erat notatum, ו *tria sunt defectiva*, scilicet cum ו in medio, pro quo substituimus ו, ut habet masora magna hic & parva, ver.6. hujus pitis, scil. ותי in locutione hujus verbi in conitione Hiphil, non de voce simpliciter accepta, hoc tantum loco sic legitur, & bis ותי, 2.Sam. & 1.Reg.9.9, & bis ותי Jere. 6.24, & 8.21, & ותי Dan.11.6, quæ omnia hic adducuntur. 36. in masora magna ad ותי deerat locus quem addidimus ex masora Malach.2, ubi loca recensentur.

IN ESDRAM.

Esdra.6.13. in masora parva ad ותי traditum erat: *Undecim sunt cum isto accentu*. Pro ו *restituumus ו *novem**, juxta masoram magnam hic & Dan.6. loca adducuntur. Ver.21. in masora magna ad erat notatum: *Sex sunt defectiva*. Pro ו *sex* restituumus ו *septem*, quæ loca hic recensentur. Sic 21. & 22.31. masora parva tradit septem esse.

Esdra.8.2. in masora magna ad ותי erat notatum: *Quater extas defectiva & semel plena, nempe cum*

Cholem. Pro eo simpliciter posuimus **ד' חס' ו'** *Quatuor sunt, & defectiva*, juxta masoram parvam hęc, & Exo. 2.21, ubi loca etiam afferuntur, & Exo. 18.3. Quartum defectivū extat Jud. 18.30. Ver. 25. in masora magna ad **ח' חס' ו'** in locorum recensione unus locus bis erat adductus diversis verbis, unde numerus videbatur abundantior: unum ergo membrum expunximus, & pro **ד' חס' ו'** reposuimus **ד' quatuor**, quibus alia duo subiunguntur, quæ in quibusdam libris masoræ recensentur ut plena, in quibusdam non: Masora parva ea agnoscit pro plenis, unde ponit **ו' sex**, esse plena. Vide etiam notata ad Ezech. 4.10.

Esd. 10.18. in masora parva ad **ו' חס' ו'** pro **ו' septem**, reposuimus **ו' sex**, juxta masoram Esth. 6. ubi vide quæ notavimus. Ver. 30. masora parva ad **ו' חס' ו'** pro **ו' quinq.**, reponendum **ו' sex**, juxta masoram finalem, in qua **sex** afferuntur.

IN NEHEMIAM.

Nehem. 1.6. traditur: *septendecim versus sunt, in quibus est* **ו' חס' ו'**. Pro **ו'** reponendum **ו' novendecim**, juxta masoram Exo. 40. 20, ubi loca afferuntur. Vide ibi Notas nostras.

Neh. 3.8. in masora parva ad **ו' חס' ו'** pro **ב' Duo** reposuimus **ו' tria**, ut tradit masora ver. 17: tertium extat, ver. 19. Ver. 24. in masora parva ad **ו' חס' ו'** tradit: *ו' Sedecim versus sunt, in quibus est*, **ו' חס' ו'**. Pro **ו'** reponendum **ו' septendecim**: Vide notata ad 1. Reg. 18.45.

Neh. 5.2. in masora magna ad **ו' חס' ו'** traditur: *Sex sunt initium versus*. Loca adducta erant duntaxat quinque, ubi deficientem addidimus ex masora Num. 9. 20, Ver. 18. in masora parva ad **ו' חס' ו'** erat **ו' Non** repositur amplius. Notavimus pro eo **ו' Tria**, juxta masoram magnam hęc, in qua tria loca afferuntur.

Nehem. 6.5. in masora magna ad **ו' חס' ו'** erat notatum **ו' Quinq. sunt**, & afferuntur tantum exemplaria: inde pro **ו'** reposuimus **ו' tria**. Sic Ezech. 21.33, ubi loca quoque afferuntur.

Nehem. 7.2. in masora parva ad **ו' חס' ו'** erat notatum: *Decem sunt hujus locutionis*: pro **ו'** reposuimus **ו' septem**, ut supra Eccles. 12. ubi vide. Ver. 3. in textu scribitur **ו' חס' ו'** cum circulo supernè, qui denotat diversitatem lectionis. In margine autem Nota diversæ lectionis deerat, quam addidimus. Nam legendum **ו' חס' ו'**. Quinque autem talia sunt, quæ scribuntur **ו' חס' ו'**, & leguntur **ו' חס' ו'**, quæ traduntur in cap. 5. Ibid. in masora parva ad **ו' חס' ו'** pro **ו' sedecim**, reponendum **ו'**, ut paulò ante cap. 3.

Neh. 9. in masora magna ad **ו' חס' ו'** deerat locus unus, quem adjecimus ex masora 1. Reg. 7.

Neh. 11.9. in masora magna ad **ו' חס' ו'** in locorum recensione unus locus fuit omissus, quem addidimus.

1. Par. 9.6. Ver. 14. in masora magna ad **ו' חס' ו'** potestis locus mendosè fuit duplicatus, unde in unius locum substituvimus alium, ex Neh. 12.43. Sic plene traditur masora Jerem. 25.

Nehem. 12.8. in masora parva ad **ו' חס' ו'** pro **ו' decem**, reposuimus **ו' sex**, ex masora finali, ubi sex afferuntur.

1. Par. 4.1. in masora parva ad **ו' חס' ו'** pro **ו' quinq.** reposuimus **ו' tria**, juxta masoram parvam hęc ver. 35.

& 2. Reg. 22.12. Loca quinque afferuntur, ex quibus duos expunximus, unum planè falsum ex 1. Reg. 15.2. adductum, alterum alienum ex 2. Par. 17.7, ubi legitur **ו' חס' ו'** quod masibi notat, non amplius reperiri.

IN LIBRUM I. PARAL.

1. Par. 1. ad ver. 24. in masora parva notatur: **ב' Duo sunt, in quorum distinctionibus singulis est** **ו'**. Pro **ב'** reponendum **ד' quatuor**, juxta masoram Cant. 1.1. Vide Castigationes nostras ad Num. 26.24.

1. Par. 2.1. in masora parva ad **ו' חס' ו'** notatur: *Decies est initium versus in hoc libro, usque ad* **ו' חס' ו'**: ista verba extant cap. 23.1. Masora magna hęc manca fuit, unâ lineâ vel excidendo, vel in describendo aliquando omisâ. Nos ergo eam hęc supplevimus, ponendo primum masoram ipsam, deinde addendo reliqua loca.

1. Par. 5.25. in mas. parva ad **ו' חס' ו'** pro **ו' sex**, substituvimus **ו' novem**, juxta mas. magnam finalem, quæ tot loca adducit. Sic tradit masora 2. Par. 20.33. Vide Notas nostras in masoram finalem, ad fol. 2. col. 8.

1. Par. 6.32 in masora magna ad **ו' חס' ו'** defuit locus unus, quem addidimus ex 2. Par. 4.7. Ver. 56. in masora magna ad **ו' חס' ו'** mendosè erat ex hoc ipso versu citatum, **ו' חס' ו'** pro **ו' חס' ו'**.

1. Par. 8.28. in masora parva ad **ו' חס' ו'** pro **ו' septem**, reposuimus **ו' sex**, ut masora parva notat ad versum 10. hujus capituli. Vide masoram finalem in **ו'**, & quæ ibi notamus ad fol. 55. col. 5.

1. Par. 9.9. in masora parva ad **ו' חס' ו'** pro **ו' septem**, reponendum **ו' sex**, ut cap. præcedenti quoque notavimus.

1. Par. 10.2. in masora magna traditur, Septies sic in Scriptura legi. In fine hujus masoræ adjectum erat, In Esra quoque semper esse **ו' חס' ו'** exceptis **ב'** duobus. Pro **ב'** hęc reposuimus **ו'**. Nam semel tantum in toto Esra legitur **ו' חס' ו'**.

1. Par. 12.4. in masora parva ad **ו' חס' ו'** pro **ד' quatuor**, restituvimus **ב' duo**, ex masora magna hęc, ubi duo tantum loca afferuntur.

1. Par. 13.12. in masora parva ad **ו' חס' ו'** notatur, **ו' Sexies** hanc locutionem legis; pro **ו'** reposuimus **ו' septem**, vide supra ad Eccles. 12.

1. Par. 16.35. in masora magna ad **ו' חס' ו'** in locorum recensione deest locus unus, si quidem sex esse debent juxta masoram, quæ sic tradit hęc & Jer. 4.5.

1. Par. 17.1. in masora magna ad **ו' חס' ו'** loca erant confusè & mendosè adducta, quod emendavimus. Ver. 20. in masora parva ad **ו' חס' ו'** pro **ו' decem**, reponendum **ו' novem**: vide notata ad Exo. 22.18.

1. Par. 18.10. in masora parva ad **ו' חס' ו'** mendosè erat **ב' duo**: reposuimus pro eo **ב' duodecim**, juxta masoram Jud. 9. ubi tot loca afferuntur. At hic locus inter ista duodecim non recensetur: erunt ergo tredecim.

1. Par. 21.1. in masora magna ad **ו' חס' ו'** loca malè erāt distincta, quod numerum ipsorum turbabat. Ver. 30. in masora magna ad **ו' חס' ו'** loca confusè & mendosè proposita, correximus ex masora Esræ 6.

1. Par. 25. in masora magna ad **ו' חס' ו'** traditum erat:

ח Oelo sunt nomen proprium hominis. Pro ח reposuimus טונוrem, ut habet hic masora parva, & quot loca hic adducuntur.

1.Paral.26.27, in masora magna ad מן traditur: Liber Chronicorum, Daniel & Esra ab initio versus semper habent מן, praeter decem. Hic declarandi causa adjectimus מן, nempe, praeter decem מן sine copula ו. Horum octo sunt in hoc libro, ut tradit hic masora parva. Vers. 31, in masora parva ad ויפניו pro ו septem, restituimus ו sex: Vide supra ad Esth.6.

1.Paral.28.19, in masora parva ad בכתב pro ד quatuor, reposuimus ב duo, juxta masoram magnam, quae duo loca adducit.

1.Paral.29.7, in masora parva ad יעבדות בית ה' pro י sedecim, reposuimus ח Oelo, ex masora finali in voce אלהים, ubi octo loca adducuntur. Vers.9, in mas. magna ad שמה in locorum recensione deerat locus unus, quem addidimus ex masora Psal.16.

IN LIBRUM II. PARAL.

2.Paral.2.12, in masora magna ad אר השמים אר הארץ traditur: Tredecim sunt sic conjuncta. Loca videbantur adducta quatuordecim, quod unus esset bis mendose adductus, ubi redundantem delevimus.

2.Paral.8.16, in masora parva ad ער pro י quatuordecim, reposuimus י sedecim: Vide notata ad 1.Reg.8.45.

2.Paral.10.1, in masora magna ad שכתה pro ח quinque, reposuimus ו sex; tot enim loca hic adducuntur. Sic quoque tradit Masora Jud.9.1. Vers.11, in masora parva ad אסוף traditur: Sex sunt sic scripta. Horum loca nullibi in masora afferuntur: Nos proinde ea hic fide investigata, produximus, & masorae hic inferuimus.

2.Paralip.11.11, in masora magna notatur: Septem sunt in Scriptura, scilicet cum Kametz ab initio, ut exprimit masora parva. In locorum recensione deerat unus, quem adjecimus ex Jud.19.19. Plene recensentur Nehem.5.

2.Paralip.13.18, in masora parva ad על יהודי pro לב triginta duo, reposuimus לא triginta unum, juxta masoram magnam hic & Psal.2.

2.Paral.15.4, in masora parva ad ויפניו pro ו septem, reposuimus ו sex, ut paulo ante i.Par.26.

2.Paral.16.vers.7.8, in mas. parva ad על יהודי pro לב reposuimus לא, ut paulo ante cap.13.

2.Par.17.8, duae notae masorethice erant transpositae.

2.Par.19.2, in masora magna ad מן אל pro ח quinque, reposuimus ו sex, quia tot loca hic adducuntur. Sic quoque masora tradit 2.Sam.14.

2.Par.20.8, in masora magna mendose in Venetis legitur בנה לך ויבנו בנה, quae sunt verba, ad qua masora pertinet. In locorum recensione, unus fuit deprehensus falsus, nempe ויבאו שמה, sine dubio mendose repetitus pro ויבאו שמה, qui praecessit, & legitur Deut.12.5. Vers.20, in masora magna ad ער loca erant mendose distincta, & numerus ipsorum turbatus, quod correximus.

2.Par.24.16, in mas. magna ad ויביתו pro ד quatuor, reposuimus ו sex, ut habet maso. parva. In locorum

recensione deerat unus, quem addidimus ex masora Exod.10. Vers.23, in masora parva ad אל יהודי pro ו sex, reposuimus ח quinque, juxta masoram Jere.35.

2.Paralip.25.6, in masora magna ad חל traditur: Quatuor sunt cum Kametz in Scriptura. Loca adducuntur, inter quos primus ex hoc ipso textu mendose fuit adductus, מואר אלף ובוור, מואר רבב, quod emendavimus. Vers.17, in masora magna ad לך traditur: Tria sunt defectiva litera ו in fine, Eundem significato. In tertio loco ex hoc ipso textu adducto, mendose erat ויעש, pro וישלח, quod nunquam antea animadvertit Judaica caecitas. Vers.24, in mas. magna ad ויבני loca male fuerunt distincta, & numerus ipsorum turbatus, quod correximus.

2.Paral.28.8, in masora parva ad רבב traditur: לגי triginta tria sunt cum Kametz. Masora magna tradit: ורבב לה קמץ, ורבב לה קמץ, Rasch Veras triginta septem sunt cum Kametz. Haec masora primo conjunxit duas formas, quae erant distinguendae: non enim est idem in utriusque Kametz. Secundo numerus etiam falsus deprehensus. Loca denique admodum confuso ordine fuerunt proposita. Nos ergo distincte masoram proposuimus, nempe קמץ וי ורבב קמץ קמץ, Ras triginta tria sunt, ו tria Veras cum Chateph Kametz. Loca horum ordine iusto recensemus.

2.Paralip.29.34, in masora parva ad ער pro י sedecim, reponendum י septendecim: Vide notata ad 1.Regum 18.45.

2.Paralip.30.6, in masora magna ad וישב traditur: Quindecim sunt raphata sive lenia in Scriptura, id est, cum Scheva sub Vau. In locorum recensione deerat unus, quem addimus ex masora Num.25, ubi loca plene recensentur.

2.Par.31.8, in masora parva ad ויבאו erat notatum sex sunt: reposuimus pro eo ו septem, ut traditur hic in masora magna. Pro septem locis adducta erant loca octo; nam versus hujus capituli, in duos diversos locos erat distinctus, & quidem inverso verborum ordine, quod Judaica somnolentia in quatuor, immo quinque editionibus haecenus non palpavit.

2.Paral.32.10, in masora magna ad בקצור traditur: Non extat amplius, scilicet seorsum ut hic, at quando subjungitur ויבדוק, tunc quoque sic est, veluti Deut.28.5 est unum ex serie vocum viginti trium, quarum quaeque legitur amplius, vox autem alia ejusdem locutionis ipsi apponitur, legitur amplius. Veluti ויבדוק & ויבדוק, ויבדוק & ויבדוק, item, ויבדוק & ויבדוק, & similia. Hic numerum viginti tria expunximus, primo quia tot haec non adducuntur, sed tantum una & viginti tales voces: secundo quia in vestibulo majori libri Esrae, ubi etiam haec masora traditur, iste numerus omissus est. Vers.27, in mas. parva ad ויבדוק pro ב duo sunt & in hoc libro, reposuimus, ב ויבדוק, ut ipsa masora loquitur vers.23 praecedente, ut alterum extat. Vers.31, in masora parva ad ויבדוק mendose erat traditum: Septem sunt defectiva in hoc libro. Pro ויבדוק in hoc libro, reposuimus ויבדוק in Hagiographis, ut masora ipsa tradit paulo ante cap.31.25, in masora magna 1.Paral.21.30, ubi loca etiam adducuntur. Vide & Esrae 7.10.

2.Paral.33.25 in masora parva ad על המלך traditur: *Octo sunt, et omne שוב* (quando dicitur על המלך, ut in historia Esther sarpe) *ipsi simile est, exceptis tribus ple-* nis. Hic vocabulum מלא *plenum expunximus, cum ni-* hil ipsi negotii sit cum על המלך. Debet autem pro eo poni אל *exceptis tribus אל, id est, quando huic lo-* cutioni adjunctus est שוב, tum semper dicitur על המלך, prater tria אל המלך. Vide masoram supra 2.Paral.23.10, ubi ista recensentur.

2.Paral.35.8 in masora parva ad חלקיה traditur, *decem esse, in masora magna hic, undecim.* Causa est, unus locus controversus, qui in quibusdam libris legitur חלקיה, in aliis חלקיהו. Loca autem defecte erant adducta, duobus deficientibus, quae addidimus.

In fine hujus libri summa versuum & medietas ipsorum omittitur. In prima editione falso apposita fuerunt, unde ista in aliis editionibus omisa. Masorethas autem recte & diligenter computasse, docet primum hujus operae per totam Scripturam conformitas, tum quod medius versus rectissimè suo loco notatus est, nempe 1.Chron.27.25. Concipi possit supputatione facta, masora haec taliter: סבסס מסוקי דרברי דמיס: סבסס מסוקי דרברי דמיס ושלשו אן סן סימן והצו תל אצורו אלף ואלכס מאות וששים ושלשו אן סן סימן והצו תל אצורו Summa versuum libri Chronicorū mille septingenis sexaginta tres, quorum symbolum אן סן. Medius ejus, Et super thesauros regis sui Asna vet, 2.Chron.27.25.

IN MAFORAM MAGNAM
FINALEM.

Fol.11. ponitur, אב באותיות קטנות Alphabetum ex literis minusculis, communi scilicet formā minoribus. De litera n minuscula afferuntur duo exempla: primum in voce בנהאם, Genes.2.4, in qua n minusculum masora parva agnoscit, & ipsa scriptio demonstrat. Alterum in ונבשרו, quod legendum aut ונבשרו, Gen.1.28, aut ונבשרו Levit.14.10. Num.6.14. Ad haec nec masora parva aliquid tale notat, nec libri ulli n minusculum in his ostendunt, neque masora magna in principio Levitici, ubi etiam hoc alphabethū adducitur, illud exemplum recenset, nec denique vera ejus probatio affertur. Nam ad ejus probationem citatur, ונבשרו, quod legitur Psalm.22.30, in quo versū nihil isti vocis simile extat. De Nun finali, tria exempla proponuntur, in quorū mediō mendosè in omnibus libris est נבשרו, quod legendū נבשרו, Jerem.39.13, ubi masora parva tradit, esse unum ex tribus Nun minusculis.

Fol.2.col.8. traditum erat: *Viginti sex versus sunt, in quibus singulis sunt omnes literae alphabeti, quorum loca traduntur in Ezechiele* בפרקין לא capite 31. Hic cum frustra diu quæreremus ea, tandem invenimus cap.38. Restituimus ergo pro לא hoc loco לא. Ibi vero etiam qualia menda incidierint, vide in Notis nostris ad illud caput. Ibid. ad אבותו אבותו pro ו septem, reponendum ה octo: Vide notata ad Num.1.4. Ibid. ad אבותו אבותו traditum fuit: *Quatuor sunt plena (cum ו in medio) in prophetis, quorum loca extant* 1.Reg.14. *et Hapbarpa ipsis sunt similia, בבי prater decem defectiva.* Hic pro decem, substituimus ו novem, ut tradit maso-

ra 2.Paral.20.33, & alibi saepius. Deinde in locorum recensione, fuit unus testis falsus adductus, nempe ופקודו אבותיהם יהוה qui extat Jerem.50.7, & scribitur plenè cum ו, ac refertur inter quatuor plena in prophetis. Substituimus ergo in ejus locum, testem alium melioris fidei, nempe ופקודו אבותיהם יהוה ex 2.Par.20.33, ubi masora notat, esse unum ex novem defectivis in Hagiographis.

Fol.3.col.3, ad בני האדם traditum erat: *Sexties occurrunt, quorum loca traduntur* Psal.3. Hoc postremum falsumprehendimus: pro ו ergo substituimus ו, trigesimo tertio. Ibid. paulò post ad בני אדם traditur: *Triginta unum sunt cum accentu Sakeph gadol, quorum loca, & cæt.* Loca mendosissimè fuerunt hic proposita. Primum tria falsa adducta, nempe עכור בתוך העיר ex Ezech.9.4, deinde למען למו לב ex Ezechiel.21.20, tertio תחמונהו, in quibus omnibus nullus Ben Adam habitat. Pro priori substituimus קח בלבבך, ex Ezech.3.10, pro altero, חרב חלל הגדול, ex Ezechiel.21.19, pro tertio, החחיינה העצמות ex Ezechiel.37.3, cujus prima vox corrupta videtur in התחחיינה, quod in Venetis est. Deinde in ipsis locis aliquot crassa membra irreperant. In quinto erat ענין רודך pro ענין רודך pro ענין רודך: In octavo, הלא אמרת מתי: בתוך בירת המדיו pro בתוך מדי, הלא אמרת מתי. In decimo חרב חרב pro חרב חרב. In decimo nono, בני אדם, הוחדרו חרב לקח סמן pro לקח ארץ בני, הוחדרו חרב ארץ בני, quod extat Ezech.24.16. Colum.7, ad ארץ בני יהוה in fine erat, ארץ בני יהוה, in Psalms Psal.141. id falsum: repositum קום ו 140. Paulò post traditur, ארץ בני יהוה, pro ו repositum ו sex: Vide notata ad Malach.1. Ibid. ad ארץ בני יהוה traditur, ו sexties extare. Reponendum pro eo ו quater, juxta masoram Amos 5.8. In locorū recensione delendum ופטיל ופטיל, quia idem est cum precedenti, qui extat Amos 5.8, & זכורו & socius ejus. Delendum hoc, aut conjungendū cum sequenti, qui extat Amos 9, & socius est precedentis ex Amos 5. Sic remanent quatuor.

Fol.4.colu.2, ad זמורה לפני, id est, Verbum זמורה constructum cum לפני יהוה לפני, reperitur quater. Adducta erant tantum loca tria, ubi deficientem addidimus ex libro Chronic. Paulò post, ad ו רודש ליחווה ו, id est, Verbum ו רודש constructum cum ליחווה ליחווה quater legitur. Deerat locus unus, quem adjecimus. Col.3. masoram יהוה הארון quem adjecimus. Col.3. masoram יהוה הארון expunximus, quia jam antea posita fuit fol. precedenti, colu.8. Colum.4. ad ארץ אל משהו, pro ו novem, restituimus ו decem, juxta masoram Exod.33.1. Colum.5, ad בני יהוה, mendosè erat בנין קלר, pro קלר.

Fol.5.colu.1, ad ו אבתו pro ו reponendum ו sex, juxta masoram Levit.19.21. Num.21.11, & 33.43. Sunt autem haec אבתו duplicis significationis. Duo Pythones significant, Levitic.19.21, & 20.6: alia quatuor, nomen urbis, Numer.21.vers.11.12, & cap.33. vers.43.44, quae quatuor loca per verba ופקודו ופקודו indicantur. Nam cum utroque bis reperitur. Colum.3, ad אבותו pro ו octo, reponendum ו novem: Vide Castigationes ad Job.36. Ibidem, ad אבותו pro ו septem, repositum ו sex: Vide Notas nostras ad Job.28. Colum.5, ad אבותו pro ו duo, repositum ו tria, ex masora Ezechiel.16. vers.55, ubi tria loca afferuntur.

Col.8.ad גלגלן pro decem, restituendum ט novem, juxta masoram Jud.12.12. 1.Par.6.68. 2.Par.11.10. In locorum recensione, ultimus גלגלן expungendus, ut falsus, qui legitur 1.Par.6.70.

Fol.6.col.2. ad גלגלן notatur : ל"ב Triginta duo sunt. Loca allata erant triginta tria, ubi ultimum בתי ונה ex 1.Sam.18.17, adductum, ut falsum expunximus. Col.4.ad וואן אט pro septem, reposuimus ו' sex, quot loca hic adducuntur. Sic etiam tradit masora Gen.39. Col.5.ad ווא אבא pro quatuor locis adducta erant duntaxat tria, ubi deficientem addidimus ex 1.Reg.21.4. Col.6.ad ו' פוקים יח Oelodecim versus sunt, in quibus reperitur אל על קל. Pro ו' reponendum י' novendecim: vide Notas nostras ad Exo.40.20. Col.7. traditum erat, ו' פוקים אל אל ואל וקל, Quatuor versus sunt, in quibus reperitur &c. reposuimus pro reliquis אל אל קל, juxta masoram Ezech.10.2, quo hic fit relegatio. Ibid.ad אל פוקים pro novem, reponendum י' decem: tot enim loca hic afferuntur, quorum fidem si quis requirat, inveniet ea Genes.1.9. Levit. 4.12. & 6.4. & 14. vers. 40. 41. 45. Num.23.13. Ezech.12.3. Eccles.3.20. & 6.6.

Fol.7.col.1. traditum erat וכל שפטים רבין Et totus liber judicij semper habet כל וקל כל, præter ו' sex, Hic pro ו' sex, reposuimus ב' duo, juxta masoram Jud.9.1. Col.2. traditur ל"ב וידאין Viginti duo singularia sunt ואל, nec est illorum par. Singularia sive solitaria, id est, quæ non habent a se se in eodem versu אל. Loca plura erant adducta, quam viginti duo, inter quæ etiam aliquot fuerunt falsa. Correximus singula, & vera loca substituiimus. Col.5. in locorum recensione positum erat, אל המונה על המונה. Membrum de על in tota Scriptura non reperitur, unde reposuimus pro illis אל מוחה על מוחה, quæ in Ezechiele extant, cap.45. & 46. Col.6. in eodem catalogo erat positum אל מלאכתו, neque hoc par invenitur, unde ad prius membrum, nullus locus Scripturæ erat additus, ad alterum, falsus. Substituiimus ergo pro eis אל המלאכה, אל המלאכה, & loca ipsis addidimus. Col.8. ad ו' septem, reposuimus ה' quinque, juxta masoram Jerem.35.16, ubi quinque loca adducuntur. Sic masora parva Neh.2. vers. 5. 7. Paulò post traditum erat ל' ארם Elohim 31. locis est initium versus. Pro ל' reposuimus ב' viginti novem. In locorum recensione deprehendimus unum ex Psal.140.8. ter fuisse adductum, quorum duo expunximus, & sic remanserunt viginti novem, quot masora parva per Psalterium constanter tradit, in quo solo reperitur 28, & unum Exod.22.28.

Fol.8.col.1. ad ו' אלהים כי טוב traditur : Quater leguntur in Sectione Berekhit, quorum loca ibidem traduntur. Utrumque invenimus falsum, ac proinde pro ו' quatuor, reposuimus ה' quinque & loca ipsorum hic ascripsimus. Col.2. ad ו' אלהים traditum erat: Septem reperuntur in Lege. Adducta hic fuerunt duntaxat loca sex. In hæc inquirentes, invenimus, duodecim locis in Lege reperiri, quorum loca hic ascripsimus. At pro ו' tredecim, corrigendum ל"ב duodecim. Ibid. traditur. Elohai quatuordecim locis solitarium est, id est, sine alio nomine divino adjuncto. In locorum re-

cenfione deerat unus, quem ex Nehem.13.21. supplevimus. Pro ultimo loco adducta erat vox מוחות ex libro Paralipomenon. Hæc ambiguum locum denotavit, quia ter in libro secundo legitur. Verum ergo locum plenius indicavimus, qui legitur 2.Par.6.40. Deinde loci secundi indicatio similiter ambigua fuit, ubi legebatur, אין שלום הנביא. Verba אין שלום sæpius leguntur, sed in Jesaja tantum bis, cujus posterior locus est, qui huc pertinet, unde ei adjecimus, אנה וישעיה, id est, secundus sive posterior versus Jesajæ, in quo אין שלום legitur. Cæterum quid sibi hæc masora velit, non satis liquet. Longè enim sæpius in Scriptura legitur. Ex Psalmis afferuntur tantum quatuor exempla, & plurima alia omittuntur. Ex Hoseæ 9. affertur unum, quod extat vers. 17, & aliud ibidem vers. 8. præteritur. Ex Dan. 9. 20 affertur unum, & quæ extant ibid. vers. 18. 19. excluduntur. Ibid. ad ו' נוח אלהים pro ה' juxta mas. Exo.35. Col.3. ad ו' כיה אלהים pro ה' reposuimus ו' sex, juxta mas. 1. Sam. 10. & Eccles. 5. Col.5. ad ו' אלהים deerat locus unus, quem addidimus ex Exod.2.25. Col.6. ad ו' לפני אלהים locorum recensione remissa fuit ad Psalmum כו' vigesimum sextum, pro ו' reponendum ו' נ', id est, 56. Ibid. ad ו' הדברים אלה deerat locus unus, quem adjecimus ex Deut. 1.1.

Fol.9.3. ad ו' ואם לא traditur: Septendecim sunt in medio versus. Loca afferuntur sedecim, quomodo & masora tradit Genes.4.7. Zach. 12.2. Mal. 2.2. Deinde inter sedecim loca hic enumerata, unus falsus est, nempe ויאמר נבל בלבו. Col.6. ad ו' ואמר להם pro viginti duobus locis, adducta videbantur viginti tria, quod ex uno essent duo facti, ubi unum expunximus. Col.7. ad ו' אמורה בלבו traditur, Verbum אמורה cum Nomine ל' sexies reperiri: pro ו' sex, reponendum י' decem, juxta masoram Gen.17.17.

Fol.10.1. ad ו' אמר יהוה כו' novem, reposuimus ה' octo, juxta masoram Ezech.30.13. ubi loca adducuntur. Ibid. ad ו' ואמר אל' pro decem locis, adducta erant duntaxat novem, ubi unum addidimus ex Ezech.41.4. Leguntur etiam duo alia Ezech.3.21.23. Col.2. ad ו' כה אמר, ubi cum accentu Sarka est, notatur, septem esse cum isto accentu in Jeremia. Loca afferuntur sex. Jer.38.2. masora parva quoque tradit esse septem. Totahæc masora incerta est, juxta hodierna exemplaria. Colum.8. ad ו' יארב erat notatum, נ' Tria esse: reposuimus pro eo ב' duo, quia duo hic adducuntur, nec plura sunt.

Fol.11.col.2. post masoram מלכי ארץ commodè inferi possit nova masora de ו' ארץ, על מני כל הארץ, ad quam rectè sequitur affinis ejus masora ו' ארץ, deficiente vocula כל. In masora autem parva Gen.1.29. ad illud traditur, ו' Undecim esse, nullibi autem loca ipsorum in masora recensentur. Si quis ergo ea desideret, nec quaerendo se prolixius fatiget, hic ista à nobis habeat: על מני כל הארץ ו' וסמינחוק: נתתי לכם את כל עשב ורע: ונס מעוף השמים שבועה: ולא מצאה היונה מנוח: והנה כננה לנו קיד: ויפץ יהוה אתם משם: על כן קרא שמה בבל: ולא יתיצב איש בפניהם: ויחדו והנה נשים: וידב העיר לאכל בעם: זאת האלה הירצאת: ואני הייתי מבין: Col.3. ad ו' הו' ארץ traditur ב' לש Decem sunt bujus locutionis. Sic quoque plurculis locis notat masora parva Masora finalis affert tantum loca novem, nec plura omnino

minino sunt, fide Concordantiarū. Col. 4. ad אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ
 pro 7 quatuor, repositum est tria; juxta masorā 2. Reg.
 19. 17. ubi loca afferuntur.

Fol. 12. col. 8. traditur: וְאֵת אַתְּ וְאֵת אַתְּ Undecim paria sunt bina-
 vocum in uno versu, quarum una habet אַתְּ, altera וְאֵת אַתְּ.
 Sic quoque tradit masora Exo. 15. 18. In locorum recen-
 sione utrobique est defectus. Hic deerat par unum,
 quod addidimus ex masora in Exodo: ibi verò etiam
 non nisi decem paria adducuntur. Si ergo hic nume-
 rus justus est, unum par quarendum restat.

Fol. 13. col. 1. traditum erat: אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ Quatuor versus
 sunt, in quibus singulis est אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ. Mendosum hoc
 deprehendimus, unde pro eo substitutum est אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ
 וְאֵת אַתְּ. Vide masoram 1. Reg. 15. 26. Col. 4. traditur וְאֵת אַתְּ
 אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ. Mendosum hoc deprehendimus, unde pro eo substitutum est אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ
 וְאֵת אַתְּ. Vide masoram 1. Reg. 15. 26. Col. 4. traditur וְאֵת אַתְּ אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ.

Ostodit in Samuele, in quibus singulis est אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ. Exempla erant adducta novende-
 cim, ex quibus unum falsum, nempe אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ, quod
 extat 1. Par. 2. 8, expunximus. Col. 5. traditur אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ
 אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ. Exempla hic afferuntur viginti: Gen. 32. 17. in masora parva tradun-
 tur esse viginti sex. Ubique occurrunt, quæ sub his
 exemplis non sunt numerata: unde hæc masora omni-
 no incerta & mendosa est. Fieri potest, ut de certis a-
 liquo accentu fuerit concepta, cujus nomen omissum
 est. Col. 7. traditum erat, אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ Othi viginti se-
 ptem plena sunt. Pro 7 repositum est 6, ut ma-
 sora parva passim tradit. In locorum recensione duos
 falsos expunximus, 2 remansit numerus justus.

Fol. 14. col. 1. traditum erat, אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ Otham quinque sunt
 plena in Samuele. Pro 7 repositum est 4 quatuor, quia tot
 loca hic adducuntur, & sic quoque tradit masora par-
 va 2. Sam. 8. 2. Col. 2. traditur: אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ Ittam triginta se-
 ptem sunt. Sic quoque tradit interdum masora parva,
 & interdum 36, & aliquando aliter. Loca verò affe-
 runtur duntaxat viginti sex. Hanc litem componat al-
 ius. Col. 4. traditur: אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ Viginti novem voces sunt a
 litera incipientes cum accentu Paser. Loca erant addu-
 cta 31, ex quibus duos falsos ex Num. 35. 5. & 2. Reg. 18.
 21. expunximus.

Fol. 15. col. 8. traditum erat: אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ Tavo sedecim
 sunt defectiva. Pro 7 restitutum est 7 septendecim, ex ma-
 sora Levit. 12. & Job. 1. Loca afferuntur Job. 3.
 Fol. 16. col. 1. traditum erat, אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ Bo quatuor de-
 cim sunt defectiva. Pro 7 repositum est 7 tredecim, juxta
 masoram Jesa. 2. 10. & Ezechiel. 33. Vide quæ ibi no-
 tamus.

Fol. 17. col. 1. ad אַתְּ אַתְּ deerat locis unus, quem addi-
 dimus ex Gen. 43. 24. Col. 3. indicem masoræ vocis
 אַתְּ de novo inseruimus, quorum loca traduntur Pro.
 27. & in fine Jonæ prophetae. Col. 4. ubi traditur אַתְּ אַתְּ
 אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ. A principio libri chronicorum usque ad verba וְאֵת אַתְּ
 אַתְּ אַתְּ. Pro his afferuntur exempla 30. Desunt duo,
 quæ inquirenda aliis. Col. 5. ad אַתְּ אַתְּ deerat locis unus.
 Col. 6. ad אַתְּ אַתְּ notatum erat: אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ pro eo repo-
 suimus אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ, juxta masoram Gen. 42. 36, & sic ha-
 bet editio prima. Ibid. ad אַתְּ אַתְּ notatur: אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ. Loca
 mendosæ erant proposita, uno etiam deficiente, quem
 addidimus ex Est. 10. 36.

Fol. 18. col. 6. ad אַתְּ אַתְּ pro tribus locis videbantur ci-

tari loca quatuor, quod ad tertium ascriptum esset אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ
 duo sunt in isto versu. Has voces, ut falsas, expunximus,
 & substitutum est vocem אַתְּ אַתְּ, quæ in textu ejus loci le-
 gitur, qui extat 2. Reg. 4. 35. Col. 8. ad אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ notatur,
 7 Septem sunt. Adducta erant loca octo, ex quibus unum
 אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ ex Deut. 31. 28, expunximus.

Fol. 19. col. 1. traditur: אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ Quatuordecim ver-
 sus sunt, in quorum fine est אַתְּ אַתְּ duabus vocibus subsequen-
 tibus. Ille numerus falsus est: vide Castigationes ad
 Exo. 21. 29. Col. 3. traditum est, אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ Begoral
 quinque sunt raphata: pro 7 reponendum אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ: vi-
 de Notas nostras ad Jud. 14. Ibid. traditum erat אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ
 Gerfom quater extat. Hoc per se falsum est: addidi-
 mus ergo אַתְּ אַתְּ defectiva: de illis enim hæc masora
 proprie loquitur. Locorum recensio remissa erat ad
 Sectionem אַתְּ אַתְּ. Ex id falsum deprehendimus: sub-
 stituimus ergo ipsi Sectionem אַתְּ אַתְּ, in qua hæc ma-
 sora proponitur, nempe Exo. 2. 22. Col. 6. traditur:
 אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ 7 leguntur אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ. Pro
 his adducta erant loca novem, ex quibus unum falsum
 אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ, qui extat 2. Par. 18. 12, expunximus.

Fol. 20. col. 1. traditur: אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ In omnibus prophetis
 semper dicitur אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ, excepto uno אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ. Et in omni-
 bus Hagiographis similiter אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ, exceptis 6 אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ.
 Hic pro 6 repositum est 5 quinque, quia 7 hic
 adducuntur, nec plura sunt. Extant autem 1. 2. 4. 15. 29.
 & 17. 16. & 18. 10. 11. & 21. 24.

Fol. 21. col. 5. traditur: אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ Othoddecim voces sunt,
 quæ non habent Mappik in 7 in fine dictionis, & seducitur ut-
 lis lector, nempe quia debebant habere Mappik. Loca
 afferuntur septendecim, uno deficiente. Hoc sine du-
 bio est אַתְּ אַתְּ, in quo ter deficit mappik, teste masorâ, ne-
 pe Ruth 2. 14. Num. 32. 42, Zach. 5. 10.

Fol. 22. col. 3. traduntur regulæ de descriptione אַתְּ אַתְּ &
 אַתְּ אַתְּ cui hodierni libri ex æquo non respondent. Col.
 5. traditur: אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ Othies in libro Genesios reperitur. Loca
 afferuntur duntaxat sex, quæ omnia extant cap. 1. Vide
 Notas nostras. Col. 6. traditur ad אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ, Triginta duo sunt
 raphata, id est, absque Dages post Vau. Adducta erant
 loca triginta tria, ex quibus unum, qui incipit אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ,
 expunximus, quod bis esset continuo adductus. Ibid.
 traditur ad אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ, Ter reperitur. Pro 3 tria, restitutum est
 אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ, ex masorâ Psal. 124. in quo duo ista extant. Hic
 mox subjicitur, אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ Et totus Ecclesiastes ipsis simi-
 lis est, id est, in Ecclesiaste quoque semper est אַתְּ אַתְּ ex-
 ceptis tribus אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ. Pro his videbantur adducta loca
 quatuor, quod unus in duos esset disceptus, ubi unum
 membrum expunximus. Col. 8. ad אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ traditur:
 Quatuor versus similes sunt. Deerat hic unus versus, quæ
 addidimus ex Jesa. 6, quem huc pertinere, masorâ par-
 va ibi docet.

Fol. 24. col. 3. ad אַתְּ אַתְּ deerat locus unus, quem sup-
 plevimus, addendo ad locum ex Jon. 1. adductum
 אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ Et socius ejus. Legitur enim ver. 11. & 13. Col. 6.
 traditur: אַתְּ אַתְּ וְאֵת אַתְּ Othoddecim locis extat, quorum quindecim
 cum Kametz parvo sive Tzere, & tria cum Pathach par-
 vo, id est, Szgol. Ex quindecim illis desunt duo, quæ
 observanda aliis, & hic ascribenda, modò numerus
 ille verus sit.

Fol. 25. col. 1. ad אַתְּ אַתְּ deerat locus unus, quem sup-

recensio remissa erat ad Psal.84. Id mendosum est: quinque pro eo Psal.82. Ibid. ad הפסנה notatur quod quinque esse, & adducta erant loca quatuor. Pro ה substitutum est יֶסֶךְ, & duos deficientes locos addidimus. Deinde addidimus, בחוקיה in Lege ista sex inveniuntur. Nam quæ in Josua sunt, sub iis non comprehendiuntur. Ibid.(ven.col.4) notatum erat, דָּ quatuor esse. Id simpliciter acceptum, deprehendimus falsum: proinde addidimus, בְּ חֵם וּבְ מַלְכוּת דְּמִלְכֵי מִלְכֵי. Colum.4. (ven.5) in ordine פֶּתַח addi potest masora de פָּרוּ וּרְבוּ, de quibus traditur Gen.2.22, quod quater legantur, loca autem in tota masora non adducuntur. Itaque masora ipsorum hæc esto: פָּרוּ וּרְבוּ, וּסְסִנִּי פָּרוּ וּמְלֹא אֶת-הַמֶּם וּמְלֹא אֶת-הָאָרֶץ וּכְבִשְׂתָּהּ וּיְכַרְדּוּ אֱלֹהִים אֶת-נַחַשׁ וְאֶת־פָּרוּ וּרְבוּ שֶׁ-בְּצִוּוֹ

Fol.53.1. ad שֶׁר צִבְחָה locorum recensio remissa erat, ad 2.Sam.2.cap.8.Hoc falsò.Substituimus pro eo cap.2. in quo traduntur. Col.5.ad צִפּוֹר notatum erat, שֶׁ no vem plena sunt. Id simpliciter acceptum, falsum est: ideoque addidimus, בַּחֲזוֹרָה in Lege. Deerat etiam locus unus, quem addidimus.

Fol.54. col.2. masora וּקְטַר tota expungenda est, quia tota falsa est.Vide notata ad Exo.40.27.

Fol.55.ad וּרְאִיתָהוּ traditum erat: *Quinque sunt defectiva in Hagiographis*: Pro ה quinque, substituimus דָּ quatuor. Vide Castigationes nostras ad Psal.31. Col.4.ad רֵאשִׁית pro יֶסֶךְ, notavimus יֶסֶךְ septem, juxta masoram Gen.28.183. Col.5.ad לְרֵאשִׁית loca mendosè erant adducta. Primò erat, אֱלֹהֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל pro אֱלֹהֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל. Deinde בחלוקות השערים pro בחלוקות לאלה. Locus extat 1.Par.26.1.2. Ibid. ad לְרֵאשִׁית locorum recensio remissa fuerat ad Cant.2. Falsò: substituimus Jonæ 2. ubi loca traduntur. Ibid. ad כְּרִיאֹנָה remissio facta ad Jer. cap.6. Falsò: substituimus cap.7. Ibid. sub ראשי האבות notatum erat: וְכָל כְּתוּבֵים Et omnia Hagiographa semper habent ראשי האבות prater sex אבותי ראשי האבות. Pro his sex locis, adducta erant septem: ubi unum ex 1.Par.9.33. in duos dissectum, delevimus. Col.6. ad רַבַּב masora mendosè habebat, לִי Triginta septem esse cum Kametz. Reposuimus לִי 33, & subdistingimus alia, ut 2.Par.28.8: vide ibi Notas nostras. Ibid. indicem masoræ de וְרֵבִי de novo hic inferuimus, cujus loca recensentur Jesa.1. & Psal.55. Col.7. indicem masoræ רָלִי similiter hic inferuimus, cujus loca Psal.26. Col.8. ad רוּחַ אֱלֹהִים pro רְפוֹנֵנְדוּם, juxta masoram Gen.1.2. & Exo.35. 31. ubi loca recensentur. Ibid. ad לִרְחָה pro יוּ reponendum מִן: vide notata ad Lev.3.16.

Fol.56.2. traditum erat, וְרֵבִי undecim cum Pathach sunt. Id simpliciter acceptum, falsum est. Novem enim duntaxat sunt, & duo וְרֵבִי, quod propterea distinctionis causâ hic adjecimus. Vide masoram Genef.41.21. Col.4. ad לִרְחָה in locorum recensione, mendosè erat נָסוּ, quod emendavimus in כֹּחֵם, ex Levit.26.20. De-

inde adducta erant loca quatuor pro tribus, ubi illius loco duo adjicimus לִרְחָה, quorum loca indicantur duobus voculis, quæ extant Jesa.49.4, ubi legitur לִרְחָה וְרֵבִי, & Job.39.19, ubi est וְרֵבִי וְרֵבִי, unde hæc duæ voces istorum duorum indices sunt. Col.8. ad וְרֵבִי pro repositum יֶסֶךְ, juxta masoram 1.Reg.22, ubi vide Notas.

Fol.57.col.1.ad יֶסֶךְ masora manca fuit; complevimus eam ex masora Gen.15.16. Col.2.ad שְׁלֵל pro אֶתְרָא, restituimus דָּ quatuor, ex masora Jesa.13. & Zach.14. ubi quatuor loca adducuntur. Col.3.ad שְׁחוּ traditum erat, bis inveniri cum Pathach, & adducta fuerunt loca tria. Tertio explicationis causâ adjecimus, Et unum est cum kametz. Col.5. ad וְיִשְׁלַח־נָהּ pro הֵסֵטוּ, reposuimus מְנוּעֵם, juxta masoram Jerem.38.

Fol.58.col.2.ad יֶסֶךְ Decem sunt initia versuum & cæteræ remissio fit ad Psal.122: reponendum pro eo קִבְּבֵי 122. col.3. traditum erat: וְזֵמִים וְזֵמִים Sex paria particularia sunt, quorum unum habet שְׂמִים, alterum השָׂמִים. Adducta erant paria septem, ubi unum falsum expunximus, cui etiam propterea non fuit additus locus Scripturæ. In sexto etiam pari, ad וְאֵל־הַשָּׂמִים deest locus Scripturæ, qui quaerendus restat. Ibid. ad וְשִׁמְרוּךְ pro דָּ quatuor, reposuimus הֵ קִינְיָה, quia tot loca hic afferuntur, & sic tradit masora Josu.11.14. Col.4. ad שְׂמִיתָהוּ pro יֶסֶךְ, reposuimus הֵ קִינְיָה, juxta masoram 2.Sam.13. Col.5. ad שְׂמִיתָהוּ pro הֵסֵטוּ, restituimus הֵ קִינְיָה, ex mas. Exo.22. & 1.Sam.23. Col.8. ad מִשְׁפָּחֵי לְרֵבִי legendum בְּרֵיחָה in libro Chron.1. Ibid. ad מִשְׁפָּחֵי erat traditum, נָ Tria esse. Distingimus id, addendo, Duo illorum plena sunt & unum defectivum, ex masora 1.Sam.2.7. Psal.147.6. Defectivum extat Dan.5.19.

Fol.59.col.1. mendosè erat קִמְצוֹן cum Kametz; reposuimus pro eo פֶּתַח. Vide Notas nostras ad Jesa.50.3. Col.7. in ordine תֵּל ad masoram דָּ מְלִיךְ Quatuor dictiones sunt & cæteræ. ultima remissio erat מִן וְשִׂמְוֹלֵב מִן 2. Sam. cap.18. Illud falsò & impertinenter hoc loco positum, rejecimus ad masoram præcedentem תֵּלֵי, quæ illic traditur. Ibid. traditum erat, מִן כְּתִיב תֵּי וְיִחְרִימוּ illud ceu mendosum, emendavimus, reponendo מִן כְּתִיב תֵּי וְיִחְרִימוּ Tria scribuntur cum תֵּי in fine, Jod redundante. Sic esse debuisse patet ex masora 2. Sam.21. Col.8. ad חֲקֵבֵי pro הֵ קִינְיָה, reposuimus דָּ quatuor, juxta masoram Jesa.49. & Psal.106. Ibid. ad וְחֻבְתָּךְ pro נָ tria, reposuimus הֵ קִינְיָה, juxta masoram Ezech.5.

Hæc sunt, quæ pro Masoræ declaratione in publicum conferre, divina concessit gratia, & propositi laboris monuit opportunitas. Fortè nimium, fortè parum, fortè nihil dixi aut scripsi. Quot homines, tot sententiæ. Melius pejus, profit obfit, nihil vident nisi, quod lubet, multi. Quanto tuus est animus natu gravior, tanto sit ignoscentior, monuit amicum Terentius.